

Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó
University of West Hungary Press
Sopron

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM | Journal of Economy & Society

2015 KÜLÖNSZÁM

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

SZÁMVITEL KÜLÖNSZÁM

A TARTALOMBÓL:

Sztanó Imre

A számvitel oktatás fél évszázada

Ambrus Rita Anna

Számvitel és adózás, különös tekintettel a nyilvántartási és adókötelezettségek kapcsolatára

Borbély Katalin

Számvitel és jogalkotás Magyarországon a rendszerváltozás után

Dr. Polyák Imre

Számviteli informatika

Ujvári István Norbert

Számvitel és vállalatvezetés

Vajay Julianna

A számvitel nemzetközi harmonizációja az 1970-es évektől napjainkig

2015

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Főszerkesztő / Editor: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors:

Dr. Székely Csaba DSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László Csc, Dr. Juhász Zita, PhD, Dr. Obádovics Csilla, PhD, Törőné Dr. Dunai Anna PhD.

Szerkesztőségi titkár: Dr. Juhász Zita PhD

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest), Dr. Irena Zavrl, Ph.D FH Burgerland, University of Applied Sciences.

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően **lásd a folyóirat hátsó belső borítóját.** / We accept APA style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk:
/ Send manuscripts and letters by e-mail only to: **zjuhasz@ktk.nyme.hu**

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll.

/ Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Prof. Kulcsár László

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar
Sopron Erzsébet. u. 9. 9400 Hungary

Web oldal / web page: <http://gt.nyme.hu>

Előfizetés:

Intézményeknek: 2800 Ft./év

Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év

Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2015 Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó

A KÉZIRATOK FORMAI ÉS SZERKEZETI KÖVETELMÉNYEI

1. Kéziratokat kizárólag elektronikus formában, e-mailen fogadunk.
2. A kéziratok Microsoft Word 2010, vagy 2003-2007 verzióval, vagy azokkal teljesen kompatibilis szövegszerkesztővel készüljenek
3. A képek, ábrák, térképek, táblázatok a mellékletben szerepelnek, a szövegben csak jelölni kell a körülbelüli helyüket. Pl. „A 18. táblázat körülbelül ide”.
4. **Színes ábrák és táblázatok nem alkalmazhatók**
5. Az alkalmazott betűtípus és méret: **Times New Roman 12. Sortávolság: 1,5.**
6. A formai és irodalmi hivatkozásoknál a kötelezően alkalmazott stílus az **APA**. Lásd részletesen pl.: <http://www2.liu.edu/cwis/cwp/library/workshop/citapa.htm>
7. A kéziratok terjedelme táblázatokkal, ábrákkal, stb. együtt nem haladhatja meg a 20 A4 oldalt (1,5 sortávolság, 12-es betűméret).
8. A cikkek **kötelező** szerkezete:
 - a. Cím, szerző(k) – név, intézmény, beosztás, az első szerző e-mail elérhetősége
 - b. Magyar nyelvű absztrakt (maximum 200 szó címmel együtt) és maximum 5 kulcsszó/**Kötelező**
 - c. Angol nyelvű absztrakt (maximum 200 szó címmel együtt) és maximum 5 kulcsszó/**Kötelező**
 - d. Bevezetés, célok
 - e. A téma felvezetése, a vonatkozó szakirodalom bemutatása, értékelése
 - f. Az alkalmazott módszerek (ha értelmezhető)
 - g. A téma tárgyalása/ Kutatási eredmények (ha értelmezhető)
 - h. Következtetések/Összefoglaló
 - i. Irodalomjegyzék (csak APA stílus)
9. A könyvismertetések terjedelme nem haladhatja meg az öt A4 oldalt (Times New Roman, 1,5 sortávolság, 12-es betűméret). Az ismertetés címe és a szerző neve után szögletes zárójelben meg kell adni az ismertetett könyv, kiadvány teljes bibliográfiai adatait, beleértve az ISBN, vagy ISSN számot.
10. A követelményekkel nem egyező kéziratokat a szerkesztőség visszaküldi.
11. A szerkesztő fenntartja a jogot a kézirat terjedelmi és minőségi változtatására.
12. Korábbi számok: <http://gt.nyme.hu>

MANUSCRIPT STYLE REQUIREMENTS

The Journal of Economy & Society (JES) is a quarterly publication of the University of West Hungary. It is designed to provide information and fresh perspectives on issues of importance to professional economists and social scientists and to all readers interested in policies affecting economy and society. The editors of The Journal of Economy & Society are looking for papers that inform our readers and engage them in discussion about issues of relevance to the disciplines of economics and social sciences. If you want to publish in JES you must accept the following writing style guidelines for submission.

1. Send manuscript by email to **Zita Juhász** (zjuhasz@ktk.nyme.hu) only. Email attachments are acceptable.
2. We accept papers in English, German and Hungarian.
3. Manuscripts must be sent in Microsoft Word 2010, 2003- 2007 format, or in WordPerfect X3, X4 format.
4. Manuscripts including abstract, footnotes, references, and appendices should be Times New Roman 12, one and half spaced. Papers should be thoroughly checked for misspellings and grammatical errors, and should not exceed 20 pages (including tables, pictures, maps, figures).
5. Papers have to follow the next structure:
 - a. Title, completed with the name(s), host institute(s) and academic position(s) of the author(s) or authoress(es) and **one e-mail address** for further communication.
 - b. An abstract of not more than 200 words (see APA style).
 - c. Introduction, aims
 - d. Explaining the issue and relevant literature.
 - e. Methodology, data sources (if relevant)
 - f. Description, findings
 - g. Summary / Conclusions
 - h. References (**we accept APA style only**). See e. g. <http://www2.liu.edu/cwis/cwp/library/workshop/citapa.htm>
6. Brief footnotes are acceptable only.
7. Required tables, pictures, maps, figures should be enclosed and on separate sheets, following all references. Notify editors of appropriate position of tables, pictures, maps and figures within the text (e.g. **Table one about here**).
8. **We don't accept color tables, figures, charts, maps.**
9. References should be presented in alphabetical order. See **APA** style.
10. The editor reserves the right to edit all submissions for clarity and length.
11. Back issues: <http://gt.nyme.hu>

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

7. ÉVFOLYAM

2015.

KÜLÖNSZÁM

Tartalom

TANULMÁNYOK

- A számvitel oktatás fél évszázada** 3
Sztánó Imre
- Számvitel és adózás, különös tekintettel a nyilvántartási és adókötelezettségek kapcsolatára**18
Ambrus Rita Anna
- Számvitel és jogalkotás Magyarországon a rendszerváltozás után** 33
Borbély Katalin
- Számviteli informatika** 46
Dr. Polyák Imre
- Számvitel és könyvvizsgálat**61
Tóthné Szabó Erzsébet
- Számvitel és vállalatvezetés** 76
Ujvári István Norbert
- A számvitel nemzetközi harmonizációja az 1970-es évektől napjainkig** 88
Vajay Julianna
- A számviteltörténet kutatási sajátosságai** 99
Borbély Katalin
- A templomosok gazdasági tevékenysége** 109
Csányi Anita
- Számvitel az ókori Egyiptomban** 116
Gönczné Endrődy Anikó
- Az iszlám számvitel** 124
Kisiván Nikola
- Kulturális hatások a kínai számvitelben** 131
Lökkös Gergő
- A „lépcsős módszer” alkalmazása a Közel-Keleten** 138
Nagy Barbara

Számvitel az ókori Rómában	146
<i>Németh Natasa</i>	
Az angolszász számvitel fejlődéstörténetének középkori, újkori szakasza	154
<i>Paxián Mónika, Zsiray Klaudia</i>	
A földközi-tengeri városállamok számvitele	163
<i>Tóth Petra</i>	
A kontinentális számvitel jellemzői a 20. században	169
<i>Zax Petra</i>	

A számvitel oktatás fél évszázada

Sztanó Imre
Magyar Könyvvizsgáló Kamara
elnökségi tag
sztanoi@t-online.hu

ABSZTRAKT A cikk áttekinti a hazai számviteli szakma képzésének fél évszázadát. Bemutatja az egyes időszakokban preferált képzési tartalmakat és struktúrákat. Rávilágít, hogy a folyamat hogyan illeszkedik a gazdaság elvárásaihoz és a piacgazdaság változásával milyen előírásoknak kell megfelelni a számviteli szakma leendő és jelenlegi képviselőinek.

KULCSSZAVAK számvitel, szakmai képzés, tananyag

ABSTRACT The article shows the development of Hungarian accounting profession from 1959. It introduces the preferred contents and structures of the professional education and highlights the changing of the process according to the changing of contemporary economy focusing on meeting the professional requirement of accounting.

KEYWORDS accounting, professional education, curriculum

Bevezetés

A piacgazdaság építésével nemcsak több, hanem magasan kvalifikált pénzügyi-számviteli szakemberre van szükség. A kérdés természetesen az, hogy a mai számviteli szakoktatás e kettős követelménynek eleget tud-e tenni. Úgy gondolom, hogy ma már alapvetően nincs mennyiségi hiány e területen. Azt már nem lehet egyértelműen állítani, hogy a pénzügyi-számviteli szakma magas minőségi követelményeinek mindenben megfelel a szakoktatás.

A számviteloktatás áttekintése a rendszerváltozás előtt

A számviteli szakoktatás áttekintése és értékelése szempontjából kiinduló pontnak tekinthető az 1959. év. A számviteli képesítések rendjét 1959. december 1-jétől a pénzügyminiszter 186/1959. (PK 33.) számú utasítása szabályozta. Az utasítás szerint a könyvviteli képesítés fokozatai a következők voltak:

- képesített könyvelő,
- mérlegképes könyvelő,
- okleveles könyvvizsgáló és
- államháztartási könyvelő.

Ebben az időszakban a képesített könyvelői minősítés jellemzően a közgazdasági technikum elvégzésével volt megszerezhető. A pénzügyminiszteri utasítás meghatározta a képzések időtartamát is. Az államháztartási könyvelői oktatás időtartama két félév, a mérlegképes könyvelői és az okleveles könyvvizsgálói oktatás időtartama

négy félév volt. A vizsgákat a Számviteli Képesítő Bizottság előtt kellett letenni. A bizottság működésével kapcsolatos ügyviteli teendőket a Pénzügyminisztérium Könyvviteli Tanulmányi Felügyelősége látta el. A képzés magas színvonalú volt, az egyes képesítések szakmai elismerése, elfogadása ekkor alapozódott meg. Mérlegképes könyvelői előkészítőre csak az volt bocsátható, aki a 24. életévét betöltötte, és aki képesített könyvelői képesítéssel rendelkezett, legalább ötéves számviteli, pénzügyi vagy revizori gyakorlatot igazolt, vagy aki valamely hazai egyetemen, főiskolán szerzett oklevelet és hároméves számviteli, pénzügyi vagy revizori gyakorlatot igazolt. A feltételek egyrészt szakmai előképzettséget, másrészt szakmai gyakorlatot kívántak meg. E kettősség alapot adott az igényes oktatásra, a megfelelő követelményszintre és a gyakorlatorientáltságra is.

Ebben az időszakban a mérlegképes könyvelői képesítés szakosítása:

- általános ipari,
- áruforgalmi,
- általános mezőgazdasági,
- termelőszövetkezeti és
- pénzügyi szak.

A pénzügyminiszteri utasítás külön szabályozta az egyetemek és a főiskolák diplomájával összefüggő kérdéseket, pontosan meghatározta, hogy a mérlegképes könyvelői vizsga letétele nélkül hároméves könyvelői (revizori) gyakorlat után úgynevezett „mérlegképes könyvelői igazolás” adható. Az igazolással a mérlegképes könyvelői képesítéshez kötött munkakör betölthető volt.

Okleveles könyvvizsgálói előkészítőre jelentkezhetett az, aki 30. életévét betöltötte, mérlegképes képesítéssel vagy mérlegképes könyvelői igazolással rendelkezett és a mérlegképes könyvelői képesítéshez előírt gyakorlati időn túlmenően legalább ötévi szakmai gyakorlatot igazolt.

A 186/1959. (PK 33.) számú utasítást módosította a pénzügyminiszter 132/1961. (PK 11.) számú PM utasítása. A módosítások közül figyelmet érdemel az, amely a mérlegképes könyvelői és az okleveles könyvvizsgálói oktatást öt félévre emelte. Ebben az időszakban az okleveles könyvvizsgálói előkészítőre való jelentkezésnél már egyetemi vagy főiskolai végzettséget írtak elő. A pénzügyminiszter 117/1962. (PK 7.) számú utasítása újabb módosítást jelentett. Lényeges változás volt, hogy a mérlegképes könyvelői képesítés esetén legalább ötéves vezetőkönyvelői vagy revizori szakmai gyakorlatot követeltek meg.

Fontos változtatást jelent a szakoktatásban a pénzügyminiszter 14/1977. (VII. 30.) számú rendelete. A számviteli képesítés fokozatai alig változtak a korábbiakhoz viszonyítva. Képesítési fokozatok a következők:

- képesített könyvelői képesítés,
- mérlegképes könyvelői képesítés ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi szakon,
- felsőfokú költségvetési képesítés és
- okleveles könyvvizsgálói képesítés.

A rendelet szerint a képesített könyvelői képesítést magában foglalta a közgazdasági szakközépiskolában letett sikeres érettségi, illetve a közgazdasági szakközépiskolai kiegészítő vizsga. A mérlegképes könyvelői szakvizsgára való jelentkezés előfeltételeit kissé módosították. Ezek a következők: képesített könyvelői képesítés és legalább 6 éves gyakorlat számviteli vagy gazdasági (pénzügyi) ellenőrzési munkakörben. A rendelet elismerte a felsőoktatás számvitel oktatását, ugyanis a mérlegképes könyvelői képesítést magában foglalta azoknak az egyetemeknek és főiskoláknak az oklevele, amelyeken a jelölt a szakvizsgák tantárgyaiból szigorlatot vagy államvizsgát tett, és ezeket a tárgyakat legalább olyan részletesen és követelményrendszerrel oktatták, mint a Pénzügyminisztérium Továbbképzési Intézete. Ezen egyetemek/főiskolák listáját közzétették. A 14/1977. (VII. 30.) pénzügyminiszteri rendelet az okleveles könyvvizsgálói szakvizsgára való jelentkezés előfeltételeit is egyértelműen megfogalmazta. Ezek a következők: egyetemi (főiskolai) végzettség, legalább 8 éves gyakorlat számviteli, gazdasági (pénzügyi) ellenőrzési vagy költségvetési munkakörben és mérlegképes könyvelői vagy felsőfokú költségvetési képesítés.

Az újabb szabályozás szerint a mérlegképes könyvelői oktatás időtartama hat fél-év. Az előkészítő oktatás időtartama az okleveles könyvvizsgálói képzésnél 8 félévre nőtt. A képzési idő meghosszabbítása az igényesebb képzést és a Számviteli Képesítő Bizottság által támasztott magas követelmények teljesítésének feltételeit teremtette meg.

A rendszerváltozást követő képzési szabályozás

A képzés rendjét alapvetően megváltoztatta a pénzügyminiszter 10/1993. (IV. 9.) rendelete. Módosult a szakképesítés szerkezete. Az addig elfogadott képesített könyvelő elnevezést például felváltotta a számviteli ügyintéző elnevezés, de emellett új szakképzési szintet is kialakítottak. A számviteli szakképesítés szerkezete a következőképpen módosult:

- számviteli ügyintéző,
- számviteli szakügyintéző,
- mérlegképes könyvelő,
- okleveles könyvvizsgáló.

A mérlegképes szakvizsga tárgyai a következők: jog, pénzügyek, gazdaságtan, számvitelszervezés és vezetés, számvitel és elemzés, ellenőrzés.

Az okleveles könyvvizsgálói képesítés megkezdésének előfeltételeit a 46/1992. (III. 13.) kormányrendelet tartalmazta. A rendelet szerint okleveles könyvvizsgálói képesítést az a természetes személy kaphat, aki

- egyetemi vagy főiskolai végzettséggel és mérlegképes könyvelői képesítéssel rendelkezik,
- az okleveles könyvvizsgálói képesítés első szakvizsgálója előtt négy év számviteli, pénzügyi, ellenőrzési munkakörben végzett tevékenységet igazol,

- az okleveles könyvvizsgálói képesítés első szakvizsgája előtt bejegyzett könyvvizsgáló irányítása mellett hároméves könyvvizsgálói gyakorlatot igazol és
- a szakvizsgákat eredményesen letette.

Ezek a vizsgatárgyak a következők voltak: jog, nemzetgazdasági és vállalkezési pénzügyek, vezetési módszertan, számviteli rendszerek szervezése, számvitel és elemzés, könyvvizsgálat és ellenőrzés.

A számviteli képesítések elismertségében ebben az időszakban megtorpanás volt. A rendelet sajnálatos módon nem rögzítette a képzési időt, és gyakran üzleti megfontolások miatt az oktatásszervezők minimális óraszámiban határozták meg a felkészítési időt. Úgy tűnik, ez együtt járt a követelmények lazulásával is.

A szakoktatás szabályozása szempontjából lényeges kiemelni az 1993. évi LXXVI. törvényt a szakképzésről, amely 1993. szeptember 1-jén lépett hatályba. A törvényhez kapcsolódik a 10/1993. (XII. 30.) MüM-rendelet a szakmai vizsgáztatás szabályairól és eljárási rendjéről. A rendeletben foglaltakat kell alkalmazni az iskolarendszeren kívüli szakképzés keretében megszervezett szakmai vizsgára, ha az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) meghatározott szakképesítés megszerzésére irányul. A hivatkozott MüM-rendelethez kapcsolódóan a pénzügyminiszter kiadta rendeletét a pénzügyminiszter ágazatába tartozó szakképzések szakmai követelményeiről Ezek: a 2/1995. (II. 22.) és a 11/1995. (V. 27.) rendelet. A hivatkozott rendeletek szerint a számviteli szakképesítések a következők:

- számviteli ügyintéző,
- számviteli szakügyintéző,
- mérlegképes könyvelő államháztartási, pénzügyintézet, vállalkezési szakon és
- okleveles könyvvizsgáló.

A szabályozás „végtermék-szabályozásnak” minősíthető, alapvetően a vizsgakövetelményeket fogalmazza meg ugyanis a rendelet. A 10/1993. (XII. 30.) MüM-rendelet szerint a szakmai vizsga részei: írásbeli, gyakorlati és szóbeli vizsga. A mérlegképes könyvelői képesítés megszerzéséhez előírt vizsgatárgyak a következők.

- Írásbeli vizsga: vállalkezés gazdaságtani ismeretek alkalmazása, pénzügyi ismeretek alkalmazása, számvitel-szervezés és vezetés a vállalkezásoknál.
- Gyakorlati vizsga: számvitel és elemzés, ellenőrzés.
- Szóbeli vizsga (komplex): jogi ismeretek, alkalmazás, számvitel és elemzés, ellenőrzés.

Sajnálatos módon a szakmai végzettség megszerzését semmiféle előképzettséghez, illetve szakmai gyakorlathoz nem kötötték. A korábbi évekkel összehasonlítva, ez egyértelműen visszalépésnek tekinthető.

Az okleveles könyvvizsgálói képesítés megszerzéséhez előírt vizsgatárgyak a következők.

- Írásbeli vizsga: nemzetgazdasági és vállalkezési pénzügyek, vezetés-módszertani ismeretek alkalmazása, számviteli rendszerek szervezése.
- Gyakorlati vizsga: számvitel és elemzés, könyvvizsgálat és ellenőrzés.

- Komplex szóbeli vizsga: jogi ismeretek alkalmazása, számviteli és elemzési ismeretek alkalmazása, könyvvizsgálat és ellenőrzés.

Az okleveles könyvvizsgáló képesítés megszerzésének feltétele kizárólag az egyetemi, illetve főiskolai végzettség. Minden egyéb – korábban már jól bevált – feltétel törlésre került. Leginkább a szakmai előképzettség hiánya jelentett problémát a képzés során.

Az okleveles könyvvizsgálói képzésben lényeges változást hozott a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról és a könyvvizsgálói tevékenységről szóló 1997. évi LV. törvény hatályba lépése. A képesítés megszerzése a törvényi szabályozással kikerült az OKJ hatálya alól. Az okleveles könyvvizsgálói képesítés megszerzésének alapfeltétele, hogy a könyvvizsgálójelölt

- olyan egyetemen vagy főiskolán szerzett végzettséggel rendelkezék, ahol pénzügyi vagy számviteli elemzés vagy ellenőrzési ismeretekből vizsgát tett,
- legalább hároméves számviteli, pénzügyi, ellenőrzési gyakorlatot igazoljon,
- büntetlen előéletű legyen,
- a mérlegképes könyvelői képesítést már megszerezte.

Az újabb szabályozás szerint a 2007. évi LXXV. törvény részletesen foglalkozik a könyvvizsgáló képzéssel. A szabályok szerint az okleveles képzési programba fel kell venni azt, aki megfelel a következő feltételeknek:

- A felsőoktatásról szóló törvény szerint a Magyar Köztársaságban államilag elismert felsőfokú intézményben szerzett, szakirányú oklevéllel rendelkezik.
- A mérlegképes könyvelői vagy azzal egyenértékű szakképesítéssel rendelkezik és szakképesítését oklevéllel, bizonyítvánnyal igazolja.
- Számviteli, pénzügyi, ellenőrzési szakterületen az egyetemi/főiskolai végzettség megszerzését követően, de a felvételi kérelmének benyújtását megelőző három éven belül teljesített, legalább egy éves, igazolt szakmai gyakorlattal rendelkezik.
- Büntetlen előéletű.
- Az előírt igazgatási szolgáltatási díjat megfizette.

Az okleveles könyvvizsgáló képzés képzési ideje legfeljebb 4 tanév lehet. A képzés főbb tanulmányi területei (moduljai) a következők: jogi ismeretek, adózási ismeretek, közgazdaságtan és pénzügyek, szervezeti és vezetési ismeretek, számvitel és elemzés, számvitelszervezés, könyvvizsgálat és ellenőrzés. Az új szabályozás bevezette a szakmai kompetenciavizsgát is. Szakmai kompetenciavizsgát tehet az a könyvvizsgáló jelölt, aki igazolja, hogy az előírt – három év – gyakorlati időt letöltötte.

Az okleveles könyvvizsgálói képzés képzési ideje – egy újabb módosítás alapján – legfeljebb 5 naptári év, az összes vizsga teljesítését is beleértve, mely időtartam külön engedély alapján egy alkalommal – 1 év időtartammal – meghosszabbítható.

A pénzügyminiszter 20/1998. (VII.22.) rendelete alapján indult be az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés. A hivatkozott rendelet alapján a képzés

- banki szakügyintéző
 - pénzügyi szakügyintéző és
 - számviteli szakügyintéző
- szakokon indult el.

Az 1/2006. (II. 27) OM-rendelet szerinti új, moduláris szerkezetű OKJ 2006. április 1-jén lépett hatályba. Ez alapján a pénzügyi és számviteli szakképesítések rendje is megváltozott. A számviteli szakképesítések új szintjeit a következő táblázat szemlélteti:

1. táblázat: A számviteli szakképesítések új szintjei

Szakképzés megnevezése	Elágazás	Ráépülés
Pénzügyi-számviteli ügyintéző		
Üzleti szakügyintéző	Számviteli szakügyintéző	
Mérlegképes könyvelő		Államháztartási mérlegképes könyvelő Egyéb szervezeti mérlegképes könyvelő Pénzügyi szervezeti mérlegképes könyvelő

Forrás: saját szerkesztés

A szabályozásnak megfelelően változnak a mérlegképes könyvelő szakképesítés szakmai követelménymoduljai is. A modulok a következők: jogi ismeretek, gazdasági és vezetési ismeretek, pénzügyi ismeretek, adózási ismeretek, számvitel-elemzési ismeretek, számvitel-szervezési ismeretek, ellenőrzési ismeretek. A ráépüléseknél minden esetben még két követelménymodul ismeretanyagából kell vizsgát tenni. A vizsgára bocsátás feltétele: a jelölt a szakmai követelménymodulokhoz rendelt valamennyi modulzáró vizsgát eredményesen teljesítse.

Az üzleti szakügyintéző képzésnél összesen hat elágazás szerepel, s meghatározták a szakmai követelménymodulokat. A felsőoktatási intézmények a hatályos pénzügyminiszteri rendelet alapján dolgozzák ki tanterveiket, tantárgyi programjaikat. A képzés kreditrendszerben történik. A négy félév alatt a hallgatóknak összesen 120 kreditet kell teljesíteniük. A felsőfokú szakképzésben végzetek OKJ-szakképesítést szereznek, így a munkaerőpiacon el tudnak helyezkedni. Lehetőség van arra is, hogy tanulmányaikat valamely felsőoktatási intézményben folytassák és az alapképzésben elérendő 180 kreditben a felsőfokú szakképzésben elért 120 kreditből 30-60 kredit beszámításra kerül.

Az új modulrendszerű, kompetenciaalapú szakképzés bevezetésére – a képzésben érdekelték megfelelő felkészülése miatt – csak 2009. január 1-jén került sor.

A számviteli képzés szempontjából alapszintnek tekinthető a képesített könyvelő, illetve később a számviteli ügyintéző, újabban pénzügyi-számviteli ügyintéző képesítés. Sajnálatos módon a reformok hatására a könyvvitel oktatása – a pénzügy tárgy mellett – a középiskolákban megszűnt.

A pénzügyminiszter 23/2008. (VIII. 08.) rendelete a pénzügyminiszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről 2009. január 1-jén lépett hatályba. E rendelet hatályba lépésével egyidejűleg hatályát veszítette a pénzügyminiszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai követelményeiről szóló 2/1995. (II.

22.) PM rendelet, valamint az annak módosításáról szóló 2/2005. (I. 7.) PM rendelet és a 20/2005. (VI. 20.) PM rendelet. E rendelet hatályba lépésével egyidejűleg hatályát veszítette a pénzügyminiszter ágazatába tartozó akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzések szakmai követelményeiről szóló 20/1998. (VII. 22.) PM rendelet.

2009. január 1-jétől az üzleti szakügyintéző képzés elágazásai a következők:

- Banki szakügyintéző
- Értékpapírpiaci szakügyintéző
- Gazdálkodási menedzserasszisztens
- Pénzügyi szakügyintéző
- Projektmenedzser-asszisztens
- Számviteli szakügyintéző

A felsőfokú szakképzés keretében – iskolarendszerben – a számviteli szakügyintéző megnevezésű elágazás szakmai követelménymoduljai a következők voltak:

- Vállalatgazdálkodási feladatok
- Pénzügyekkel kapcsolatos feladatok
- Számviteli-statisztikai feladatok
- Számítástechnikai-informatikai feladatok
- Az üzletvitellel kapcsolatos személyes és szervezeti kommunikációs feladatok magyar és idegen nyelven
- Pénzügyi-vezetői számvitel II.
- Üzletfinanszírozási és adózási feladatok
- Bankügyletek
- Pénzügyi piacok

A képzés alapvetően gyakorlati jellegű volt, melyet kiegészített legalább 30 nap időtartamú összefüggő szakmai gyakorlat is.

A mérlegképes könyvelő képzés lényegében a vállalkozási szféra követelményeit elégítette ki. Emiatt a speciális igényeket a képzés ráépülései biztosították. Ezek a következők voltak:

- államháztartási mérlegképes könyvelő
- egyéb szervezeti mérlegképes könyvelő
- pénzügyi szervezeti mérlegképes könyvelő.

A „vállalkozási” mérlegképes könyvelő szakképzéshez rendelt modulzáró vizsgák a következők:

- Jogi ismeretek alkalmazása
- Gazdasági és vezetési ismeretek alkalmazása
- Pénzügyi ismeretek alkalmazása
- Adózási ismeretek alkalmazása
- Számviteli-elemzési ismeretek alkalmazása
- Számviteli szervezési ismeretek alkalmazása
- Ellenőrzési ismeretek alkalmazása.

Az elágazásoknál – képesítésenként figyelembe véve a sajátosságokat – két-két modulzáró vizsgát kellett letenni a következő ismeretekből:

- Gazdasági és pénzügyi ismeretek alkalmazása
- Számviteli, elemzési, ellenőrzési ismeretek alkalmazása

Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy államháztartási mérlegképes könyvelő csak az lehetett, aki először megszerezte a vállalászási mérlegképes végzettséget, majd az említett két modulból is sikeres vizsgát tett. Úgy tűnt, hogy itt a követelmények kissé túlzottak voltak és emiatt később korrekcióra került sor.

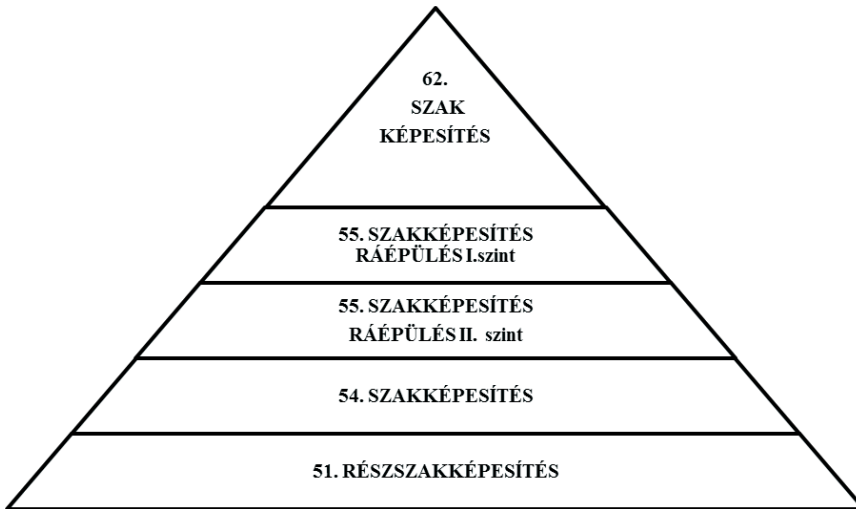
A pénzügyi-számviteli ügyintéző képzésnél a szakmai vizsgára bocsátás feltételei

- iskolai rendszerű szakképzésben: az utolsó szakképző évfolyam eredményes elvégzése.
- iskolarendszeren kívüli szakképzésben: a szakmai követelménymodulokhoz rendelt valamennyi modulzáró vizsga eredményes teljesítése.

Újabb szabályozást jelentett a 27/2012. (VIII. 27.) NGM rendelet a nemzetgazdasági miniszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről. A rendelet melléklete tartalmazza a nemzetgazdasági miniszter hatáskörébe tartozó egyes szakképesítések felsorolását, valamint azok szakmai és vizsgakövetelményeit. Ez a rendelet 2012. szeptember 1-jén lépett hatályba.

A szakképesítések egymásra épülését a következő ábra szemlélteti:

1. ábra: A szakképesítések egymásra épülése

Megjegyzés:

- 51 = felső középfokú részszak-képesítés
- 54 = emelt szintű szakképesítés
- 55 = emelt szintű szakképesítés-ráépülés
- 62 = felsőfokú végzettséghez kötött szakképesítés

A képzés moduláris szerkezetű. A moduláris szerkezet azt jelenti, hogy a rokon-szaktmák közös tudásanyagát ugyanaz a követelménymodul tartalmazza. Ennek jelentősége abban testesül meg, hogy a tanulóknak nem kell a már előzetesen elsajátított tananyagot újra tanulni, ha egy másik, hasonló tananyaggal rendelkező szakképesítést kezdenek el, valamint könnyebb lesz az átjárhatóság az egyes szakképesítések között. Így gyorsabb, hatékonyabb és olcsóbb lehet a képzés. A moduláris felépítésnek megfelelően újfajta szakképesítés-típusok jelentek meg. Az alap-szakképesítéseknek vannak elágazásai, amelyekhez ugyanazok az alapismeretek szükségesek, de ezek elsajátítása után specializálódni lehet. Sok alap-szakképesítés birtokában további, ráépülő szakképesítés szerezhető. Aki az alap-szakképesítéshez szükséges ismereteknek csak egy részét képes elsajátítani, rész-szakképesítést szerezhet.

A modulrendszer lehetővé teszi, hogy hierarchiába soroljuk az OKJ képzéseket:

- *Alap-szakképesítés:* A szakmai és vizsgakövetelmény több más szakképesítéssel közös modult/modulokat tartalmaz. Jellemzően hosszabb képzési idejű, amely munkakör(ök) ellátására képesít.
- *Rész-szakképesítés:* Egy szakképesítésnek részben vagy egészben a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott moduljaiból épül fel, legalább egy munkakör ellátására képesít.
- *Szakképesítés-elágazás:* A szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott modulokból épül fel, amely kötelezően választandó – az elágazásra jellemző – modullal/modulokkal együtt munkakör ellátására képesít.
- *Szakképesítés-ráépülés:* A szakmai és vizsgakövetelmény szerinti szakképesítésre/szakképesítés-elágazásra épül, a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott modulokból épül fel, újabb munkakör(ök) ellátására képesít.

A rész-szakképesítések segítségével lehetővé válik, hogy az se maradjon szakma nélkül, aki az elkezdett képzést valamilyen ok miatt nem tudja befejezni, illetve a vizsgán nem tud minden feladatot az elvárt szinten teljesíteni. Az így megszerzett rész-szakképesítések – amellet, hogy akár az elhelyezkedést is lehetővé teszik – azt is biztosítják, hogy később a már megszerzett ismeretek beszámításával folytathassák tanulmányaikat. Ezek a képesítések iskolarendszeren kívül szerezhetőek meg, de a megszerzésük érettségéhez kötött.

A rész-szakképesítések felett helyezkednek el a szakképesítések. Ezen szakképesítések megszerzése is érettséghez kötött, és jellemzően iskolai rendszerű képzés keretében történik a képzés, de természetesen iskolarendszeren kívül is megszerezhetőek ezek a szakképesítések.

A szakképesítés szintje a szakképesítések azonosító számának első két számjegyét képezi. A Nemzetgazdasági Minisztérium Számviteli és Felügyeleti Főosztályának hatáskörébe tartozó szakképesítés:

- az adópolitikáért, az államháztartásért, a pénz, tőke- és biztosítási piac szabályozásáért, valamint
- a számviteli szabályozásért felelős miniszter felelősségi körébe tartozó szakképesítések.

Ezen szakképesítések besorolása a szakképesítés szintje és tanulmányi területe szerint a következő:

2. táblázat: A szakképesítések besorolása a szakképesítés szintje és tanulmányi területe szerint

Szakképzési szintek	344. Könyvelés és adózás tanulmányi terület	343. Pénzügy, bank és biztosítás tanulmányi terület	345. Menedzsment és igazgatás tanulmányi terület
62. Szakképesítés	Okleveles adóellenőrzési szakértő Okleveles forgalmi adó szakértő Okleveles jövedelemadó szakértő Okleveles nemzetközi-adó szakértő		
55. Szakképesítés-ráépülés II. szint	Adótanácsadó Ellenőrzési szakelőadó IFRS mérlegképes könyvelő Pénzügyi szervezeti mérlegképes könyvelő		
55. Szakképesítés-ráépülés I. szint	Államháztartási mérlegképes könyvelő Egyéb szervezeti mérlegképes könyvelő Vállalkozási mérlegképes könyvelő	Biztosítási tanácsadó Szakképesített bankreferens	
54. Szakképesítés	Pénzügyi-számviteli ügyintéző Vállalkozás és bérügyintéző Államháztartási ügyintéző Vám, jövedéki és termékügyintéző	Pénzügyi termékértékesítő	Nonprofit menedzser
51. Rész-szakképesítés	Pénzügyi ügyintéző Számviteli ügyintéző Pénzügyi projektmenedzser asszisztens Bérügyintéző Társadalombiztosítási ügyintéző Adóügyintéző Költségvetési gazdálkodási ügyintéző Vámügyintéző Jövedéki ügyintéző Termékdíj ügyintéző	Banki, befektetési termékértékesítő Biztosításközvetítő Pénztárkezelő és valutapénztáros	

Forrás: saját szerkesztés

A táblázatban szereplő 54 szinten lévők az iskolarendszerben megszerezhető képesítések:

- nonprofit menedzser
- pénzügyi termékértékesítő
- pénzügyi-számviteli ügyintéző
- vállalkozási és bérügyintéző
- vám-, jövedék- és termékdíj ügyintéző.

A képzési idő két év.

A felsőoktatásban mindig is jelentős szerepe volt a számvitel oktatásának. Már a 186/1959.(PK 33.) számú PM-utasítás is szabályozta a diplomák „elismerését.” A mérlegképes könyvviteli igazolás fontos volt, nem az egyetemi, a főiskolai oklevél egyenértékűségéről volt ugyanis szó, hanem annak szakmai tartalmáról. Sajnálatos módon a 10/1995. (V. 27.) PM-rendelet felfüggesztette a mérlegképes igazolás kiadását, az 1997. évi LV. törvény alapján nem jelentkezhetnek okleveles könyvvizsgálói képzésre, illetve szakvizsgára az egyébként szakegyetemi, szakfőiskolai képzésben diplomát szerzett szakemberek.

A könyvviteli szolgáltatást végzők nyilvántartásba vételéről szóló 93/2002. (V. 5.) kormányrendeletben kellett összefoglalni, hogy ki is tekinthető mérlegképes könyvelőnek. A rendelet 2. melléklete felsorolja azokat a szakirányú felsőoktatási intézményeket, illetve azok jogutódját, ahol 2001. december 31-ét megelőzően oklevelet szereztek és rendelkeznek legalább hároméves számviteli, pénzügyi, ellenőrzési gyakorlattal, oklevelük egyben tanúsítja a mérlegképes könyvelői képesítés megszerzését is. Szabályozták azt is, mely felsőoktatási intézmény, mely szakán végzetek kötelesek a mérlegképes képesítés megszerzéséhez számvitel-elemzés tárgyból vizsgázni, illetve mely egyetemek/főiskolák oklevele jogosítja fel a jelöltet, hogy tanfolyam nélkül mind a hat tárgyból vizsgázzon.

Az elmúlt évtizedekben jelentős átalakulás jellemezte a magyar felsőoktatást. Megtörtént az egyetemek és főiskolák „összevonása”, látszólag kevesebb lett az intézmények száma és így koncentráltabb lett (lehetett volna) az irányítás. Az integráció mellett új intézmények jöttek létre, vagyis az összevonások ellenére az intézmények száma inkább növekedett, jelentősen nőtt a képzőhelyek száma is. Ez utóbbi különösen vonatkozik a közgazdászképzésre. A pénzügy és számvitel szakon közel 20 egyetemen/főiskolán folyik alap- vagy mesterképzés.

Az integrációval párhuzamosan megkezdődött a felsőoktatás „bolognai” átalakítása is. A magyar felsőoktatás duális szerkezetű volt, egymástól függetlenül működtek a 3-4 éves gyakorlatorientált főiskolák és a 4-6 éves, elméletorientált egyetemek. A többciklusú képzés három (egyések szerint négy) szintből áll. A 0. szintnek tekinthető a felsőfokú szakképzés, amely csak később lett része a felsőoktatásnak. Az első képzési szint az alapképzés. Az alapkozatot nyújtó első ciklus a munkaerőpiacon hasznosítható szakmai ismereteket ad a végzés utáni elhelyezkedéssel, de egyúttal megfelelő elméleti alapot is nyújt a tanulmányok mesterképzésben történő azonnali vagy későbbi megkezdéséhez. A második szinten mesterfokozat szerezhető. A

mesterképzésnek is két kimenete van, így a munkaerőpiac, illetve a 3. szintet jelentő doktori képzésre történő felkészítés. A bolognai folyamat példátlan mértékű változásokat hozott a felsőoktatásban, és ez alapvetően meghatározta a felsőoktatás történetét is. A kreditrendszer bevezetése segítette ugyan a hallgatói mobilitást, de ugyanakkor teljesen új oktatásszervezési kérdéseket vetett fel.

A számviteli szakképzés szempontjából ez azt jelenti, hogy felsőfokú szakképzés (számviteli szakügyintéző), alapképzés (pénzügy és számvitel szakon), illetve mesterképzés (számvitel szakon) keretében szerezhető szakmai végzettség. (Megjegyzendő, hogy a felsőfokú szakképzésre sok esetben a felsőoktatási intézmény és valamely középiskola között kötött együttműködési szerződés alapján került sor az egyetem, illetve a főiskola szakmai felügyelete alapján!)

A gazdaságtudományok képzési területen két képzési ágban (közgazdasági és üzleti) összesen 10 alapszakon folyik jelenleg a képzés.

3. táblázat: A gazdaságtudományok képzési területei

Közgazdasági képzési ág alapszakai	Üzleti képzési ág alapszakai
Alkalmazott közgazdaságtan	Emberi erőforrások
Gazdaság- és pénzügy-matematikai elemzés	Gazdálkodás és menedzsment
Közszolgálati	Kereskedelem és marketing
	Nemzetközi gazdálkodás
	Pénzügy-számvitel
	Turizmus-vendéglátás
	Üzleti szakoktató

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes alapszakok képesítési követelményeit az oktatási miniszter tette közzé a 15/2006. (IV.3.) OM rendeletben. A viszonylag „laza” megfogalmazások nagy kétséget hagynak abban a tekintetben, hogy mennyire azonos a képzés tartalmi szempontból. Kérdés, hogy a képzési célokból mennyiben határozható meg a képzés tartalma. Természetesen ebben a közelítésben alapvetően a számvitel oktatásával szembeni követelményekre gondolok. Úgy vélem, hogy a célokból ez nehezen definiálható. A képesítési követelmények a közgazdasági, módszertani (illetve üzleti) alapozó ismeretek között valamennyi érintett alapszakon megemlítik a számvitelt, vagyis mint szükséges ismeretet. A legrészletesebben a pénzügy és számvitel alapszakon került megfogalmazásra a szakmai törzsanyag keretében a számvitel. Így kiemelésre került: a pénzügyi számvitel, a vezetői számvitel alapjai, az elemzés-ellenőrzés módszertana, a sajátos számviteli esetek elszámolására vonatkozó ismeretek. A képesítési követelmények alapján az intézmények – nagyon eltérő módon – dolgozták ki mintatanterveiket, és abban szerepeltetik azon tárgyakat, amelyek megfelelnek az előírásoknak.

A pénzügy és számvitel szakon a számvitel alapjai mellett pénzügyi számvitel, vezetői számvitel, éves beszámoló összeállítása és elemzése tárgyak szerepelnek, illetve a számvitel szakirányon ez még kiegészül a számvitel speciális kérdései, a különleges céghelyzetek számvitele, a pénzintézeti és költségvetési számvitel sajátosságai, a konszolidált beszámoló alapjai című tárgyakkal.

A mesterképzésben mesterfokozat és szakképzettség szerezhető. Mesterképzésre az vehető fel, aki alapképzésben fokozatot és szakképzettséget tanúsító oklevelet szerzett. (Esetleg korábban főiskolai vagy egyetemi oklevelet!) A pénzügy és számvitel alapszakhoz kapcsolódnak mesterszakok. A számvitel mesterszakon a képzés célja olyan szakemberek képzése, akik a nemzetközi összehasonlításban versenyképes, korszerű elméleti és gyakorlati ismeretanyag elsajátítását követően képesek a gazdálkodó egységek számviteli folyamatainak irányítására, ellenőrzésére és elemzésére. Elméleti és gyakorlati, üzleti és módszertani ismereteik, a tudatosan fejlesztett vezetői készségek és képességek birtokában alkalmasak a hazai és a nemzetközi gazdasági élet különböző területein közép- és felsővezetői feladatok ellátására, a számvitel nemzetközi és hazai szakirodalmának feldolgozására, annak gazdagítására, valamint a doktori képzésben történő részvételle. A képzési célok megvalósítása érdekében a következő számviteli tárgyak oktatására kerül sor a számvitel mesterszakon: haladó vezetői számvitel, pénzügyi kimutatások elemzése, IFRS-ek, konszolidált beszámoló összeállítása és elemzése, pénzügyi instrumentumok számvitele. A vezetői számvitel szakirányon a további tárgyak: stratégiai vezetői számvitel, alkalmazott vállalatértékelés, költség- és teljesítmény elszámolása, számvitelemélet és - kutatás, a számvitel számítógépes támogatása, pénzügyi kontrolling, számviteli esettanulmányok. Az ellenőrzési szakirány további tárgyai: a könyvvizsgálat rendszere, kontroll és ellenőrzés, hitelintézeti ellenőrzés, a számvitel szabályozása, a könyvvizsgálat számítógépes támogatása, vállalatirányítás és számviteli kontrollok, ellenőrzési esettanulmányok.

A Kormány a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény alapján átalakította a felsőfokú szakképzést. A 230/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet szerint a felsőoktatás részévé vált a felsőoktatási szakképzés. A nemzeti felsőoktatásról szóló törvény szerint a felsőoktatási szakképzés a felsőoktatási intézmények alaptevékenységének körébe tartozik. A felsőoktatási szakképzésben a képzési idő legfeljebb öt félév, és legalább egy félév összefüggő szakmai gyakorlatot kell szervezni, külső gyakorlóhelyen, legalább 560 munkaóraban. Ez a gyakorlatorientált képzés teszi lehetővé, hogy a célul tűzött felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya megfeleljen a követelményeknek.

A felsőoktatási szakképzés célja tehát olyan gazdasági szakemberek képzése, akik elméleti és gyakorlati tudásuk birtokában képesek a gazdasági élet legszélesebb területén: a vállalati, a pénzügyi szolgáltató, az államháztartási és a civil (nonprofit) szektorban működő szervezetekben a feladatok ellátására; a munkaerő-piaci igényekhez rugalmasan alkalmazkodni tudó, pénzügyi-számviteli gyakorlati ismeretekkel, jártasságokkal és készségekkel rendelkeznek, amely megalapozza az élethosszig tartó tanulást is. A felsőoktatási szakképzés szakjain a képzés 2013. év szeptemberében indult el.

A szakképzés és a felsőoktatás kapcsolatának elemzése során figyelmet érdemel az is, hogy 2014. év őszétől azok a végzett hallgatók is megkezdhetik szakképzésüket, akik még nem kapták meg diplomájukat (elsősorban a nyelvvizsga hiánya miatt), de sikeres záróvizsgát tettek. A 27/2012.(VIII.27.) NGM rendelet alapján a képzésnél bemeneti feltétel az államháztartási, az egyéb szervezeti és vállalkozási mérlegképes könyvelő képesítés megszerzésénél

- szakirányú felsőfokú végzettség vagy záróvizsga vagy
- felsőfokú végzettség vagy záróvizsga és két év pénzügyi, számviteli területen szerzett gyakorlat.

A modulzáró vizsgatevékenységek alóli felmentés feltételeit a nemzetgazdasági miniszter rendelete tartalmazza. A felsőoktatási alap- és mesterképzésről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről szóló 289/2005. (XII. 22.) Korm. rendelet szerinti gazdaságtudományok képzési terület üzleti képzési ágon pénzügy és számvitel szakon, valamint számvitel mesterszakon, továbbá gazdasági szakképzés közgazdász tanár szakképzettség pénzügy és számvitel szakirányon felsőoktatási intézményben az oklevél kibocsátásának feltételeként letett záróvizsgával rendelkező felmentést kap a komplex szakmai vizsga összes vizsgatevékenysége alól.

Összegzés

Összességében az állapítható meg, hogy az iskolarendszerű képzés keretében a középiskolák ma már nem bázisai a számvitel oktatásának. Az egyetemeken és főiskolákon az alapképzés és a mesterképzés keretében igen jelentős mértékű a számvitel oktatása, de ez a megállapítás kizárólag a pénzügy és számvitel alapszakra és a számvitel mesterszakra vonatkozik. A szakember-utánpótlásnak ezek a forrásai. Hiánypótló és a munkaerőpiac által még mindig kevésbé elismert a számviteli szakügyintéző képzés, amely lényegében „felsőfokú” képzésnek tekinthető. Úgy gondolom, hogy erre a képzésre nagyobb figyelmet kellene fordítani, a munkahelyek jelentős részénél ugyanis ez a képzettség elegendő a különböző részfeladatok ellátásához. Az iskolarendszeren kívüli szakképzés jelentős múltra tekint vissza. Ezen belül legjelentősebb a mérlegképes könyvelő képzés. Jelentősége megnőtt azóta, hogy szabályozásra került a könyvviteli szolgáltatást végzők nyilvántartásba vétele. A szakma „csúcsát” jelenti az okleveles könyvvizsgáló képzés. Úgy tűnik, e területen az elmúlt években túlképzés valósult meg, ma pedig viszonylag kevesen vesznek részt a képzésben. Ennek nyilvánvalóan oka a feltételek megváltozása is.

Irodalomjegyzék

- Böcskei E. – Kincses-Aigner M. (2014). A pénzügyi ágazati szakképesítések egymásra épülése *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, (55) 9. p. 407-409.
- Eurydice (2000). *Two decades of reform in higher education in Europe: 1980 onwards*, European Commission, Bruxelles

- Goedegebuure, L. – Kaiser, F. – Maassen, P. – Meek, L. – Van Vought, F. A. – De Weert, E. (1994). *International Perspectives on Trends and Issues in Higher Education Policy*, Oxford, International Association of Universities and Pergamon Press, 315-348 p.
- Kováts G. (2006). A felsőoktatási finanszírozás modelljei, *Közgazdasági szemle*, LIII. évf. 919-938 p.
- Semjén A. (2002). Normatív finanszírozás: merre van előre? I. *Magyar Felsőoktatás* 7. sz. 7. 53-55 p.
- Semjén A. (2002). Normatív finanszírozás: merre van előre? II. *Magyar Felsőoktatás* 7. sz. 7. 53-55 p.
- Sztanó I. (1997). A számviteli szakoktatásról *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat* (39) 10. p. 451-456.
- Sztanó I. (2008). A számvitel oktatása 50 év távlatában *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat* (50) jubileumi melléklet p. 8-12.
- Törvények, rendeletek
- 186/1959. (PK 33.) számú utasítás a könyvviteli képzésről
- 132/1961. (PK 11.) számú PM utasítás a számviteli képzések rendjéről
- 117/1962. (PK 7.) számú utasítása a számviteli képzések rendjéről
- 14/1977. (VII. 30.) számú PM rendelet a számviteli képzés rendjéről szóló
- 46/1992. (III. 13.) kormányrendelet a könyvvizsgálat rendjéről
- 10/1993. (IV. 9.) PM rendelet az adószakértői működés engedélyezésének szabályozásáról
- 20/1998.(VII.22.) PM rendelet a pénzügyminiszter ágazatába tartozó akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzések szakmai követelményeiről
- 2/2005. (I. 7.) PM rendelet a pénzügyminiszter ágazatába tartozó szakképzések szakmai követelményeiről
- 20/2005. (VI. 20.) PM rendelet a pénzügyminiszter ágazatába tartozó szakképzések szakmai követelményeiről szóló 2/1995. (II. 22.) PM rendelet módosításáról
- 289/2005. (XII. 22.) Korm. rendelet a felsőoktatási alap- és mesterképzésről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről
- 1/2006. (II. 17.) OM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzékbe történő felvétel és törlés eljárási rendjéről
- 230/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet a felsőoktatási szakképzésről és a felsőoktatási képzéshez kapcsolódó szakmai gyakorlat egyes kérdéseiről

Számvitel és adózás, különös tekintettel a nyilvántartási és adókötelezettségek kapcsolatára

Ambrus Rita Anna
NYME KTK
egyetemi docens
ambrusne@ktk.nyme.hu

ABSZTRAKT Az ókorban a számvitel elsősorban a tulajdonosok számára volt fontos. Az adózás elterjedését követően viszont az adóalapot is a számviteli nyilvántartások határozzák meg, erre van szükség az adókötelezettség ellenőrzése során is, vagyis nem tudunk pontos adóbevallást készíteni a nyilvántartások megfelelő vezetése nélkül. A magyar adórendszer bonyolult, de a kis- és középvállalkozások vannak olyan speciális adózási lehetőségek, amellyel egyszerűsíthetik az adminisztrációs kötelezettségeiket. A törvények és más előírások folyamatos változása miatt a tanácsadók felelőssége nagy.

KULCSSZAVAK: adóalap, bonyolult, felelősség

ABSTRACT In ancient times, accounting had a big importance especially for the owners of properties. Since becoming of the taxation has generally, even the tax base is determined by the records of accounting and it is necessary while the tax liability is monitoring as well. It means one cannot create accurate tax return without keeping adequate records. The Hungarian tax system is complicated, but there are some special options for SMEs to prepare their administration and accounting simply. The laws and other regulations are changing continuously so the responsibility of a consultant is high.

KEYWORDS: tax base, complicated, responsibility

JEL E62, H25, K34

Bevezetés

A számviteli teendők és az adózás szoros kapcsolatát mi sem jelzi jobban, hogy fejlődésük egymással párhuzamosan alakult a történelem során. A számvitel kialakulásakor az egyik legfontosabb cél a pénzügyi folyamatok, valamint a jövedelmi és vagyoni helyzet dokumentálása volt. Ezek a kimutatások elsődlegesen a vagyon tulajdonosa(i) számára hordoztak információt. Az adófizetési kötelezettség teljesítéséhez ugyanakkor természetesen szükség is volt erre, gondoljunk csak például az évszázadokon keresztül érvényesített tizedre, a jobbágyság terményeinek és állatszáporulatának (az előállított termékeknek) a római katolikus egyházat illető tizedére, de Jézus Krisztus születésének története is egy adóösszeíráshoz kapcsolódik.

A gazdasági folyamatok bonyolultabbá válása maga után vonta az adóztatás kérdéseinek újragondolását és a számviteli rendszerek fejlesztésének igényét is. Nincs ez másként napjainkban sem, az adótörvények változása rendre érinti a számviteli előírásokat, és igaz ez megfordítva is.

Adótörténeti áttekintés

Az adózás intézményesült formájának megjelenése az államiság kialakulásához köthető. Ezt megelőzően az adózás esetleges volt, leginkább a varázslónak, illetve a nemzetségfőnek juttatott ajándékokból állt, ami általában együttes kötelezettségként terhelte a közösség tagjait. Később, az írásbeliség kialakulásával már számon tudták tartani azt is, hogy melyik törzs mennyit adományozott a közösbe. A fennmaradt kortörténeti dokumentumok, írásos emlékek jelentős hányada kötődik az adózáshoz.

Az ősmagyarok a rovásírással jegyezték fel a mennyiségeket, a képzett sumér írnokok pedig ékírással rögzítették az agyagtablákra az adó- és adósnylvántartásokat. Több tízezer agyagtábla tanúsítja a birodalom adószedőinek a feljegyzéseit, akik „áldásos” tevékenységére utal a korabeli intelem: „Hódolj az istennek, tiszteld a királyt, de félned csak az adószedőtől kell”. Az adatok titkosítását az agyagtablákat fedő és borítékként funkcionáló agyagtokok biztosították, bár az átlagember számára a feljegyzések egyébként is megfejthetetlenek lettek volna, hiszen az írástudók aránya rendkívül alacsony volt.

Az ókori Egyiptom területén palatáblákra rótták fel a kivetett és a behajtott adót, mégpedig egy hieroglif írástól teljesen eltérő, úgynevezett hieratikus írással (Ilonka, 2004). Az adózás jelentőségét és az adószedők társadalmi hierarchiában betöltött szerepét jól mutatja, hogy síremlékeik megközelítik a fáraósírok méretét.

Az Akhaimenida Birodalomban az egységes súly és mértékrendszer kialakítása megteremtette a lehetőséget az adórendszer korszerűsítésére. Dareiosz rendelkezései alapján a perzsa uralom alatt álló területeket hús adókerületre (szatrápiára) osztották, amelyekre tételes (de nem azonos összegű) adót vetettek ki.

A jövedelem, pontosabban annak becsült összege jelentette az adóalapot Szolón (i.e.594) adótörvényében. A négy (vagyoni helyzet szerint képzett) csoport tagjai a birtokaik után várhatóan elérhető jövedelem alapján szintén tételes adót fizettek. Rómában a becsült vagyon után egy-két ezreléknyi adót kellett fizetni.

A precíz nyilvántartásokon alapuló adózás és a becslés kombinációja a középkorban is megfigyelhető volt. Az egyik legkorábbi összeírás 1086-ból származik. Hódító Vilmos utasítása alapján 13.418 település adóalanyait és vagyontárgyait tartalmazza az „Ítéletnapki Könyv”. Mintegy 400 évvel később, VII. Henrik uralkodása idején, Richard Fox püspök ötlete nyomán bizarr, de annál hatékonyabb adóbecslést alkalmaztak. Az adóbiztosok megemelték az adóját annak is, aki látványosan gazdagodott és annak is, aki szerényen élt, mondván, hogy „nyilvánvalóan” eltitkolja vagyonát (Ilonka, 2004).

A földterület volt az alapja a hazánkban a XII. századot követően elterjedt telekbér rendszernek. A falvak területét azonos nagyságú telkekre osztották fel, így mindenki

ugyanakkora járadékot volt köteles pénzben fizetni ennek használatért. Luxemburgi Zsigmond ideje alatt a birtokmérettől függött a kiállítandó lovasok száma (telekka-tonaság). Az első fennmaradt adóalany-összeírások 1379-ből származnak és Sopron, illetve Pozsony adóalanyaira vonatkoznak. Az adót fizető iparosok aránya mindössze 20-25 % volt, gazdasági növekedésüket a magas adóterhek kedvezőtlenül befolyásolták (Ilonka, 2004).

A török adminisztráció – hazánk területén is – rendkívül pontos és részletes volt. Az adó megállapítása jellemzően átalányban történt, akár a népeiségre, akár a földterületre vetették ki. Nemcsak a férfiakat, hanem a serdülő fiúkat is jegyzékbe vették a harádsz megfizetéséhez. Az összeírásokhoz gyakran társult korrupció, különösen a képződött jövedelmek fel- (illetve fel nem) jegyzésével kapcsolatban. A XVII. század közepére a korábban különféle megvesztegetésre szánt ajándékok kivetett és a megfizetésekor *nyugtával elismert* adókötelezettséggé változtak (Ilonka, 2004).

Az adóztatás a XIX. századig jellemzően inkább az adótárgy(ak)hoz kötődött, a század közepétől azonban egyre inkább az adóalany (és jövedelme) vált meghatározóvá. Az iparosodás egyre komolyabb nyilvántartásokat kívánt, különösen, ha több tulajdonos osztozott az elért jövedelemből. Hazánkban az 1875. évi XXIV. törvény is alátámasztja ezt, hiszen a tőkekamat- és járadékadó, bányaadó mellett a *nyilvános számadásra kötelezett vállalatok* is adót fizettek. A XX. század első felét a különadók és pótagók szövevényes és gyakran változó rendszere jellemezte. A II. világháború után a szocialista típusú adóztatás sajátos módon kapcsolódott az elért jövedelmekhez, miközben a disztribúciós szerepe erősödött. A lakossági befizetések aránya a 80-as évek elején is csak 2-3 százalék volt (Burján et al., 2012).

A modern adórendszer kialakulása az 1988-as adóreformhoz köthető, amely a gazdasági változásokhoz igazodó és a korábbinál lényegesen egyszerűbb(!) szabályozást foglalt magába.

Az adóztatás hatékonysága vs. adminisztrációs terhek

A jó adórendszer ismérvei történelmi koronként eltérőek, néhány közös vonás azonban kiemelhető. Napjaink adórendszerével szemben támasztott követelmények között is szerepel például a hatékonyság elve, amelyet Adam Smith (2011) 1776-ban publikált művében megfogalmazott. Szerinte az adóztatás abban az esetben nevezhető hatékonynak, ha a beszedett adók összege meghaladja a beszedéshez kapcsolódó összes költséget.

Mintegy 70 évvel később Kossuth Lajos adóreform-tervezetében nemcsak az egyenlő és arányos közös teherviselésről írt, hanem „egyszerű, faggató kutakodástól mentes” adórendszer megalkotását is szükségesnek tartotta (Burján et al., 2012). Az elvonás szintjét mai szemmel meglehetősen alacsonynak vélhetjük (Kossuth legfeljebb 6 százalékos adót javasolt), az elvárások alapján azonban érezhető, hogy a megfelelő (nettó) adóbevételek biztosítására abban az esetben látott lehetőséget, ha nem kapcsolódik hozzá jelentős ellenőrzési és behajtási költség.

A közgazdasági szakirodalom egyik alpművének tekinthető könyvében Paul A. Samuelson Nobel-díjas közgazdász William D. Nordhaus professzorral (1988) a modern adóztatás során is szükségesnek látja a jutányosság elvének teljesülését, amely során az adóbeszedés költségei arányaiban igazodnak az adóbevételekhez.

Stiglitz (2000) szerint az ideális adórendszert az igazgatási egyszerűség jellemzi. Fontos, hogy az adórendszer működtetése, a jogszabályok betartása és betartatása viszonylag könnyű legyen, a lehető legalacsonyabb közvetlen és közvetett költségek mellett. Az adminisztrációs (többlet)feladatokat az adóalanyok nehezen tolerálják. A bonyolult nyilvántartások vezetését pedig indokolt szakértőre bízni, ami további terhet jelent. A kérdés a hatóság oldaláról megközelítve is hangsúlyos, a túlszabályozottság nyilvánvalóan többletköltséget eredményez.

A jó adórendszer ismérvei közé sorolja a fenti mellett Stiglitz (2000) a politikai felelősséget, a rugalmasságot, az igazságosságot és a gazdasági hatékonyság (az adótörvényekhez való alkalmazkodás nem befolyásolja az erőforrások felhasználását). Az öt követelmény együttes megvalósítása azonban szinte lehetetlen. Egyik, vagy ezek egy részének előtérbe helyezése esetén, a többi területen csak legfeljebb részsiker érhető el. Az igazságos (méltányos) adórendszer kialakítása önmagában is nehéz feladat. Minél többféle adónem, illetve az egyes adónemekhez kapcsolódó kedvezmény, korrekciós tétel kerül bevezetésre, a rendszer annál bonyolultabbá, és ezzel együtt költségesebbé válik. Ennek éppen az ellentéte a fejadó elv. A középkori kapuadó, valamint a török hódoltság ideje alatt ezzel párhuzamosan kivetett harádsz a teherviselő képességtől független fizetési kötelezettséget jelentett. Napjainkban a fejadó elvet ritkán alkalmazzák, mert általában erős ellenállást vált ki (Földes, 2001). Hazánkban a helyi adók között ilyen például a magánszemélyek kommunális adója, a közvetlen lakóköznyezet bevételeihez való hozzájárulásként az egyenlő összegben történő hozzájárulás elfogadott.

A kutatások alapján az optimális adózás megvalósításához (közelítéséhez) leginkább néhány, kevésbé differenciált mértékkel kivetett adónem lehet megfelelő. Ezáltal általában javítható az adófizetési hajlandóság (különösen alacsony marginális adókulcs mellett), másrészt viszont az átláthatóság biztosításával a beszedés költségei is csökkenthetők, az adminisztrációs terhek mérsékelhetőek, valamint az egyszerűbb és hatékonyabb ellenőrzés következtében az adóelkerülés is alacsonyabb lehet. Az „újabb modellekben általában az indirekt adók és a jövedelemadók valamilyen kombinációja az optimális” (Elek, Scharle, 2008).

A továbbiak néhány olyan témakört emeltem ki, amelyek során a számviteli előírásokat és az adózási szabályokat is figyelembe kell venni.

Könyvvezetés, mint az adózás előszobája

A könyvvezetés a számvitel egyik meghatározó részterülete. Legfontosabb feladata, hogy rögzítse a vállalkozás eszközeiben és forrásaiban végbemenő változásokat és a gazdasági események hatását a vállalkozás eredményére (ami az általános szabályok szerint az adóalap meghatározásának kiindulópontja). A könyvvezetés

alapdokumentumai a bizonylatok. A Számvitelről szóló törvény¹ (továbbiakban Szvt.) rendelkezése alapján egyrészt minden olyan műveletről bizonylatot kell kiállítani, ami módosítja a vállalkozás eszközei és/vagy forrásai állományának értékét, illetve ezek összetételét. Másrészt minden olyan bizonylatot rögzíteni kell a vállalkozás nyilvántartásaiban, amely befolyásolja az eszközök és/vagy források összegét, ezek szerkezetét és/vagy hatással van a vállalkozás eredményére (165.§). Az előzőek alapján tehát a *bizonylati elv* azt jelenti, hogy csak bizonylat alapján szabad könyvelni és a könyvvizetés során minden bizonylat adatait rögzíteni kell (Kardos et al., 2014).

A könyvvizetés módja határozza meg a bizonylatok rögzítésének a helyét az egyes nyilvántartásokban. A könyvvizetés történhet az egyszeres és a kettős könyvvitel rendszerében. Az egyéni vállalkozók adókötelezettségüket a Személyi jövedelemadóról szóló törvény² (továbbiakban Szja-tv.) előírásai alapján állapítják meg. Nyilvántartási kötelezettségeiket is a Szja-tv. 5. számú melléklete szabályozza. Egyszeres könyvvizetést alkalmaznak, amelynek alapnyilvántartása az alábbi három egyike:

- naplófőkönyv,
- pénztárkönyv
- bevételi nyilvántartás.

Az egyszeres könyvvittel lényege, hogy az alapnyilvántartásban a pénzmozgások rögzítése történik, azaz a bevételek a beérkezés, a kiadások a pénzügyi teljesítés időpontjával egyidejűleg kerülnek a nyilvántartásba. A bevételek elszámolására vonatkozóan a Szja-tv. VI. fejezete és a 2. számú melléklet, a költségekre a 3. számú melléklet előírásai az irányadóak. A pénzmozgással nem járó tételek könyvelése külön nyilvántartásban történik, ahonnan év végén, az eredmény megállapításánál kerülnek figyelembe vételre.

A leggyakrabban alkalmazott alapnyilvántartás a pénztárkönyv. Ennek oka, hogy bevételi nyilvántartás vezetése csak bizonyos esetekben lehetséges, illetve az adóalanyok jellemzően nem élnek a naplófőkönyv vezetésére vonatkozó választás lehetőségével. Bevételi nyilvántartás vezetése csak akkor választható, ha az egyéni vállalkozó adóját

- az átalányadózás szabályai szerint (Szja-tv.),
- az egyszerűsített vállalkozói adó³ alanyaként, vagy
- a kisadózó vállalkozások tételes adójának előírásai⁴ alapján állapítja meg.

A naplófőkönyv tartalmát a Szvt. rendelkezései szerint kell biztosítani. Az alapnyilvántartások mellett a részletező nyilvántartásokból az egyéni vállalkozó csak azok vezetésére kötelezett, amelyek az adóköteles jövedelmének megállapításához szükségesek.

A társas vállalkozások a Szvt. szerint kettős könyvvitelt folytatnak. A Szvt. mellett kormányrendelet⁵ tartalmazza azokat a szabályokat, amelyre speciális esetben tekintettel kell lenni. Ez a kormányrendelet az egyesületek, köztestületek, alapítványok,

1 2000. évi C. törvény

2 1995. évi CXVII. törvény

3 2002. évi XLIII. törvény

4 2012. évi CXLVII. törvény

5 224/2000. (XII. 19.) Korm. rendelet

közalapítványok, lakásszövetkezetek, vízitársulatok az Szvt. szerinti egyes egyéb szervezetek, egy másik kormányrendelet⁶ pedig az egyházak könyvvizetési és beszámoló-készítési kötelezettségüket szabályozza. Ezek a szervezetek a Szvt. szerinti éves beszámoló helyett meghatározott esetben készíthetnek egyszerűsített éves beszámolót vagy egyszerűsített beszámolót. Ez utóbbi alátámasztásához egyszeres könyvvitelt köteles vezetni az az egyesület, alapítvány, köztestület, lakásszövetkezet, amely

- nem végez vállalkozási tevékenységet, az éves (alaptevékenységi) bevétel összegétől függetlenül, vagy
- vállalkozási tevékenységet is végez, de éves együttes (alaptevékenységi és vállalkozási) bevétele két egymást követő évben, évenként az 50 millió forintot nem haladja meg.

Abban az esetben, ha a lakásszövetkezet, a vízitársulat, a közalapítvány, vagy egyéb szervezet saját döntése alapján az Szvt. szerinti éves beszámoló készítését választotta, kettős könyvvitel vezetésére kötelezett. Közhasznú jogállású szervezetek azonban a vonatkozó törvényi előírások alapján⁷ kizárólag kettős könyvvitelt vezethetnek. Egyházi jogi személy számára a beszámoló formájára vonatkozó – 50 millió forintos bevételi értékhatárhoz kötött – feltételek azonosak az egyéb szervezetnél leírtakkal, így a könyvvizetés módja is ehhez illeszkedően egyszeres vagy kettős könyvvitel lehet.

A kettős könyvvitel elnevezés oka, hogy a gazdasági eseményeket mindig két számlán könyvelik. A kettős könyvvitel vezetése során a vállalkozás kezelésében, használatában vagy tulajdonában lévő eszközökről és azok forrásairól, továbbá a gazdasági műveletekről olyan nyilvántartást kell készíteni, amely az eszközökben és a forrásokban bekövetkezett változásokat a valóságnak megfelelően, folyamatosan, zárt rendszerben, áttekinthetően mutatja (159.§). A kettős könyvvitel rendszerében a gazdasági események rögzítése az adott esemény bekövetkezésének időszakára (teljesítés) vonatkozik, függetlenül annak pénzügyi rendezésétől. A kettős könyvvitelt tehát nem pénzforgalmi szemlélet jellemzi (ahogy az egyszeres könyvvitelt), hanem eredményszemléletű.

A kettős könyvvizetés során, valamint a beszámoló készítésekor a számviteli alapelveket kell érvényesíteni, amelyektől csak a Szvt. rendelkezései alapján lehet eltérni (14.§). A könyvvizetés a nyitó tételek rögzítését követően a gazdasági események idősoros és számlasoros könyvelését (kiegészítve a szükséges analitikus nyilvántartásokkal), főkönyvi számlák forgalmi adatai alapján a főkönyvi kivonat készítését és a főkönyvi számlák zárását foglalja magába.

A kettős könyvvitel szerinti könyvvizetés összetett munkafolyamata napjainkra a számítógépes szoftverek használatával egyszerűsödött. Ezekből a programokból többféle változat elérhető. Kiválasztásakor az adott vállalkozás tevékenysége, nagysága, a vállalkozás formája, a tulajdonosi kör, a vállalat vezetése és a tulajdonos(ok) közötti kapcsolat, valamint az adózás módja egyaránt szerepet játszanak.

6 218/2000. (XII. 11.) Korm. rendelet

7 2011. évi CLXXV. törvény

Analitikus/részletező nyilvántartások szerepe

A vállalkozások számára az analitikus nyilvántartások rendszerének kialakításakor viszonylag nagy szabadsága van. Az analitikus nyilvántartások egyik legfontosabb feladata a gazdasági események megfelelő részletezettséggel történő dokumentálása. A főkönyvi könyvelés ugyanis szintetikus nyilvántartás, azaz a vállalkozás számlarendjének megfelelő főkönyvi számlákon összevont értékatatok szerepelnek. Ez azt is jelenti, hogy minél többféle tevékenységet végez a vállalkozás, minél többféle eszközzel rendelkezik, amelyek finanszírozását minél többféle forrásból biztosítja, annál több részletező nyilvántartás vezetése lehet indokolt. Záráskor az analitikus és szintetikus nyilvántartásokat egyeztetni kell. Az analitikus nyilvántartások előnye tehát, hogy bővebb információt nyújt a vállalkozás vezetőinek például egy döntéshozatal előtt, vagy megkönnyíti az adatszolgáltatás vagy adóbevallás elkészítését.

Az egyes eszközcsoportok között célszerű analitikus nyilvántartást vezetni a tárgyi eszközökről – ezen belül is külön a kis értékű tárgyi eszközökről –, mert az ebből származó információkra szükség lesz az adóbevallás összeállításakor. Termelő tevékenység végzése esetén a félkész és késztermékekről készített nyilvántartás indokolt. A vevő- és szállítóanalitikának szintén fontos informatív szerepe van, a munkavállalókkal kapcsolatos elszámolások, adatszolgáltatások és bevallások elkészítéséhez pedig nélkülözhetetlen a megfelelő részletezettséggel bíró nyilvántartás.

Minél kisebb a vállalkozás, vagy egyszerűbb a szervezet, annál kevésbé indokolt az analitikus nyilvántartásoknak kiterjedt rendszerét alkalmazni.

A Sza-tv. az egyéni vállalkozókra, és a tételes költségelszámolást választó önálló tevékenységet végző magánszemélyekre vonatkozóan ismerteti a részletező nyilvántartások körét (5. számú melléklet). Rögzíti azt is, hogy az alább felsoroltak közül csak azok vezetése kötelező, amelyek az adóköteles jövedelem megállapításához szükségesek.

- vevőkkel szembeni követelések nyilvántartása
- szállítókkal szembeni tartozások nyilvántartása
- tárgyi eszközök, nem anyagi javak nyilvántartása
- beruházási és felújítási költség nyilvántartása
- értékpapírok, értékpapírokra vonatkozó jogok nyilvántartása
- munkabérek, más személyi jellegű kifizetések, és vállalkozói kivét nyilvántartása
- gépjárműhasználat (útnyilvántartás)
- hitelbe vagy bizományba történő értékesítésre átadott, átvett áruk nyilvántartása
- egyéb követelések, kötelezettségek nyilvántartása
- selejtezési nyilvántartás
- leltár
- alvállalkozói nyilvántartás
- szigorú számadású nyomtatványok nyilvántartása

Bizonylatok előállítás

Számviteli bizonylat minden olyan okmány, ami a gazdasági esemény nyilvántartását szolgálja. Leggyakoribb bizonylat a számla, de ilyen lehet a bankkivonat, a szerződés vagy bármilyen dokumentum, amely megfelel a Szvt. által meghatározott tartalmi és formai követelményeknek (166.§). Kiállításakor a *világosság elve* szerint kell eljárni.

Az Adózás rendjéről szóló törvény⁸ (továbbiakban Art.) szerint a bizonylatot úgy kell kiállítani, illetve a könyvet, nyilvántartást úgy kell vezetni, hogy az adó alapjának, az adó összegének, a mentességnek, a kedvezménynek, a költségvetési támogatás alapjának és összegének, továbbá ezek megfizetésének, illetve igénybevételének megállapítására, ellenőrzésére alkalmas legyen (44.§). A bizonylatok kiállításakor a Szvt. előírásai mellett figyelembe kell venni az Art. és az Általános forgalmi adóról szóló törvény⁹ (továbbiakban Áfa-tv.) rendelkezéseit is. Az Art. tartalmazza azokat a szempontokat, amelyekre a munkáltatónak és a kifizetőnek, valamint a társadalombiztosítási szervnek tekintettel kell lenni a magánszemélyeknek kifizetett összegekről szóló igazolások kiállításakor (46.§).

Az Áfa-tv. és a Szvt. közötti egyik legfontosabb kapcsolódási pontot az Áfa-tv. X. fejezete jelenti, amely a számlázásra vonatkozó előírásokat tartalmazza. Számviteli bizonylat általános alakú és tartalmi kellékeit a Szvt. ismerteti (167.§), ugyanakkor a számlázásra vonatkozó szabályokat az Áfa-tv. írja elő, rögzítve a számla és a nyugta kötelező adattartalmát.

Az Európai Unió tagállamaként hazánknak is alkalmazkodnia kell az uniós rendelkezésekhez, ami alapján a számlakibocsátáskor annak a tagállamnak a szabályait kell alkalmazni, ahol teljesítik azt az értékesítést vagy szolgáltatásnyújtást, amelyre az adott számla vonatkozik (Szakács, 2013). Az Áfa-tv. felsorolja azokat az eseteket, amelyek során az adóalany mentesül a számlakibocsátási kötelezettség alól és helyette a Szvt. rendelkezései szerinti számviteli bizonylatnak minősülő okiratot (165.§), vagy nyugtát (166.§) állít ki, illetve amelyek során a számla egyszerűsített adattartalommal is kiállítható (176.§). A számla lehet papíralapú vagy elektronikus, a nyugta kibocsátása kizárólag papíralapon lehetséges (174.§).

A bizonylatok különleges csoportját alkotják az ún. szigorú számadású bizonylatok. Szigorú számadású nyomtatványok közé tartozik minden olyan bizonylat, amely a készpénz kezeléséhez kapcsolódik, illetve gazdasági eseményt dokumentál. A szigorú számadású nyomtatványok körét a vállalkozásnak úgy kell megállapítania, hogy a pénzügyi visszaélésekre ne nyíljon lehetőség (Kardos et al., 2014). A számla, egyszerűsített adattartalmú számla és a nyugta mellett ide tartoznak többek között a bevételi és kiadási pénztárbizonylatok, vagy tömegközlekedéshez használt jegyek, bérletek. Szigorú számadási kötelezettség a bizonylat kiállítóját, felhasználóját terheli (Szvt. 168.§). A szigorú számadású nyomtatványok készleteiről és felhasználásáról nyilvántartást kell vezetni, amelyet nemcsak a Szvt., hanem a Szvt. hatálya alá nem tartozó magánszemélyekre vonatkozóan a Szja-tv. is előír (5. melléklet, II/15.). A nyilvántartásnak minimálisan tartalmaznia kell:

- a nyomtatvány nevét és számjelét

8 2003. évi XCII. törvény

9 2007. évi CXXVII. törvény

- a beszerzés keltét
- a tömb(ök) sorszámát (tól-ig)
- a használatbavétel keltét
- a felhasználás keltét
- a kiselejtezés keltét.

Az adóigazgatási azonosításra alkalmas bizonylatot, nyomtatványt forgalmazó vállalkozásokra az Art. adatszolgáltatási kötelezettséget ír elő (52.§). A negyedévente teljesítendő adatszolgáltatás tartalmazza az értékesített nyomtatványok megnevezését; a nyomtatvány sorszámát (tól-ig); a vevő nevét, címét és adószámát; a vevőt a vásárláskor képviselő magánszemély nevét és adóazonosító számát. Az adatszolgáltatásból nyert információval az adóhivatal így tudomást szerez a vállalkozások által beszerzett nyomtatványokról, tehát egy esetleges ellenőrzés során a szigorú számadású nyomtatványok nyilvántartásában mutatkozó hiányosság kiszűrhető. Ezért különösen fontos a nyilvántartás pontos vezetése, hiszen az adóhatóság nem tesz különbséget az „elfelejtettem” és az „eltitkoltam” között (amely be nem vallott bevételre, vagyis adóelkerülésre is vonatkozhat).

Számviteli bizonylatként természetesen nemcsak a nyomtatványforgalmazóknál vásárolható számlatömb használható, hanem a bizonylatok számlázási program segítségével is előállíthatók. A nagyobb vállalkozások jellemzően ezt a megoldást választják. A számlázó programmal előállított számla esetében is biztosítani kell, hogy alkalmas legyen adóigazgatási azonosításra. Ez úgy érhető el, ha az azt előállító számlázó program kihagyás és ismétlés nélkül, folyamatosan biztosítja a sorszámozást, valamint biztosított a számlapéldányok hiánytalan elszámolása (szigorú számadása).

2014. október 1-jétől – új kötelezettségként – a vállalkozásoknak be kell jelenteniük az adóhatóság felé a számlakibocsátáshoz alkalmazott számlázási programjukat¹⁰. Ezt megelőzően a szoftver fejlesztőjétől, forgalmazójától egy nyilatkozatra volt szükség, miszerint az adott program megfelel az előírásoknak.

Az internetes kereskedelem gyors növekedése szükségessé, a technikai fejlődés pedig lehetővé tette az új típusú bizonylatolást. Ennek megfelelően a Szvt. módosítására is sor került 2004-ben (Czöndör, 2009). Ettől az évtől a számlázó programmal készített papíralapú dokumentumok helyett elektronikus dokumentum is alkalmazható, ha megfelel a Szvt. előírásainak (167.§). Nem számít azonban elektronikus dokumentumnak, ha hagyományos módon (papíron) kiállított számlát digitálisan tárolják, továbbítják. Az elektronikus számlára vonatkozó szabályokat az Áfa-tv. tartalmazza (175.§). A számla adattartalmának sértetlenségét és hitelességét az elektronikus számla estében is biztosítani kell. Ennek egyik módja az elektronikus aláírás és az időbélyegző együttes alkalmazása (ún. PKI számla), a másik, ha az értékesítéshez kapcsolódóan a vevő részére a számla adatai elektronikus úton, fájlként kerülnek átadásra, elektronikus adatfeldolgozásra (EDI számla).

Bizonylatok megőrzése

10 23/2014. (VI. 30.) NGM-rendelet

Az előző részben már említettem az adóhatósági ellenőrzést, aminek még a lehetősége is a legtöbb adózót rettegéssel tölti el. Ez nem meglepő, hiszen a jogszabályok útvesztőiben annak sem könnyű eligazodni, aki erre kifejezetten törekszik. Az adóbírságok mértéke ugyan riasztó, mégis vannak, akik kockáztatnak. Különösen nagy árat fizet – az adóhiány 200%-át – az az adózó, akinél az adóhiány a bevétel eltitkolásával, a bizonylatok, könyvek, nyilvántartások meghamisításával, megsemmisítésével függ össze.

Az iratokat az Art. alapján az adó megállapítására való jog elévüléseig kell megőrizni (47.§). Különösen a papíralapú dokumentumok tárolása körülményes, hiszen biztosítani kell az olvasható állapot megtartását, hogy az ellenőrzési eljárás során ezek felhasználhatók legyenek. Az elévülés meghatározásánál az adóbevallás (bejelentés) időpontjától számított öt év elteltét rögzíti a törvény. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a vállalkozások a 2014. évi bizonylataikat, amelyek például a társasági adó megállapításához szükségesek, 2020. december 31-ig kötelesek megőrizni (a bevallás határideje 2015. május 31.) és az adóhatóságnak bejelentett helyen tárolni. Önellenőrzés esetén az önellenőrzés esedékességét kell az elévülési idő kezdetének tekinteni.

A Szvt. ennél hosszabb elévülési határidőt állapít meg. Legalább 8 évig köteles megőrizni a vállalkozás az üzleti évről készített beszámolót, az üzleti jelentést, valamint az azokat alátámasztó leltárt és főkönyvi kivonatot, valamint az elszámolást alátámasztó számviteli bizonylatokat (ideértve a főkönyvi számlákat, az analitikus, illetve részletező nyilvántartásokat is). Ez alatt az idő alatt a visszakereshetőséget és az olvashatóságot biztosítani kell (169.§). A kötelezettség a rontott példányokra is fennáll, és nem befolyásolja az a tény sem, ha a vállalkozás átalakul, vagy megszűnik.

A megőrzés történhet papír alapon és elektronikus formában is, azonban az elektronikus formában kiállított bizonylatot elektronikus formában kell megőrizni (Áfa-tv. 179.§). Az olvashatóságot ebben az esetben is biztosítani kell, valamint ki kell zárni az utólagos módosítás lehetőségét. Az eredetileg nem elektronikus formában kiállított bizonylatról készíthető elektronikus másolat, amellyel a bizonylatmegőrzési kötelezettség teljesíthető, ha a másolatkészítés alkalmazott módszere biztosítja a fenti követelményeknek való megfelelést. Az elektronikus dokumentumok létrehozójának és archiválójának egyértelmű azonosítása szükséges, valamint védeni kell a dokumentumokat a jogosulatlan hozzáférés, a megsemmisítés ellen¹¹.

A bér és munkaügyi nyilvántartásokra a nyugdíj kiszámításához vagy a szolgálati idő megállapításához az előírt megőrzési időn túl is szükség lehet, ezért ezek selejtezésének időpontját körültekintően kell megállapítani.

A társasági adó kötelezettség teljesítése és a számviteli előírások

A társas vállalkozások az általános szabályok szerint a Társasági adóról szóló törvény¹² (továbbiakban Ta-tv.) hatálya alá tartoznak. Az adóalap megállapításához az

11 114/2007. (XII.29) GKM rendelet

12 1996. évi LXXXI. törvény

adózás előtti eredményt a Szvt. előírásai alapján kell meghatározni. Ugyan a kiinduló pont a vállalkozás adózás előtti eredménye, az adóalap meghatározása azonban számos korrekciós tényező figyelembe vételével történik. A csökkentő jogcímeket a 7.§, a növelő jogcímeket a 8.§ tartalmazza. Beszédes információ, hogy az utóbbiak felsorolását a-tól v-ig, az adóalap mérséklésére lehetőséget nyújtó tételeket pedig a-tól zs-ig ismerteteti a törvény (a változásokat követve néhány hatályon kívül).

A társasági adó bevallás nyomtatványának (az előző adóévről 1429-es számú) főbb részeit ennek megfelelően az eredménykimutatás és a mérleg adatai (07-01, 07-02 és A-01 oldalak), valamint a csökkentő (03-01 és 03-02 oldalak) és növelő (04-01 és 04-02 oldalak) jogcímekhez kapcsolódó korrekciós tételek felsorolása adja. A további oldalak szolgálnak a jövedelem (nyereség) minimum meghatározására, az adókedvezmények feltüntetésére, a csekély összegű (de minimis) támogatások és egyéb tájékoztató adatok részletezésre, valamint a társasági adóelőleg- és adókötelezettség számítására.

Az Ta-tv. és Szvt. előírásai közül utóbbi megengedőbb szemléletű, míg az adókötelezettség teljesítésére vonatkozó szabályok betartása lényegesen szűkebb mozgásteret ad (Szakács, 2013). A két törvény között alapvető különbség, hogy a Szvt. elsősorban a vállalkozások érdekeit védi, míg a Ta-tv. legfőbb feladata az adott adóalanyi körtől az elvárt költségvetési bevételek biztosítása. A gazdasági tevékenységet folytatók számára a közkiadásokhoz való hozzájárulás kötelezettségét a Ta-tv. rögzíti (1.§) és kitér arra is, hogy a megbízható és valós összkép kialakítása érdekében a Szvt. előírásaitól való eltérés következményeként az adóalap nem módosulhat. Az adóalap-korrekciós tételek egy csoportja a két törvény közötti összhang megteremtéséhez kapcsolódik (1. táblázat).

1. táblázat: Adóalap-korrekciós tételek az Art. és a Szvt. előírásainak biztosításához

Csökkentő tételek	Növelő tételek
céltartalék feloldására elszámolt bevétel	céltartalék képzésre elszámolt ráfordítás
terven felüli értékcsökkenés visszaírt összege	terven felül elszámolt értékcsökkenés el nem ismert része
adótörvény szerint elismert terv szerinti értékcsökkenési leírás	számvitel szerint elszámolt terv szerinti értékcsökkenési leírás
követelésre visszaírt értékvesztés	követelésre elszámolt értékvesztés
kapcsolt vállalkozások között alkalmazott ár miatti csökkentő korrekció	Kapcsolt vállalkozások között alkalmazott ár miatti növelő korrekció
adóellenőrzés, önellenőrzés keretében elszámolt előző évi bevételt növelő, illetve ráfordítást csökkentő tétel	adóellenőrzés, önellenőrzés keretében elszámolt előző évi ráfordítást növelő, illetve bevételt csökkentő tétel

Forrás: Saját szerkesztés Szakács (2013) alapján

A Ta-tv. egyes ráfordításokat preferál, ugyanakkor például a bevételszerző tevékenységgel össze nem függő költségek elszámolását nem ismeri el, ezért ezt az összeget adóalap növelő tételként figyelembe kell vennie a vállalkozásnak (vagyis vissza kell korrigálnia). Az adóalap csökkenését eredményező korrekciók között a kedvezmény jellegű tételek csoportja is hangsúlyos. Ilyen például a foglalkoztatás növeléséhez vagy a K+F-hez kapcsolódó adóalap mérséklési lehetőség. Csökkentő tételként lehet figyelembe venni azoknak a bevételeknek az összegét, amely után vagy az adóalany, vagy más társaság már megfizette az adót (pl. kapott osztalék).

Az egyszerűsítés igénye

Az eddig leírtak ugyan csak egy kis szeletét mutatják be azoknak az előírásoknak, amelyeket a vállalkozásoknak a nyilvántartási és az adókötelezettségei teljesítése során alkalmazniuk kell, az egyszerűsítés igénye – úgy vélem – nyilvánvaló.

Az egyéni vállalkozók körében az elmúlt 10 évben az adóalanyok 5-7 százaléka választotta az átalányadózást. Döntésüket elsősorban az általános szabályoknál alacsonyabb adófizetés befolyásolja, de fontos szempont az is, hogy a nyilvántartások lényegesen egyszerűbbek, valamint az adótervezéshez sem kell szakembernek lenni, hiszen a fizetendő adó fejben azonnal számítható.

Az egyéni és társas vállalkozások számára is választható egyszerűsített vállalkozói adó¹³ (EVA) bevezetésének célja elsősorban a kisvállalkozások adminisztrációs (és adó-) terheinek csökkentése volt. Az egyszerűsítés lényege, hogy az adónem választásával az adóalanyok adókötelezettségüket az EVA bevallásával és megfizetésével teljesítik. Ebben az esetben az egyéni vállalkozókra vonatkozóan az EVA kiváltja a vállalkozói személyi jövedelemadót és a vállalkozói osztalékalap utáni adót vagy az átalányadót, valamint az adóalany az adóévre nem köteles a személyi jövedelemadóról bevallást benyújtani, ha arra kizárólag egyéni vállalkozói jogállása miatt lenne kötelezett. Társaságok esetében pedig mentesülnek a társasági adó, a tagnak juttatott osztalék utáni személyi jövedelemadó és a vállalkozásból kivont jövedelem utáni személyi jövedelemadó kötelezettség alól. A vállalkozások az általános szabály szerint általános forgalmi adó fizetésére sem kötelezettek, az ettől eltérő eseteket a törvény felsorolja (16.§).

Az adminisztrációs kötelezettség az egyéni vállalkozók számára lényegesen egyszerűbb, ők a törvény melléklete alapján három alapnyilvántartásra kötelezettek csak:

- bevételi nyilvántartás
- adó- és járulék nyilvántartás (adónként, ill. járulékonként)
- szigorú számadású nyomtatványok nyilvántartása

Abban az esetben, ha alkalmazottat foglalkoztat, természetesen a nyilvántartási kötelezettségei is bővülnek. Azok az adóadóalanyok, akikre a számviteli törvény szabályai vonatkoznak, EVA alanyként sem mentesülnek az előírások alól, tehát a

Kft a kettős könyvvitelt alkalmazva vezeti a nyilvántartásait (4.§). Az eredménykimutatásban az EVA szerinti adókötelezettségét szerepelteti (20.§). Bizonylat-megőrzési kötelezettsége az egyéni vállalkozóknak is van, annak ellenére, hogy az adóalap megállapításhoz nincs szükség a költségeiket igazoló számlákra.

A 2003. évben történő bevezetést követően az EVA szerint adózók száma 2 év alatt százezerre nőtt, és éveken keresztül alig változott, annak ellenére, hogy a realizálható adóelőny lényegesen alacsonyabb lett. Minden valószínűség szerint az egyszerűbb feltételek prioritás jelentettek. A lélektani határt a bevétel után fizetendő 37%-os adómérték jelentette (a bevezetéskor 15% volt). 2012-től mintegy 25 ezer vállalkozás lépett ki az EVA hatálya alól, majd az új adónemek életbe lépésével számuk tovább csökkent, jelenleg alig haladja meg az 50 ezret.

A 2013-tól bevetett további két alternatívát tartalmazó törvény¹⁴ megalkotásánál is a kötelezettségek egyszerűsítése volt az egyik célkitűzés. A kisadózó vállalkozások tételes adóját (KATA) választók az EVA-nál felsoroltakon túl mentesülnek az egészségbiztosítási, nyugdíjjárulékok, munkaerő-piaci járulék és az egészségügyi hozzájárulás, a szociális hozzájárulási adó, valamint a szakképzési hozzájárulás megállapítása, bevallása és megfizetése alól.

A KATA adóalanyok száma közel 75 ezer adózó volt 2013-ban. Számuk folyamatosan növekszik, ugyanis a törvény az évközi bejelentkezést is lehetővé teszi (a bejelentést követő hónap elsejétől kezdődően). A népszerűségét (nyilvánvalóan egyszerű volt a mellett) az alacsony adótétel is befolyásolja, ugyanis

- főállású kisadózó után az adó mértéke havi 50 ezer forint¹⁵,
- a főállásúnak nem minősülő kisadózó után havi 25 ezer forint (8.§).

A kis- és közepes vállalkozások adózásának egyszerűsítése érdekében a kisvállalati adó (KIVA) került bevezetésre, amely több adónemet kiváltó, pénzforgalmi szemléletű adó. A kisvállalati adó adóalanya mentesül a társasági adó, a szociális hozzájárulási adó, és a szakképzési hozzájárulás bevallása és megfizetése alól. Előnyös a vállalkozásoknak abból a szempontból, hogy a bevételeket és kiadásokat azok megfizetésének időpontjában kell figyelembe venni, vagyis az adót akkor kell megfizetni, amikor a pénzösszeg már rendelkezésre áll. A törvény hatálya alá bejelentkező vállalkozásra továbbra is a Szvt. előírásai vonatkoznak (15.§). A vállalkozások, illetve a részükre szolgáltatást nyújtók számára a KIVA és a Szvt. szabályainak együttes alkalmazása – egyelőre – nem tűnik vonzóknak. 2013-ban kevesebb, mint 8500 vállalkozás választotta ezt az adózási módot.

A könyvviteli szolgáltatás jelentősége

14 2012. évi CXLVII. törvény

15 Ennél magasabb összeg fizetése is választható.

Összegzés helyett – szorosan kapcsolódva a leírtakhoz – a könyvviteli szolgáltatás¹⁶ szerepét hangsúlyoznám. A számviteli tevékenység és az adózás közötti szerteágazó kapcsolatnak a leglényegesebb eleme, hogy a nyilvántartásokat az előírások betartásával úgy kell elkészíteni, hogy az adófizetési kötelezettség megállapítható legyen. A vállalkozások jelentős részét – akár egyéni vállalkozó, akár gazdasági társaság tulajdonosa, ügyvezetője – a könyvviteli terület teljesen hidegen hagyja. Egyetlen dolog érdekli, hogy mennyi adót kell fizetnie. Célja „természetesen” az adó- és járulékkerhek minimalizálása.

A Szvt. a két üzleti év átlagában 10 millió forintot meghaladó éves nettó árbevételt realizáló vállalkozásokra írja elő a legalább mérlegképes könyvelői szakképzettséggel rendelkező személy (vagy ilyen képesítéssel alkalmazottat foglalkoztató, vagy taggal rendelkező társaság) megbízását (151.§). Ennek ellenére az ennél alacsonyabb bevételt elérő vállalkozásoknak is alapvető érdeke, hogy a könyvelés és a bizonylatolás rendben legyen, az adatszolgáltatások és bevallások határidőre elkészüljenek. A könyvelési munka elsődlegesen az ügyfél által átadott bizonylatok Szvt. szerinti rögzítését jelenti. Vagyis a könyvelési szolgáltatást nyújtó nem gyárthat és nem is rejthet el bizonylatokat, a hibás vagy hiányosan kiállított bizonylat azonban nem kerülhet feldolgozásra. A befogadott számlák valódiságáért, ezek ellenőrzésért viszont az ügyfél felel. A könyvelő a nyilvántartások alapján elkészíti a szükséges bevallásokat és adatszolgáltatásokat. Az ügyfél és a könyvelési szolgáltatást végző közötti munkamegosztás, valamint ennek minél részletesebb szerződésben való rögzítése a felelősség miatt is fontos. A szolgáltatást nyújtó felhívja az ügyfél figyelmét a teendőire, és a szabályok be nem tartásához kapcsolódó – adóhatósági vagy egyéb ellenőrzést követő – szankciókra.

A könyvviteli szolgáltatást végzők számára a Szvt. tartalmazza a tevékenység megkezdésének és folytatásának feltételeit. Ezek közül kiemelendő az évenkénti kötelező továbbképzés, amelynek célja a szakmai ismeretek aktualizálása, fejlesztése (152.§). Mivel a fizetendő adót jelentősen meghatározza a könyvelés, a szolgáltatást végzőt a vállalkozásnak célszerű úgy megválasztani, hogy mindkét területen profi legyen. A továbbképzés az adótanácsadók és adószakértők számára is kötelező, erről az Art. (175.§) rendelkezik.

A szabályok – különösen az adótörvények rendelkezései – változnak, így a tudás aktualizálása nélkül felelős munkavégzés lehetetlen. Vagyis nemcsak a jó pap, de a jó számviteli és adózási szakember is holtig tanul...

Irodalomjegyzék

Burján, Á. –Sándorné Új, É. –Sztanó, I. – Vigvári, A. (2012): *Adótani alapok*, Budapest, Saldo. pp. 33-34. és 40-52.

16 A Szvt. 150.§ (1) szerint a számviteli szolgáltatásnak két területe van: a könyvviteli szolgáltatás és a könyvvizsgálói tevékenység.

- Czöndör, SZ. (2009): Az elektronikus számla jogszabályi háttere és gyakorlata, *Adóvilág*, XIII. évf. 04.szám. p. 2. Letöltve: http://www.nav.gov.hu/data/cms108320/int_cikk_0905.pdf
- Elek, P. – Scharle, Á. (2008): Optimális adózáselméletek és az empirikus mérés lehetőségei. *Pénzügyi Szemle* 53 (3), pp. 449–458.
- Földes, G. (2001): *Adójog*. Budapest, Osiris Kiadó, pp. 18-65.
- Herich, GY. (2013): *Adótan*. Pécs, Penta Unió, pp. 20-27.
- Ilonka, M. (2004): *Az adózás története az őskortól napjainkig*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, pp. 13-23, 43-44 és 88.
- Kardos, P. – Szakács, I. – Tóth, M. (2014): *A számvitel nagy kézikönyve*, Budapest, KOMPLEX Kiadó, p. 32-33, 229-230.
- Samuelson, P. A. – Nordhaus, W. D., (1988): *Közgazdaságtan III. Alkalmazott közgazdaságtan a mai világban*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, pp. 1035-1056.
- Smith, A. (2011): *Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól*, Budapest, Napvilág Kiadó (az 1940-ben megjelent kötetek bővített újrakiadása)
- Stiglitz, J. E. (2000): *A kormányzati szektor gazdaságtana*, Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, pp. 395-422, 530.
- Szakács, I.(2013): *Az adózás nagy kézikönyve*, Budapest, KOMPLEX Kiadó, p. 119 és 660-661 és 673-680.
- Törvények, rendeletek:
- 1995.évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról
2000. évi C. törvény a számvitelről
- 218/2000. (XII. 11.) Korm. rendelet az egyházi jogi személyek beszámolóképzési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól
- 224/2000. (XII. 19.) Korm. rendelet a számviteli törvény szerinti egyes egyéb szervezetek beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól
2002. évi XLIII. törvény az egyszerűsített vállalkozói adóról
2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről
2007. évi CXXXVII. törvény az általános forgalmi adóról
- 114/2007. (XII.29) GKM rendelet a digitális archiválás szabályairól
2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról
2012. évi CXLVII. törvény a kisadózó vállalkozások tételes adójáról és a kisvállalati adóról
- 23/2014. (VI. 30.) NGM rendelet a számla és a nyugta adóigazgatási azonosításáról, valamint az elektronikus formában megőrzött számlák adóhatósági ellenőrzéséről

Számvitel és jogalkotás Magyarországon a rendszerváltozás után

Borbély Katalin

NYME KTK

egyetemi docens

borbely.katalin@nyme.ktk.hu

ABSZTRAKT A cikk bemutatja a magyar számviteli jogalkotás folyamatát az elmúlt 25 évben, legjellemzőbb sajátosságait, problémáit, és a szakmajelelős képviselőinek véleményét. Megvilágítja azt a hátteret is, amiben a folyamat lezajlott és azokat a tipikus regionális tényezőket, amelyek befolyása jelenleg is érezteti hatását, az eurokonformitás és a számviteli harmonizációs folyamat ellenére.

KULCSSZAVAK: számvitel, jogalkotás, befolyásoló tényezők

ABSTRACT The article shows the process of the accounting regulation in Hungary after the change of regime involving the most important features, problems and opinion of well-known experts. It highlights also the background of profession and the typical influencing factors in the Central-European region whose effects are coexist with Euro-conformity and the harmonization of accounting.

KEYWORDS: accounting, legislation, factors influencing

JEL K29, M49

Bevezetés

A számvitel szabályozásának tekintetében Magyarország szocialista országgént kivételt képezett a tervgazdálkodás és az állami vagyon bemutatását szolgáló rendszerekben. Elegendő 1968-ra, az új gazdasági mechanizmussal bevezetett számviteli változásokra és 1987-re utalni, amikor – megelőzve a térség politikai változásait –, a piacgazdasághoz illeszkedő szabályozó környezet alapvonalai már kialakultak (Bailey, 1995).

Ebből a pozitív helyzetből mára sajátos szabályozási rendszer alakult ki hazánkban, amit jó célok, de szakmai tekintetben erőteljes aszimmetria jellemez. A cikk ennek kialakulását mutatja be.

A térség szabályozási jellemzői a vizsgált időszak két fordulópontján

Az átmeneti gazdaságok a nyolcvanas és kilencvenes évek fordulóján a közel azonos feladatok és célok ellenére – történelmi, társadalmi és kulturális különbségeikből

adódóan – számos sajátossággal is rendelkeztek. Számviteli szabályozó rendszereinek átalakítása eltérő ütemben történt meg a kilencvenes évek fordulóján.

Jaruga-ra (Jaruga, 1990) hivatkozva a magyar és a lengyel gazdaságot jellemezve négy tényező emelhető ki, amelyek megkülönböztették őket a többi átmeneti gazdaságtól: a költségvetés kevésbé redistributív szerepe, a egyes vállalatok létezése és relatív ismertsége, az ellenőrzés kiemelt fontossága (amely makroökonómiai uniformizáltságot jelent, mikroökonómiai szempontból szigorú pénzügyi kontrollt) és a vezetői számvitel jelentőségének növekedése (Boross, Clarkson, Fraser, Weetman, 1995. p. 714).

Az átmeneti gazdaságok számvitelének jellemzőit és feladatait King, Beattie és Cristescu (2001) a következő fordulópont, az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt az alábbiakban határozták meg:

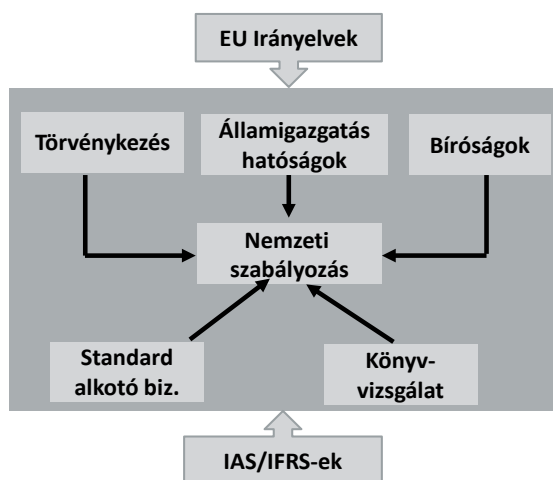
- Erős makroökonómiai jellegű a szabályozás, amiben a számvitel a nemzetgazdasági statisztikák alapjaként jelent meg. A szerzők szerint (a vizsgált időpontban) ezen a területen volt elmozdulás, de nem elegendő. Folytatódott a központilag előírt számlakeret és könyvelési tételek gyakorlata.
- Nem szűnt meg a kölcsönhatás a fiskális politika és a számviteli gyakorlat között, a fiskális politika javára.
- A könyvvizsgálatnak tovább kellett erősödnie.
- A számviteli szakma szabályozása során tekintetbe kellett venni a tőkepiacok fejlődését.
- A szakmai oktatások és a tréningek szerepe óriási volt.
- Az új számviteli rendszerek kialakításában résztvevő EU-tagok különböző hatékonysággal dolgoztak.
- A harmonizáció egyszerre jelentette az IAS (IFRS)-ekkel és az EU-direktívákkal történő harmonizációt.

A fenti tényezőket vizsgálva megállapítható, hogy Magyarország – a szakmai tradícióknak megfelelően – a kontinentális típusú szabályozásokhoz tartozik. Esetében továbbra is jellemző az erős makroökonómiai jelleg és ennek megfelelően a számvitel törvénnyel, (felhatalmazások esetén) rendeletekkel történő szabályozása. Az elmúlt évtizedekben azonban alig enyhült a fiskális politika és a számviteli gyakorlat szoros kapcsolata.

A könyvvizsgálat erősödésére vonatkozóan egyértelműen megállapítható, hogy a szakmai szabályok magas színvonalúak, és illeszkednek a nemzetközi előírásokhoz. A Magyarországon regisztrált számviteli szolgáltatók számára előírt a kötelező képzéseken való részvétel, és szaktudásuk naprakészen tartása.

A jogalkotás és az ellenőrzés sajátosságaiból adódóan döntő fontosságúak a számviteli szabályozó rendszer működtetésére ható tényezők.

1. ábra: Lehetséges aszimmetriák a számviteli szabályozásban

Forrás: Borbély, 2012

A számviteli szabályozásban két szempontból is aszimmetria mutatható ki. Az első a hatalmi ágak és szakmai szervezetek, a második a törvényhozás és végrehajtó hatalom tekintetében áll(hat)nak fenn (l. 1. ábra).

Az első reláció az angolszász és kontinentális típusú számviteli rendszerek közötti különbségre világít rá, mert az angolszász rendszerekben a szabályalkotást szakmai szervezetek végzik, az ellenőrzést a szakmai és ítélkezési kontroll jellemzi, ugyanakkor a kontinentális számvitelű országokban elsődleges szerepe a törvényhozás és a végrehajtó hatalom együttesének van. A kettő közötti törvénykezési aszimmetria okai részben a kontinentális rendszerek, részben a vizsgált fiatal demokráciák jogalkotási sajátosságaiban keresendők. Vitathatatlan az a tény is, hogy a rendszerváltozások után ebben a csoportban is jelentőssé vált a szakmai szervezetek tevékenysége a jogalkotás előkészítésében, mind az ellenőrzésben (Borbély, 2013).

A magyar számviteli törvényi változásai

A törvényelőkészítők és alkotók, ahogyan az első – piacgazdasághoz illeszkedő – 1991. évi XVIII. törvény preambulumban is olvasható, a nemzetközi számviteli elvekkel összhangban lévő törvényjavaslatot nyújtottak be elfogadásra. A törvény szerkezetében és tartalmában erőteljesen hasonlított az EGK 4. (meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról) irányelvéhez. Ennek ellenére nehéz volt a feladat, hiszen egy akkor még nem működő piacgazdaságra, a korábitól jelentősen eltérő társadalmi, tulajdon- és gazdaságirányítási viszonyokra kellett szabályokat alkotni, figyelembe véve a szakmai tradíciókat is. Sztanó Imre így nyilatkozik erről a

munkáról: „A törvény szinte mondatonként került értelmezésre, kialakításra. Sokszor csak elképzeltük, hogy mit is akarunk elérni, és ehhez kellett a szabályokat megalkotni, figyelembe véve a külföldi megoldásokat is.” (Sztanó, 2013. p. 160)

A fent említett törvényt elsősorban a beszámoló készítéshez kapcsolódó előírásokat tartalmazta, nem voltak benne a könyvvizetésre vonatkozó részletes szabályok, és nem tartozott hozzá végrehajtási rendelet sem. A számviteli szabályozást kialakító szakemberek elképzelése az volt, hogy olyan szakkönyvek jelennek majd meg, amelyek segítik a keret jellegű törvény egységes értelmezését és a vállalkozások könyvelését, de nem kötelező jellegűek. A nemzetközi szakirodalom kiemeli az ún. kék könyvet¹⁷ (Roberts, Weetman, Gordon, 1998; Illés, Weetman, Clarkson, Fraser, 1996). Bár a magyar szakemberek a művet valóban napi munkájukat segítő kézikönyvként használták, a fenti elvárás a szakma összes képviselőjétől nagyfokú rugalmasságot kívánt, ezért nehezen megvalósítható volt.

Illés, Weetman, Clarkson és Fraser (1996) korábban említett munkájukban megállapították, hogy a vállalkozások sok esetben a régi beidegződések, illetve kényelmi szempontok alapján döntöttek, és nem a számukra legmegfelelőbb információ előállítását tekintették elsődlegesnek a számviteli politika megalkotásakor. Valószínűleg elsősorban ezért a magyar számviteli szabályozó rendszert alakító szakemberek a kilencvenes évek folyamán a probléma kezelését más mederbe terelték.

A számviteli törvényt többször módosították, mert a magyarországi piaci viszonyok alakulása sok esetben nem felelt meg az eredeti törvényben feltételezettnek. Az Európai Unióhoz való csatlakozás kötelezően előírta a jogharmonizációt. Bár a 4. irányelv és a XVIII. számviteli törvény szerkezete nagyon hasonló, a nemzeti sajátosságokból adódó különbségeket ki kellett küszöbölni a csatlakozás időpontjára és egyidejűleg – a globalizáció felgyorsulásával – a nemzetközi számvitel és pénzügyi beszámolója standardok előírásait is figyelembe kellett venni. A törvény alkotóinak az a szándéka, hogy a számviteli szakirodalom ad majd iránymutatást a könyvvizetésre vonatkozóan, a kilencvenes években egyre inkább megfiúsult.

A szakma ezt a folyamatot, bár visszalépésnek tűnik az eredeti elképzelésekhez képest, jól fogadta, mert a kodifikált joggal rendelkező országok társadalmi-kulturális háttere sokkal inkább megfelel az előírásokat igénylő, figyelembe vevő magatartásnak, azaz a szabályosságnak. Ráadásul Magyarországon ezt az időszakot megelőzte négy és fél évtized, amikor nem volt tanácsos és szokásos a törvények önálló értelmezése.

Az állam fiskális szemlélete tovább szűkítette a számviteli törvény adta a választási lehetőségeket. A szakemberek részben a vállalkozások adóminimalizálási törekvései, részben az adóhatósági ellenőrzés miatt az adótörvények előírásait preferálták a számviteli törvénnyel szemben, ami erősen befolyásol(hat)ta a megbízható és valós képet.

Magyarország a törvény bővítésének útját választotta, szemben más közép-európai átmeneti gazdaságokkal (például Románia vagy Szlovákia), ahol a törvényt elsősorban

17 Könyvvizetés a kettős könyvvitel rendszerében (Módszertani útmutató a vállalkozások számára) (1993) szerk.: Dudás Jánosné Saldo, Budapest

alacsonyabb jogalkotási szintű rendeletek egészítették ki. A következő táblázat összefoglalja a legjelentősebb módosításokat az okok és irányok bemutatásával.

1. táblázat: Az 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről módosításai

Év	A változás tárgya	A változás oka	A változás iránya
1993	Valuta átszámítás (Export) árbevétel Konzolidáció	Megbízható-valós kép A piacgazdaság változása	EGK 4. irányelv EGK 7. irányelv
1995	Értékhelyesbítés Átszámítás forintról devizára és devizáról forintra	A magas infláció A piacgazdaság változása	
1996	A számviteli politika írásba foglálása	Megbízható-valós kép	IAS 1
	Új számviteli alapelvek		IAS keretszabály
	Új szabályok a lízingre	Megbízható-valós kép, A piacgazdaság változása	IAS 17
	A bekerülési érték változása	Megbízható-valós kép	
	A saját tőke tartalmának változása	Megbízható-valós kép	EGK 4. irányelv
	A támogatások, térítés nélkül átvett eszközök elszámolása	Megbízható-valós kép	EGK 4. irányelv
	A devizában felvett hitelek elszámolása		IAS szerinti árfolyamkezelés
	Sajátos elszámolási esetek, amikor nem érvényesül a vállalkozás foly- tatásának elve	A piacgazdaság változása	
	Az egyszeres könyvvezetés és be- számoló tartalmának változása	A piacgazdaság válto- zása, Megbízható-valós kép	Kontinentális megoldás
1997	A külföldi társaságok fióktelepei- nek kötelezettségei	A piacgazdaság változása	
	A könyvvizsgálati kötelezettség	országon belüli jogharmonizáció	EGK 8. irányelve
	Hibahatárok megállapítása	Megbízható-valós kép	
1998	Előtársaság	Jogharmonizáció	
	Közbenső mérleg		

A számviteli törvény az ezredfordulóra elveszette rugalmasságát, normativitását, számos ellentmondást tartalmazott. Az óvatosság elve továbbra is fontos volt, de a nemzetközi harmonizációs hatások eredményeképpen az erőteljes kontinentális jelleg oldódott némileg (Borbély, 2003a).

1998-ban, az Unióhoz való csatlakozási tárgyalások során felülvizsgálták az akkor hatályos magyar számviteli törvényt. Ennek eredményeképpen alkották meg a 2000. évi C. törvényt a számvitelről. Az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt a számviteli törvény újrakodifikálása tehát egyszerre volt belső és külső kényszer.

Nagy Gábor még a 2000. évi C. törvény megalkotása előtt két időtávról beszélt, a rövid távú törvényalkotásról, illetve a hosszú távú standardalkotásról, amelynél kiemelte, hogy messzemenően figyelembe kell venni a „magyar környezeti igényeket és sajátosságokat” (Nagy, 1999. p. 376).

A törvény és a standardalkotásról szóló kormányrendelet is egyértelművé teszi, hogy a standardok tartalmazzák majd a részletes szabályokat, eljárásokat, módszereket. A standardalkotás sikerével a magyar számviteli szabályozás többszintűvé válhat, ami lehetőséget ad arra is, hogy a törvényalkotó felhagyjon az állandó „pontosítással”.

Más vélemény szerint „A számviteli törvényünk európai színvonalú jogszabály, amely általánosan az irányelvekben foglaltaknak eleget téve fogalmazza meg az előírásait, de számos intézkedésében az IAS-ek hatása is érezhető ... az EU-hoz való csatlakozásunkig csak finomításokat kell a törvény várhatóan 2001. január 1-jével hatályba lépő újrakodifikált szövegében végrehajtani. ... Az EU majdani tagjaként a számviteli szabályozásnak, az irányelveknek megfelelő törvényi vagy standardokon alapuló rendszere tekintetében számunkra fő kérdés a szabályozás rugalmassága. A számviteli törvényünk számos részletes, a módszertani útmutatókba illő előírás is tartalmaz, amelyeknek a változásokhoz való igazítása hosszadalmas, ezért azokat a törvényből célszerű lenne kiemelni. Ezen a helyzeten javítani fog a magyar számviteli standardok kidolgozását és alkalmazásuk feltételeinek megfogalmazását tartalmazó középtávú stratégiai célkitűzés megvalósítása. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a szabályozás időtállósága is feltétele a teljes harmonizáció eredményességének.” (Kapásiné, Eperjesi, 1999. p. 184)

A 2000. évi C. törvény szerkezete tisztább lett. Tizennégy fejezete már elkülöníti a különböző beszámolóformákat. Szemléletmódjában jelentős változás következett be. Gyengült az eddig nagyon erőteljes óvatosság elve a valóság elvéhez képest. A törvény előírásaitól a megbízható és valós kép érdekében – szigorú feltételek mellett – el lehet térni, a 4. irányelv előírásait betartva. Tartalmi előírásai nagyon részletesek.

Már a hatályba lépése előtt felmerültek kétségek a törvény bizonyos előírásaival kapcsolatban, így már 2001-ben módosították. Ez a pontosítást célzó folyamat, akár csak az előző számviteli törvénytől a későbbiekben permanenssé vált, és napjainkig tartó törvényalkotói magatartással, amit az alábbiakban közölt törvénymódosítások és annak indoklásai is alátámasztanak.

2001

Változások: a pénzügyi instrumentumokkal és az eszközökkel kapcsolatos értelmezések és értékelés a vagyonban, a saját tőke elemek, a deviza árfolyamkülönbszetek kezelése, a dokumentumok kezelésére, megőrzésére vonatkozó szabályok.

Indokok: a devizaliberalizáció, a tőkepiacra vonatkozó jogszabályok újrakodifikálása, és a vámjog, vámeljárás, az adózás rendjének változása.

2002

Változások: az árfolyamkülönbszetek elszámolására vonatkozó szabály enyhült, a számviteli szolgáltatásokra vonatkozó értékhatár növekedett, pontosították az anya- és leányvállalatokkal, a bekerülési értékkel kapcsolatos fogalmakat.

Indoklás: az egyszerűsített vállalkozói adó (EVA) bevezetése és az Európai Unióhoz történő csatlakozásból eredő jogharmonizációs kötelezettségek teljesítése.

2003

Változások: a pénzügyi instrumentumok IAS/IFRS-ek szerinti nyilvántartási és értékelési lehetősége bekerült a törvénybe, a valós értéken történő értékelés hatása megjelent a saját tőkében, illetve eredménytényezőként, a pénzügyi műveletek eredményeként, a közbenső mérlegre, az időbeli elhatárolásokra, a saját tőke elemeire, a kiegészítő mellékletre, az üzleti jelentésre, az átalakulásra vonatkozó előírások pontosítása. A nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról szóló 1606/2002 számú EK rendelet alkalmazásával az IAS/IFRS beszámoló a továbbiakban kiváltja a magyar előírások alapján készített konszolidált beszámolót.

Indokok: az Európai Unióhoz történő csatlakozásból eredő jogharmonizációs kötelezettségek teljesítése.

2004

Változások: az export és import értelmezése, az eszköz- és céltartalék-értékelésre vonatkozó változások, az üzleti vagy cégértékkel kapcsolatos előírások, a beszámoló szerkezete, bővül a kiegészítő melléklet és az üzleti jelentés tartalma, változtak a közbenső mérleggel kapcsolatos szabályok.

Indokok: az Európai Unióhoz történő csatlakozásból eredő jogharmonizációs kötelezettségek, illetve a megbízható és valós kép erősítése.

2005

Változások: pontosították a készletek, egyéb és pénzügyi bevételek és az egyszerűsített beszámoló kiegészítő mellékletének tartalmát, a saját tőkéét és a devizás áttérését és módosultak a konszolidált beszámoló és az idegen nyelvű bizonylatok előírásai.

Indok: pontosítások.

2006

Változások: pontosították a többségi befolyás, a saját üzletrészt, a szövetkezeti részjegyet, az átalakulás szabályait. Megjelent a devizás könyvvezetés lehetősége, módosult a beruházáshoz kapcsolódó devizakötelezettségek értékelése, a lekötött tartalék közvetlen átadására, átvételére vonatkozó szabályok, a térítés nélkül kapott eszközök, térítés nélkül kapott szolgáltatások nyilvántartási

értéke. Pontosították a terv szerinti értékcsökkenés, a nettó árbevétel tartalmát, megváltozott a konszolidált beszámoló letétbehelyezésére, közzétételére vonatkozó előírásokat és a számviteli bizonylatok definícióját.

Indokok: külső és belső jogharmonizációs törekvések (az európai gazdasági egyesülésre, az európai részvénytársaságra, az európai szövetkezetekre vonatkozó külön jogszabályok, a 2006 folyamán megjelent új cégtörvény és a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról szóló törvény, illetve a gazdasági társasági és szövetkezeti törvénnyel kapcsolatos változások).

2007

Változások: pontosították a kapcsolt fél, az együttes kötelezettség fogalmát, az előtársasági beszámoló egyszerűsítésére vonatkozó előírások, a pénzügyi instrumentumokra, az időbeli elhatárolásokra, a térítés nélküli átvételre (az előző év pontosítása), a vevőnként, adósonként kisösszegű követelések értékvesztésére, a kiegészítő mellékletre vonatkozó előírásokat. A számviteli beszámoló elektronikus úton történő közzétételére vonatkozó előírásokkal egészítették ki a törvényt.

Indokok: külső és belső jogharmonizációs (új EU irányelv és a cégtörvény) törekvések, pontosítások.

2008

Változások: a napi készpénz záró állomány maximális mértékére vonatkozó előírások. Megjelentek a sajátos egyszerűsített éves beszámolóra vonatkozó előírások, a devizában történő könyveléssel, a beszámolóképzéssel, az ingatlanokhoz kapcsolódó vagyoni értékű jogokkal, az értékesítés nettó árbevételével, a kötelezettségek teljesítésével, a csereszerződés keretében nyújtott szolgáltatások értékével, a kerekítési különbözetelek elszámolásával, a befektetett pénzügyi eszközök kamataival, árfolyamnyereségével, a könyvviteli szolgáltatást végzők nyilvántartásával, oktatásával, a halasztott bevétel megszüntetésével kapcsolatos előírások.

Indokok: pontosítások, belső jogharmonizáció (a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról szóló törvény).

2009

Változások: az egyéni cégre vonatkozó előírások, a devizában történő könyvvézés feltételei, a megfizetett, kiegyenlített előlegekre, az aktív időbeli elhatárolásokra, a lekötött tartalékokra, az utólag adott/kapott termékhez és szolgáltatáshoz közvetve kapcsolódó engedményekre, az átalakulásra, a számviteli szolgáltatásra, az üzleti jelentés megőrzésére vonatkozó előírások.

Indokok: pontosítások.

2010

Változások: fogalmak pontosítása (elektronikus pénzeszköz, behajthatatlan követelés, bekerülési érték, átalakulás), az egyszerűsített éves beszámoló kiegészítő mellékletének, a valutakészletet és a devizás tételek átértékelését a mérleg fordulónapjára vonatkozó devizaárfolyamon átszámított forintértéken kötelező kimutatása. Az eddigiektől eltérően a külföldi pénzügyi értékre szóló részesedések, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok esetén az értékesítés, beváltás

árfolyamnyereségének vagy veszteségének megállapításakor a devizaárfolyam változását nem kell kiszűrni és elkülönítetten kimutatni.

Indokok: pontosítások.

2011

Változások: a sajátos egyszerűsített éves beszámoló szabályai, a közzétételi időpontok, az üzleti vagy cégérték és az alapítás átszervezés aktivált értékének tartalma és terven felüli értékcsökkenési leírása, a könyvvizsgálói záradék szövege, a könyvvizsgálati határok, az értékesítés nettó árbevétele, a naptári évtől eltérő üzleti évre vonatkozó szabályok, a visszavásárolt saját részvény, üzletrész és az eredménytartalék kapcsolata, az osztalékélelőleg, a leltár és a bizonylatkezelés szabályai. Egyszerűsített éves beszámolót is készíthetnek a vállalatcsoport tagjai, Megjelent az áfa törvény szerinti árfolyam alkalmazásának lehetősége.

Indokok: pontosítások, egyszerűsítések.

2012

Változások: a kényszertörlés, átalakulási, felszámolási és végelszámolási szabályok, a lényeges hiba és ismételt közzététel megszűnése, a jelentős hiba fogalmának változása, a devizahasználat esetén a megfelelő árfolyam használata, a saját tőke műveletek, az üzleti év fogalma, a készpénz napi záró-állomány korlát megszűnése.

Indokok: az Európai Unióhoz történő csatlakozásból eredő jogharmonizációs kötelezettségek teljesítése, a magyar standardok előkészítésének újra indítása, egyszerűsítés az adminisztrációban.

2013

Változások: a mikrogazdálkodói beszámoló választásának lehetősége¹⁸, a sajátos egyszerűsített éves beszámoló készítésének lehetőségének megszűnésével. Az üzembe helyezés időpontja, a tartós változás fogalma, a skontó elszámolása, az átmenetileg használatba vett eszközök árukénti nyilvántartása, a devizában fennálló forgóeszköz hitelek átértékelési veszteségére vonatkozó elszámolási szabályok változása. Az eszközök bekerülési értéke, a szellemi termékek fogalmának pontosítása, a halasztott bevétel feloldási szabályai, az eredménytartalék felhasználása osztalékra, a kényszertörlés intézményének bevezetése miatti számviteli fogalomváltozások (társadalombiztosítási járulék helyett szociális hozzájárulási adó, árkiegészítés helyett ártámogatás, biztosítóintézet helyett biztosító), az elektronikus aláírásra, időbélyegzőre vonatkozó rendelkezések.

Indokok: Pontosítások, egyszerűsítések, belső jogharmonizáció (az áfa tv. elektronikus számlázásra vonatkozó előírásai).

2014

Változások: USD-ben is készíthető a beszámoló, új devizanem választásának lehetősége a devizás ügyletek forintosításához (az Európai Központi Bank hivatalos devizaárfolyama). A konszolidált beszámoló készítés alóli mentesítés értékhatárai, a könyvvizsgálati kötelezettség, a jóváhagyott osztalék nem csak

pénzben, hanem természetben is fizethető, a devizahitelek kiváltásából származó árfolyamvesztésig halasztása, számviteli szolgáltatások (a nemzetközi számviteli standardok szerint összeállított beszámoló esetén a beszámoló összeállításáért felelős személy, illetve az azt auditáló könyvvizsgáló is rendelkezzen IFRS minősítéssel).

Indokok: pontosítások, egyszerűsítések.

Azt a módszert, amely a kodifikált mérlegjoggal rendelkező országokban elterjedt, miszerint minden felmerülő problémára a jogszabályi kereteken belül kell megoldást találni, nem sikerült megváltoztatni a 2000. évi C. törvénnyel. Sztanó Imre a következőképpen jellemzi a hatályos magyar szabályozást: „A magyar számviteli törvény egységes és megpróbál teljes körű szabályozást megvalósítani. Talán ez az egyik legfőbb gyengéje is a törvénynek. Nem lehet mindenre és mindenkire kiterjedő egységes, könnyen alkalmazható szabályrendszert kialakítani.” (Sztanó, 2013. p. 161)

A magyar szabályozás egyszintű, minden számviteli előírás törvénykezési szinten jelenik meg, ezért vesztette el normativitását, rugalmasságát.

A magyar számviteli standardalkotási folyamat

A folyamat 2004-ben kezdődött, amikor a Standard Előkészítő Testület javaslatot tett a Standard Testületnek a témakörökre, időbeli ütemezésre és a mérlegelendő körülményekre. Ugyanekkor egy részletes eljárási és működési rendet is elfogadtak.

A Standard Előkészítő Testület három standard (a számviteli politika, a lízingek, a készletek) általános koncepcióját fogadta el két évvel később. Ezután történt a részletes szakmai koncepciók kidolgozása és vitára bocsátása, azok elfogadása, a standardok szövegére vonatkozó – kodifikált – javaslat összeállítása. 2006 végére tervezték a standard-javaslatok kihirdetésének kezdeményezését a pénzügyminiszternél, de a folyamat leállt, majd 2011-ben újraindult (Adorján, 2012) az Országos Számviteli Bizottság, a Magyar Számvitel Standard Testület és a Standard Előkészítő Testület tagjainak újraválasztásával, az eljárási és működési rend elfogadásával.

A korábbi munka folytatásaként a már előkészített standardok közül a készletekkel és a számviteli politikával foglalkozót találták aktualizálhatónak. Mindkettőnek végleges az általános szakmai koncepciója (Magyar Számviteli Standardok).

A nemzetközi folyamatokkal összhangban előkészítették a „Mikrogazdálkodói beszámoló” általános koncepciójának tervezetét, aminek tervezett hatályba lépése 2013 eleje. Standard helyett azonban egy kormányrendelet született, aminek legfontosabb jellemzői, hogy „egy tömör szabályrendszerben kerüljenek összefoglalásra azok az előírások, amelyek alapján a beszámoló összeállítható”, és „... nincsenek vagy csak korlátozott választási lehetőségek állnak a mikrogazdálkodók rendelkezésére” (Adorján, 2012. p. 264).

A magyar standardalkotási folyamat meglehetősen nehézkesen halad, de nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy 2013-ban az Európai Unió 34. irányelve új kereteket

teremt a szabályozásnak, 2015 közepétől hatályon kívül helyezve a jelenleg még hatályos 4. és 7. irányelvet a meghatározott jogi formájú társaságok éves és konszolidált éves beszámolójáról és külön figyelmet fordít a mikro- és kisvállalkozásokat érintő beszámolási kötelezettségre. Megemlítendő, hogy magyar szakmai körök vizsgálják az IFRS-ek hazai alkalmazásának lehetőségét egyedi beszámolók készítése esetén (Molnár 2013, 2014). Ezek a kérdések jelentősen befolyásol(hat)ják a magyar számviteli standardok megalkotását.

Összegzés

A magyar szabályozás a fent leírtak alapján meglehetősen rugalmatlan. Matukovics Gábor szerint „a magyar számviteli törvény mint általános szabály nem tud reagálni a piac, a befektetők, a tulajdonosok és a jogászok ötleteire és elvárásaira”. (Matukovics, 2004. p. 66)

A részletes szabályozás ellenére sem jobban kiszámítható, mint egy keretjellegű törvény.

Ficzere (1995) „A törvény és a rendelet viszonyának kérdései” című írásában foglalkozik a jogi túlszabályozás jelenségével, és megállapítja, hogy a helyes kérdés felvetés az, hogy a „jogszabályok számának alakulása összhangban van-e a tényleges állami-társadalmi igényekkel” (Ficzere, 1995. p. 30).

A rendszerváltozás után nem épült ki a számvitelre vonatkozóan egy „ún. többlépcsős szabályozási modell” (Ficzere, 1995 p. 33), hiába rendelkezik a magyar számviteli standardok létrehozásáról a 2000. évi C. törvény a számvitelről.

A túlszabályozottság zsákutcájából csak úgy juthat ki a magyar számvitel, ha világos, ellentmondásmentes kétszintű rendszert alakít ki, amelyben mérsékeli az állam szerepét jogalkotási, fiskális, ellenőrzési és információszükségleti szempontból. Ezzel egyidejűleg kiszolgálja a piaci szereplők információigényét, a szakmailag független ellenőrzésre helyezi a súlyt, elkülöníti egymástól a számviteli és az adózási szempontokat, lehetővé teszi és megköveteli a szakemberektől a problémák, jelenségek önálló értelmezését, ezek következetes alkalmazását.

A jól kialakított rendszer csökkentheti a vállalkozások adminisztrációs kötelezettségét, ezzel egyidejűleg eleget tehet a hatályos számviteli törvényben előírt – a számviteli információ előállítására vonatkozó – költség-haszon összevetésének elve követelményének is, ami ma még kívánatos jövőkép. A szabályozás átalakítása a fentiek szerint jelentősen javíthatja a gazdálkodási környezetet és annak kiszámíthatóságát Magyarországon.

Irodalomjegyzék

- A számvitel szolgálatában (Interjú Dr. Sztanó Imrével) (2013) *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (55) 4, 160-161.o.
- Adorján Cs. (2012) Újraindult a magyar számviteli standardalkotás *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (54) 6, 264-265.o.

- Bailey, D. (1995) Accounting in transition in the transitional economy. – *The European Accounting Review*, (4) 4, pp. 595-623.
- Borbély K. – Evans L. (2006) A Matter of Principle: Recent Developments in Hungarian Accounting Thought and Regulation *Accounting in Europe*, Vol.3., p. 135-168.
- Borbély K. (2012) *Fejezetek a számvitel történetéből*, Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány
- Boross, Z.– Clarkson, A. H. – Fraser, M. – Weetman, P. (1995) Pressures and conflicts in moving towards harmonization of accounting practice: the Hungarian experience. – *The European Accounting Review*. (4) 4, pp. 713-737.
- Carnegie G. D. (2006) „The Roaring Nineties”: A Comment on the State of Accounting History in the United States. *Accounting Historians Journal*, Vol. 33, No. 1, pp. 203-210.
- Ficzere L. (1995). A törvény és a rendelet viszonyának kérdései. In: *A közigazgatás szerepe a jogalkotásban. Tanulmányok a közigazgatás továbbfejlesztéséhez*. Pécs, Unió
- Illes, K.– Weetman, – Clarkson, A. H.– Fraser, M. (1996). Change and choice in Hungarian accounting practice. An exploratory study of the accounting law of 1991. – *The European Accounting Review*, (5) 3, pp. 523-543.
- Jaruga, A. A. (1990) Accounting functions in socialist countries. – *British Accounting Review*, 22, (1), pp. 51-77.
- Kapásiné B.M. – Eperjesi F. (1999) *Az Európai Unió számviteli irányelvei és a nemzetközi számviteli standardok magyar szemmel*. Budapest, Kompkonzult
- King, N. – Beattie, A. – Cristescu, M. – Weetman, P. (2001) Developing accounting and audit in a transition economy: the Romanian experience. – *The European Accounting Review*, (10) 1, pp. 149-171.
- Magyar Számviteli Standardok <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/ado-es-penzugyekert-felelos-allamtitkarsag/hirek/szamvitel-szamviteli-standardok> (letöltve 2014.június 26.)
- Matukovics G. (2004) A számvitel jövőjének egyes kérdéseiről. – *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, (46) 2, 64-71.o.
- Mészáros L. (2003) Az uniós csatlakozással megkezdődik a magyar számviteli standardalkotás. – *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, (45),12, 521-522.o.
- Molnár Cs. (2013a) Az IFRS-ek hazai alkalmazásának lehetősége az egyedi beszámoló készítésekor. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (54) 6. 347.o.
- Molnár Cs. (2013b) IFRS-ek hazai alkalmazásának lehetősége. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (54) 7-8. 465.o.
- Molnár Cs. (2013c) IFRS-ek hazai bevezetése – az alkalmazók körének meghatározása. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (54) 10. 515.o.
- Molnár Cs. (2014) IFRS-ek hazai bevezetése – folyik a döntés-előkészítő munka. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (55) 6. 280.o.

Nagy G. (1999) A számviteli szabályok továbbfejlesztésének koncepciója. –*Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, (41) 9, 375-378.o.

Roberts, C.–Weetman, P.–Gordon, P. (1998) *International Financial Accounting. A Comparative Approach*. London, Financial Times Professional Limited

Törvények és rendeletek

Az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 78/660/EGK számú, 4. irányelve meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról. (1998) – *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, (40) 7-8, 313-327.o.

1991. évi XVIII. törvény a számvitelről

2000. évi C. törvény a számvitelről

Az Európai Parlamentnek és az Európai Unió tanácsának 2002. július 19-én kelt, 1606/2002 számú rendelete a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról. (2002) – *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, (44) 10, 450-452.o.

202/2003. (XII.10.) Kormányrendelet a magyar számviteli standardokról, azok értelmezéseiről és a kapcsolódó eljárási rendről

Számviteli informatika

Dr. Polyák Imre

NYME KTK

egyetemi docens

polyakimre@ktk.nyme.hu

ABSZTRAKT Jelen tanulmányban összefoglaljuk a számviteli alkalmazások legfontosabb trendjeit, és definiáljuk az alapvető összefüggéseket, amelyeket az egyes rendszerek szervezésekor figyelembe kell venni. Fontos trend, hogy bár a piacon elég sok számviteli célú alkalmazás található, ezek alapfunkciói közelednek egymáshoz, tekintettel arra, hogy az alapul szolgáló üzleti folyamat homogénnek tekinthető. A jelen dolgozatban arra teszünk kísérletet, hogy ezt a közös részt próbáljuk megragadni.

KULCSSZAVAK: üzleti szoftver, könyvelés, számviteli információ

ABSTRACT We are summarizing in this study the most important trends of the accounting purpose applications, and the fundamental correlations are investigated as well, that must be taken into consideration organising that systems. There is an important trend, that there are many accounting purpose systems on the market, but it's fundamental functions are converging, having regard to the fact, that the underlying business process considered to be homogenous. In that study we attempt to discover this common part of these systems.

KEYWORDS: business software, bookkeeping, accounting information

JEL C81, C88

Bevezetés

Az informatika üzleti térhódításával napjainkra eljutottunk oda, hogy a számviteli rendszer megfelelő, egyre komplexebb informatikai támogatás nélkül nem képzelhető el. Míg néhány évvel ezelőtt egy-egy kisebb cég eltekinthetett a számítógépes adminisztrációtól, ma már a jogszabályi környezet arra épül, hogy a vállalkozásoknak megfelelő informatikai infrastruktúrával is rendelkezniük kell, így az informatikai támogatás tekintetében a legkisebb vállalatoknak sincs sok választásuk.

Üzleti szoftverek

Megfigyelhető, hogy a vállalkozásoknál az információs rendszerrel szembeni egyre alapvetőbb igényként fogalmazódik meg, hogy

- az adminisztrációs terhek csökkenjenek azáltal, hogy egy-egy adatot csak egyszer kelljen rögzíteni a rendszerben, ami az integrált rendszerek felé történő elmozdulást jelenti,

- bizonyos alapvető vezetői információs igények kielégíthetőek legyenek gombnyomásra, a rendszer adataira alapozottan.

A szoftverek piacán ugyanakkor egyre erősebb a verseny, ami annak köszönhető, hogy a programozási nyelvek fejlődésével a fejlesztés időigénye jelentősen redukálódott: egy-egy analitikus modul lefejlesztése akár hetek alatt meg tud történni. (A fejlesztésről áttevődött a hangsúly a szervezési feladatokra.)

Érdeemes ugyanakkor egy további folyamatot is megfigyelni. Bár a programozási nyelvek egyre jobban támogatják a gyors szoftverfejlesztést, az árverseny, és a döntéshozói szempontok gyakran háttérbe szorítják a szoftver-ergonómia kérdését. Sok programmal lehet találkozni a piacon, ami bár általában kielégíti az üzleti elvárásokat, nem alkalmas arra, hogy a felhasználók gyorsan, és valóban hatékonyan tudjanak dolgozni. Ez a hatás a kisebb vállalkozásoknál kevésbé jelentkezik, közepes és nagyvállalkozások esetén viszont alkalmasint túl sok hierarchiaszint választja el a döntéshozót és a döntés „elszenvedőjét” – azaz azt a személyt, aki ténylegesen dolgozik a programmal, így érthető módon a „felületi csillogás” háttérbe szorítja a kezelhetőségi szempontokat. (Van olyan program a piacon, ami indításkor hanggal köszönti a felhasználót. Éppen csak dolgozni nem lehet vele...) A problémát súlyosbítja, hogy a jól megírt üzleti alkalmazáshoz szükséges két kulcsszereplő, a fejlesztő és a szervező, egészen más nyelven kommunikál: a szervező nem ismeri kellő mélységben a fejlesztési problémákat, a fejlesztő viszont általában egyáltalán nem ért a szoftver üzleti vonulatához. Ebből adódóan, tipikus hiba például, ha a rögzítésre szolgáló felület egércentrikus, azaz, a rögzítés során gyakran kell váltogatni a billentyűzet és az egér között. Ez könnyen megtöbbszörözi a rögzítésre szánt időt.

A piac keresleti oldalról erősen szegmentált, részben a vállalatméret, részben a tevékenység jellege szerint. Az általános célú üzleti szoftverek területén nagyon széles kínálatból tud választani egy kisebb vállalkozás. Jellemző ebben a szegmensben a verseny erősségére, hogy néhány tízezer forintért minőségi integrált rendszerek érhetőek el, egyes cégek akciói keretében. Természetesen, ez a szegmens kizárólag ún. dobozos szoftverekben érdekelt. (A dobozos szoftver lényege, hogy akár egy hipermarketben, CD-n megvásárolható – vagy akár Internetről letölthető –, és telepítés, továbbá minimális paraméterezést követően azonnal használatba vehető. Az általános funkciókat ezek a programok tartalmazzák, egyedi igények kielégítésére ugyanakkor nincs lehetőség.)

A piac másik végét a nagy, többtelephelyes, illetve speciális területen működő vállalatok képezik, ezt a szegmenst szinte kizárólag a nemzetközileg elismert szoftvergyártók uralják. Ezeket a rendszereket széleskörű paraméterezési lehetőségeik, és skálázhatóságuk alkalmassá teszi a nagy terhelés melletti megfelelően hatékony működésre, illetve a speciális vezetői, hatósági riportálási feladatok elvégzésére. Ezek a rendszerek a közepes és a kisvállalkozások körében nem hatékonyak: nincs szükség a speciális szolgáltatásokra, a működtetés költségei viszont sokszor extrém magasak – a vállalkozás árbevételéhez képest. A nagyvállalatokon belül gyakran folyamatos kapacitást biztosítanak az ügyviteli szoftver igényekhez igazítására.

A köztes piacot a közepes vállalatok képezik. Ezek a vállalkozások sokszor egyedi megoldásokat keresnek saját szoftver fejlesztésével, vagy valamely szoftverfejlesztő

cég szoftverét igazítják a vállalat igényeihez. A legtöbb szervezési problémával így ők szembesülnek, mert maga a szoftver általában nincs annyira rugalmasan kialakítva, hogy ez az „igényekre szabás” egyszerűen végrehajtható legyen, ráadásul az igények komplexebbek annál, mint ami a kisebb cégeknél jelentkezik.

A megfelelő üzleti megoldás kiválasztása ugyanakkor meglehetősen hosszú távú döntés, rossz választás esetén jelentősen emelkedhet az adminisztrációs költség, torzulhat a vezetői információ, rosszabb esetben hatósági, jelentéstételi, adóatszolgáltatási hibákból, késésekből adódóan komoly veszteségeket is elszenvedhet a vállalkozás.

A számviteli rendszer

A számviteli rendszer fejlettsége általában egzaktan mérhető azáltal, hogy a vagyonelemek mely köre támogatott számítógépes analitikával. Megjegyzendő, elvárás, hogy az analitika és a szintetika integrált legyen.

Az integráltság kritériumai:

- a közösen használt paramétertáblák közősek vagy szinkronizáltak legyenek, azaz, csak egy helyen legyen szükség a karbantartásukra, valamint,
- a főkönyvi tételek az analitikus rendszerből generálódjanak, és kerüljenek átadásra a kialakított interfészen keresztül. (Ne legyen szükség külön főkönyvi rögzítésre.)

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, már kisebb rendszerekben is szakmai elvárás az analitikus/szintetikus adatok szétválasztása. Ennek érdekében a főkönyvből – főszabály szerint – ki kell seperni minden olyan többletinformációt, ami a beszámolás információs igényén túlmutat. Ha ennél szélesebb körű információra van szükség, erre szolgál az analitikus szint. Találni a piacon számos szoftvert, amely ezt az elvet megsérti, ám ez a megcélzott piac figyelembevétele mellett tolerálható. Kisebb könyvelőirodák használnak olyan programokat, amelyek főkönyvi szinten „folyószámlásítják” a vevői-szállítói főkönyvi számlákat. Ez szervezési szempontból hibának számít, és megoldandó problémát a zárási-nyitási folyamatban. A főkönyv ugyanis elvileg egyetlen vevői és egyetlen szállítói számlát tartalmaz, a bontás a folyószámla-analitika feladata, mely leggyakrabban a pénzügyi rendszerben kap helyet. Mégis, a szabálytól való eltérés a könyvelőirodák esetében elfogadott gyakorlattá vált, abból adódóan, hogy a könyvelt vállalkozások általában szélesebb körű számviteli információra nem tartanak igényt, külön analitikus szint beiktatása így nem indokolt (Polyák et al., 2014).

Ugyanez a helyzet az ÁFA analitikával is. Az ÁFA számlák főkönyvi bontása szintén felesleges, a három főszámla (előzetesen felszámított ÁFA, fizetendő ÁFA és ÁFA pénzügyi elszámolása) szükséges főkönyvi szinten. Egy speciális számla szokott a főkönyvi számlatükörben megjeleníteni ezeken túlmenően, az arányosítás alá eső ÁFA, melyet a könyvvizsgálók általában megkövetelnek az arányosítás megfelelőségének ellenőrzésére. Könyvelőirodai gyakorlatban sokszor az ÁFA számlák is megbontásra kerülnek.

Általánosságban kijelenthető, hogy a fenti, tolerált eseteken túl főkönyvi szinten analitikus adat nem jelenhet meg. Sajnos, a piacon találkozni lehetett olyan szoftverrel is, amely még a tárgyi eszköz analitikát is főkönyvi szintre delegálta azzal, hogy

„folyószámlásította” a tárgyi eszköz számlákat. Ez súlyos hiba, az ilyen megoldást – és szoftvert – érdemes messze elkerülni.

Az integrált számviteli rendszereknek mindig is sarkalatos problémáját jelentette az analitika-szintetika egyeztetetősége. A részletező nyilvántartás és a főkönyv között – sajnálatos módon – mindig volt, és mindig lesz is eltérés. Ezt csak elvileg lehet kiküszöbölni, a gyakorlatban akár programhiba, akár paraméterezési hiba – ami valójában ismételt programhibára vezethető vissza, ld. később – miatt mindig marad kockázati faktor, ami egyik vagy másik oldalt eltéríti a helyes értéktől. Fontos szervezési feladat, hogy

- a. a kockázatot minél jobban csökkentjük, és
- b. kialakítsuk azokat a kontroll-pontokat, amelyek mentén minél egyszerűbben végrehajtható a két szint adatainak ellenőrzése, egyeztetése.

A konzisztencia-hiba két alapvető kockázat miatt következhet be:

1. Az egyes modulokon belül valamilyen szervezési-programozási hiba adódik
2. A két modul (analitika és szintetika) kapcsolódásánál valamilyen paraméterezési hiba jelentkezik, melyet a rendszer nem kezel megfelelően.

Fontos alapelveként megfogalmazható, hogy az inkonzisztencia szervezési/programozási hiba miatt léphet fel, a programnak védenie kell magát, tehát a felelősség nem delegálható a felhasználóra. Amennyiben a paraméterezés rossz, a felhasználó valamit nem – vagy nem megfelelően – definiált, a programnak a feladata és felelőssége védeni az adatok összhangját, így ellenőrizni a paraméterezés teljeskörűségét és megfelelőségét.

Nagyon fontos elvárás a rendszerrel szemben, hogy a redundanciát minimálisra kell korlátozni. Redundancia alatt értjük az azonos adat többszörös tárolását, a feldolgozási folyamat többszörözését, és az adatok alapján információt előállító (riportáló) eljárások többszörös kifejlesztését. Ezek a hibák szinte automatikusan az alkalmazás inkonzisztens működéséhez vezetnek: adattöbbszöröződés esetén, ha karbantartási művelet hajtunk végre, a korrekciót esetlegesen nem hajtjuk végre mindenhol. Az azonos célú feldolgozási folyamat (pl. árfolyamszámítás) többszöröződése esetén fel fog merülni olyan eset, amikor az eljárást korrigálni kell, ha több helyen szerepel ugyanaz az eljárás, esetleg valamelyik korrekciója kimarad. De ugyanígy, ha az információ előállító eljárás szerepel több helyen, rögtön más-más értékeket találunk a rendszer különböző pontjain, amivel eljátszhatjuk a felhasználó programból kinyert adatok iránti bizalmát (Gyurkó et al., 2008).

Az analitikus/főkönyvi egyezés érdekében szigorú megoldásként van lehetőség korlátozni az egyes számlák analitikus, ill. főkönyvi kezelhetőségét. Egy „ideális” rendszerben egy főkönyvi számlának a kezelhetőség szempontjából kétféle attribútuma lehet: főkönyvi szinten könyvelhető, vagy analitikából könyvelhető. Egy analitikából könyvelhető számlát főkönyvi szinten (vegyes könyvelés keretében) nem lehet módosítani, a főkönyvből könyvelhető számla nem állítható be analitikus szinten főkönyvi feladáshoz. Ahhoz azonban, hogy ez az ideális megoldás működni tudjon, az analitikus rendszernek „zártan” kell tudni kezelni az adott vagyonelemet, azaz, minden vonatkozó, lehetséges gazdasági esemény – számvitelileg helyesen – rögzíthető kell

legyen, különben a rendszer elég nagy dilemma elé állítja a rögzítő munkatársakat. (Gondoljunk csak összetettebb számviteli problémára, mint a tenyészállat/növénydek-hízó-egyéb állat átsorolások, vagy az STKÁV¹⁹ értékvesztés.) Éppen ezért, sokszor folyamodnak ahhoz a megoldáshoz, hogy a főkönyvi számlát „vegyes kezelésűre” állítják. Ez annyit tesz, hogy egyaránt könyvelhető a számla a részletező nyilvántartásból és a főkönyvből, hozzáteve, hogy ekkor a rendszer nem tudja garantálni az analitikus adat és a főkönyvi számlaegyenleg egyezőségét.

A rendszerből kinyert adatokat tipizálhatjuk aszerint, hogy azok egy időpontra vonatkozó ún. állományi adatok, vagy egy időszakhoz kapcsolódó ún. forgalmi adatok. Nyilvánvalóan, ha egy mozgásra vagyunk kíváncsiak (bevételezés a készletrendszerben, bérszámfejtési adat a bérrendszerben, aktiválás a tárgyi eszköz rendszerben, stb.), a forgalmi adatok körében mozgunk. Az egy időpontra vonatkozó állományi adatra példa a raktári állomány, a tárgyi eszközök nettó érték-kimutatása, a vevő-szállító egyenleg, stb. A redundancia ellen vívott harcból adódó fontos elv, hogy a program – ismét csak főszabály szerint – kizárólag forgalmi adatot tárol. Ha állományi adatra vagyunk kíváncsiak, ez mindenkor származtatható a megelőző forgalmi adatokból. Ehhez a migrálási adatok²⁰, illetve a nyitó adatok is forgalmi adatként kezelendők a rendszerben. A forgalmi adatnak viszont ebből adódóan mindig rendelkezésre is kell állnia. Fontos hozzátenni, a forgalmi adatoknak ráadásul általában bizonylaton meg is kell jelenniük, valamint, a bizonylatot létrehozó felhasználóhoz kell kapcsolódniuk. Ha a program szervezése során tárolnánk az állományi adatokat is, ismét inkonzisztenciához juthatunk, ha a tárolt állományi adat és az összesített megelőző forgalmi adat értékei eltérnek egymástól.

Az állományi adat letárolásának tilalma bizonyos esetekben mégis feloldható. Két tipikus példát mindenképpen érdemes nevesíteni. Egyrészt, a leltározott mennyiség, és a leltárkiértékeléskor raktáron lévő mennyiség állományi adatnak minősül, mégis, itt éppen a vagyonsvédelem és a számonkérhetőség érdekében tárolni kell ezeket az adatokat, továbbá ezek visszamenőlegesen is rendelkezésre kell, hogy álljanak a rendszeren belül. A másik eset a lekérdezések hatékonyságának javításáról szól. Nagy rekordszámú adatbázisokban a lekérdezések, riportok előállítási idejét szélsőségesen megnövelné, ha szigorúan ragaszkodnánk a fenti elvhez, mert a megelőző forgalmi adatok nagy száma tolerálhatatlan feldolgozási időt eredményezne. Ilyen esetben – tudatában az inkonzisztencia veszélyének – egy kijelölt időpontra vonatkozóan (pl. minden hónap vége) megképezzük az egyenleg-adatokat – akár egy ütemezett (munkaidőn kívül lefutó) eljárás keretében –, a hónap közepén az előző hónap végére letett állományi adatból kiindulva származtatjuk az aktuális állományt.

A számviteli rendszer integráltsága tekintetében sokféle megoldással találkozhatunk. A piacon kapható „dobozos” termékek esetén jó esetben nem is szembesülünk

19 Saját termelésű készletek állományváltozása, amely megegyezik a vállalat mérlegében szereplő saját termelésű készletek záró és nyitó értékének különbségével. Ennek az összefüggésnek a biztosítása esetenként jelentős terhet ró az informatikai rendszerre.

20 Migrálási adat: a rendszer használatbavételekor a megelőző rendszerből átemelt adatok köre.

az adatáramlás problémájával, ezt a feladatot a rendszer saját hatáskörben, belső eljáráshívások segítségével megvalósítja. A problémát az képezi, ha több rendszer kapcsolódik össze, sokszor nem is azonos fejlesztővel, esetleg nem is azonos adatbázisra épülve. A feladás ilyen esetben is egy alapvetően elvárt funkció, a fentiek alapján ennek hiányában nem képzelhető el integrált rendszer. A technológia szempontjából két elvi megoldás képzelhető el ebben az esetben:

1. A feladó rendszer meghívja a fogadó (szintetikus) rendszer eljárását, átadva neki a feladáshoz kapcsolódó paramétereket. (Ez az ún. távoli eljáráshívás.)
2. Másik lehetőség, hogy egy közösen elért területre lerakja a meghatározott protokollnak megfelelő tartalmat, amit a fogadó eljárás ütemezetten, vagy küldő rendszer általi indítás alapján feldolgoz.

A feladás során kulcskérdés, hogy a feladó rendszer paraméterezése szinkronban legyen a főkönyvi rendszerével, tipikusan, a főkönyvi számlatörzsben ne legyen eltérés, ne akarjon tehát olyan főkönyvi számlára feladni a rendszer, ami főkönyvileg nem létezik. Sajnos, a tapasztalatok szerint a feladásnál folyamatosan adódhatnak problémák a továbbított adatok feldolgozási hibáiból adódóan. (Jelentkezhet hiba a téves főkönyvi számlaszámon túl a könyvelési dátumokból, és egyéb, feladáshoz kapcsolódó paraméterekből, pl. költséghely, témaszám, stb.) Emiatt kötelezően gondoskodni kell a feladás visszacsatoló ágáról, azaz, a feladás hibája esetén gondoskodni kell ennek az információnak a továbbításáról az analitikus rendszer felé. A korrekt megoldás az, ha mindenképpen van visszajelzés, az analitikus rendszer tárolja, mely feladások tekintetében jött a főkönyvi rendszertől pozitív válasz: ezeket nyilvántartja saját hatáskörében. Ez biztosítja a hibák megbízható felderíthetőségét, és a feladás teljességét. Az analitikus rendszernek az egyeztető listákon érdemes külön jelölni a feladott tételek egyenlegét, mert elvileg csak ezzel egyezhet a főkönyvi érték, ugyanakkor fontos szempontként figyelmeztetni kell a felhasználót, ha feladatlan tétel van, vagy a feladás hibára futott.

A hibakezelés tekintetében egyes rendszerek speciális megoldást alkalmaznak. Nagy tételeszámat generáló, osztott rendszerek esetén lehet találkozni a piacon olyan megoldással, amikor a feladási hibák kezelésére főkönyvi hibaszámlákat vezetnek be. Ezekben a rendszerekben sok rögzítő egység szerepel, és jellemzőek az azonos, vagy nagyon hasonló tételek. (Pl. pénzügyi szolgáltatók.) Ha a feladás rosszul van paraméterezve, a koncepció szerint akkor sem akadhat el a folyamat. Amely tétel – vagy amely láb – nem könyvelhető le, a rendszer főkönyvi hibaszámlára irányítja. A hibaszámlán a tételek gyűlnek, a paraméterezés finomításával egyre kisebb számban. A hibaszámla a nagy tételeszám következtében gyakran egy és ugyanazon hibából adódó sok tételt tartalmaz, így viszonylag egyszerű a hibás tételek rendezése. A számlának nem lehet az időszak végén egyenlege. A megoldás tehát technikailag megfelelőnek tűnik. Mégis, számviteli szempontból ez a megoldás súlyos hibának számít, hiszen olyan elemek jelennek meg a főkönyvben, ami nem valós eredmény és nem valós vagyon. Az ilyen „nem besorolt” technikai hibagyűjtő bevezetése könyvvizsgálat szempontjából nem fogadható el, és rossz paraméterezés, ill. programhibából adódóan nagytömegű, egyeztetetetlen egyenlegeket okozhat a főkönyvben. A fentiek alapján ez a megoldás elvi hibának számít (Polyák et al., 2014).

A feladáshoz a vonatkozó kontírtételek definiálása az analitikában kell, hogy megtörténjen, természetesen a főkönyvi táblából – illetve, a főkönyvvel szinkronizált saját táblából. Ennek kialakítására természetesen az egyes analitikus rendszerek jellege alapján kell megoldást találni, azonban van néhány fontos elv, ami általában megfogalmazható.

Egyrészt, az analitikus rendszerekben a főkönyvi feladás a forgalmi táblákhoz kapcsolódik, azaz, minden analitikus rendszerben van egy „mozgás-jellegű” tábla. Ennek a táblának az adataihoz kell kontírtételt kapcsolni. A mozgás jellegű tábla a vagyonszármazás tipizált nyilvántartására szolgál, ld. készletváltozás, tárgyi eszköz értékváltozás, pénzeszköz állományváltozás, stb. A mozgástábla adatainak kell tehát megtalálni az útját a szintetika felé, amelyhez definiálandók a mozgástípusok, esetleg több dimenzió szerint. A legegyszerűbb megoldás, ha ezekhez a mozgástípusokhoz adható meg az analitikus rendszerben a kapcsolódó főkönyvi szám. Ennél szofisztikáltabb megoldás, és komplexebb rendszereknél érdemes alkalmazni, amikor az analitikus rendszerben felépítünk egy ún. „analitikus számlatükört”, pl. a vagyonelem \times mozgástípus \times irány, stb. *descartes-szorzat* szerint. Az analitikus tükör fixen hozzá van kötve a rendszerben felmerülő gazdasági eseményekhez, tetszőleges struktúrával. A felhasználónak arra van lehetősége, hogy egy paraméterező felületen összekapcsolja az analitikus tükör és a főkönyvi számlatükör számláit. (Az analitikus tükör felépítése sokkal szabadabb lehet, a vagyonelemeket / mozgásokat rövid egyedi megnevezéssel is azonosíthatjuk a főkönyvi számlaszám numerikus kötöttsége helyett, a könnyebb eligazodás érdekében, pl. „DKJ_VAS_VAGYON”)

A feladás ütemezése tekintetében érezhető elmozdulás tapasztalható az on-line rendszerek irányába. A nem integrált (sziget-rendszer) esetében a feladást egy vegyes – vagy annak megfelelő tartalmú – bizonylat generálása képezi, melyet ezt követően kézzel kell berögzíteni a főkönyvi rendszerbe. Az integrált rendszerekben külön főkönyvi rögzítésre nincs szükség. A feladás során elvárás, hogy bizonyos aggregálás megtörténjen, mert tételes adatokra főkönyvi szinten nincs szükség, viszont mivel a főkönyv az összes analitikus rendszerből adatot fogad, így a tételek száma a főkönyvi szinten összegződne tételes feladás esetén. Ezért, általában beállítható a kívánt aggregáció szintje. Fontos szempont továbbá a hibajavítás kérdése, amelynek meg kell előznie a főkönyvi feladást, annak érdekében, hogy a berögzített, hibás adatok ne jussanak el a főkönyvig, mert ekkor – a számviteli szokványokkal összhangban – még egy sztornózó tétel, és a helyes főkönyvi tétel is terhelné fogja a szintetikát. A fenti követelményeknek a teljesen on-line rendszer nem felel meg, amelyben az analitikus tétel automatikus, azonnali szintetikus tételt generál. Mégis, szervezői körökben egyre szélesebb körben terjed a teljesen on-line rendszer koncepciója. Ennek elméleti alapja, hogy a számviteli rendszer részét képezi az analitikus szint is, ugyanakkor, ami a számvitelben rögzítésre kerül, azt nem szabad, hogy „nyom nélkül” meg lehessen változtatni. Az analitika és a főkönyv vonatkozásában a folyamatos egyeztetetőséget biztosítani kell, ezekből adódóan szinte automatikusan adódik a következtetés, hogy az egyetlen helyes megoldás, ha minden analitikus tétel automatikusan feladásra kerül a főkönyvbe. Ez kemény hitvita, jelen keretek között nem akarunk állást foglalni ebben a kérdésben.

A teljesen on-line rendszer helyett az ún. kötegelt feladással (szokták még „batch processing”-nek is nevezni) találkozhatunk a rendszerekben, melyben időszakosan kerülnek a tételek feladásra a főkönyv felé. A feladás gyakran a felhasználói „gombnyomáshoz” van kötve, ekkor a feladó felhasználó felelőssége, hogy a feladás tartalmának megfelelőségéről megbizonyosodjon. (Ezért, a feladáshoz kapcsolódóan a rendszernek tárolnia kell a feladást indító felhasználó azonosítóját.) Nagy osztott rendszerekben alkalmaznak időszakos automatikus feladást is. Ennek lényege, hogy ütemezetten lefut egy feladó eljárás, ami a még fel nem adott tételeket feladja a főkönyvbe. Elvárás, hogy a feladandó tételek megfelelőségét biztosítani kell, továbbá érvényesülnie kell a „négy szem” elvnek²¹, így ilyen esetben be kell iktatni a rögzítésen túl egy külön jóváhagyói szintet, és csak a külön jóváhagyott tételek kerülhetnek feladásra a főkönyvbe. (Kézi indítás esetén a feladó felhasználó képviseli a „második két szemet”.)

A hibajavítás az integrált rendszerekben további komplex problémát képez. A rendszerben a hibajavításnál is figyelembe kell venni az analitikus-szintetikus adatok egyeztetetőségét. Ebből adódóan az az alapelv, hogy minden adatot azon a szinten kell javítani, ahol bekerült a rendszerbe. Analitikából érkező adatot – helyesen kialakított rendszerben – szintetikusán tilos javítani. Ehelyett, az analitika adatát kell korrigálni, ami a következő főkönyvi feladással helyrerakja a főkönyvi egyenleget is.

A főkönyvi tételek javításánál a jelenlegi trend szerint a „negatív stornó” számít bevett gyakorlatnak. (Hozzá kell tenni, ez is jelentős vitát képez a szervezők körében.) Nagyon fontos szabály, hogy a szintetikus rendszerben negatív tételt rögzíteni nem szabad, azaz, a programnak tilos megengednie negatív összeg beírását a rögzítés során, mert ez súlyosan sérti a számviteli szokványokat: könnyen negatívba fordulhat a főkönyvi számla forgalma, ami kezelhetetlen helyzetet teremt a számviteli rendszer integritása tekintetében. A negatív stornó tétel viszont kivételt képez. Lényege, hogy a felhasználó által kiválasztott korábbi tételből a program maga generálja le annak a tételnek a negatív szorosát, és könyvelni le a főkönyvi számlára. Ezzel biztosítani lehet, hogy pontosan akkora összeget „könyveljünk le” a főkönyvi számláról, mint a korábbi, rontott tétel. Ez ugyanakkor nagy „engedmény” a számviteli hagyományokhoz képest, hiszen a szabályos javítás arról szólna, hogy a korrekcióhoz a pozitív összeget a kontírtétel megfordításával kellene lekönyvelni. Ennek a megoldásnak viszont az a nagy hátránya, hogy jelentős halmozást okoz a főkönyvi számla forgalmában, így rontja a főkönyvi kivonat értelmezhetőségét.

Informatikailag támogatott analitikus rendszerek

Az alábbiakban áttekintjük, hogy mely vagyonelemek mely analitikus rendszerben kapnak helyet. Fontos ugyanakkor tisztában lenni azzal, hogy az itt felsorolt rendszerek az informatikai támogatásról szólnak. A számviteli törvény előírásai minden

21 A négy szem elv kimondja, hogy minden bizonylatot – és minden könyvelési tételt – két személynak, azaz négy szemnek kell ellenőriznie.

beszámolóelemnél előírják az analitikus alátámasztást, ennek a kötelezettségnek azonban akár számítógéppel, akár papír-alapon eleget tehet a vállalkozás.

1. ábra: Az egyes vagyonelemek, és a kapcsolódó analitikus rendszerek

Eszközök

Mérlegfőcsoport	Mérlegcsoport	Kapcsolódó analitikus (IT) rendszer
Befektetett eszközök	Immateriális javak	Immat. javak és tárgyi eszköz analitika
	Tárgyi eszközök	Immat. javak és tárgyi eszköz analitika
	Befektetett pénzügyi eszközök	Értékpapíranalitika + Folyószámla
Forgóeszközök	Készletek	Készlet / Raktáranalitika
	Követelések	Folyószámla
	Értékpapírok	Értékpapíranalitika
	Pénzeszközök	Pénzeszköz-analitika
Aktív időbeli elhatárolások		Nincs (lehet: Folyószámlaanalitika)

Források

Mérlegfőcsoport	Mérlegcsoport	Kapcsolódó analitikus (IT) rendszer
Saját tőke	Jegyzett tőke	Nincs
	Jegyzett, be nem fiz. tőke	Nincs
	Tőketartalék	Nincs
	Eredménytartalék	Nincs
	Lekötött tartalék	Nincs
	Értékelési tartalék	Nincs
	Mérleg szerinti eredmény	Nincs
Céltartalékok		Nincs (lehet: Folyószámlaanalitika)
Kötelezettségek	Hátrasorolt kötelezettségek	Folyószámlaanalitika
	Hosszú lejáratú kötelezettségek	Folyószámlaanalitika
	Rövid lejáratú kötelezettségek	Folyószámlaanalitika / Béranalitika
Passzív időbeli elhatárolások		Nincs (lehet: Folyószámlaanalitika)

Forrás: saját szerkesztés

A legalapvetőbb – azaz a legszélesebb körben alkalmazott – analitikus rendszerek:

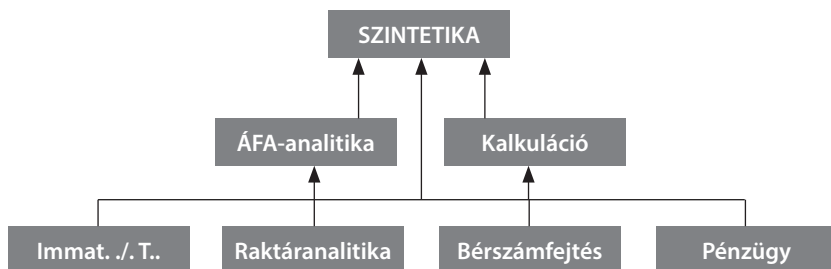
- béranalitika,
- pénzügyi analitika
- immateriális javak és tárgyi eszköz analitika.

A béranalitika szükségességét az élők munkához kapcsolódó rendkívüli adminisztrációs terhek okozzák: a dolgozók munkaügyi státusz-változásai, bejelentések, havi adatszolgáltatások és a dolgozó részére kiadandó igazolások már néhány fő esetén is szükségessé tehetik egy egyszerűbb analitikus szint alkalmazását. A béranalitika ugyanakkor több szempontból jelentős eltérést mutat a többi analitikus rendszertől: kisebb a jelentősége vagyoni szempontból, azaz kevésbé várjuk el a forrásoldali főkönyvi számlák egyenlegeinek alátámasztását, bár nyilván az analitikus rendszer „melléktermékeként” ez is előáll. Ennél fontosabb funkciója a kötelező bevallások/adatszolgáltatások kiszolgálása. Másik fontos szempont, hogy a bérrendszer szinte kötelezően, minden évben – akár évente többször is – megváltozik, tekintettel a kapcsolódó jogszabályok turbulens változására. Így, a bérrendszer a megvásárláson túl jelentős követési díjterhet is maga után von, folyamatos fixköltséget jelentve a vállalkozásnak.

A béranalitika szűkebb értelemben csak a munkavállalók részére kifizetett bérek, kapcsolódó terhek, a munkáltatót terhelő járulékok számításával, és a kapcsolódó bevallási, adatszolgáltatási feladatokkal foglalkozik, illetve az ezekhez szükséges törzsdatok kezelésével. A rendszer kiterjesztett változata a munkaügyi kapcsolatokat is tartalmazza, így a felvételhez kapcsolódóan a szerződéses viszonyok rendezését és a dolgozói bejelentés adatszolgáltatási terhét, a munkaviszony fennállása során kiállítandó igazolások és a munkaviszony megszüntetéséhez szükséges okiratok előállításának terheit is le tudja venni a vállalkozásról.

A pénzügyi analitika általában egy egységben tartalmazza a pénztár- és bankanalitikát, és a folyószámla analitikát. Az egyes programokban heterogén megoldásokat találunk az egyes funkciók kapcsolása tekintetében. Néhány programban külön-külön „részfunkcióként” jelennek meg ezek a modulok (külön-külön menüpontként), némelyikben integrált analitikus rendszerként viselkedik a pénzügyi analitika. További kérdés az ÁFA analitika elhelyezkedése a rendszerben. Sok programban ez szintén a pénzügyi analitikában kap helyet, amely megoldásnak az a hátránya, hogy nem képes teljeskörűen lefedni az összes ÁFA-t érintő tételt, hiszen több analitikus rendszer érintett az ÁFA-tételek teljeskörűsége tekintetében. (Ld. például a tárgyi eszköz aktiválás ÁFA-vonzatát.) Ebből az okból a legoptimálisabbnak tekintett megoldás szerint az ÁFA analitika (és a kalkulációs analitika, lásd később) a főkönyvi rendszer „előtétrendszereként” funkcionál, azaz, az egyes rendszerek feladási folyamatába illesztendő az ÁFA (és a kalkuláció) szükséges adatainak átadása (Hős et al., 2014).

2. ábra: Az egyes analitikus rendszerek kapcsolódásai

Forrás: saját szerkesztés

A folyószámla analitika nagyon fontos funkcióként már a mikro- és kisvállalkozásoknál is nagy jelentőséggel bír. Feladata főszabály szerint a vevői és a szállítói számlák, kintlévőségek és tartozások állományának, változásainak nyilvántartása. Alapelv, hogy nincs elkülönült vevő- és szállító törzs, mert a vállalkozás, amellyel kapcsolatban állunk egy és azonos, függetlenül attól, hogy vásárlói vagy értékesítói kapcsolatban vagyunk-e egy adott ügylet során. Ezért, egyetlen partner-analitikát kell létrehozni. A partner ezt követően vevői és szállítói számlához is kapcsolódhat. Ez biztosítja, hogy pl. a kompenzációk során a számlák valóban ki tudjanak futni.

A fenti táblázat alapján, és a vagyoncsoportok jellegéből adódóan a folyószámla analitika könnyen kiterjeszthető a normál vevő és szállítói tételeken túl a hosszú lejáratú kötelezettségekre, és a befektetett pénzügyi eszközök között kimutatott adott kölcsönökre is. A „folyószámlásítható” tételek jellemzője, hogy van egy egyszeri aktiválási/passzíválási érték, majd, folyamatosan, ellenoldali (csökkentő) tételek merülnek fel, amíg ki nem fut nullára a nyilvántartott érték. Éppen ez magyarázza, hogy az általában informatikai támogatás nélküli analitikával alátámasztott mérlegtételekre (aktív- passzív időbeli elhatárolások, céltartalékok) a folyószámla analitika logikája illeszthető, így, ha szükséges informatikai támogatás, az ugyanezen logika szerinti folyószámla analitika kiterjeszthető ezekre a vagyonelemekre is. (A táblázatban jelölhetjük volna a jegyzett, de be nem fizetett tőke esetén, valamint a lekötött tartalék esetén is a „folyószámlás” nyilvántartást, mert a logika ezen vagyonelemek esetén is azonos, valójában ezeknél nem jellemző, hogy specifikus IT támogatás illeszkedjen a vagyonelemhez.)

Az immateriális javak és tárgyi eszközök analitikája – melyet gyakran egyszerűen tárgyi eszköz analitikának, vagy befektetett eszköz analitikának szoktak nevezni, tegyük hozzá – figyelemmel a nyilvántartott vagyonelemekre –, helytelenül. Az immateriális javak és tárgyi eszközök analitikájának feladata az immateriális javak és tárgyi eszközök értékének nyomonkövetése, beszerzés, létesítés, értékcsökkenés, kivezetés, stb. nyilvántartása, értékcsökkenés számítás, mérlegérték meghatározása. Az eszközanalitikának kell tudnia kezelni a számviteli törvény, és az adótörvény szerinti értékcsökkenést, és a nettó értéket – ill. kivezetéskori nettó értéket – is meg kell tudnia határozni mindkét szabályrendszer szerint. Az analitikus rendszer feladata,

hogy az eszközökről egyedi kartonokat tudjon megjeleníteni, ami az eszköz azonosító adatait, az értékcsökkenés számítására vonatkozóan az aktiváláskor tett becsléseket, és az eszköz értékváltozásait tartalmazza (Polyák et al., 2014. p. 90.).

A tárgyi eszközök beszerzésekor számviteli szempontból a kulcsmomentumot az aktiválás képezi. Aktiválás előtt az eszközhöz kapcsolódó tételek a beruházási számlán gyűlnek. A nyilvántartás logikája szerint a beruházási számla tartozik oldalát a pénzügyi rendszer „felügyeli”, az immateriális javak és tárgyi eszközök analitikája a számla követel oldalát kezeli, pontosan az aktiválás gazdasági eseményével. (Természetesen ennél bonyolultabb a kép, valójában a számla követel oldalára más rendszerekből is könyvelhetünk, ld. a bekerülési értéket csökkentő tényezőket.) Természetesen, nagyvállalkozások esetén felmerülhet az analitikus rendszert kiterjeszteni a beruházások kezelésére is, lényegében ennek sincs akadálya, két alapvető megoldással: az analitikus rendszert csak a főkönyvi számla alátámasztására használjuk, ekkor nincs főkönyvi feladás, vagy beiktatunk egy technikai „hídszámlát”, melynek egyik oldalát a beruházási rendszer kezeli, a másik oldalát a pénzügyi, stb. rendszer. A beruházási számlát így a beruházási rendszer kezeli, így a forgalma egy az egyben kontrollált az analitika által, a hídszámla egyenlege kinullázandó.

Az aktiválást követően a tárgyi eszköz a „helyére” kerül, a tárgyi eszköz értékének nyilvántartásához kapcsolódó számlák – megfelelő analitikus szint esetén – csak az analitikából változhatnak.

Specifikus analitikus rendszerek

A további analitikus szintek használata a vállalkozás profiljától függ, egy általános szolgáltató vállalkozásnak a fenti három analitikus modul legtöbbször elegendő.

A termelő és kereskedelmi vállalkozások, ahol jelentős készlet-vagyont kell kezelni, a raktár-analitikát is be kell, hogy vezessék, amely a vásárolt és saját termelésű készletek mozgásainak és állományának nyilvántartására szolgál. A raktáranalitika jelentőségét megnöveli, ha a vállalkozásnál több telephelyen, többen kezelik a készleteket. A raktáranalitikának éppen ezért, komplex rendszerben kell összefognia a raktárkezelést, a készletelemek (cikkek) nyilvántartásba vételétől, a raktári kiadásokon – esetleg raktárak közötti mozgásokon – keresztül a leltározás folyamatáig. Alapvető elvárás, hogy minden folyamatot szigorúan bizonylatoltan kezeljen a rendszer, természetesen a bizonylatoknál a felelősség megfelelő telepítése mellett. A helyes, és egyetlen elfogadható megoldás, ha a bizonylatolt analitikus mozgás egy az egyben igazodik a készlet tényleges mozgásához. Elvárás, hogy bármely raktárban, bármely pillanatban tartható legyen rovanacs (tétéles felvétel), ez korrekten egyeztethető legyen az adatbázisban tárolt adatokkal. A raktáranalitikában az egyedi cikkek mennyiségét és értékét kell tudnunk nyomomonkövetni. Ehhez a rendszer sarokkövét a mozgásnemek jelentik, mely a raktári cikkek egységeinek mennyiségi- és értékváltozási jogcímeit takarják, és ennek megfelelően determinálják a mozgásokat csakúgy, mint a főkönyvi kontírkapcsolatokat. Megjegyzendő, kritikus pontja a rendszernek a leltár (ez nem

azonos a tételes leltárfelvétellel), mely az egy időpontra vonatkozó készletezett mennyiséget mutatja. A konzisztencia szavatolására mindenkor teljesülnie kell a Nyitó + Növekedés = Csökkenés + Záró összefüggésnek (Polyák et al., 2014. p.98.).

A raktáranalitikának pontos szabályrendszer szerint – és a leltározási szabályzathoz illeszkedve – támogatnia kell a raktárrovincsot, azaz, a tételes leltárfelvételt. Ennek hagyományos módja:

1. leltárfelvételi íveket kinyomtatjuk a rendszerből, (nyilvántartott mennyiségek nélkül)
2. leltárfelvételi ívek alapján megszámloljuk a készletet
3. a megtalált készletet felrögzítjük a rendszerbe
4. a rendszer ez alapján lefuttatja a leltárkiértékelést
5. az eltéréseket ellenőrizzük (elég gyakran számolási/besorolási hibából adódnak az eltérések)
6. a rendszerből lefuttatjuk a készletre állást, raktárra vétel és raktári kiadás bizonylatok készülnek, melyekkel a megtalált mennyiségekre korrigáljuk a nyilvántartott készletszintet.

E folyamatnak a modernebb változata szerint a számolás digitálisan, vezeték nélküli vonalkód olvasóval történik. Ekkor a leltárfelvétel menete:

1. A szoftveren belül elindítjuk a leltárfelvételt
2. A készletcikkek vonalkódját leolvassa, a vonalkód-olvasón ütjük be a mennyiséget, amit az azonnal továbbít a számítógép felé
3. a leltárkiértékelés a számolást követően azonnal futtatható
4. a raktárra vételi és raktári kiadási bizonylat generálható.

Az értékpapír analitika – mint speciális analitikus rendszer – leginkább csak a specifikus tevékenységet végző vállalkozásoknak (hitelintézeteknek, befektetési szolgáltatóknak) szükséges, kisebb értékpapír-forgalom esetén általában nem célszerű informatikailag támogatott analitikát vezetni. Értékpapír kereskedelmi és bizományos tevékenység végzése esetén viszont elvárás a teljes, értékpapírhoz kapcsolódó adminisztráció „gépesítése”, az ügyletek kötésétől a főkönyvi feladason és kapcsolódó egyeztetési feladatokon túl az adatszolgáltatási kötelezettségekig. Az értékpapíranalitikát ebben az esetben jellemzi a szélsőségesen nagy tételszám, viszont a tranzakció-típusok száma kicsi. (Nagyjából 5-6 eseménytípust kell tudni definiálni a rendszerben.) Ezeknek a szolgáltatóknak jelentős, akár napi gyakoriságú adatszolgáltatási feladatuk van a Felügyelet felé, de a „normál” üzletmenethez képest az adóhatóság felé is jelentős többletkötelezettség terheli őket. (Ezeket hívja a számviteli és adózási szakma „K”-s adatszolgáltatásnak.) Az értékpapír analitika ugyanakkor szervezési szempontból nem számít összetett rendszernek, a készletrendszerrel analóg módon alakítható ki. (Az értékpapírok kezelése – vagyoni oldalról – kísértetiesen hasonlít a készletekére.) (Hős et al., 2014)

Kalkulációs analitikát nagyobb vállalatoknál alkalmaznak, ahol elkülönült termékek/tevékenységek önköltségét szeretnénk meghatározni. Erre a feladatra hagyományosan kétkörös költségelszámolást alkalmazunk. A megoldásnak az a hátránya, hogy túlságosan kötött: a költségfelosztáshoz szükséges információt nem feltétlenül

kell a szintetikába delegálni, ha az sokkal rugalmasabb megoldással is előállítható. A kalkulációs analitika feladata, hogy nyilvántartsa az egyes költségobjektumokat (költséghelyek/költségviselők), a költségfelmerülések bontását nyilvántartsa, és kezelje a költségobjektumok közötti átterheléseket.

A kalkulációs analitika első és legfontosabb feladata tehát a költségcsoportosítások biztosítása, objektumokhoz rendelése. Ennek legfontosabb kritériuma, hogy a költségelszámolás összefüggései fennmaradjanak. Ehhez a költségek felosztásáról teljeskörűen kell gondoskodnia a rendszernek, minden költségkönyvelés esetén meg kell követelni a költség objektumhoz rendelését. A költséghezrendelést követő kalkulációs feladatokat végezheti maga a rendszer, de sokszor a rendszeren kívül számolják a felosztásokat, tekintettel a vonatkozó kalkulációs módszerek széles palettájára. Ha a számítás a rendszeren kívül történik, az átterhelések a számítást követően rögzítendők a rendszerben. A kalkulációs analitika outputja a költségnem-költséghely mátrix, mely alapján ellenőrizhető a költségszámítás megfelelősége, és ellenőrizhető az egyes termékek, szolgáltatások összes költségfelmerülése, és számíthatóvá válik a raktáron maradó, ill. kivezetett termékek bekerülési értéke (Gyurkó et al., 2008).

Összefoglalás

A fenti oldalakon összefoglaltuk a számviteli informatikai metszetét és a legfontosabb szervezési elveket. Nem volt cél az egyes rendszerek részletekbe menő adatmodellbeli, ill. apró funkcionális követelményeinek elemzése, ennél fontosabbnak gondoltuk a számviteli rendszer egészének kialakítási kívánalmait, és bemutatni a jelenlegi piaci trendeket, és szervezési elveket.

Fontos figyelembe venni, hogy a szervezési munka a konkrét, esetenként egyedi felhasználói igények kielégítését célozza. Emiatt, általánosságban kijelenthető, hogy a szervezési elvek csak a főszabályokról szólnak, az egyes szoftverek jelentős variabilitást mutatnak mindezek mellett. Ugyanakkor, a kialakítandó rendszernek illeszkednie kell a jogszabályi környezethez, és a számviteli szokványokhoz.

Felhasználóként, a program kiválasztásához, első körben informatikai ismeretre nincs szükségünk. Ami fontos, a vállalkozásunk üzleti folyamatait pontosan kell ismernünk, mert ez fogja determinálni elvárásainkat az üzleti alkalmazással szemben. Ezt követően a kialakított szoftver a bevezetésért felelős projektvezető számviteli affinitásától és rendszer-szemléletétől függ. Újonnan kialakítandó / átalakítandó szoftverek alkalmazása esetén az informatikai hozzáértés kulcsfontosságú. Számos rendszerrel lehet találkozni a gyakorlatban, ami sajnos az előzetes rendszertervben, „elméletben” működött csak megfelelően.

Irodalomjegyzék

Dr. Bodnár P. (2008). *Vállalati informatika* Budapest, Perfekt Zrt.

Gyurkó Gy. – Hős A. – Simon A. – Ujváriné dr. Melich K. – Veresné dr. Somosi M. (2008). *Számvitelszervezés okleveles könyvvizsgálók részére*, Budapest, MKVK

- Gyurkóné B. I.(2002). *Pénzügyi-számviteli informatika I.* Budapest, BGF
- Hős A. – Lakatos L. (2014). *Pénzügyi számviteli informatika* BCE jegyzet, Budapest
- Jánosa A. – Juhász I. – Kaderják Gy. – Kálmán E. – Paál É. (2003). *A számítástechnika gyakorlati alkalmazása* Budapest, Perfekt Zrt.
- Polyák I. – Galambos P. – Nagy P. – Wessely V. (2014). *Könyvvizsgálók szakmai képzése – A számvitel és információs rendszerek* Budapest, MKVK

Számvitel és könyvvizsgálat

Tóthné Szabó Erzsébet

NYME KTK

egyetemi docens

tothne.szabo.erszsebet@ktk.nyme.hu

ABSZTRAKT A piacgazdaság működtetéséhez elengedhetetlen, hogy a piaci szereplők számára megfelelő minőségű információ álljon rendelkezésre a gazdálkodók vagyoni-, pénzügyi- és jövedelmi helyzetének alakulásáról. Ezen információkat a „pénzügyi számvitel” szabályozott előírásai szerint készített és nyilvánosságra hozott számviteli beszámolók szolgáltatják. A számviteli beszámolók (pénzügyi kimutatások) által nyújtott kép megbízhatóságát, a valóságnak megfelelő voltát számos előírás és garanciális elem szolgálja. Az egyik ilyen garanciális elem a független könyvvizsgálat intézménye. A tanulmány a könyvvizsgálat és a számvitel kapcsolatát mutatja be, ismerteti a könyvvizsgálatra vonatkozó nemzetközi és hazai szabályozást, valamint a legfontosabb szakmai előírásokat. Bemutatja, hogy melyek azok a könyvvizsgálati módszerek, eljárások, amelyek képessé teszik a könyvvizsgálót, hogy véleményt tudjon alkotni a számviteli beszámolókról. **KULCSSZAVAK:** számviteli információ, könyvvizsgálat, független könyvvizsgálat, pénzügyi kimutatások ellenőrzése

ABSTRACT The quality of information available to economic agents with regard to the financial position and performance of companies and businesses is of vital importance to the proper functioning of market economies. This information is contained in the financial statements prepared and disclosed in accordance with the regulations on financial accounting and reporting. Several regulations and safeguards are in place to guarantee that the view provided by the financial statements is a true and fair one. Independent audits are one of these safeguards. In addition to giving an overview of international and domestic audit – as well as the most important technical – regulations this paper aims to highlight the links and connections between financial auditing and accounting. In this paper I will present audit methods and processes enabling the auditor to form an opinion on the financial statements.

KEYWORDS: accounting information, financial audit, independent financial audit, auditing financial statements

JEL M41, M49

Bevezetés, a téma felvezetése

A piac szereplőinek, a gazdálkodóknak²² feladatuk ellátása során, számtalan területen kell döntést hozniuk. Döntéseik egyik része a vállalaton belüli folya-

²² Gazdálkodó a számviteli törvény definíciója szerint a vállalkozó, az államháztartás szervezetei, az egyéb szervezet, az MNB, és az általuk, illetve természetes személyek által alapított egészségügyi, szociális és oktatási intézmény (a számvitelről szóló 2000. évi C. tv 3. §)

matokra vonatkoznak, ilyenek a vállalat-irányítás, a technológiai megoldások, a marketing, a piackutatás, a belső érdekelttségi-ösztönzési-, stb. rendszerek, a döntések másik része, befektetésekkel, üzleti partnerekkel, vagyis más gazdálkodókkal kapcsolatosan kerülnek meghozásra. Ezen utóbbi döntések megalapozáshoz megfelelő minőségű információt kell kapni azok vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről.

Ezeket az információkat a nyilvánosságra hozott számviteli beszámolók tartalmazzák. A beszámolóban megbízható és valós képet kell adni a gazdálkodók vagyoni-, pénzügyi-, jövedelmi helyzetéről. Ennek az elvárásnak az érvényesülését számos előírás és garanciális elem szolgálja. Az egyik ilyen garanciális elem a független könyvvizsgálat intézménye. A könyvvizsgáló véleményt alkot a beszámolóról és ezen vélemény megismerésével a beszámolót felhasználók egy külső független fél – a könyvvizsgáló – munkájának segítségével magasabb fokú biztonságot kapcsolhatnak a beszámolóhoz, annak valódiságához.

A gazdaság globalizálódásával a tőkék szabad áramlásával a felhasználók nemcsak megbízható információt igényeltek, hanem egy általános érvényű nemzetközi szinten is összehasonlíthatóságot biztosító elvrendszer kidolgozását kényszerítették ki.

Ezen elvárás alapján a számviteli információra vonatkozó szabályrendszereket a nemzeti szabályozás mellett, mind regionális mind pedig globális szinten is ki kellett alakítani.

A könyvvizsgálókra a könyvvizsgálatra vonatkozó előírások esetében is megfigyelhető ez a nemzetköziesedés. A könyvvizsgálatra a nemzeti előírások mellett regionális és globális szabályok is vonatkoznak.

A pénzügyi-számviteli információk megbízhatósága vonatkozásában a 2000-es évek nagyvállalati botrányai Amerikában és Európában megingatták a bizalmat a számviteli pénzügyi szakma minden szereplője iránt. A 2008-ban induló világméretűvé kiterjedő pénzügyi válság tovább fokozta a szabályozás szigorításának igényét.

A tanulmány a könyvvizsgálat és a számvitel kapcsolatát mutatja be a könyvvizsgálatra vonatkozó szakmai előírások és szabályozási környezetük bemutatásával. Bemutatja, hogy melyek azok a módszerek, eljárások, amelyek képessé teszik a könyvvizsgálót, hogy véleményt tudjon alkotni a számviteli beszámolókról.

Alkalmazott módszer, célok

A tanulmány célja a számvitel és a könyvvizsgálat feladatát definiálni, rámutatni a szakmai kapcsolódási pontokra, ismertetni a szabályozási környezetet.

A tanulmány áttekintést ad a könyvvizsgálat céljáról, feladatáról, vizsgálja, hogy ki- nek az érdekében készül a könyvvizsgálat és bemutatja az arra vonatkozó előírásokat is, hogy kik végezhetik a könyvvizsgálatot. Ismertetésre kerül a könyvvizsgálatra vonatkozó hazai és nemzetközi szabályozás legfontosabb előírásai, azok szintjei és hatálya. Ismerteti a szakma eszközszerét, bemutatja, hogy melyek azok a könyvvizsgálati

módszerek, eljárások, amelyek képessé teszik a külső (független) könyvvizsgálót arra, hogy véleményét tudjon alkotni a számviteli beszámolókról.

A tanulmány végén bemutatásra kerül az a formalizált dokumentum a „Független könyvvizsgálói jelentés” amely a könyvvizsgálati munka „végeredménye” és amelynek a számviteli beszámolóval együtt történő közzététele alapján megkapja a felhasználó a könyvvizsgáló véleményét tartalmazó információt is a számviteli beszámoló megbízhatóságáról.

A tanulmányban forrásmunkaként a szakirodalom mellett jogszabályok a Nemzetközi- és a magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok, valamint konferencia-anyagok is felhasználásra kerültek.

A számvitel és a könyvvizsgálat kapcsolata

A számvitel és a könyvvizsgálat szorosan összefüggő tudomány terület, szorosan összefüggő szakma. Mindkettő célja tájékoztatás. Ugyanaz a „működési területe”. Míg a számvitel az információt „előállítja” addig a könyvvizsgálat annak szabályszerűségét, megbízhatóságát „ellenőrzi”.

A számviteli feladata, a számviteli beszámolóra vonatkozó fontosabb előírások

A számvitel feladata a gazdálkodók vagyoni-, pénzügyi- jövedelmi helyzetének és az abban beállt változásoknak a nyomon-követése, arról információ biztosítása a belső felhasználók (vezetők) és külső érintettek számára, ezáltal a tájékoztatás a publicitás sajátos eszköze is. A számvitel feladata minden olyan tranzakció, esemény nyomon-követése, amelyek hatást gyakorolnak a vállalkozás vagyonaára. Ezeket az eseményeket „gazdasági eseménynek” nevezzük. A számviteli információs rendszer a gazdasági eseményeket, azok hatásait megfigyeli, megméri, és sajátos rendszerében feljegyzi, feldolgozza. Ez a sajátos rendszer a könyvvezetés (a kettős könyvvitel) rendszere, amely folyamatosan információkat szolgáltat a vállalkozás vezetői számára az operatív döntésektől a stratégiai döntések meghozataláig minden gazdasági jellegű témában. A külső érdekhordozók tájékoztatása pedig periodikusan (évente, tőzsdei cégek esetében negyedévente) a számviteli beszámoló nyilvánosságra hozatalával történik.

A számvitel feladata kettős, egyrészt a *vezetés* eszköze, másrészt a *tájékoztatás* eszköze. E kettős feladat ellátására szolgáló számvitelt a szakirodalom két részre bontja: „pénzügyi számvitelre” és „vezetői számvitelre” ami az angol „financial accounting” és „management accounting” tükörfordításból jött létre. A pénzügyi számvitel arra hivatott, hogy informálják a külső partnereket a vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetről, az abban beállt változásokról. A vezetői számvitel a vezetők döntéshozatalához szükséges, megfelelően részletezett, releváns információkat szolgáltató rendszer. (Laáb, 2006)

A vezetői számvitel a gazdálkodó specialitásait és a vezetők igényeit veszi figyelembe, cég-specifikus, egyedi.

A pénzügyi számvitel információival kapcsolatos elvárás két aspektusból közelíthető meg: Az információ legyen a felhasználók számára egyértelmű és megbízható.

Az első feltételnek úgy lehet megfelelni, ha beszámolóra vonatkozóan általános érvényű, kötelező szabályokat alkotnak. A szabályozásra mind nemzeti, mind nemzetközi szinten szükség van.

A beszámolókkal kapcsolatos másik fontos követelmény, hogy megbízható információt adjon a gazdálkodóról. Ennek érdekében a vállalkozástól független személynek is ellenőrizni kell a beszámolót. Ez a könyvvizsgálat. A könyvvizsgáló arról alkot véleményt, hogy a beszámoló a valóságnak megfelelően, hűen tükrözi-e a vállalkozó vagyoni-, pénzügyi és jövedelmi helyzetét.

1. ábra. A számviteli információval kapcsolatos elvárás

Számviteli információval kapcsolatos követelmények	Erre adott válaszok
Egyértelműség, Összehasonlíthatóság más gazdálkodókkal (is)	Szabályozás = Nemzeti szinten
Egyértelműség, Összehasonlíthatóság más nemzet területén működő gazdálkodókkal (is)	Szabályozás = Nemzetközi szinten
Megbízhatóság	Független könyvvizsgálat

Forrás: saját szerkesztés

A szabályozás célja tehát, hogy a számviteli információk egyértelműek és összehasonlíthatóak legyenek a felhasználók számára.

A számvitel nemzetközi szabályozásának szükségessége

Globalizációs folyamatok eredményeként a tőke nemzetközi áramlása a vállalati kapcsolatok kiszélesedése a multinacionális vállalatok létrejöttével a gazdasági folyamatok átláthatósága a vállalkozások teljesítményeinek mérése összehasonlíthatósága érdekében a számviteli beszámolók azonos alapra hozása olyan igénként jelent meg a számviteli – könyvvizsgálói szakmában, amire megfelelő válaszokat kellett adni. A számvitelre vonatkozó szabályozás ezért több szinten valósul meg.

Ennek hierarchikus rendjét mutatja be a következő táblázat.

2. ábra. A számviteli szabályozás „hierarchiája”

Szabályozás szintje	előírás	
Globális (nemzetközi)	IAS (International Accounting Standards) IFRS (International Financial Reporting Standards) szabályozott tőzsdén bejegyzett EU-tagállambeli társaságokra 2005-től kötelező	
Regionális EU	==EU irányelvek - negyedik irányelv 78/660/EGK: meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról - hetedik irányelv 83/349/EGK: egyes gazdasági társaságok konszolidált éves beszámolójáról -2013/34/EU irányelv: „új számviteli irányelv a beszámolóról ==Rendelet - 1606/2002/EK a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról	
Helyi (nemzeti)	nemzeti számviteli standardok általánosan elfogadott alapelvek (pl.: US-GAAP ¹ , UK-GAAP)	Szabványok/ standardok
	számviteli törvény ² kereskedelmi törvényben ³ társasági törvény ⁴	törvényi szabályozás

Forrás: saját szerkesztés

A szabályozás szintjei

A gazdálkodókra vonatkozó számviteli előírások közvetlenül nemzeti szinten valósulnak meg.

A nemzeti szabályozás szintjén kétféle szabályozási forma érvényesül.

1. Szakmai szervezetek által megalkotott előírások alapján, szabványokon keresztül.
2. Jogalkotók által, közhatalmi funkcióban, jogszabályokon keresztül.

Az első forma főleg az angol-szász szabályozásban jellemző, a második forma szerint a kontinentális európai országokban történik a számvitel szabályozása, a gazdasági életet szabályozó fontos törvénybe beépítve (pl.: társasági törvénybe, kereskedelmi törvénybe), vagy önálló számviteli törvényben.

A regionális szabályozás közül számunkra az Európai Unió számvitelre vonatkozó előírásai a meghatározóak.

A számvitelre vonatkozó legfontosabb uniós joganyagokat mutatja a fenti ábra. A jogszabályok érvényessége eltérő. Az irányelvek bevezetése nem kötelező a tagállamokban, de ha van a témára vonatkozó helyi szabályozás, akkor az nem lehet vele ellentétes. A rendelet előírásait viszont kötelező alkalmazni.

A negyedik irányelv a meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok beszámoló-készítésére vonatkozó előírásokat tartalmazza. A hetedik irányelv a konszolidált beszámolóra vonatkozó szabály. A fenti két irányelvben szabályozott témák

az irányelvek megalkotása óta többször módosításra kerültek. A legutolsó változásra 2013. június 26-án került sor. Ekkor fogadták el az új számviteli irányelvet a 2013/34/EU számú irányelvet, amely jelentős változásokat hozott a szabályozásban és hatályon kívül helyezte a régi (negyedik, hetedik) irányelveket. Az új irányelv beépítésére a tagállamok részre 2015. július 20-ig áll nyitva a határidő. A változás fő irányai a kisvállalkozások terheinek csökkentése (beszámolási kötelezettségük egyszerűsítése) közepes és nagyvállalatokra vonatkozó előírások bővülése, szigorítása, a közérdeklődőre számot-tartó vállalkozások körének bővítése valamint, a rájuk vonatkozó előírások (főleg a kiegészítő információkra vonatkozó előírások) szigorítása.

A rendeleti szabályozás legfontosabb számviteli előírását az 1606 számú rendelet tartalmazza, amely azt írja elő, hogy a tőzsdei cégek a konszolidált beszámolóikat csak az IAS/IFRS előírásai szerint készíthetik el.

Globális szinten megvalósuló szabályozás vonatkozásában meg kell említeni a múlt század utolsó évtizedében lezajló „dominanciaharcot” amely a nemzetközi számviteli standardok (IAS/IFRS) és az US-GAAP rendszerek között folyt. A 2000-es évekig a két rendszer között azért folyt a harc, hogy melyik legyen a globális szinten meghatározó szabályozás.

A harc két résztvevője közül az egyik egy nemzeti szabályrendszer, az Egyesült Államok számviteli alapelvei (US-GAAP). A másik egy nemzetközi szervezet által kidolgozott szabályrendszer. A nemzetközi számviteli standardokat (IAS, továbbfejlesztett változata az IFRS)²³ kidolgozó Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság/Testület (IASC/IASB) 1973-ban megkezdett munkájában ma már több mint 100 ország számviteli szabályozó testülete vesz részt. A két nagy szabályrendszer közül az US-GAAP egy tételes előírásokon alapuló rendszer. A nemzetközi számviteli standardok elvi szabályozást valósítanak meg.

A harc eldöntésében szerepet játszottak a 2000-es évek elején elsőként az amerikai piacon jelentkező később Európára is megjelenő nagyvállalati csődbotrányok. Ennek emblemikus képviselője volt az ENRON cég Amerikában és a Parmalat cég Olaszországban. A botránnyok megingatták a bizalmat a számviteli szakma iránt. Felhívták a figyelmet a rendszerek hiányosságaira.

A számviteli szabályozó testületek ekkor tevékenységük összehangolására, együttműködésre kényszerültek és egy konvergencia projekt keretében az IAS-ek továbbfejlesztése mellett döntöttek. Így az IAS/IFRS rendszer lett a globálisan meghatározó szabályrendszer. Ezt igazolja az is, hogy 2008-tól megjelenhetnek az amerikai tőzsdén olyan cégek, amelyek a beszámolóikat az IAS/IFRS szabályi szerint állítják össze. Ez korábban elképzelhetetlen volt.

Az EU irányelvi és rendeleti szinten szabályozza a könyvvizsgálatra vonatkozó elvárásokat, keret előírásokat ad, a részletes szabályokat a tagállamokra bízta. Előírja,

23 IAS: International Accounting Standard, IFRS: International Financial Reporting Standard

hogy bizonyos nagyságrend felett a vállalkozások kötelesek beszámolóikat könyvvizsgálóval ellenőriztetni. Ennek részletei a következő fejezet mutatja be.

A könyvvizsgálói tevékenységre és a könyvvizsgálókra vonatkozó fontosabb előírások

A XIX. század elején Angliában kereskedelmi tőkeegyesületeknél honosodott meg a „audit” intézménye, ami az állami ellenőrzést pótló autonóm ellenőrzés volt. Az első revizori egyesület Skóciában alakult meg 1853-ban, majd a részvénytársaságok elterjedését követően 1870-ben alakult meg a világ legtekintélyesebb számviteli egyesülete az Institute of Chartered Accountants in England and Wales, ezt követően 1885-ben további revizori egyesület alakult „The Society of Accountants and Auditors”. A tagok szigorú szakvizsgát tettek és erkölcsi megbízhatóságot követeltek tőlük (Borbás, 2007).

Németországban 1931-ben rendeleti úton vezették be a könyvvizsgálat intézményét, válaszul a nagy világgazdasági válságra (Securs, 2014).

A Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Accountants (IFAC)) 1977. október 7-én alakult Münchenben. Jelenleg 179 tagja és társult tagszervezete van 130 országban. (www.ifac.org) A Magyar Könyvvizsgálói Kamara (MKVK) is teljes jogú tagja a szervezetnek. Az IFAC a világon több mint 2,5 millió számviteli szakember, könyvvizsgáló munkájára van hatással.

Az IFAC alkotmányában megfogalmazott küldetése: „a nemzetközi könyvvizsgálói szakma fejlesztése és bővítése összehangolt standardok segítségével, amelyek lehetővé teszik egyenletesen magas színvonalú szolgáltatások nyújtását a köz érdekében” (IFAC Etikai Kódex). E küldetés betöltésének elősegítése céljából a Nemzetközi Könyvvizsgáló és Bizonyosság Standard Tanácsa (International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)) folyamatosan kidolgozza és közzéteszi azokat a nemzetközi könyvvizsgálói standardokat, amelyek a könyvvizsgálatra, a bizonyosságot nyújtó és a kapcsolódó szolgáltatásokra szóló megbízásokra és a minőségellenőrzésre vonatkoznak globális szinten.²⁴

A könyvvizsgálat fejlődése Magyarországon

Magyarországon a könyvvizsgálók tevékenységét először az 1930. évi a Korlátolt Felelősségű Társaságokról szóló törvény szabályozta. A Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesülete 1932-ben alakult meg (Borbás, 2007). A szocialista időszakban a könyvvizsgálat szerepe háttérbe szorult és csak a gazdasági társaságokra vonatkozó 1988. évi VI. törvény megalkotásával a gazdasági társaságok létesítése lehetőségének bevezetésével „éledt fel” újra a szakma és került bele a könyvvizsgálat a gazdaság vérkeringésébe.

²⁴ Magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standard (MNKS) a nemzetközi Könyvvizsgálati és minőségellenőrzési standardok alkalmazásáról c. kiadvány előszava

1987-ben megalakult a Magyar Könyvvizsgálók Egyesülete, amely kiadványival szakmai segítséget nyújtott a könyvvizsgálathoz, valamint fórumot teremtett a tagok szakmai fejlődéséhez tanfolyamok, konferenciák szervezésével. Ebben az időben még önkéntes volt az egyesületi tagság

Az 1997. évi a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról és a könyvvizsgáló tevékenységről szóló LV. törvény alapján hosszú előkészítést követően alakult meg a könyvvizsgálói kamara. Az új szabály már kötelező kamarai tagságot írt elő. A kamara részt vesz a nemzetközi szervezetek munkájában (IFAC, FEE²⁵) is. Kialakításra került a tagfelvétel rendszere, képzés- és továbbképzés rendszere, a tagok tevékenységét támogató szervezetek, fórumok, később pedig a mentori rendszer és a minőség-ellenőrzés rendszere is kialakításra került.

A magyar Könyvvizsgálói Kamra 1997. évi megalakulását követően megkezdte a magyar nemzeti könyvvizsgálatai standardok kidolgozását. Többéves folyamat eredményeként az első standard rendszer 2001-ben jelent meg, amely standardok a Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardok (International Auditing of Standards (ISA)) honosított, magyar sajtosságokkal kiegészített standardok voltak „magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok” elnevezéssel.

A nemzetközi standardok az IFAC által folyamatosan fejlesztésre kerülnek, így a magyar standardok is követték ezeket a változásokat. A második átdolgozott kiadás 2005-ben jelent meg.

Ezt követően új koncepció érvényesül a magyar standardalkotásban.

A Magyar Könyvvizsgálói Kamara elnöksége 2011. januárban elfogadta és hatályba léptette az újmagyar könyvvizsgálati standardot. Az új standard a „magyar Nemzeti Könyvvizsgálati és Minőségellenőrzési Standard”-ként befogadja az IFAC által kiadott, magyar nyelvre lefordított és a Kamara honlapján közzétett Nemzetközi Könyvvizsgálati és Minőségellenőrzési Standardokat a magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardban meghatározott további követelményekkel együtt. A magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standard az 1. függelékében felsorolja azokat a nemzetközi könyvvizsgálati és minőségellenőrzési standardokat, amelyeket a könyvvizsgálatok esetében alkalmazni kell.²⁶

A könyvvizsgálatra vonatkozó nemzetközi és nemzeti szabályok hierarchikus rendben épülnek egymásra, ezt szemlélteti a 3. ábra.

25 Federation European Accounting (Európai Számviteli Szakemberek Szövetsége)

26 Magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standard (MNKS) a nemzetközi Könyvvizsgálati és minőségellenőrzési standardok alkalmazásáról c. standard 1. és 9. pontja alapján

3. ábra. A számviteli szabályozás „hierarchiája”

Szabályozás szintje	előírás	
Globális (nemzetközi)	IFAC ⁵ Standardok (International Standards on Auditing (ISA) 200-810 Standardok International Standard on Quality Control (ISQC 1)	
Regionális EU	==EU irányelvek - nyolcadik irányelv 2006/43/EK és módosítása: 2014/56/EU az éves és összevont (konszolidált) éves beszámolóok jog szerinti könyvvizsgálatáról ==Rendelet - 537/2014/EU rendelet a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodók egyedi könyvvizsgálati követelményeiről	
Helyi (nemzeti)	MKVK	Könyvvizsgálat Közfelügyelet
	Magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok (MNKS)	Közfelügyeleti ellenőrzés

Forrás: saját szerkesztés

A hierarchia csúcsán az IFAC által kiadott Nemzetközi Könyvvizsgálati standardok állnak. Alkalmazása gyakorlatilag bevezetésre került azokban a tagállamokban, amelyek tagja a világszervezetnek.

A regionális szabályok között irányelv és rendelet is vonatkozik a könyvvizsgálatra. A 8. direktíva első ízben 1984-ben került megalkotásra, majd a 2000-es évek csődbotrányait követően jelentős szigorításokon ment keresztül az új 8. direktíva 2006-ban lett elfogadva. A direktíva előírta, hogy az egyes tagállamoknak könyvvizsgálói közfelügyeleti rendszert kell létrehozni a könyvvizsgálók ellenőrzésére. A módosítás előírta továbbá a minőség-ellenőrzés rendszerének kialakításra vonatkozó követelményt.

A 2008. évi pénzügyi válság újabb szigorítások bevezetését indukálta. Az Unió auditra vonatkozó reformjának keretében a 8. direktíva módosítása mellett rendelet alkotott a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodó egységek jogszabályban előírt könyvvizsgálatára vonatkozó egyedi követelményekről. A változások vonatkoznak a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodói kör kiterjesztésére, a könyvvizsgáló cégek rotációjára, a nem könyvvizsgálói szolgáltatások végzésnek tilalmára, valamint a jelentéskészítésre is (Agócs, 2014).

A könyvvizsgálat definiálása

A könyvvizsgálatra nincs egységes definíció. A könyvvizsgálat egy olyan speciális, komplex ellenőrzési folyamat, amikor egy független szakértő (vagy szervezet) a tulajdonosok megbízásából elvégzi egy vállalkozás számviteli rendszerének felülvizsgálatát, ellenőrzi

a vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetéről közzétett adatok valóságát, és ezek alapján objektív ítéletet alkot, véleményt nyilvánít a vállalkozás egészéről (Bary et al., 2005, p. 137.).

A szakmai standardok a könyvvizsgálat célját a következőképpen fogalmazza meg:

„A könyvvizsgálat célja a célzott felhasználók pénzügyi kimutatások iránti bizalmának növelése. Ezt a könyvvizsgáló által arra vonatkozóan adott véleménnyel érik el, hogy a pénzügyi kimutatások minden lényeges szempontból a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvekkel összhangban készültek-e. A legtöbb általános célú keretelv esetében az ilyen vélemény arra vonatkozik, hogy a pénzügyi kimutatások minden lényeges szempontból valóban lettek-e bemutatva, vagy megbízható és valós képet adnak-e a keretelvekkel összhangban. A nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal és a releváns etikai követelményekkel összhangban végzett könyvvizsgálat képessé teszi a könyvvizsgálót ilyen vélemény kialakítására.”²⁷

A számviteli beszámoló több szabályrendszer szerint is készülhet: pl.: a nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS-ek) vagy egy nemzeti számviteli szabályrendszer például a magyar számviteli törvény előírásai szerint.

A standard előírásai általános érvényűek, valamennyi beszámolóra alkalmazni lehet az előírásait, a számviteli szabályrendszer nem befolyásolja a könyvvizsgálat követelményeit, elveit, módszereit. De, bármilyen is a számviteli elvrendszer, a számviteli szabály, az nem befolyásolja azt, hogy a könyvvizsgáló a vizsgálatát csak a könyvvizsgálati standardok alapján a szakmai és az etikai követelményeket betartva végezheti. A könyvvizsgálati standardok tehát függetlenek a számviteli szabályoktól.

A könyvvizsgálat tárgya

„A könyvvizsgálat tárgyát képező pénzügyi kimutatások a gazdálkodó egységnek a gazdálkodó egység vezetése által – az irányítással megbízott személyek felügyelete mellett – készített pénzügyi kimutatásai. A nemzetközi könyvvizsgálati standardok nem állapítanak meg felelősséget a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek számára, és nem írnak felül a felelősségük szempontjából irányadó jogszabályokat és szabályozásokat. A nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban lévő könyvvizsgálat elvégzése során ugyanakkor abból az alapfeltételezésből indulnak ki, hogy a vezetés és adott esetben az irányítással megbízott személyek elismertek bizonyos felelősséget, amely alapvető a könyvvizsgálat végrehajtása szempontjából. A pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata nem mentesíti a vezetést vagy az irányítással megbízott személyeket felelősségük alól.”²⁸

27 A független könyvvizsgáló átfogó céljai és a könyvvizsgálatnak a Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardokkal összhangban történő végrehajtásáról szóló 200. témaszámú Nemzetközi Könyvvizsgálati Standard 3. bekezdése

28 A független könyvvizsgáló átfogó céljai és a könyvvizsgálatnak a Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardokkal összhangban történő végrehajtásáról szóló 200. témaszámú Nemzetközi Könyvvizsgálati Standard 4. bekezdése

A meghatározás rámutat arra is, hogy a könyvvizsgálat mindig egy konkrét szabályrendszer alapján összeállított beszámolóra vonatkozik, így a könyvvizsgálónak természetesen ismernie kell ezt a számviteli szabályrendszert is.

A felelősség kérdésére is iránymutatásul szolgál a standard. Inverz módon megadja, hogy a beszámolóért a vezetés felel, felelős azért, hogy a vonatkozó szabályrendszer szerint állítsák össze, valamint a valós bemutatás is a vezetés felelőssége. A könyvvizsgáló felelőssége arra vonatkozik, hogy megfelelő véleményt (záradékot) adjon a beszámolóról készített könyvvizsgálói jelentésében. Felelőssége tehát a véleményére vonatkozik, hogy az megfelelően tükrözze a beszámoló minőségét.

„A könyvvizsgálói vélemény alapjaként a nemzetközi könyvvizsgálati standardok előírják a könyvvizsgáló számára, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem tartalmaz akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítást. A kellő bizonyosság magas fokú bizonyosság. Ezt akkor szerezték meg, amikor a könyvvizsgáló elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékokat szerzett ahhoz, hogy elfogadhatóan alacsony szintre csökkentse a könyvvizsgálati kockázatot (vagyis azt a kockázatot, hogy a könyvvizsgáló nem megfelelő véleményt ad, amikor a pénzügyi kimutatások hibás állítást tartalmaznak). A kellő bizonyosság ugyanakkor nem valamilyen abszolút szintje a bizonyosságnak, mert a könyvvizsgálatnak vannak eredendő korlátjai, amelyek miatt a könyvvizsgálati bizonyítékok többsége, amelyekből a könyvvizsgáló következtetéseket von le, és amelyekre a könyvvizsgálói véleményt alapozza, meggyőző, nem pedig bizonyító erejű (Bary et al., 2005).

Kockázati tényezők szerepe könyvvizsgálatban

A könyvvizsgálat nem jelenti a beszámolót alátámasztó könyvelés teljeskörű, tételes ellenőrzését, ennek technikai és finanszírozási korlátai vannak, ezért vizsgálatát az szerint tervezi meg és hajtja végre, hogy elegendő és megfelelő bizonyítékokat szerezzen arról, hogy a beszámoló mentes az akár csalásból, akár hibából eredő hibás állításokról. A vizsgálat megtervezése és végrehajtása során a könyvvizsgáló támaszkodhat a belső ellenőrzésre, amennyiben azt hatékonyaknak ítéli.

A kockázat három elemből tevődik össze:

Eredendő kockázat. (EK)

Az eredendő kockázat a pénzügyi kimutatásokban lényeges hibák előfordulására vonatkozó hajlamosságot mutatja, annak a feltételezésével, hogy a belső ellenőrzési rendszer létezésével nem számolunk. A hibás állítás lényeges lehet, akár egyedileg akár más egyenlegekben vagy ügyletszortokban előforduló hibás állításokkal öszszevontan. (Bary et al., 2005)

Belső ellenőrzési rendszer kockázata. (ERK)

A belső ellenőrzési rendszer kockázata annak a kockázata, hogy a számviteli és belső ellenőrzési rendszer által egy hibás állítás megfelelő időben nem kerül megelözésre vagy feltáráásra és helyesbítésre (Bary et al., 2005).

Feltárási kockázat (FK)

Annak a kockázata, hogy a könyvvizsgáló nem tárja fel a beszámolóban (pénzügyi kimutatásokban) előforduló lényeges hibás állításokat. A feltárási kockázat az alkalmazott könyvvizsgálati eljárások hatékony funkcionálásának mércéje (Bary et al., 2005).

A végső kockázat a könyvvizsgálati kockázat (KK) azt jelenti, hogy a könyvvizsgáló nem megfelelő záradékot ad a beszámolóról. A könyvvizsgáló célja ezt a kockázatot kizárni, illetve kellően alacsony szinten tartani. A könyvvizsgálati kockázat kellően alacsony szinten tartásához a könyvvizsgálónak meg kell ismerni a belső ellenőrzési rendszert és tesztelnie kell azt, majd ennek figyelembevételével kell a különböző kockázati tényezőket megbecsülni.

A feltárási kockázat szintje változtatható a könyvvizsgáló által a vizsgálati tesztek jellegének, ütemezésének és terjedelmének kombinálásával. Például egy hatékonyabb könyvvizsgálati módszer használata alacsonyabb feltárási kockázatot jelent, mint egy kevésbé hatékony eljárás alkalmazása. Az év végi vagy ahhoz közeli időpontra vonatkozó vizsgálati tesztek szintén alacsonyabb szintű feltárási kockázatot eredményeznek az évközi tesztekhez viszonyítva (Bary et al., 2005). A könyvvizsgálati kockázat az egyes kockázati tényezők szorzatával számszerűsíthető, ennek modellje az egyes kockázati elemek közötti kapcsolatot az alábbi képlet fejezi ki: $KK = EK \times ERK \times FK$ (Bary et al., 2005).

A könyvvizsgálónak feladatát tervszerűen kell végeznie. A könyvvizsgálatot úgy kell megtervezni, hogy az hatékonyan elvégezhető legyen. A tervezésre vonatkozóan is iránymutatással szolgál a standard.

A 315. témaszámú standard szerint a könyvvizsgálónak meg kell ismernie a gazdálkodót és annak környezetét – a belső ellenőrzést is beleértve – olyan mértékben, amely elegendő ahhoz, hogy azonosítsa és felmérje a pénzügyi kimutatások akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állításainak kockázatait, továbbá elegendő ahhoz, hogy a további könyvvizsgálati eljárásokat megtervezze és végrehajtsa.

A tervezés során figyelembe veendő tényezők a következők szerint csoportosíthatók:

- a könyvvizsgálónak a gazdálkodó környezetéről és az üzleti tevékenységről szerzett ismeretei,
- számviteli és belső ellenőrzési rendszer megismerése,
- kockázat és lényegesség felmérése,
- a vizsgálati eljárások jellege, ütemezése és terjedelme,
- a vizsgálat koordinálása, irányítása, felügyelete és felülvizsgálata,
- egyéb tényezők (Bary et al., 2005, pp. 156-157.).

Módszerek, eljárások

Mivel a könyvvizsgáló nem ellenőrizheti a beszámolót és az azt alátámasztó könyvvezetést, valamint a tételes vagyonelemtár minden elemét, ezért olyan technikákat, módszereket kell alkalmaznia, hogy hibák feltárássra kerüljenek és a lényeges hibás állítást a lehető legalacsonyabb szintre szorítsa.

A könyvvizsgálati módszereket két nagy csoportba lehet sorolni:

- rendszervizsgálatok
- alapvető vizsgálati eljárások

A rendszervizsgálat keretében a számviteli és a belső ellenőrzési rendszer működését térképezi fel a könyvvizsgáló. Ennek ismertetében szerez információt arról, hogy megfelelő-e a számviteli rendszer, kiépítésre került-e megfelelő belső ellenőrzési rendszer és az hatékonyan működik-e. A hatékony belső ellenőrzési rendszer képes a hibákat azonosítani és kiszűrni, ezáltal az ellenőrzési kockázat alacsony szintre tehető, a könyvvizsgáló tud támaszkodni a belső ellenőrzésre.

Az alapvető (közvetlen) vizsgálati eljárások további vizsgálatot jelentenek a beszámolóban szereplő egyenlegek (az egyenlegek valódiságának, teljességének, pontosságának, stb. vizsgálata) valamint a gazdasági események vonatkozásban. Az alapvető vizsgálati eljárások lehetnek:

- elemző eljárások
- gazdasági események részleteinek tesztelése
- egyenlegek (mérleg-, eredmény-pozíciók, főkönyvi egyenlegek) részleteinek tesztelése (Bary et al., 2005)

A vizsgálat tervezése és végrehajtása során az egyes módszereket a cég és a belső folyamatainak megismerése tesztelése alapján kell alkalmazni. Az eljárások terjedelmének és ütemezésének meghatározásában fontos szerepet kap a kockázatbecslés is. Az alapvető vizsgálati eljárásokat a könyvvizsgálat során sok esetben mintavételezéssel kell végrehajtani. A megfelelő eljárással vett és kellő elemszámú minta kialakítása is a könyvvizsgáló mérlegelésére, szakmai megítélésére van bízva.

A vizsgálat elegendő és megfelelő bizonyítékot kell szerezni ahhoz, hogy a könyvvizsgáló megbizonyosodjon arról, hogy a beszámoló mentes az akár csalásból akár hibából származó lényeges hibás állításoktól. A vizsgálat során a könyvvizsgálónak szakmai szkepticizmusnak kell jellemeznie a hozzáállását, melyet a standardok a következőképpen írnak elő:

„Szakmai szkepticizmus – olyan hozzáállás, amely magában foglalja a kételkedést; az olyan feltételekkel kapcsolatos éberséget, amelyek hiba vagy csalás miatti lehetséges hibás állítást jelezhetnek; valamint a könyvvizsgálati bizonyíték kritikus felmérését.”²⁹

Milyen garanciái vannak a könyvvizsgálati munka minőségének?

A könyvvizsgálói szakma értékét az egyes kamarai tag könyvvizsgálók munkájának színvonala és minősége, hitelességét pedig az elvégzett munkájának rendszeres és szigorú ellenőrzése adja. A könyvvizsgálat minősége elsősorban az alábbi öt tényezőtől függ:

- a könyvvizsgáló személyétől;

29 A független könyvvizsgáló átfogó céljai és a könyvvizsgálatnak a Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardokkal összhangban történő végrehajtásáról szóló 200. témaszámú Nemzetközi Könyvvizsgálati Standard 13. bekezdés 1. pontja

- az általa elvégzett eljárásoktól, folyamatoktól, az alkalmazott módszerektől, eszközöktől;
- a környezeti körülményektől (szabályozás, informatika, morál és határidők);
- a partnerségi együttműködéstől a pénzügyi beszámolási ellátási lánc szereplőivel, akik részt vesznek a pénzügyi jelentések elkészítésében, jóváhagyásában, könyvvizsgálatában, elemzésében és felhasználásában;
- a kibocsátott könyvvizsgálói vélemények, jelentések, javaslatok, következtetések megfelelőségétől. (Lukács, 2014)

A könyvvizsgálati munka minőségének biztosítása érdekében a Közfelügyeleti Hatóság és a Könyvvizsgálói Kamara minőségellenőrzési rendszert működtet.

A könyvvizsgálók, könyvvizsgáló cégek maguk is kötelesek belső minőségellenőrzési rendszert kialakítani és működtetni. A minőség-ellenőrzés keretében a könyvvizsgálók 6 évente, a közérdeklődésre számot tartó társaságok könyvvizsgálói 3 évente minőségellenőrzésen esnek át.

A minőség-ellenőrzés társellenőrzés módszerével történik, minőségellenőr könyvvizsgálók végzik a minőségellenőrzést, akik maguk is aktív könyvvizsgálók. A közérdeklődésre számot tartó cégek könyvvizsgálóit a Közfelügyelt inspektora ellenőrzi.

Összefoglalás, következtetések

A tanulmány bemutatta a számviteli és a könyvvizsgálati szakma egymásra épülését a rájuk vonatkozó többszintű szabályozást. A szakmák sok szállal fűződnek egymáshoz, ismeretanyaguk azonos alapokon nyugszik. A könyvvizsgálónak is ismernie kell azt a számviteli keretrendszert, amely alapján készül a számviteli beszámoló. De ezen ismeret mellett a könyvvizsgálónak ismernie kell a könyvvizsgálat feltételrendszerét, módszereit is ahhoz, hogy vizsgálata alapján véleményt tudjon mondani a beszámolóról.

Mindkét szakma irányában növekvő elvárások és szigorodó feltételek érvényesülnek. A szigorítások az irányban hatnak, hogy a piac szereplői a nyilvánosságra hozott számviteli beszámolók felhasználói jó minőségű megbízható információt kapjanak döntéseik megalapozásához. Ennek érdekében javítják a szabályokat a szakmai szervezetek és ennek érdekében szigorítják ellenőrzési tevékenységüket a közfelügyeletet ellátó szervezetek, hogy a „köz érdeke” érvényesüljön minél magasabb szinten.

Irodalomjegyzék

- Agócs G. (2014). Az auditreform hatása a magyarországi könyvvizsgálókra – *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (56), 6, pp. 287-289.
- Bary L. – Bíró T. – Boros J. – Feketéné H. M. – Kresalek P. – Lukács J. – Nagy G. – Nyikos L. (2005). *Könyvvizsgálat és ellenőrzés*, Budapest, Magyar Könyvvizsgáló Kamara
- Borbás M. (2007). *A könyvvizsgálat története Magyarországon*, Budapest, Magyar Könyvvizsgáló Kamara

- Lakatos L. P. – Kovács D. M. – Mohl G. – Rózsa I. – Szirmai A. (2013). *A Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok elmélete és gyakorlata*, Budapest, Magyar Könyvvizsgáló Kamara
- Lukács J. (2014). Könyvvizsgálói felelősség és színvonal - NYME, Közgazdaságtudományi Kar „Befektetések, pénzügyek, minőség” Konferenciakötet, Sopron
- Madarasiné Sz. A. – Matukovics G. (2004). *IAS vs. US GAAP* Verlag Dashöfer, Budapest
- Magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok* (2010) Magyar Könyvvizsgáló Kamara Budapest
- Securs, C. (2014). A könyvvizsgáló szakma helyzete Németországban – *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* (56), 10, pp. 468-470.
- IFAC etikai kódex <http://www.mkvk.hu/archivum/szervezet/bizottsagok/fegyelmibizottsag/IFACetikaikodex/IFACetikaikodex> (letöltve: 2014. október 4.)

(Footnotes)

- 1 Generally Accepted Accounting Principly (Általánosan Elfogadott Számviteli Alapelvek)
- 2 2000. évi C. törvény a számvitelről
- 3 HGB Handelsgesetzbuch Kereskedelmi Törvénykönyv Harmadik könyve (német szabályozás)
- 4 UGB Unternehmensgesetzbuch Gazdasági társaságokról szóló törvény (osztrák szabályozás)
- 5 International Federation of Accountants (Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetsége)

Számvitel és vállalatvezetés

Ujvári István Norbert

kontrolling igazgató, Semmelweis Egyetem

NYME Széchenyi István Doktori Iskola hallgató

istvan_ujvari@yahoo.co.uk

ABSZTRAKT A számvitel és azon belül, a vezetői számvitel a vállalatvezetés által igényelt információk alapja. A környezeti hatásokra való gyors reagálást lehetővé téve a vezetői számvitel jó alapot szolgáltatott a controlling rendszerek és a vezetői információs rendszerek létrejöttének, amelyek segítségével átfogó képet lehet kapni a vállalat eredményességére, jövedelmezőségére és vagyoni helyzetére. A vezetői számvitel, és ezáltal az integrált vállalatirányítási rendszerek a múlt, a jelen és a jövő idődimenzióit fogják össze. A vállalatvezetés középpontjába három lényeges tényező állítható: a vezető, a rendelkezésre álló információ és az idő. Mindhárom egyaránt fontos a vállalatvezetés, illetve a vezető sikerességéhez.

KULCSSZAVAK: vezetői számvitel, vezetői információs rendszer, vezetői szerep, rendelkezésre álló információ, idő-menedzsment

ABSTRACT Accounting – including management accounting – is the basis of information required by the company management. Management accounting provides a good basis for developing controlling systems and management information systems (MIS) by quick response to environmental effects. This way is possible to receive a global review about the company's efficiency, profitability and financial condition. Management accounting and integrated enterprise management systems incorporate the time dimensions of the past, the present and the future. Three essential factors can be positioned into the focus of the company management: the leader, the available information and the time. All the three are equally important for enterprise management and for the leader's success.

KEYWORDS: management accounting, management information systems (MIS), leadership role, available information, management time

JEL L20 L22

Bevezető

Egy vállalat gazdálkodásáról beszámoló alapinformációkat a jogszabályok által jól körülhatárolt számvitel és a hozzá kapcsolódó egyéb tevékenységek (pl.: termelés, szolgáltatás) rendszerének adatai adják, amelyek nemcsak (pénz)érték adatokat, hanem naturáliákat is tartalmaznak.

Több közgazdasági és informatikai tudományterület foglalkozik az információk egy rendszerbe hozásával és azok elemzésével, annak érdekében, hogy a vállalat vezetői időben és megfelelő spektrumban rendelkezzenek információval a vállalat eredményességéről, piaci helyzetéről és szereplőiről, teljesítményéről és hatékonyságáról.

Ezzel a témakörrel foglalkozik a vezetői számvitel és a controlling is, illetve az ezekből „táplálkozó” vezetői információs rendszerek.

Napjainkban a változó környezethez való gyors alkalmazkodás abszolút prioritást élvez a gazdaság minden területén. Ahhoz, hogy egy vállalat sikeres legyen, a megfelelő humán és tárgyi feltételeken túl olyan adottságokkal is rendelkeznie kell, amelyek hosszabb távon szolgálják a változásokra történő felkészülést és a gyors reagálást. Ilyenek például az egyéni és szervezeti célrendszer összehangolása, a vezetők és az alkalmazottak elkötelezettsége, a jól körülhatárolt feladat- és felelősségi körök, a vezetők megfelelő időben és a megfelelő információval történő ellátása, a motiváltság és a teljesítményorientáció is. Természetesen itt fontos kiemelni, hogy nem mindegy, milyen üzleti stratégiát folytat a vállalat vezetése, illetve milyen problémák megoldásán fáradozik a vezetés azért, hogy a céljaikat elérjék.

Ebben a fejezetben a vezetői számvitel fontossága és a vállalatvezetés szerteágazó tevékenysége kerül röviden bemutatásra.

A számvitel, mint alapinformációs bázis

Általánosságban elmondható, hogy a számvitel – a gazdasági események rögzítése mellett – tágabb értelemben a statisztikát és a tervezést is magába foglalja. A hagyományos pénzügyi számvitel a múlt gazdasági eseményeivel foglalkozik, mégpedig úgy, hogy valós és megbízható képet adjon magáról a vállalatról. A pénzügyi számvitel méri és megállapítja a tevékenységek költségeit és bevételeit, valamint eredményességét. Ennek eredményeként, a jogszabályok által meghatározott elszámolási technikák segítségével elkészül a vállalat beszámolója azzal a céllal, hogy bemutassa – leginkább a külső szereplők számára – a vállalat vagyoni, pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetét.

A gyorsan változó környezethez való alkalmazkodás és a vezetők döntéseikhez szükséges információik sokrétűsége miatt, mára már nem elegendő kizárólag a pénzügyi számvitelnek a múlt történéseit bemutató adatszolgáltatása.

Az üzleti döntések megalapozásának igénye miatt kialakult a vezetői számvitel, amely kiterjed az üzleti tervezésre, a költségek meghatározására és folyamatos kontrolljára, a teljesítmények pénzügyi és nem pénzügyi mutatókon keresztül történő értékelési rendszerére.

Így a számvitelnek két fő részterülete jött létre, amelyek röviden az alábbiak szerint jellemezhetők:

- pénzügyi számvitel, amelynek feladata a külső környezet (tulajdonosok, állam, hitelezők) részére biztosított, jogszabályi előírásoknak teljes mértékben megfelelő gazdasági adatokra terjed ki.
- vezetői számvitel, amely döntésorientáltan belső teljesítmény- és költség elszámolási, valamint tervezési és gazdasági elemző funkciót lát el. Az üzleti döntések információigénye nem korlátozódik csak a pénzügyi információkra.

Az információknak gyorsan, és nem utólagosan kell rendelkezésre állniuk a döntéshozók számára.

A pénzügyi és a vezetői számvitel sajátosságait a következő ábra foglalja össze:

1. ábra Pénzügyi és vezetői számvitel összehasonlítása

	Pénzügyi számvitel	Vezetői számvitel
1.	Törvény szabályozza (tartalom, elvek)	A vállalkozó alakítja ki és szabályozza
2.	Múltbeli gazdasági eseményekre fókuszál, a beszámolóban a múltra vonatkozó adatok kerülnek bemutatásra	A múltbeli adatok mellett a tervezés érdekében jövőbeni adatokat és információkat is felhasznál
3.	A beszámolót törvény szabályozza, ez a beszámolási kötelezettség	Nincs ilyen jellegű kötelezettsége a vállalkozónak, működtetése saját döntése alapján történik
4.	A beszámoló a vállalkozás egészét mutatja be	Kisebb egységekre fókuszál, így a vállalkozás szervezeteire, termékekre irányítja a figyelmet
5.	A beszámoló információi jellemzően értékben jelennek meg	Az értékadatok mellett alapvetően mennyiségi adatokat szolgáltat

Forrás: Sztanó (2013) Vezetői számvitel 1.2 fejezet

A fentiekén túlmenően, a vezetői számvitel nem rendelkezik jogszabályi kötöttséggel, módszereket ad a költségszerkezet elemzésére, a befolyásolható és a nem befolyásolható költségek rövid és hosszú távú szétválasztására. Foglalkozik a rövid távú tervezés, az erőforrás allokáció, valamint a kapacitás költségek kezelésének problémáival is. Méri a szolgáltatóegységek teljesítményét és megvalósítja költségeik üzemekhez, tevékenységekhez rendelését.

Információkat biztosít a vezetők számára:

- a tervezési,
- az irányítási,
- az ellenőrzési tevékenység támogatása érdekében.

Tevékenységi köre felöleli az információk összegyűjtését, csoportosítását, feldolgozását, elemzését és a jelentések összeállítását a vezetők számára.

A hatékony vezetésorientált számvitel lényegében a következő elemeket foglalja magába:

- vezetésorientált költség- és teljesítmény-elszámolást,
- gazdaságossági számításokat,
- pénzügyi elszámolást.

Fontos megjegyezni, hogy a vezetői számvitel és azon túl a lényeges információkat, elemzéseket szolgáltató controlling és – adattár alapú – vezetői információs rendszerek (rövidítve: VIR vagy AVIR) kialakítása a vállalat, és azon belül is a vállalatvezetés feladata.

A controlling rendszerek egyik bázisa a vezetői számvitel, amelynek segítségével prognózisok készíthetők, az egyes gazdasági események, változások modellezhetők és ezek hatása előre jelezhető. A controlling, mint szakterület alapvetően információgyűjtéssel, feldolgozással, sűrítéssel, a vezetői döntések előkészítésével és támogatásával foglalkozik. Felelős a különféle gazdasági jellegű tervek és beszámolók elkészítéséért, a tervek teljesülésének nyomon követéséért és ellenőrzéséért. A controller, mint „navigátor” a felső vezetés és a szakterület között, szinte kapcsolóként helyezkedik el, segítve a szakterületek közötti kommunikációt, részükre még bizonytalan környezetben is megfelelő rendszerességgel megbízható adatokat szolgáltat. Egy jól működő controlling rendszer részeként megjelenő vezetői számvitel lehetővé teszi a tervezésen, prognóziskészítésen túl a vállalat számára fontos jövőkép és stratégiák kidolgozását.

Ahhoz, hogy a profitorientált vállalatok vezetése képes legyen dönteni egy adott szituációban és alkalmazkodni tudjon a környezet kihívásaira, megfelelő és jól strukturált információs rendszerre van szükség. A XXI. századi integrált online vállalatirányítási rendszerek kialakítása nagymértékben függ a vállalat tevékenységétől, méretétől és belső tagoltságától. Más rendszer működtethető egy termelő és más egy szolgáltató vállalat esetében, de ugyanez elmondható a struktúrára vonatkozóan is, nem lehet ugyanazt a vállalatirányítási rendszert egy lineáris-törzskari vagy egy divízionális szervezetre adaptálni. A méretét tekintve nagy, akár globális méretű vállalatok integrált rendszereinek nagy előnye az, hogy a világ bármelyik pontján naprakész információkat kaphatnak a vállalat vezetői a működésről. A rugalmatlan és robusztus méretű rendszereknél viszont hátrány az, hogy csorbulhat a dinamikus változó környezethez való flexibilitás, a gyors reagáló képesség.

Vállalatonként különböző konstrukcióban, vagy az integrált vállalatirányítási rendszerek részeként, vagy attól teljesen elkülönülten alkalmaznak Vezetői Információs Rendszereket (VIR). A jól működő VIR jellemzői közül az alábbiakat fontos kiemelni:

- a különböző információkat egységes és közös, adattár alapú rendszerbe hozza össze (ezért a VIR szokták még AVIR-nek, vagyis Adattár alapú Vezetői Információs Rendszernek is hívni),
- információáramlás hatékonyság javításának egyik eszköze, vagyis a vezetők számára naprakész és pontos információszolgáltatása a célja,
- internetes felületen keresztül – természetesen jogosultság függvényében – bármely vezető számára elérhető,
- internetes grafikus (vizuális megjelenítő) felületen keresztül interaktív, jól szemléltethető formában (színes grafikonok, táblázatok stb. egy felületen) több adat megjeleníthető.

A VIR létrehozásakor a szakmai ismereteken túl, nagyfokú kreativitásra is szükség van. Erre igaz Thomas A. Edison mondása, miszerint a kreativitás 90 %-ban elszántság (verejték) és 10 %-ban tehetség kérdése. A legnehezebb feladat a létrehozóknak az, hogy „kitalálják” vajon mi az és milyen formában, amire egy felsővezetőnek szüksége lehet, hogyan szemléltessük az információt és milyen rendszeres vezetői igények

kielégítése élvez prioritást, illetve az információk keletkezésének, előállításának gyakorisága szinkronba hozható-e az igényekkel.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy az egyes vezetők nem feltétlenül rendelkeznek közgazdasági, pénzügyi végzettséggel, ezért fontos az, hogy a rendelkezésükre bocsátott információk, indikátorok és elemzések – amennyire csak lehet – közérthetőek és lényegre törőek legyenek. Ugyanakkor ez nem mentesíti a vezetőt attól, hogy megfogalmazza azt a 10 legfontosabb tényezőt, amelyre rendszeresen (naponta, hetente, havonta stb.) kíváncsi. Ennek az igénynek a kielégítése kell, hogy legyen az első helyen a VIR kialakításakor.

A vállalatvezetés dimenziói

Egy vállalat működése elképzelhetetlen kompetens vezető nélkül. Jelenleg a vezetőre úgy tekintünk, mint a vállalat élén álló személyre, aki két formában jelenhet meg, az egyik, mint tulajdonos, a másik, pedig mint felsővezető. Ha azonban érdeküket és motivációjukat nézzük, akkor nem azonos tartalmú szerepkörökről beszélünk. Hiszen a tulajdonos első számú érdeke az, hogy a vállalat a saját elvárásainak megfelelően működjön és a megfelelő profitot termeljen. A felsővezető kettős érdekviszonyban mozog, egyik oldalról nézve a tulajdonosok által megfogalmazott elvárásoknak kell megfelelnie, míg a másik oldalról saját, egyéni céljai vezérlik.

Az elmúlt évtizedekben többféle vezetéselméleti irányzat térhódítása volt megfigyelhető, amelyek mindegyike arra kereste a választ: mi kell ahhoz, hogy sikeres legyen egy vezető, milyen tulajdonságok és magatartások jellemzők egy vezetőre. Ennek köszönhetően fejlődtek ki az ún. leadership-elméletek és modellek. A leadership szó jelentését személyes vezetésként, közvetlen vezetésként lehet magyarrá fordítani. A legfontosabb jellemzője az, hogy „hidat kíván építeni a szervezeti és az egyéni célok közé” (Bakacsi, 2007). A vezető feladata az, hogy ismerve a vállalat céljait, terveit, azok megvalósítása érdekében mozgósítja a rendelkezésre álló erőforrásokat, köztük az emberi erőforrást is. A terjedelmi korlátok miatt a továbbiakban a számos elmélet közül csak néhányal foglalkozunk.

A vezető, mint kulcsszereplő

A vezető a tulajdonosi célok megvalósításának egyik eszköze, aki a saját céljait is szem előtt tartva küzd a szervezeti célokért. Általánosságban elmondható, hogy minden vezető rendelkezik valamilyen összetételű személyiséggel jellemzővel, amely egy adott munkakörnél előnyt, míg másiknál pedig hátrányt jelentenek. Fayol szerint, ezért fontos kérdés az, hogy az adott feladat ellátására meg lehet-e találni a megfelelő tulajdonsággal és képességgel rendelkező személyt (Bakacsi, 2007).

A személyes vonások, tulajdonságok összetétele meghatározza egy ember egyediségét, megkülönbözteti másoktól, és teszi alkalmassá egy adott feladat, probléma

megoldására. Ezek közül a leginkább domináns személyiség jegyek azok, amelyek egy vezető stílusát és viselkedését meghatározzák.

Napjainkban a leadership-modellek a személyiség jellemzőket inkább adottságnak veszik, és szerepelméleti szempontból megközelítve, a vezetőtől bizonyos – tanulással is elsajátítható – szerepköröket várnak el.

Az egyik ismert modell Kotter menedzser-leader modellje, amely – az elnevezésből fakadóan – a vezető két szerepköre között tesz különbséget. A menedzser szerep révén a vállalat szabályozottan és gördülékenyen üzemel, kvázi az ő eredményessége a belső működési hatékonyság. A leader szereppel rendelkező vezető a környezeti változásokat felismeri, azokra megfelelő válaszokat, megoldásokat talál, ezáltal a szervezet képes rugalmasan reagálni a környezeti impulzusokra, vagyis eredményesen működik. Mindkét szerepkör esetében igaz az, hogy a célok, tervek kitűzését követően a megfelelő feltételrendszer biztosításával végzik el a munkát. A menedzser leginkább szervezéssel és humán-menedzsment eszközzel, míg a leader inkább a kommunikációval állítja maga mellé a beosztottakat, így megteremtve a végrehajtás feltételeit. A Kotter szerinti menedzser és leader szerepek különbségeit Bakacsi (2007) könyvében az alábbiak szerint szemlélteti:

2. ábra A Kotter szerinti menedzser és leader szerepek közötti különbségek

	Szerepkörök	
	Menedzser	Leader
Célkitűzés	Tervezés, költségvetési keretek allokálása	Jövőkép, változási stratégiák
Feltételbiztosítás	Szervezés, formális rendszerek kialakítása, emberi erőforrás menedzsment	Maga mellé állít, kommunikál, elfogadtat
Végrehajtás	Problémamegoldás, kontroll	Motivál, inspirál
Sikerkritérium	Belső hatékonyság, a komplex szervezet zökkenőmentes működési rendszere	Külső hatékonyság, a környezet kihívásainak megfelelő sikeres szervezeti változás

Forrás: Bakacsi (2007) Szervezeti magatartás és vezetés, p. 204.

A gyakorlat vonatkozásában elmondható, hogy a fenti két szerep ilyen élesen nem különül el, hanem inkább összemosódik. Egy vezetőnek mindig tudnia kell, hogy melyik szerepkör az, amelyik az adott probléma megoldásához, vagy a kívánt cél eléréséhez vezet.

Talán az egyik legismertebb Mintzberg vezetői szerepek modellje, amelyben – felismerve az egyes vezetői magatartásokban rejlő hasonlóságokat –, három csoportot különböztet meg és azon belül pedig tíz szerepet (Bakacsi, 2007):

- Személyközi szerepek: ide sorolható a nyilvános megjelenések szerepe (pl.: fogadások, kitüntetések átadása stb.), a főnöki szerep (pl.: munkaerő felvételnél, továbbképzések szervezésénél, projektvezetőként stb.), és a kapcsolatteremtő és – ápoló szerep (pl.: személyes, informális kapcsolatok).
- Információs szerepek: információgyűjtő, szétosztó (szervezeten belüli) szerep és a szóvivő szerep tartozik ide. Ez utóbbi jelentése az, hogy a vezető szervezeten kívüli szereplők részére juttat információkat.
- Döntési szerepek: itt jelenik meg a vállalkozói (szervezetfejlesztői), zavarelhárító, erőforrás-elosztó (pl.: munkamegosztás, koordináció) és tárgyaló-megyező szerep is.

Az előző csoportosításból, a személyközi szerepek közül a kapcsolatteremtő és ápoló szerepet kell kiemelni, mivel ez napjaink üzleti életének egyik leglényegesebb eleme. A vezetőnek mind a szervezeten belül, mind pedig kívül kapcsolati hálót kell kiépítenie. Tennie kell mindezt azért, hogy az információk legszélesebb köre jusson el hozzá.

Fontos kiemelni, hogy a tíz megfogalmazott szerep mindegyike nem jelenhet meg egyidejűleg és egyformán egy vezetőnél, hiszen nem tud mindenkor ugyanannyi figyelmet szentelni mindegyik szerepre.

A vezetői szerepek változatosságának megjelenésén túl, a vezető és a beosztottak közötti kapcsolat fontosságáról is szót kell ejteni. Egy vezető akkor tekinthető jó vezetőnek, ha a szervezeti célokat, terveket, elvárásokat jól meg tudja fogalmazni és megértetni az egyénnel, beosztottakkal. Akik mintegy „egy hajóban evezve” a vezetővel együtt megpróbálják a célokat a leggyorsabban elérni, a problémákat és a feladatokat megoldani. A vezető-beosztott kapcsolat korántsem ennyire egyszerű és kölcsönös, ezt a kontextust jól jellemzi Quade „aszimmetrikus szerepek” paradoxonja, amely szerint a döntéshozó számára a döntés-előkészítő a probléma megoldásának része, míg a döntés-előkészítő számára a döntéshozó is a probléma része (Bakacsi, 1997).

Ahhoz, hogy az egyének, beosztottak az elvárt hatékonysággal végezzék a munkájukat, motivációra van szükség. Ez nem feltétlenül jelent anyagi javakban megtestesülő ösztönzést. Leginkább a vezetőnek azt a legnehezebb elérni, hogy a beosztott önállóan végezze a munkáját, vagy akár saját magát motiválja a minél jobb teljesítmény elérésére. Ez alapján elmondható, hogy egy teljesítményhez kötött, a beosztott számára is világosan érthető és kiszámítható érdekeltségi rendszerre minden szervezeten belül szükség van.

Az információ, mint érték

Az előzőekben taglalt vezetői szerepen túl a vezető számára rendelkezésre álló információk milyensége és minősége nagyban befolyásolja döntését, illetve annak kimenetelét.

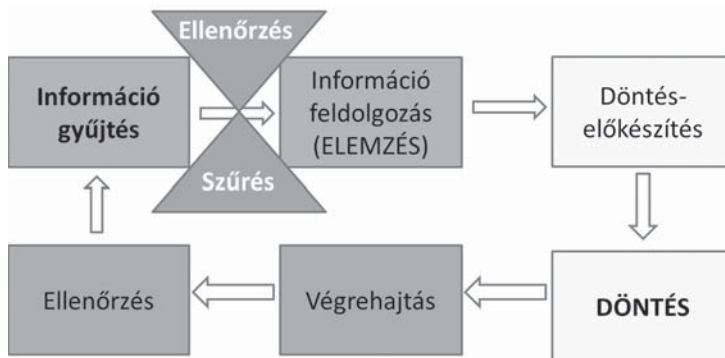
Nemcsak az egyes döntések kimenetele, hanem a vállalatok megítélése az információktól függ, ez kihat a stratégiai és a taktikai tervezésre, a humán erőforrás-gazdálkodásra, problémák felismerésére és más szervezetekkel való kapcsolatra is. A szervezet számára fontos információk tulajdonságának vizsgálata révén tudjuk megállapítani az információ hasznosságát. A vezetői döntések megalapozásához jó minőségű információkra van szükség, amelyek naprakészen, minden szükséges adatot biztosítva, könnyen érthető formában, részletesen vagy akár összegezve is rendelkezésre állnak.

Természetesen ez azon is múlik, hogy a vezető milyen információs rendszert alakít ki a vállalaton belül (Ujvári, 2012). „A vállalatok irányítási rendszerében, tehát olyan döntési előkészítési és információs alrendszer, illetve apparátust kell működtetni, amely a környezeti elvárásokról a szervezet belső erőforrásairól, költségkereteiről „online” naprakész információt tud adni a vezetés részére, hogy képes legyen a környezeti kihívások dinamikus „lekövetésére”, megvalósítására” (Körmendi, Tóth, 2011).

Általában különböző rendszerek sajátosságait kell egy rendszerbe összehozni úgy, hogy a vezető(k) – viszonylag – „időben” értesüljenek a gazdálkodási, a finanszírozási, a pénzügyi és a szakmai helyzetről. Egy vezető számára alapelvárásként fogalmazhatjuk meg azt, hogy nem ömlesztett, hanem kizárólag szűrt és ellenőrzött információkkal kell foglalkoznia.

Ezt szemlélteti a klasszikus irányítási funkciók – saját kiegészítéssel ellátott –modellje:

3. ábra Irányítási funkciók saját kiegészítéssel

Forrás: Székely (2014) Menedzsment 1, Bevezetés, a vállalat-irányítás alapjaiba

Egy vállalatnál az előzőekkel együtt, további konkrét célok megfogalmazására van szükség, amelyek az információáramlás hatékonyságának javítását tűzik ki. Ilyen a naprakész, pontos információszolgáltatás, a gyorsabb vezetői reagáló képesség elősegítésére a „just in time” (éppen időben) szemléletben az információk kezelése, amelynek

köszönhetően a külső és belső környezet változásából fakadóan gyorsabban és hatékonyabban lehet vezetői döntéseket hozni és a beavatkozási területeket megjelölni.

Napjainkban a felgyorsult számítógépes információs társadalom világában élünk. Az internet (világháló) térhódításának köszönhetően megvalósult az adatokhoz, az információkhoz való „korlátlan” hozzájutás, tehát viszonylag gyorsan és szinte területi korlátok nélkül kaphatunk információt a legtöbb dologról. Természetesen ennek legalább annyi előnye van, mint hátránya is (pl.: adatokkal való visszaélés, megfélemlítés stb.).

Egy vállalat szempontjából manapság nélkülözhetetlen az internetes felületeken történő megjelenés. A világhálón közzétett információk nemcsak a vevők, a tulajdonosok, hanem a versenytársak számára is fontos megítélési szempontot jelentenek. Valójában az itt közzétett adatok, információk legalább annyira szolgálják a tájékoztatást, mint az értékesítéshez kapcsolódó marketinget, vagy akár logisztikát. Bár a jelenlegi témához szervesen nem kapcsolódik, de fontos megjegyezni, hogy ennek köszönhetően az utóbbi években a vállalatok értékesítési és logisztikai tevékenységét nagyban befolyásoló új piaci szegmens alakult ki, ami az interneten keresztüli online-értékesítést foglalja magába.

Andrew Wileman (2009, 143-150. o.) stratégiai költségcsökkentő programként közelíti meg az internetet, amely a bürokratikus világunk túlzott költségigényét hivatott kiváltani. Ez igaz az üzleti szférára is, ahol már olyan cégek jönnek létre, amelyek árukészlettel és telephellyel sem rendelkeznek, kizárólag az online felületen keresztül bonyolítják le a közvetlen értékesítést.

Az idő, mint szűk keresztmetszet

A felgyorsult információs társadalomban fontos a döntések alapos előkészítése, amelynek része az is, hogy a vezető jól ossza be az erőforrásokat és megfelelően gazdálkodjon saját és mások idejével.

Az idő egy olyan tényező, amelyre szükség van ahhoz, hogy a céljainkat elérjük. Fontosságát az is jelzi, hogy ha például vezetőként elvesztegetem az időmet apró és lényegtelen dolgokra, akkor a fontosabbakra nem biztos, hogy marad elég időm. Az elvesztegetett időt már nem lehet visszanyerni, viszont időt nyerhetek dolgokra akkor, ha a saját időm terhére elvégzendő feladatokat másnak adom át, delegálom. Ezért egy vezetőnek proaktívnak kell lennie, előre kell gondolkodnia az idejének beosztásakor. Az időbeosztáskor az egyes feladatokat, eseményeket, problémákat kategorizálni és rangsorolni szükséges. Itt két különböző kategóriával kell igazából foglalkoznia egy vezetőnek: egyrészt a sürgős dolgokkal, amelyeknek rövid határideje van és szinte azonnali figyelmet, cselekvést igényelnek, másrészt a fontos dolgokkal, amelyek nagyban hozzájárulnak a céljaink, értékeink eléréséhez (Bakacsi, 2014). A feladatok rangsorolásánál általában e két kritérium összekeveréséből adódnak problémák, miszerint hajlamosak vagyunk előre venni a sürgős tennivalókat és a fontosakat csak „másodlagosként” kezelni. Dwight D. Eisenhower amerikai tábornok és elnök egy egyszerű mátrixban ábrázolta a sürgős és fontos fogalmakat, ezeket sorolta be a tennivalókat (lásd a következő ábrát):

4. ábra Sürgős-fontos mátrix

Fontos		A fontos, lényeges dolgokkal foglalkozni sietség, stressz, kényszerek nélkül – előre gondolkodva, tervezetten
	Nem fontos	
	Sürgős	Nem sürgős

Forrás: Bakacsi (2014) *Időgazdálkodás*

A fenti ábrában sárgával jelölt cella egy vezető számára az ideális állapotot tükrözi. De valójában a mátrix többi celláját tekintve, az oda kerülő feladatok, tennivalók közül gyakran a sürgős dolgok igényelnek legnagyobb figyelmet. A sürgős dolgokkal való foglalkozás a vezetőt folyamatos stressz helyzetbe kényszeríti. William Oncken Jr. és Donald L. Wass 1999-ben a Harvard Business Review-ban *Management Time: Who's got the Monkey* (magyarra fordítva időmenedzsment: kié a majom) címmel megjelent publikációja egy nagyon találó hasonlaltal, az ún. „majom-menedzsment” példán keresztül szemlélteti a vezető cselekedeteit, az idővel történő harcát, amelyet folyamatosan fejt ki a sürgősség és a munkahelyi kapcsolatok által okozott stressz szituáció feloldására. A szerzők egy cselekvési folyamatban a felmerülő problémát, elvégzendő feladatot nevezik majomnak, ezért első lépésben mindig meg kell határozni, hogy kié a majom? Tehát akinek „a vállán ül a majom”, arra várunk, hogy ő tegye meg a következő lépést.

Ebben a megfogalmazásban egy vállalaton belüli bármely – vezető – szereplőről is legyen szó a feladatok elvégzése szempontjából két fontos kategóriáról beszélhetünk:

- amit adottságként kell elfogadni: ez lehet a közvetlen vezető által, vagy akár a rendszer által rá kényszerített elvégzendő feladat.
- ebben az esetben arra kell törekedni, hogy a beosztottak által a vállunkra ültetett majmok száma minél kevesebb legyen, tehát valójában a saját magunk által felhasználható időt kell maximalizálni.

Tehát a közvetlen vezető által adott, illetve a rendszerből adódó feladatokat meg kell oldani, azok nem képezik a szabad választással felhasználható időt. A saját vezetői időnél el kell kerülni azt, hogy a beosztottak által felvetett problémákat, ha lehetséges, ne vezető oldja meg, hanem az, aki felveti, „maradjon nála a majom”. Ha például a vezető magához veszi a kezdeményezést, a következő lépést (hagyja – mások által – a majmot a vállára ültetni), így ő válik szűk keresztmetszetté és a „nyomást”,

a stresszhelyzetet saját magára húzza. Minél több majom ül a vezető vállán, annál nagyobb stresszben, időkényszerben van. Attól még, hogy a beosztott segítséget kér a felettes vezetőjétől, az nem jelenti azt, hogy a majmot a vezető vállára kell ültetni, nem szabad a vezetőnek átvennie a beosztott problémáját, legfeljebb közösen kell, hogy azt megoldják. Gyakran hallhatjuk, hogy a vezető rendkívül elfoglalt, nagyon „be van táblázva”. A vezetőnek törekednie kell a saját maga által meghatározható, tervezett időbeosztás arányának növelésére, maximalizálására.

Ebben a szituációban lényeges kérdés az, hogy kollégák, beosztottak képesek-e önálló problémamegoldásra, és ha igen, akkor motiváltak-e az önálló felelős munkavégzésre. Amennyiben nem, akkor a beosztottak kiválasztásával, képzésével, továbbképzésével és ösztönzésével lehet érdekelté tenni őket.

A vezető szempontjából érdekes Vilfredo Pareto olasz matematikus-közgazdász megfogalmazása, miszerint egy halmazban a meghatározó elemek a halmaz kisebbségét alkotják. Ebből alakult ki az ún. Pareto-elv, a 20/80-as szabály, mely szerint számos jelenség esetén a következmények 80%-a az okok 20%-ra vezethető vissza. Ez az időgazdálkodásra vetítve azt jelenti, hogy a problémák megoldására fordított idő 20%-ában a problémák 80%-a megoldható. Ez igazából a kritikus hibák feltárására és megoldására világít rá egy szervezetben, ezekkel kell elsősorban foglalkoznia a vezetőnek.

Összefoglaló

A számvitel és azon belül, a vezetői számvitel alapinformációs bázisnak tekinthető a vállalatvezetés által igényelt információk tekintetében. A környezeti hatásokra való gyors reagálást lehetővé téve a vezetői számvitel jó alapot szolgáltatott a controlling rendszerek és a vezetői információs rendszerek létrejöttének, amelyek segítségével átfogó képet lehet kapni a vállalat eredményességére, jövődolgozóságára és vagyoni helyzetére. A vezetői számvitel és a belőle „táplálkozó” integrált vállalatirányítási rendszerek a múlt, a jelen és a jövő idődimenzióit fogják össze. A rendszerek által készített prognózisok, modell-számítások segítségével a vállalat vezetése fel tud készülni és gyorsan képes reagálni a környezeti kihívásokra.

A vállalatvezetés középpontjába három lényeges tényező állítható: a vezető, a rendelkezésre álló információ és az idő, az idővel való gazdálkodás elemzése. A vállalat életében kulcsszereplő a vezető, aki domináns személyiségi jegyeivel és meghatározott szerepkörökkel szolgálja a vállalat sikeres működését. A vezető döntéseinek megalapozottságához nélkülözhetetlen a jól előkészített információkból álló (de szűrt) adattárház is.

Az elmondottak alapján nem lehet egyértelműen meghatározni azt, hogy melyek a vállalatvezetés, illetve vezető sikerkritériumai. Viszont azon peremfeltételekre és kulctényezőkre rá lehet világítani, amelyek nagy valószínűséggel a legnagyobb befolyást jelentik, vagy inkább meghatározók egy vállalat életében és hosszabb távon a sikerének zálogát is adják.

Irodalomjegyzék

- Bakacsi Gy. (1997; 2007). *Szervezeti magatartás és vezetés*. Budapest, Aula Kiadó Kft
- Bakacsi Gy. (2014). Időgazdálkodás előadás; (Prezentáció az SE Gazdasági Főigazgatóság munkaértekezletén)
- Körmendi L., Tóth A. (2011). *A controlling alapjai*. Budapest, Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt.
- Oncken, W. Jr., Wass, D. L. (1999). *Management time: Who's got the Monkey*. Harvard Business Review
- Székely Cs. (2014). Menedzsment I., Bevezetés, a vállalat-irányítás alapjai (előadás), Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron
- Sztanó I. (2013). *Vezetői Számvitel*. http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/0007_d7_1106_1108_vezszamvitel_scorm/1_2_a_vezeto_i_szamvitel_es_a_penzugyi_szamvitel_kapcsolata_osszehasonlitasa (Letöltés ideje: 2014.08.28.)
- Ujvári I. (2012). Adattár alapú Vezetői Információs Rendszer rövid bemutatása (prezentáció, TÁMOP pályázat zárórendezvény előadása), Budapest, Semmelweis Egyetem
- Wileman, A. (2009). *Költségmenedzsment*. Budapest, HVG Kiadó Zrt.

A számvitel nemzetközi harmonizációja az 1970-es évektől napjainkig

Vajay Julianna,

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar,

PhD hallgató,

vajay.julianna@tkk.nyme.hu

ABSZTRAKT A XX. század gazdasági folyamatai és a globalizáció a gazdaság számos területén vetették fel a harmonizáció, egységesítés szükségességét. Így történt ez a számvitelben is, ahol a különböző gazdasági és jogrendszerek hatására eltérő szabályozások alakultak ki az országokban. A számviteli beszámolók több szabályozás szerinti elkészítése, valamint átfordítása jelentős többletmunkát és -terhet jelentett a vállalkozások számára, ezért az 1970-es években elindult a harmonizációs folyamat Európában. A harmonizáció több szinten valósul meg. Egyrészt az Európai Gazdasági Közösség alakította ki irányelveit, másrészt a Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság (napjainkban Nemzetközi Számviteli Standard Testület) Kertszabálynak és az IAS/IFRS-eknek a kidolgozásával igyekszik egységesebb számviteli szabályozást és gyakorlatot kialakítani Európában. Tanulmányomban áttekintem a harmonizáció folyamatát mindkét oldalról.

KULCSSZAVAK: számvitel, beszámoló, harmonizáció, nemzetközi szabályozás

ABSTRACT The economic processes and the globalization in the 20th century have raised the need of harmonization in many areas of economy. That happened also in accounting, where were different regulation systems in the countries because of the different economic and legal systems. The preparation and translation of financial reports according to different regulatory systems caused additional work and costs for the companies. These facts have started the harmonization process in the 1970s in Europe. The harmonization takes place at several levels. On the one hand the European Economic Community has made its directives, on the other hand the International Accounting Standards Committee (nowadays International Accounting Standards Board) made its Framework and the IAS/IFRS to unify the regulation and the practice of accounting in Europe. In my study I review the process of harmonization on both sides.

KEYWORDS: accounting, financial report, harmonization, international regulation

JEL F02 F29

Bevezetés

A számvitel kezdetben a gazdasági tevékenység mérésére jött létre, napjainkra azonban számos funkcióval, feladattal bővült a területe. Borbély (2007) megfogalmazása szerint a „számvitel a gazdálkodási folyamatok regisztrációjára, információk előállítására és döntések megalapozására alkalmas tevékenység”.

A számvitel (kettős könyvelés) kidolgozását a szakirodalom Luca Pacioli nevéhez köti. A reneszánsz kor óta eltelt évszázadok alatt azonban a számvitel fejlődése eltérő

szabályozások és számviteli gyakorlatok kialakulásához vezetett. A különböző számviteli rendszereket meghatározta egyebek mellett az országok gazdasági és jogrendszere, valamint az eltérő kultúrák is befolyásoló hatással bírtak.

A számviteli rendszerek közelítésének kényszerét leginkább a XX. század gazdasági folyamatai és a globalizáció váltották ki. Az egyre inkább multi- és transznacionálissá váló vállalatok működésében és beszámolási rendszerében szükségessé vált a különböző számviteli rendszerek harmonizációja, mivel a beszámoló több szabályozás szerinti elkészítése, illetve átfordítása jelentős többletmunkát és -költséget jelentett. A harmonizáció legfőbb okainak Epstein és Mirza (2002) szerint a multinacionális vállalatok növekedése, terjedése, a számviteli szabályozásokból eredő versenyhátrányok kiegyenlítése és a tőkepiacok globalizációja tekinthető.

A számvitelben a harmonizációs folyamat az 1970-es években kezdődött, és több szinten zajlott, valamint zajlik napjainkban is. Egyrészt az Európai Gazdasági Közösség igyekszik irányelveivel egységes szabályozási keretet biztosítani a számvitel területén Európában, másrészt az 1973-ban alakult Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság (IASC – International Accounting Standards Committee), majd átalakulása után a Nemzetközi Számviteli Standard Testület (IASB – International Accounting Standards Board) az IAS/IFRS-ek kialakításával és folyamatos fejlesztésével igyekszik a szakma közelítésére.

Tanulmányomban a harmonizáció folyamatát tekintem át az 1970-es évektől napjainkig mind az irányelvek, mind az IAS/IFRS-ek szempontjából.

Az IAS/IFRS-ek története

A Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság (IASC) 1973-ban alakult azzal a céllal, hogy létrehozza a Nemzetközi Számviteli Standardokat (IAS – International Accounting Standards), melyek a számviteli szabályozás és gyakorlat közelítését, egységesítését célozzák. A szervezetet 12 ország szakmai testületei alapították, melyek a következők: Ausztrália, Kanada, Franciaország, Németország, Japán, Mexikó, Hollandia, az Egyesült Királyság, Írország és az Egyesült Államok.

Borbély (2012) szerint az IASC kettős céllal jött létre: „Egyrészt, hogy standardjai segítségével jó minőségű, azonos tartalmú, mindenki számára azonosan értelmezhető beszámolókhöz készüljenek, másrészt, hogy azokban az országokban, ahol nincsenek számviteli tradíciók, a standardok segítségével pótolják ezt a hiányt”.

Az IASC a szabályozás kialakításának eszközeül a standardalkotást választotta, ami az angolszász számviteli rendszerek jellemzője. A döntés oka nem az angolszász számvitelt képviselők túlsúlyában keresendő, hanem az angolszász típusú számvitel azon jellemzőjében, hogy az elv alapú szabályozással (standardok) egy lényegesen rugalmasabb rendszert képes fenntartani, mint a kontinentális típusú számviteli rendszerek, ahol törvényekkel szabályoznak.

A Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság (később Nemzetközi Számviteli Standard Testület) működése során több szakasz különíthető el (Epstein, Mirza, 2002; Borbély, 2012).

Az első szakasz 1990-ig tartott és a számvitel legfontosabb kérdéseiben, területein történő standardalkotás jellemezte. Ekkor még igyekeztek minden olyan főáramlatot beépíteni a standardokba, amiket a világ vezető országaiban alkalmaztak a számviteli gyakorlatban. Ennek eredményeként azonban nem születhettek egységes és közérthető beszámolók, mivel túl sok alternatívát engedtek a standardok. A szakasz azonban megerősítette az IASC pozícióját, elismertségét.

Mérföldkövet jelentett az IASC munkájában a Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetségével (IFAC – International Federation of Accountants) 1982-ben kötött szövetség, melyben rögzítették, hogy a nemzetközi számviteli standardok kidolgozása az IASC feladata lesz, az IFAC pedig a nemzetközi könyvvizsgálati standardok kialakítására fókuszál, valamint munkájukat összehangolják a jövőben.

Az IASC 1989-ben nyilvánosságra hozta Keretszabályát, melynek célja volt az IASC koncepcionális alapjainak rögzítése, melyekre később a standardok is építhetők. Ezt a célt sikerült is megvalósítania a Keretszabálynak, ami napjainkban is fontos szerepet tölt be a standardok értelmezésében és a következőket tartalmazza (Korom et al., 2004):

- a pénzügyi kimutatások célja
- a pénzügyi kimutatások elkészítésének alapvető feltételei, elvei (a vállalkozás folytatásának elve, a realizáció elve)
- a pénzügyi kimutatások minőségi jellemzői (érthetőség – világosság, jelentőség – relevancia, lényegesség, megbízhatóság, összehasonlíthatóság)
- a jelentős és megbízható információ korlátai (időszerűség, költség-haszon elve, tartalom elsődlegessége a formával szemben elv)
- a pénzügyi kimutatások alapfogalmai (eszközök, kötelezettségek, saját tőke, bevételek, ráfordítások)
- a bevételek és ráfordítások elszámolásának sajátosságai
- a pénzügyi kimutatások elemeinek értékelése (múltbeli bekerülési érték, piaci vételi ár, piaci eladási ár, jelenérték)
- tőkemegtartási koncepciók, az eredmény megállapítása (Borbély, 2012).

A Keretszabály jelentőségét bizonyítja az is, hogy az IASC átalakulása után az IASB is átvette, továbbra is alkalmazza.

Az IAS/IFRS-ek fejlődésének második szakasza 1990-től 1995-ig tartott. Az időszakot az alternatívák számának csökkentése, a lehetőségek szűkítése jellemezte az alkalmazott gyakorlat egységesítése céljából. A szakasz eredményeként 10 standardot módosítottak az egyértelművé tétel jegyében.

Az IASC működésének harmadik szakasza 1995-től 2000-ig tartott, amikor is a szervezet elindította a „standardok központi magja” projektet (Epstein, Mirza, 2002). A projekt célja egy központi standard készlet kialakítása volt, amit a globalizálódott piacok szereplőinek ajánlhatnak. A projektben az IASC együttműködött

az Értékpapírpiaci és Tőzsd felügyelet Nemzetközi Szervezetével (IOSCO – International Organization of Securities Commissions) annak érdekében, hogy az IOSCO elfogadja és elismerje a nemzetközi számviteli standardokat. A projekt keretében számos standardot felülvizsgáltak és átdolgoztak, aminek eredményeként az IOSCO 2000-ben elfogadta a nemzetközi számviteli standardokat, az IASC pedig ismét közelebb került eredeti céljához, az egységes nemzetközi beszámoló kialakításához.

Az IOSCO elfogadása azonban nem jelentette az IAS-ek tőkepiaci vállalkozásokra vonatkozó egységes bevezetését. Az USA-ban ekkor még nem fogadták el a nemzetközi számviteli standardokat, ragaszkodtak saját szabályozásuk, a US GAAP standardjaihoz. Az Egyesült Államok világgazdasági és értékpapírpiaci vezető szerepe pedig azt eredményezte, hogy az USA tőzsdéin jelen levő vállalkozások számára a US GAAP alkalmazása volt kötelező, míg az európai tőzsdéken 2000-ig választhattak, hogy az IAS-ek, vagy a US GAAP szerint készítik el a beszámolót.

A negyedik szakasz 2000-2005-ig tartott. Ebben az időszakban jelentős változások történtek a szervezet életében. A Nemzetközi Számviteli Standard Bizottságot (IASC) átszervezték, feladatait az újonnan kialakított Nemzetközi Számviteli Standard Testület (IASB) vette át, aminek felügyeletét pedig a non-profit szervezetként működő IASC Alapítvány látja el.

Az IASB tevékenységében ebben az időszakban több fontos lépés is történt az egységes nemzetközi beszámoló felé. 2002-ben aláírtak a Pénzügyi Számviteli Standard Testülettel (FASB – Financial Accounting Standards Board), az USA standardalkotó testületével egy konvergencia programot Norwalkban. Ennek értelmében a két testület a jövőben törekszik standardjaik és rendszereik közelítésére, illetve új standardok közös fejlesztésére. 2002-ben nyilvánosságra hozták továbbá az 1606/2002 EK rendeletet a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról. A rendelet 2005. január 1-től (néhány esetben 2007. január 1-től) kötelezővé tette az IAS/IFRS szerinti beszámoló készítését az Európai Unió tagállamainak tőzsdéin jegyzett vállalkozások számára.

A 2005 utáni évek egyetlen szakasznak tekinthetők, amikor is újabb jelentős mérőkövetkezők következtek be. A SEC (Securities and Exchanges Commission) 2007-ben elfogadta a külföldi társaságok nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok szerinti beszámolóval történő megjelenését az USA tőzsdéin, valamint a hazai vállalatok számára is engedélyezte az IAS/IFRS szerinti beszámoló készítését. Az IAS/IFRS szerinti beszámolóval 2008 márciusától van lehetőség megjelenni az USA tőzsdéin.

2009-ben a KKV-k adminisztratív terheinek csökkentése céljából megjelent egy új, speciálisan a szektornak szánt IFRS (IFRS for SMEs) is, ami bizonyos feltételek teljesülése esetén alkalmazható. Az IFRS for SMEs hatályba lépésének időpontját az IASB nem kötötte ki, nemzeti hatáskörbe utalta az erről való döntést.

A standard számos egyszerűsítést tartalmaz, melyek a következők (Madarasiné, 2009, idézi Borbély, 2012):

- nem releváns témák törlése
- a választási lehetőségek megszüntetése

- egyszerűsített értékelési és bemutatási módszerek
- a közzéteendő információk jelentős szűkítése
- az angol nyelv egyszerűbb alkalmazása.

Az IASB tevékenységében kiemelendők még az elmúlt években a pénzügyi instrumentumok szabályozására tett erőfeszítések. A hatályos IAS 32-t és IFRS 7-et módosították, 2013. január 1-től hatályos a valós értékelésre vonatkozó IFRS 13, valamint az IAS 39-et várhatóan 2015-től felváltja az IFRS 9.

Az Európai Unió számviteli szabályozása

„Az 1957-ben aláírt Római Szerződés lehetővé tette az aláíró országok számára a szabad tőke- és munkaerő-áramlást. Ezzel a nemzeti határokat átlépő vállalkozásokra az a teher hárult, hogy a tevékenysége színtere szerinti ország szabályai szerint kellett beszámolót készíteniük” írja Borbély (2012). Az Európai Gazdasági Közösség beszámolási kötelezettségre vonatkozó irányelveire azonban még sokáig kellett várni.

A jogharmonizáció csupán az 1970-es évektől kezdődött meg, amikor is 1971-ben megjelent az egyedi beszámolóról szóló irányelv első verziója. Az irányelv eredetileg tipikus kontinentális számvitelre jellemző szabályozást jelentett, azonban az angol-szász számvitelű országok – Egyesült Királyság, Írország – és Dánia Európai Unióhoz való csatlakozásával szükségessé vált a módosítása.

Az Európai Unió számviteli szabályozásában a társaságokra vonatkozó általános szabályokat alapvetően a 4., 7. és a 8. irányelv tartalmazza.

Az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 78/660/EGK számú 4. irányelve a meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról szól. Az irányelvet 1978-ban fogadták el, bevezetése pedig 1986. január 1-től kötelező.

Az irányelvnek nem célja a teljes számviteli harmonizáció megvalósítása, csupán közelíteni szeretné a beszámolókat, ezáltal pedig előmozdítani azok összehasonlíthatóságának javulását. A 4. irányelv ennek értelmében a kontinentális és angol-szász szabályozás keverékének tekinthető. Borbély (2012) megfogalmazása szerint „A 4. irányelv keretjellegű, tiszta szerkezetű, elsősorban a beszámoló értékelési szabályaira helyezi a hangsúlyt”.

A megbízható és valós kép alapvető követelménye az irányelvnek, azonban ennek érdekében megengedett az eltérés is az irányelv előírásaitól. Ebben az esetben viszont a kiegészítő mellékletben be kell mutatni az eltérés okát és hatását.

Korom et al. (2004) szerint az irányelv által szabályozott fő területek a következők:

- a beszámoló készítésének általános szabályai, a beszámoló részeinek és az üzleti jelentésnek a kötelező, minimális tartalma, a kiegészítő melléklet fő információtartalma,
- a beszámoló készítési kötelezettség alanyai,
- alapelvek a megbízható és valós kép megteremtéséhez és az értékeléshez,
- választási lehetőségek egyes tételek elhelyezésében, az értékelés módjában,
- egyszerűsítési feltételek a beszámoló készítéséhez a KKV-k számára,

- vállalati méretek értékhatárainak meghatározása,
- a beszámoló nyilvánosságra hozatalával kapcsolatos elvárások, a könyvvizsgálói jelentés tartalma.

A 7. irányelvet (az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 83/349/EGK számú irányelve) az összevont (konszolidált) éves beszámoló készítéséről 1983-ban fogadták el, alkalmazása Az irányelv célja a vállalatcsoportok beszámolási rendszerének harmonizálása és beszámolóik összehasonlíthatóságának elősegítése, amire a vállalatcsoportok számának rohamos növekedése miatt volt szükség.

Az irányelv tartalmazza

- a mentesítési lehetőségekre,
- a beszámoló részeire,
- az összeállításhoz alkalmazott eljárásokra,
- az üzleti jelentés tartalmára,
- a könyvvizsgálati kötelezettségre és
- a nyilvánosságra hozatalra vonatkozó előírásokat.

A Tanács 8. irányelvét (84/253/EGK) 1984-ben fogadták el. Az irányelv célja az egyes tagállamokban a könyvvizsgálati tevékenység szabályozásának összehangolása.

Az irányelv meghatározza a könyvvizsgáló személyére vonatkozó engedélyezési eljárásokat, útmutatást ad a szakmai tisztességre és függetlenségre vonatkozóan, illetve előírja a könyvvizsgálókra és könyvvizsgáló cégekre vonatkozó közzétételi kötelezettséget.

A fent említett irányelveket az évek folyamán többször is módosították, hogy megfeleljenek az újabb és újabb kihívásoknak, valamint feloldják az ellentmondásokat az irányelvek és az IAS/IFRS-ek között. A szabályozás Európában így két részről történt, egyrészt az IAS/IFRS-ek alkalmazásával, amik egyre inkább a beszámoló egységesítésének, az alternatívák csökkentésének irányába fejlődtek, másrészt pedig a Tanács irányelveivel, melyek nem jelentenek hasonlóan egységes szabályozást.

A harmonizációban újabb fordulópontot az IAS-rendelet (az Európai Parlament és a Tanács 1606/2002/EK rendelete a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról) jelentett, ami 2005. január 1-től kötelezővé tette az Európai Unió tőzsdéin jegyzett vállalkozások számára, hogy konszolidált beszámolójukat az IAS/IFRS-ek szerint készítsék. A rendelet emellett engedélyezi az IAS/IFRS-ek alkalmazását az egyedi beszámolóknak, valamint a tőzsdén nem jegyzett vállalkozások esetében is, tehát lehetőséget teremtett az IAS/IFRS-ek alkalmazási körének későbbi bővítésére is.

Az IAS rendelet 3. cikkének (2) bekezdése azonban kiköti, hogy „A nemzetközi számviteli standardok csak abban az esetben fogadhatók el, ha: azok nem ellentétesek a 78/660/EGK irányelv 2. cikke (3) bekezdésében és a 83/349/EGK irányelv 16. cikke (3) bekezdésében szereplő alapelvvel, és az európai közérdeket szolgálják, és megfelelnek a gazdasági döntéshozás és a vezetés működése megítéléséhez szükséges pénzügyi információval szemben támasztott közérthetőségi, fontossági, megbízhatósági és összehasonlíthatósági követelményeknek”.

A rendelet tehát támogatja az IAS/IFRS-ek alkalmazását, de emellett kihangsúlyozza a megbízható és valós kép követelményének fontosságát és elsődlegességét is.

„Az IAS-rendelethez kapcsolódik a Bizottság 1725/2003 rendelete, ami a 2002. szeptember 14-én hatályban lévő IAS-eket veszi át, tőzsdei alkalmazásra, kivéve a pénzügyi instrumentumokra vonatkozó IAS 32-t és 39-et” írja Borbély (2012).

A számvitel szabályozása tehát ténylegesen 2005-től vált többlépcsősé az Európai Unióban.

Az Unió szabályozás következő kiemelendő pontja a mikrogazdálkodók beszámoló készítésének 2012-es szabályozása. A mikrogazdálkodói beszámoló szabályozásának kérdése már 2009-ben napirendre került, mivel a mikrogazdálkodók esetében a nemzetközi szabályok követése és betartása nem volt arányban az erőforrásaikkal. A szektor esetében reális igényként merült fel az adminisztrációs terhek csökkentése, aminek érdekében alkották meg az Európai Parlament és a Tanács 2012/6/EU irányelvét (a meghatározott jogi formájú társaságok éves beszámolójáról szóló 78/660/EGK tanácsi irányelvnek a mikrogazdálkodó egységek tekintetében történő módosításáról).

Az Európai Unió számviteli jogalkotás folyamata azonban azóta sem állt meg, és napjainkban is folyamatosan zajlik. Ennek keretében került sor a 4. és a 7. irányelv teljes felülvizsgálatára, aminek eredményeként kidolgozták az Európai Parlament és a Tanács 2013/34/EU irányelvét. A 2013/34/EU irányelv a meghatározott típusú vállalkozások éves pénzügyi kimutatásairól, összevont (konszolidált) éves pénzügyi kimutatásairól és a kapcsolódó beszámolókról, a 2006/43/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 78/660/EGK és a 83/349/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szól. A direktíva értelmében a tagállamoknak 2015. július 20-ig van idejük hatályba léptetni azokat a rendelkezéseket, melyek szükségesek az irányelvnek való megfeleléshez. Az irányelv a tagállamok számára lehetőséget biztosít annak előírására, hogy a gazdálkodók a 2013/34/EU irányelv előírásait először a 2016. január 1-jén kezdődő üzleti évre alkalmazzák.

Az irányelv továbbra is a megbízható és valós kép követelményét, valamint az óvatosság elvének alkalmazását írja elő alapvető követelményként. A korábbi direktívákkal ellentétben azonban egységesebb formában, rendszerben tartalmazza a mikro- és kisvállalkozásokra vonatkozó különös rendelkezéseket.

Magyarország és a számviteli harmonizáció

Borbély (2012) szerint Magyarországon elsőként az 1723. évi LIII. törvénycikkben rendelkeztek a könyvek szabályszerű vezetéséről, a hazai számvitel szabályozása tehát közel 300 évre nyúlik vissza. Azóta jelentős változásokon ment át a hazai számvitel, melynek okai egyrészt a gazdasági fejlődés, másrészt a XX. század történelmi, gazdasági folyamatai (erős központi irányítás, tervgazdálkodás) voltak. Ennek ellenére Magyarországon a számvitel fogalmi meghatározására csak 1954-ben került sor.

A magyar számviteli szabályozás különösen a rendszerváltás után szembesült a harmonizáció lényegességével, amikor is az 1988. évi VI. törvény a gazdasági

társaságokról, a külföld felé történő nyitás, valamint a piaci verseny kialakulása új gazdasági helyzetet teremtett Magyarországon. Az 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről már a harmonizáció jegyében született meg. Magyarország jogrendszerében és számviteli szabályozásában is a német (kontinentális) rendszert követte. A számviteli törvény kialakításához ezért Ausztria és Németország tapasztalatait vették alapul. Az 1991. évi XVIII. törvény szerkezetében és tartalmában is hasonlított az EGK. 4. irányelvére, valamint a nemzetközi számviteli elvekkel is összhangban állt. A '90-es években a számviteli törvényt több alkalommal is módosították, ennek oka egyrészt az volt, hogy megfeleljen az új piaci viszonyoknak, melyekre az évtized elején még nem számíthattak a törvényalkotók, másrészt az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt kötelező volt a jogharmonizáció.

A változtatások, kiegészítések hatására azonban jelentősen kibővült a számviteli törvény, aminek hatására egy új, egységesebb törvény kialakítása vált szükségessé. Emellett külső kényszer is volt a számviteli törvény újraalkotására, az Európai Unió részéről (1998. évi csatlakozási tárgyalás alkalmával a számviteli törvény felülvizsgálatának eredményeként).

A 2000. évi C. törvény a számvitelről jelenleg is Magyarország hatályos nemzeti számviteli szabályozása, mely megfelel mind az EGK irányelveinek, mind a számviteli harmonizációhoz szükséges rugalmasságnak, valamint előírja a nemzeti számviteli standardok kialakítását is.

Magyarország 2004-es Európai Unió csatlakozása óta a harmonizáció kötelezettsége erőteljesebbé vált, előtte csupán a tervezett csatlakozás érdekében tettek lépéseket a harmonizáció irányába, ekkortól azonban már kötelező megfelelni az EGK 4. és 7. irányelveinek.

Hazánkban jelenleg – az Európai Parlament és a Tanács 1606/2002 EK rendelete alapján – csupán a tőzsdén jegyzett társaságoknak kötelező konszolidált beszámolójukat az IAS/IFRS-ek szerint elkészíteni, azonban az elmúlt években napirendre került az egyedi beszámolókra vonatkozó bevezetés lehetősége is.

2013 nyarán a Nemzetgazdasági Minisztérium által kezdeményezett megbeszélésen bankok, biztosítók, tőzsdéi vállalatok, tanácsadó cégek, valamint szakmai és felügyeleti szervek képviselői tárgyaltak az IAS/IFRS-ek alkalmazási körének kiterjesztéséről.

A Nemzetközi Számviteli Standardok és Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok más országokban történt bevezetésének tapasztalatai és kérdőíves felmérés alapján a négy legnagyobb könyvvizsgáló társaság (Deloitte, Ernst & Young, KPMG, PricewaterhouseCoopers) elemezte, hogy Magyarországon érdemes lenne-e kiterjeszteni a standardok alkalmazását. A felmérés alapján pozitív eredményre jutottak, így tovább folytatódott a tárgyalás.

A témával foglalkozó munkacsoport úgy gondolja, hogy a tőzsdén jegyzett társaságok mellett a hitelintézetek vannak leginkább felkészülve, így első körben ebben a szektorban történhetne meg az IAS/IFRS-ek bevezetése. A jelenlegi tervek szerint

kezdetben egy „türelmi időszakban” önkéntes lenne a standardok alkalmazása, majd néhány év elteltével tennék csak kötelezővé azt.

Számos probléma is felmerült azonban, melyek az alkalmazási kör bővítése ellen hatnak. A hazai szakembergárda jelenleg még nincs felkészülve arra, hogy széles körben be lehessen vezetni az IAS/IFRS-ek alkalmazását. Ennek ellenére a munkacsoport úgy gondolja, hogy ez nem jelentene akadályt, mivel a „türelmi időszak” alatt a szakembereknek is fejleszthetnék magukat és a kötelező bevezetés idejére rendelkezésre állna a szükséges humántőke.

A hazai szabályozó és ellenőrző hatóságoknak tudniuk kell kezelni az átmeneti időszakban, hogy bizonyos gazdálkodók a magyar szabályozás szerint, mások pedig az IAS/IFRS-ek szerint készítik beszámolójukat.

További feladatot jelent az is, hogy a nemzetközi standardokat össze kell hangolni az adórendszerrel. Valamint kérdés, hogy milyen hatása lenne a bevezetésnek az adóbevételekre.

Végül ki kell emelni – ahogyan a megbeszélésen is tették –, hogy az IAS/IFRS-ek bevezetésével csak úgy érhető el adminisztrációcsökkentés, ha az így készült beszámoló kiváltja a hazai szabályozás szerint készülő beszámolót, illetve adatszolgáltatást.

Összegzés

A XX. század gazdasági folyamatai a számvitel területén is felvetették a harmonizáció szükségességét, melynek folyamata az 1970-es években kezdődött el. A harmonizáció több szinten zajlik a világban, egyrészt az Európai Gazdasági Közösség alakította ki (és alakítja mind a mai napig) irányelveit, melyek egységes és könnyen értelmezhető keretet biztosítanak a tagállamoknak, rendelkezzenek azok akár kontinentális, akár angolszász számviteli tradíciókkal. Másrészt az 1973-ban megalakított IASC dolgozta ki az IAS-eket, majd később átalakulva az IASB folytatta munkáját az IFRS-ek megalkotásával.

Jelenleg a 4. és a 7. irányelv alkalmazása kötelező az Európai Gazdasági Közösség tagjai számára, azonban ezeket a direktívákat várhatóan a 2015-ös, vagy legkésőbb a 2016-os évtől felváltja a 2013/34/EU irányelv, mely a korábbiak felülvizsgálatának eredményeként született.

Az IAS/IFRS-ek alkalmazása napjainkban még csak a gazdaság egy bizonyos csoportja, az Európai Unió tőzsdéin jegyzett vállalkozások konszolidált beszámolójának készítésekor kötelező, azonban a folyamatos standardalkotás célja az IAS/IFRS-ek alkalmazásának kiterjesztése, melyre számos terv van (egyedi beszámolók, biztosítók és hitelintézetek, KKV-k esetén). Az IAS/IFRS-ek terjedésének szempontjából nagy áttörést jelentett a SEC 2007. évi döntése, melynek hatására 2008 márciusától már az USA tőzsdéin is meg lehet jelenni IAS/IFRS szerinti beszámolóval.

Mindezek alapján a teljes számviteli harmonizáció megvalósításáig még hosszú út van hátra, azonban az megállapítható, hogy már napjainkra is jelentős előrelépés történt a beszámolók közelítésének és összehasonlíthatóságának javítása irányába.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Talentum Műhely - a tudományért és a tehetségekért a Nyugat-magyarországi Egyetemen c. TÁMOP-4.2.2B-15/1/KONV-2015-0005 számú projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

- Borbély K. (2007). *Hosszúra nyúlt átmenet? Magyarország, Románia és Szlovákia számviteli szabályozó rendszerei és a vállalkozások éves beszámolójának megbízható és valós képe a kilencvenes évek elejétől 2005-ig* (doktori értekezés), Széchenyi István Egyetem, Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola
- Borbély K. (2012). *Fejezetek a számvitel történetéből*, Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány
- Epstein, B. J. – Mirza, A. A. (2002): *Nemzetközi számviteli standardok*, Magyarázatok és alkalmazások, Budapest, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt.
- Korom E. – Madarasiné Sz. A. – Miklósné Á. K. – Molnár Cs. – Siklósi Á. – Simon Sz. – Sztanó I. – Sztanóné (2003): *A számvitel időszerű kérdései*, Budapest, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt.
- Korom E. – Madarasiné Sz. A. – Paróczainé – Sztanó I. (2004): *A számvitel időszerű kérdései 2004*, Budapest, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt.
- Molnár Cs. (2013a): Az IFRS-ek hazai alkalmazásának lehetősége az egyedi beszámolók készítésekor, *Számvitel – Adó – Könyvvizsgálat*, (54) 7-8., 347.
- Molnár Cs. (2013b): Az IFRS-ek hazai alkalmazásának lehetősége, *Számvitel – Adó – Könyvvizsgálat*, (54) 10., 465.
- Molnár Cs. (2013c): IFRS-ek hazai bevezetése – az alkalmazók körének meghatározása, *Számvitel – Adó – Könyvvizsgálat*, (54) 11, 515.
- Molnár Cs. (2014): IFRS-ek hazai bevezetése – folyik a döntés-előkészítő munka, *Számvitel – Adó – Könyvvizsgálat*, (55) 6., 280.
- Jogszabályok
- A Tanács 4. irányelve (78/660/EGK) a meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31978L0660&from=en> (letöltve: 2014. július 10.)
- A Tanács 7. irányelve (83/349/EGK) az összevont (konszolidált) éves beszámolóról, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:01983L0349-20130701&rid=1> (letöltve: 2014. július 10.)

- A Tanács 8. irányelve (84/253/EGK) a számviteli dokumentumok kötelező könyvvizgálatának elvégzéséért felelős személyek működésének engedélyezéséről, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31984L0253&rid=1> (letöltve: 2014. július 10.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 1606/2002/EK rendelete a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásáról, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R1606-20080410&rid=1> (letöltve: 2014. július 14.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2012/6/EU irányelve a meghatározott jogi formájú társaságok éves beszámolójáról szóló 78/660/EGK tanácsi irányelvnek a mikrogazdálkodó egységek tekintetében történő módosításáról, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0006&qid=1407417420082&from=HU> (letöltve: 2014. július 12.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2013/34/EU irányelve a meghatározott típusú vállalkozások éves pénzügyi kimutatásairól, összevont (konszolidált) éves pénzügyi kimutatásairól és a kapcsolódó beszámolókról, a 2006/43/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 78/660/EGK és a 83/349/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&qid=1407418081287&from=EN> (letöltve: 2014. július 12.)

A számviteltörténet kutatási sajátosságai

Borbély Katalin

NYME KTK

egyetemi docens

borbely.katalin@nyme.ktk.hu

ABSZTRAKT A Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán 2012-ben indult el az akkreditált számvitel mesterképzés, aminek keretében a hallgatóknak lehetősége nyílik számviteltörténetet is tanulni. A cikk bemutatja a tantárgyhoz kapcsolódó legfontosabb célokat, elsajátítandó kutatási módszereket és a számviteli rendszereket befolyásoló legfontosabb tényezőket, majd tíz hallgató kilenc rövid tanulmánya áttekintést ad a számviteltörténet egyes korszakairól és a Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán folyó hallgatói kutatómunkáról.

KULCSSZAVAK: számviteloktatás, számviteltörténet, kutatómódszertan

ABSTRACT The Master degree of Accounting began at the University of West Hungary, Faculty of Economics in 2012. There is opportunity for the students to study the accounting history. The article shows its objectives, methods and the most important factors influencing of accounting furthermore nine short studies of ten students on different periods of the accounting history.

KEYWORDS: accountancy, accounting history, research methodology

JEL M41, N01

Bevezetés

A Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán 2012-ben indult el az akkreditált számvitel mesterképzés. A tanterv egyik kidolgozójaként, a képzés oktatójaként lehetőségem nyílt a Számviteltörténet tárgy meghirdetésére és oktatására.

Oktatási tevékenységemben több olyan célt is megfogalmaztam, ami – meggyőződésem szerint – a leendő számviteli szakemberek számára rendkívül fontos. Szeretném megismertetni a hallgatókkal a kutatás, mint alkotó tevékenység örömeit, ami egyidejűleg ismereteiket is bővíti, eddigi tanulmányaikba integrálja azokat és lehetővé teszi új, önálló következtetések levonását. Rendkívül fontos a kutatás során a szakszerűség, magának a tevékenységnek a gyakorlása és fejlesztése. Nem utolsó sorban a számviteltörténet a jelenlegi vagy leendő szakma iránti érdeklődést, attitűdöt is erősíti és rávilágít annak a társadalmi-gazdasági intézményrendszerbe való beágyazottságára.

A számvitel történetének kutatása során alkalmazott módszerek

A gazdaság globalizációja, a számvitel harmonizációja a számviteli szakma gyakorlati vonatkozásain túl sok olyan kérdést is felvet, amelyek ismerete és megválaszolása

magasabb szintre emeli a szakmai tudást. Kiemelkedik ezek közül az, hogy milyen követelményeket állítanak a felhasználók a beszámolókkal szemben, ezek közül mi tekinthető a legfontosabbnak; milyen tényezők és hogyan befolyásolják a követelmények teljesítését és az azt alakító szabályozórendszereket; feloldható-e a nemzeti szabályozások különbözőségének problémája a sokszínűség fennmaradása mellett vagy annak ellenére. Ezeket a kérdéseket csak akkor lehet megválaszolni, ha a hallgató megismerkedik a számvitelt befolyásoló társadalmi-gazdasági, történelmi és kulturális tényezőkkel, a számviteli harmonizáció folyamatával és ennek problematikus pontjaival.

A hallgatók már a mesterképzés első félévében tanulnak kutatómódszertant. A tárgy bevezető szakaszában tehát speciális, elsősorban számviteltörténet kutatásokban előforduló szakirodalmakra kell támaszkodni. A Számviteltörténet tantárgy oktatási céljai összhangban állnak a fenti elvárásokkal. Az oktatás a szakterülethez illeszkedő kutatási módszerek bemutatásával kezdődik, a hallgatók önálló kutatómunkájával és ennek prezentálásával folytatódik, majd az önálló vagy közös munka eredményének tanári és hallgatói értékelésével zárul.

Érdeemes röviden összefoglalni a munka – hallgatók által megfogalmazott – pozitív hozadékát, mint az idegen nyelvű szakirodalom használatát, az idegen nyelvű források keresését, a megbízható források kiszűrését, a kutatás időigényének megtapasztalását, a kutatás során az arányérzék erősödését, a folyamatok azonos logikával történő követését és végül, de nem utolsó sorban az alkotó munka örömeit.

Számviteltörténeti területen a történeti kutatásokra jellemző megközelítést célszerű alkalmazni (Barbu, 2006, p. 67). Barbu a történeti kutatások folyamatának vizsgálati aspektusait mutatja be. Ezek a következők: a kutatásfilozófiai irányok (konstruktivizmus, pozitívizmus), kutatási megközelítések (induktív, abduktív, deduktív), kutatási típusok (narratív, szóbeli és interpretált írott források használata), kutatási módszerek (kvantitatív, tartalomlemező, esetileg alkalmazott, feltételezéseken alapuló eljárások), kutatási időhorizontok (egy adott időpontra vagy hosszabb távra vonatkozó) és végül az adatgyűjtések lehetséges módjai (archív dokumentumok, másodlagos források használat, megfigyelések, interjúk és kérdőívek alkalmazása).

Szintén a számviteltörténeti kutatásokhoz kapcsolódik Miranti (1993) *Patterns of Analysis in Accounting History* című cikke, amely bemutatja a különböző iskolákat a számviteltörténet kutatásában. Az első irányzat az információs szolgáltatás szempontjából közelíti meg a kérdést, ahol az információs szolgáltatást az erőforrások optimális allokálása, illetve a befektetések maximális megtérülése indukálja. A második irányzat a pénzügyi piacok szabályozására koncentrál. Képviselői szerint a krízisek által kikényszerített változások azonban sok esetben egyéni vagy kisebb csoportok, esetleg nagyobb szervezetek érdekeihez igazodnak, eltávolodva a társadalmi-gazdasági folyamatoktól. A harmadik iskola képviselői abból a szempontból vizsgálják a számviteli szabályozó rendszer változását, hogy a számvitelt is a tágabb értelemben vett kultúra részének tekintik.

A különböző irányzatok ismerete rendkívül hasznos a hallgatók számára, hiszen az önálló munka során a döntő vizsgálati szempont meghatározza a továbbiakban alkalmazott módszereket. Mindhárom irányzat hangsúlyos (lehet) a tantárgy oktatása során.

Azokat a kérdéseket, amelyek a mai számviteli szabályozások sajátosságait mutatják be, a számviteltörténettel foglalkozók elsősorban neopozitivisták megközelítés alapján vizsgálják (Barbu et al., 2010), miután a szabályozó rendszerek nem szakíthatók ki az őket körülvevő társadalmi-gazdasági intézményrendszerből. A fent felsorolt nézőpontok alkalmazása, olykor keverése lehetőséget ad a bevezetőben említett kérdéskör vizsgálatára, annak komplexitásában.

A tantárgy teljesítése során döntő fontosságúak a szekunder kutatások, azok előnyeivel és hátrányaival. A gyors információhoz jutás több szempontból is nehézséget okozhat, mert a tömegesen fellelt adatokból a megbízható, hiteles forrásokat kell kiválogatni. Általában nem derül fény azokra, amelyek kimaradtak a keresésből. Sok esetben a meglelt információk ellentmondásosak lehetnek és alapos kutatás-módszertani és szakmai ismeretek szükségesek feldolgozásukhoz, elfogadásukkal vagy elvetésükkel. Mindvégig alapvető követelménynek kell tekinteni az objektivitást.

A szekunder kutatási módszerek közül kiemelkedően fontos a rendelkezésre álló magyar és idegen nyelvű szakirodalom feldolgozása. Ezt a feladatot a hallgatók számára megnehezítette, hogy a számviteli szakma elméletének és gyakorlatának a szakma harmonizációjának elindulása óta elfogadott közös nemzetközi nyelve az angol. A témában elérhető szakirodalmak jelentős és a téma szempontjából releváns része ezen a nyelven áll rendelkezésre, amely bizonyos pontokon megkönnyíti, másutt azonban megnehezíti a téma iránt érdeklődők munkáját. Megkönnyíti, mivel nyelvismeret birtokában széleskörű információforráshoz juthat a kutató. Megnehezíti, mivel az angolszász számvitel és a szakemberek alapvetően más logika mentén fogalmazzák meg a szakmai problémákat, és ebből következően sok esetben más megoldásokat is találnak rá (Evans, Nobes, 1996). A szakirodalom olvasásához tehát többnyire angol nyelven megszerezhető szakmai ismeret szükséges, mert e nélkül a választott téma nem dolgozható fel megfelelően.

A fenti probléma jelen van a számviteli szakirodalomban is. Az egyes nemzeti szabályozó rendszerek szaknyelvként választhatják az adott állam statisztikai vagy társadalmi-gazdasági szempontból domináns nyelvét, az adott ország hivatalos nyelvét vagy egy idegen nyelvet is (Parker, 2001). Hogy ez nemcsak elméleti problémafelvetés, azt a szakirodalomban több helyen is tapasztalható. Evans és Nobes (1996) azt vizsgálta, hogy az EGK 4. irányelvének³⁰ angol és német nyelvű fordításában milyen különbségek vannak az egyik meghatározó alapelvet illetően. További vizsgálódásaik során a két ország számviteli rendszerébe való adaptálásának különbségeit is feltárják,

30 Az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 78/660/EGK számú, 4. irányelve meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról

miközben az alapvetően eltérő számviteli rendszerek „filozófiáját” sem hagyják figyelmen kívül.

Erre a problémára mutat rá Sucher, Seal és Zelenka (1996), akik Csehszlovákia első számviteli törvényének három különböző intézmény, illetve szerző általi fordítását vették kritikai vizsgálat alá.

A számviteli rendszerek legfontosabb befolyásoló tényezői

Az oktatás keretében legfontosabb befolyásoló tényezők bemutatása az elsősorban Roberts, Weetman és Gordon (1998) „Nemzetközi Pénzügyi Számvitel (Összehasonlító megközelítés)” című munkája alapján összeállított táblázat tartalmazza.

A számviteli szabályozó rendszereket befolyásoló tényezőket két rétegre bonthatók, az intézményrendszerre és a kulturális környezetre.

A politikai és gazdasági rendszereket a mű liberális-demokratikus, illetve egalitárius-autoritárius rendszerekre osztja. Az első csoportra ugyan jellemző lehet az állami tulajdon (pl. Franciaország) és ennek kontrollja, de ez nem azonos a teljes körű állami ellenőrzéssel. A második csoportot ugyanakkor túlnyomórészt állami tulajdon és teljes körű, erőteljes állami kontroll jellemzi. A szerzők ez utóbbira példának hozzák többek között a Szovjetuniót és a kelet-európai országokat a rendszerváltozás előtt. A liberális-demokratikus társadalmi, politikai berendezkedéshez a kapitalista gazdaságot, az egalitárius-autoritáriushoz a tervgazdaságokat társítják (Roberts, Weetman, Gordon, 1998, p. 10).

A liberális-demokratikus rendszerekben alapvetően két számviteli szabályozás létezik (amelyet a későbbi klasszifikációnál részletesen bemutatok majd). A minimális szabályozást gyakorló (hands-off) és a jóval szigorúbb szabályokat előíró, erősebb ellenőrzést gyakorló (hands-on) rendszerek. A második (azaz egalitárius-autoritárius) csoportot – alapvetően a politikai berendezkedéséből adódóan – természetesen a második típus, azaz a rugalmatlanabb, merevebb rendszerek jellemzik.

A két rendszerben a gazdálkodók magatartása alapvetően eltérő. Az első csoportban a döntéshozók általában együtt tudnak működni a kormánnyal, sikerük fokmérője a megszerzett profit, és (hacsak nem ütközik adózási szempontokkal) nem igyekeznek tevékenységük (elszámolt) eredményét mindenáron igazolni a kormányzat felé. Ugyanakkor az adózási szempontok ebben az országcsoportban is eltéríthetik a vállalkozói magatartást a realizált eredmény kimutatásától.

A tervgazdálkodás alapján működő gazdaságokban az állami tulajdon mellett kiépített érdekeltségi rendszer nem tette a vállalatirányítást közvetlenül profitorientálttá, annál jobban hangsúlyozza az eredményesség önigazolását, ugyanis ezekben a gazdaságokban a számvitel a népgazdasági terv teljesítésének és tervezésnek az alapja (Bailey, 1988).

A piacgazdaságon belül több olyan tényező is létezik, ami alapvetően befolyásolja a számvitel szabályozását. Ilyenek az üzleti szervezetek, a vállalkozások mérete

(komplexitása), a gazdaság szerkezete, az infláció mértéke (ami előtérbe helyezheti a vagyoneértékelés kérdését).

A következő vizsgálati szempont a liberális-demokratikus államok jogrendszere. Ebből a szempontból léteznek az ún. római-német (kodifikált) jog és az ún. precedens-jog. Míg az első az elfogadható magatartást írja le, addig a második s nemkívánatos viselkedést tiltja.

A különböző jogrendszerekhez kapcsolódó számviteli szabályozó rendszerek alapvetően eltérnek egymástól. A római jogot alkalmazó országok komplett gazdálkodási szabályozással rendelkeznek, törvény(ek) formájában, amiben mintaadó, részletező módszerek találhatók, sőt esetenként iparág-specifikus szabályok is. A beszámolók közül szigorúbban szabályozott az egyedi éves beszámoló, mint a konszolidált. Ez a tény összefüggésben van a következő csoportosítási ismervvel is. A számviteli információk felhasználói elsősorban az állam és a hitelezők.

A precedensjoggal rendelkező államokban a számviteli szabályozás kiindulópontja a „true and fair view”. A magyar számvitelben ennek a kifejezésnek a megbízható és valós kép felel meg. A számvitel harmonizációja folyamán ez a követelmény egyre nagyobb szerepet játszik, egyrészt, mert a harmonizáció a precedensjogot alkalmazó országok szabályozásának irányába indult el, másrészt a globalizáció következtében a piaci szereplők egységes – a nemzeti törvénykezéstől független – információkat tükröző beszámolót igényelnek. Ebben a térségben a számviteli szabályok nem törvény, hanem standardok formájában állnak a gazdálkodók rendelkezésére. A számviteli standard egy számviteli jelenség elszámolására, nyilvántartására, vagyon- és eredménybefolyásoló hatásának bemutatására adott megoldási módszerek, eljárások összessége. Sokszor ugyanabban a témában egyszerre több megoldási lehetőség is létezik. A standardok elsősorban a tulajdonosok érdekeit védik, az általuk adott információk mennyiségét és minőségét pedig a piaci igények befolyásolják. Az információkat leginkább a befektetőknek szánják. Ilyen körülmények között sokáig nem létezett ebben a szabályozásban egységes beszámoló.

Az intézményrendszer következő meghatározó eleme az adórendszer. Ennek a befolyásoló tényezőnek az alapvető kérdése úgy fogalmazódik meg, hogy van-e kapcsolat a beszámoló és a gazdálkodók által fizetendő társasági adó között. A liberális-demokratikus államokban az igen és a nem is jó válasz lehet, de azonnal kijelenthető az is, hogy lényegesen eltér a gazdálkodók magatartása a megbízható és valós kép tekintetében, attól függően, hogy igennel vagy nemmel válaszolja meg valaki a kérdést. Ha adózási szempontok nem befolyásolják a vállalkozást a számviteli eredmény kimutatásakor, könnyen belátható, hogy nem érdekelt abban, hogy annak mértékét adózási szempontoknak vesse alá. Ellenkező esetben azonban (amikor a számviteli eredmény a fizetendő társasági adó kiindulópontja) a vállalkozások az eredmény minimalizálására törekednek. Elméletileg felmerülhet természetesen a számviteli szabályok elsődlegessége is a társasági adóval szemben.

Ezt a kapcsolatot a beszámolókra vonatkozó kétszintű szabályozás feloldhatja. Azaz az egyedi beszámolók kapcsolatban állnak a társasági adókötelezettséggel, de

a konszolidált beszámolók nem. Ez a feloldás csak azokban a gazdaságokban igaz, ahol a gazdaság szerkezeti felépítése miatt a konszolidált (összevont) éves beszámoló szerepe nagy. Ott, ahol a vállalkozások méretét tekintve túlsúlyban vannak a mikro-, kis- és középvállalkozások, jelentős tulajdonosi viszonyok nélkül, nincs olyan nagy jelentősége a kétszintű szabályozásnak a megbízható és valós kép szempontjából.

A következő tényező az intézményrendszer eleme, bár elsősorban a piaci szereplők erőviszonyai és általánosan elfogadott viselkedése mutatkozik meg abban, hogy hogyan finanszírozzák a vállalkozásokat egy adott gazdaságban.

Alapvetően két különböző finanszírozási forma különböztethető meg. Az egyik esetben a saját tőkéé, a másokban az idegen forrásoké az elsődleges szerep. Ezt a tevékenységet erősen befolyásolják a kulturális háttértől függő személyes döntések arról, hogy a közvetlen, vagy a közvetett finanszírozási motivációk dominálnak-e, azaz, hogy az emberek pénzüket vállalkozásba fektetik, vagy a bankban tartják. Befolyásolják azok a történelmi, gazdaságtörténeti folyamatok, amelyek egy gazdaságban a fenti személyes döntésekkel összhangban a bankoknak vagy a tőzsdének tulajdonítanak nagyobb szerepet a finanszírozásban. Könnyen belátható, hogy azokban a gazdaságokban, ahol a hitelezők kapnak nagyobb szerepet, ott ennek megfelelően óvatosabb gazdálkodói magatartás alakul ki, mint a nagyobb kockázatvállalásra hajlandó befektetőknél. A fentiekből következően a bankok szerepe, tevékenysége más és más a két területen.

Az intézményrendszer kiemelkedő jelentőségű eleme maga a számviteli szakma. Szerepe elsősorban az adott ország törvénykezési szisztémájától függ. Azokban az országokban, ahol a számvitelt törvényekkel, rendeletekkel szabályozzák, a törvényhozás és az államigazgatás szerepének súlya vitathatatlanul meghaladja a szakmai szervezetekét, még akkor is, ha azoknak törvényelőkészítő szerepük van. A standard-alapú szabályozás esetén a független szakmai szervezetek szerepe sokkal fontosabb. Ugyanakkor az is igaz, hogy a kevésbé uniformizált szabályozás megnehezíti az egységes beszámolórendszer létrehozását és működtetését.

Az 1. táblázat a bemutatott tényezők sajátos összegzése. Nem egyszerűen a felsorolt intézményrendszeri tényezőket mutatja be és csoportosítja, hanem elsődleges szerepet tulajdonít a számviteli információ orientáltságának, vagyis a környezeti tényezőket abból a szempontból súlyozza, hogy a beszámoló legfontosabb címzettje milyen típusú számviteli magatartást preferál, eredményminimalizálót vagy a realizált eredményt kimutatót (Borbély, 2012, p. 78, 80)

Ilyen módon a kialakult számviteli magatartásokat is jellemezni tudja számviteli alapelvekkel. Rámutat arra, hogy a ha a számviteli eredmény szoros kapcsolatban áll a társasági adó meghatározásával, akkor a kontinentális típusú rendszerek az angolszász típusúáknál jobban preferálják az óvatosság elvét és az ennek háttérben meghúzódó „legkisebb és legnagyobb érték” elvét (Borbély, 2007, p. 56), aminek alapján az eszközöket igyekeznek a minimálisra, míg a forrásokat a maximálisra értékelni azért, hogy minimalizálják az eredményt, mint a társasági adó alapját vagy annak kiinduló pontját.

1. táblázat: Az európai szabályozó rendszerek két, alapvetően eltérő csoportjának legfontosabb szakmai jellemzői

Számviteli jellemzők az I. csoportban (kontinentális, hands-on)	Társadalmi-gazdasági tényezők		Számviteli jellemzők a II. csoportban (angolszász, hands-off)
Előírásalapú szabályozás (törvényekkel)	jogrendszer		elvalapú szabályozás (standardokkal)
	Kodifikált (zárt rendszer, alapja a törvénykezés, ill. a végrehajtó hatalom)	Precedens (nyitott rendszer, alapja a bírói ítékezés)	
rugalmasság, megfelelés az állam elvárásainak	ellenőrzés		rugalmasság, megfelelés a döntéshozók elvárásainak
	végrehajtó hatalom, hatóságok (makroökonómiai jelleg)	szakmai szervezetek (könyvvizsgálók) (mikroökonómiai jelleg)	
hitelező, ill. államo-orientált cél: biztosítani a hitelezőt a visszafizetésről eszköz: az óvatosság elvének hangsúlyozása	a vállalkozásfinanszírozás intézményi formája, információorientáltság		befektetőorientált cél: biztosítani a befektetőt az elvárt megtérülésről eszköz: az összemérés elvének hangsúlyozása
	bank	tőzsde	
eredményminimalizációs kényszer, „rejtett tartalék” képzése (összhangban az óvatosság elvével)	kapcsolat a társasági adó törvénnyel		a realizált eredmény kimutatása (összhangban az összemérés elvével)
	szoros	nincs	

Forrás: Borbély, 2012.

Ennek következtében a táblázat csoportosítása implicit formában a megbízható és valós kép megvalósulását is felveti (Borbély, 2012, p. 22). Különösen igaz ez az állítás, ha a kontinentális típusú szabályozó rendszerek konszolidált és egyedi éves beszámolóinak megbízható és valós képét, illetve ugyanazon társaság egyedi és konszolidált számviteli politikáját hasonlítjuk össze.

Rávilágít a globalizált gazdaság és a harmonizáció kapcsolatára, ami a standardokkal szabályozó rendszeren alapszik és mindenképpen nehézséget jelent azokban a szabályozó rendszerekben, ahol előírás alapú rendszerek működnek (Borbély, 2013).

Az elsődleges befolyásoló elemek mellett létezik néhány olyan (egyéb) esemény is, amely döntően befolyásolhatja a számviteli szakmát. Ilyenek lehetnek a nagyhorderejű történelmi események, illetve a különböző országok közötti – a történelem során

kialakult – politikai, gazdasági kapcsolatok. Ennek következtében exportálhatnak, illetve importálhatnak működő számviteli szabályozó rendszereket. Kérdés azonban, hogy az így képződött klónozott rendszerek mennyire életképesek más környezetben.

A kulturális befolyásoló tényezők lehetséges hatásának tárgyalásánál a fenti mű (Roberts, Weetman, Gordon, 1998, p. 36) Hofstede (1984) definíciójából indul ki, amely embercsoportok közös eszméiként, hiteként és értékeiként határozza meg, azaz közös szellemi programként, ami az egyes embercsoportokat megkülönbözteti másiktól. Hofstede a kulturális különbségeket szintekre osztja, a szimbólumokra, a hősökre, a rítusokra és az értékekre.

A számvitelt befolyásoló kulturális tényezők vizsgálata csak akkor lehetséges, ha meghatározhatók azok a dimenziók, amely a vizsgálat szempontjából döntő fontosságúak. Hofstede négy ellentétpárt, dimenziót vizsgált, amely a számviteli szabályozó rendszerek csoportba sorolásának is alapját képezte.

Individualizmus versus kollektívizmus, amit nagyon leegyszerűsítve fogalmazhatnánk úgy is, hogy ki a társadalom tagjai számára a fontosabb, az „én” vagy a „mi”.

Nagy versus kis hatalmi távolságok (egy szervezeten belül), ami annyit jelent, hogy azokban a társadalmakban, ahol a hatalmi rend hierarchikus, azaz az emberek a ranglétra egymástól távol lévő fokain helyezkednek el, elfogadják az ebből következő egyenlőtlenségeket. Ezzel szemben azokban a társadalmakban, ahol hatalmi egyenlőségre törekednek, ott törvénykezési kérdés az egyenlőtlenségek megszüntetése.

Gyenge versus erős bizonytalanság-tűrés. Az első viselkedési formánál a társadalom tagjai megpróbálják ellenőrzésük alatt tartani, befolyásolni a jövőbeni eseményeket, a másodiknál hagyják, hogy azok bekövetkezzenek.

A maszkulin versus feminin (kevésbé vagy jobban gondoskodó) társadalmi jelleg esetén a vizsgálat a tipikusan férfi, illetve női viselkedésmódokat, személyiségjegyeket allokalja.

A fenti fejtegetés látszólag messziről közelít ahhoz az alapkérdéshez, hogy hogyan befolyásolja a kultúra a számvitelt. Roberts és szerzőtársai (1998, p. 44) kiemelik, hogy Gray 1988-ban megjelent munkájában, a *Towards a theory of cultural influence on the development of accounting systems internationally* című művében továbbfejlesztette a fent leírt dimenzionálást, és megalkotta a számvitel szubkulturális dimenzióit.

Az első vizsgálati szempont a szakmaiság versus állami kontroll kérdése, azaz egy országban a számviteli szabályozást önszabályozó (és önfinanszírozó) szakmai szervezetek építik fel, működtetik, alakítják vagy ezeket a feladatokat az állam és az általa irányított és finanszírozott szervezetek látják el.

A második tényező az uniformizáltság versus rugalmasság kérdését feszegeti a számvitel szabályozásában.

A harmadik tényező – konzervatívizmus (óvatosság) versus optimizmus – a számviteli szakemberek viselkedésének alapvető mozgatórugóit, kockázattűrő képességét vizsgálja.

A negyedik szempont a számvitelben előállított információkra vonatkozik: titkoság versus nyilvánosság.

Gray számviteli dimenzionálása (Hofstede munkája alapján) a számviteli rendszerek klasszifikációjakor döntő szempontokat ad mindenkinek, aki megkísérli a csoportosítást. Ugyanakkor, mint minden modell, a fentiek is leegyszerűsítik mind a kultúra, mind a számviteli szakma vizsgálandó kérdéseit. Több dimenzióval dolgozó modellek esetén azonban olyan strukturált rendszer jön létre, ami a csoportalkotást lehetetlenné vagy olyan nehézé teszi, hogy az alkalmazott besorolás nem éri el célját.

Összefoglaló

A fenti célokat, oktatási és kutatási módszereket, a legfontosabb intézményrendszeri és kulturális tényezőket a hallgatók megismerhetik a számviteltörténet tárgy oktatása és tanulása során. A legfontosabb azonban az önálló kutatási teljesítmény és ennek eredménye.

Lukács János, a Magyar Könyvvizsgáló Kamara elnöke az alábbiakat írja „A jövő záloga a kutatás” című cikkében: „Elméleti kutatások, útmutatások, megalapozások, hatás- és szakmai műhelytanulmányok készítése, empirikus kutatási eredmények felhasználása ... nélkül nem képzelhető el ... kiszámítható, előre kalkulálható, hatékony és eredményes szabályozó rendszer felállítása, kiépítése.” (Lukács, 2013, p. 159). A cikk írója, a számviteltörténet oktatójaként az első három követelmény erősítéséhez szeretne hozzájárulni azzal, hogy a számviteli szakma legfiatalabb generációjának tagjait felkészíti ezekre.

Irodalomjegyzék

- Bailey, D. T. (Ed.) (1988). *Accounting in Socialist Countries*. Routledge, London and New York
- Barbu, E. M. (2006). *“Les entreprises francaises cotees face a l’harmonisation comptable internationale: une analyse neo-institutionnelle d’un long processus vers l’homogeneite”* (Ph.D.) University of Orleans (France), 383 pages.
- Barbu, E. – Farcane, N. – Popa, A. (2010). *Looking for an Accounting Identity. The Case of Romania during the 20th Century* http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/53/47/41/PDF/cr_2010_03_E2.pdf (letöltve 2012. augusztus 8.)
- Borbély K. (2007). *Hosszúra nyúlt átmenet? Magyarország, Románia és Szlovákia számviteli szabályozó rendszerei és az éves beszámoló megbízható és valós képe a kilencvenes évek elejétől 2005-ig* (doktori értekezés) Széchenyi István Egyetem, Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola, Győr <http://rgdi.sze.hu/files/Ertekezések,%20tezisek/Borbely%20Katalin%20Ertekezese.pdf>
- Borbély K. (2012). *Fejezetek a számvitel történetéből*, Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány
- Borbély K. (2013). Aszimmetriák a magyar számviteli szabályozásban az ezredforduló után, In: *Ekonomické štúdie – teória a prax (Gazdasági tanulmányok – elmélet és gyakorlat)*, International Research Institute s.r.o., Komárno, ISBN 978-80-971251-2-7, pp 155-160.

- Brewster, M. (2003). American Accounting's British Father, *BusinessWeek Online*; 4/22/2003 <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=9563299&site=ehost-live> (letöltve 2014. június 3.)
- Evans, L.– Nobes, C. (1996). Some mysteries relating to the prudence principle in the Fourth Directive and in German and British law. – *The European Accounting Review*, (5), 2, pp. 361-373.
- Gray, S. J. (1988). Towards a Theory of Cultural Influence on the Development of Accounting Systems Internationally *Abacus* Volume 24, Issue 1, pages 1–15, March
- Gray, S. J. – Roberts, C. B. (1991). East-West Accounting Issues: A New Agenda. – *Accounting Horizons*, (5), 1. pp. 42-51.
- Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values* Beverly Hills, CA: Sage Publications
- Lukács J. (2013). A jövő záloga a kutatás – *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, (55), 4, 159.o
- Miranti, P. J. Patterns of Analysis in Accounting History <http://www.h-net.org/~business/bhcweb/publications/BEHprint/v022n1/p0114-p0126.pdf> (letöltve 2014. június 3.)
- Parker, R. H. (2001). European languages of account. – *The European Accounting Review*, (10), 1, pp. 133-147.
- Roberts, C. – Weetman, P. – Gordon, P. (1998). *International Financial Accounting. A Comparative Approach*. London, Financial Times Professional Limited
- Roberts, C – Weetman, P – Gordon, P (2008). *International Corporate Reporting: A Comparative Approach*. Harlow, Pearson Education Limited
- Sucher, P. – Seal, W. – Zelenka, I. (1996). True and fair in the Czech Republik: a note on local perceptions. – *The European Accounting Review*, (5), 3, pp. 545-557.
- Jogszabályok
- Az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 78/660/EGK számú, 4. irányelve meghatározott jogi formájú gazdasági társaságok éves beszámolójáról
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31978L0660:hu:HTML> (letöltve 2014. június 3.)

A templomosok gazdasági tevékenysége

Csányi Anita

*Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel
mesterképzés*

Bevezetés

A történelem során az európai országok olyan változást éltek meg, amelyek eredményeként alakult ki társadalmuk, kultúrájuk. Ez utóbbi magában foglalja a mindenki által elfogadott viselkedési normákat, a nyelv használatát, a vallási környezetet, a művészeti ágak kibontakozását és a gyakorolt szokások összességét.

A jogalkotást a kontinentális Európa jelentős részén a római-német alapokon nyugvó kodifikált törvénykezés teremtette meg, mely leírja az elvárt viselkedésmintát. A történelmi események sora a kialakult jogi környezetnek megfelelően sok országban központosított hatalmi rendszert teremtett meg, melyben az állam és a központi szervek folyamatos információigényt támasztottak a gazdaság szereplői felé, továbbá ellenőrzési jogot tartottak fenn tevékenységeikre vonatkozóan. A későbbiek során ennek megfelelően alakulhatott ki az adórendszer, mely az adott ország fiskális tradícióitól és berendezkedésétől függött, illetve létrejött a számviteli szakma, mely központosított hatalom megléte esetén erősen szabályfüggő volt. A gazdasági fejlődés nagy hatással volt a számbevétel súlypontjainak alakulására és a szabályozások összességére is.

Dolgozatom célja a gazdasági folyamatok számon tartásának bemutatása a középkori Európában, aminek fókuszpontjában a számbavétel, regisztrálás és számontartás állt. Ezen tevékenységek a gazdasági (pénzügyi) folyamatok háttérében húzódtak meg. Röviden ismertettem az adott korszakra jellemző és nagy befolyással bíró társadalmi felépítést, jogi szabályozást, kultúrát és egy sajátos csoport, a templomos rend pénzügyi szerepét, tevékenységét.

A középkorról

A középkorról általánosságban alfejezet az irodalomjegyzékben szereplő minden napi élet a középkorban forrás gondolatmenetét követi.

Középkor alatt a Nyugat-Római Birodalom felbomlásától az Amerika felfedezéséig terjedő korszakot értjük. A középkor három egymást követő időszakra bontható annak megfelelően, hogy milyen új szellemi irányzat hódított az adott korszakban. Az első korszak az V. és VIII. század közötti időszakot öleli fel, ekkor zárult le a népvándorlás és létrejöttek az első feudális berendezkedésű államok, mint a Nyugati-és

Keleti Gót Királyság, a Frank állam és a Longobárd Királyság. A középkor középső szakaszára tehető a lovagkor kialakulása, mely időszakra már megszilárdult a kereszténység és kialakult a hűbériség fogalma is. A VIII. századtól a XIII. századig terjedő időszakban az egyház hatalma oly mértékben megerősödött és megújult, hogy a XI. században már kereszties hadjáratokra tudta utasítani az európai főnemességet. A következő nagy fejezet a feudalizmus válsága, mely a XIV. századtól elhúzódott egészen az azt követő évszázad hajnaláig, mikor a humanizmus és a reneszánsz irányzatai tért hódítottak. A reneszánsz kor egy átalakulási időszakként funkcionált, mely végül a XVIII. századi felvilágosodáshoz vezetett.

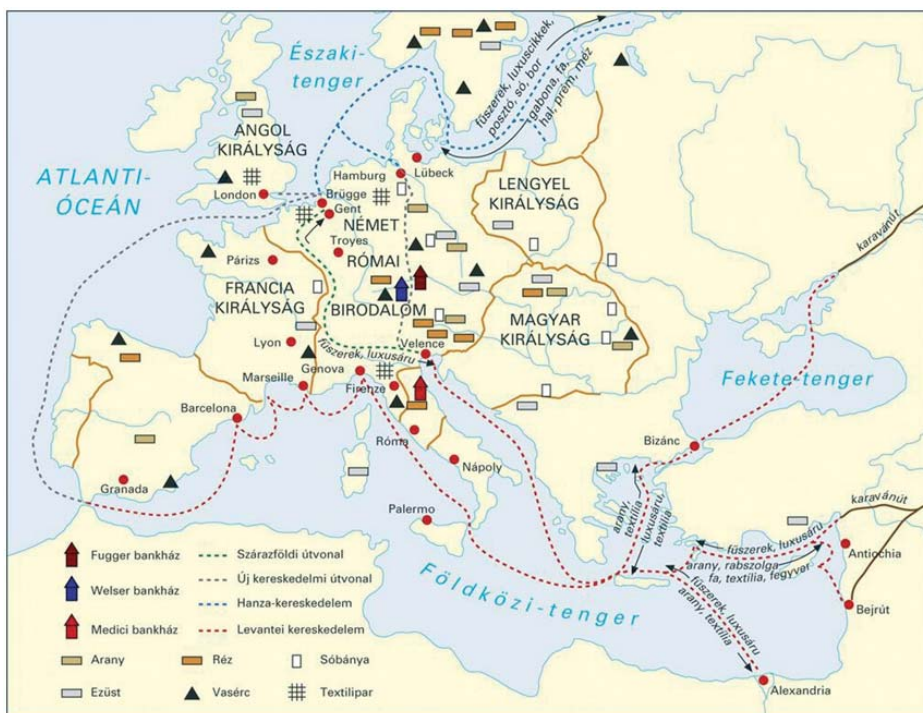
Társadalmi felépítés

Ebben az időszakban a pénzzel való gazdálkodást kizárólagosan a földesurak végezték, viszont a teljes népességnek ez a társadalmi réteg csupán a 10%-át tette ki. A 90 %-os részarányt vállaló parasztság teljes mértékben ki volt szolgáltatva a földesúrnak, saját tulajdonnal nem rendelkezett. Adók formájában fizettek a termőföld használatért a királynak és földesuruknak kilenced, valamint az egyház bevételeihez tized formájában járultak hozzá. Ezen felül számos szolgáltatással, ajándékokkal, és katonai szolgálattal is tartoztak feljebbvalóik felé. A IX-X. században a közigazgatási és jogi rendszer átszerveződött. Kialakultak a korai városok, ahol a betelepült jobbágy már teljes szabadságot élvezett, tulajdonnal rendelkezhetett. Kialakultak a korai parlamentek, ahol a városlakók részt vehettek a megbeszéléseken. Ezt követően bíraskodási önkormányzatok jelentek meg, melyek működése magával hozta a közigazgatási autonómia intézményét. A városokat ettől az időtől a polgárok által választott esküdtekből álló (jurati) tanács és magistratus irányította, élén a polgármesterrel (majos, maire). A városok a királytól kapott jogokkal rendelkezhetek, mit a vásártartási- és árumegállító jog. A korábban rendkívül szűk polgárság rétegének kiszélesedése tehát a városok megjelenésének volt köszönhető.

A kereskedelmi rendszer

Az olyan technikai vívmányoknak köszönhetően, mint a többnyomásos gazdálkodás, szügyhám és csoroszlya alkalmazása, vízi- és szélmalomok megléte, a terméshozamok megnövekedtek, gazdasági fellendülés kezdődött. A kereskedelem is rohamos fejlődésnek indul, melynek egyik oka a népességnövekedésből eredő megnövekedett fogyasztási igény, másrészt a megtermelt felesleg értékesítésére új értékesítési piacok felkutatása vált szükségessé. A kereszties háborúk nyomán Európa megszerette Ázsia luxustermékeit, a különböző fűszereket, a kínai selymet és porcelánt, a föníciai festékeket, az üvegtermékeket, a drágaköveket. A gazdasági növekedés három nagy kereskedelmi útvonalat hozott létre, a **levantei (Földközi-tenger)**, a **Hanza (Balti-tenger)** és a **kettőt összekötő szárazföldi útvonalakat**.

1. ábra: A középkori Európa kereskedelmi útvonalai

Forrás: Száray, 2010

A kereskedelmi útvonalakhoz egyre több város csatlakozott, és a termékek értékesítésének céljából vásárokat tartottak. A legtöbb európai ország a Karoling-pénzrendszert használta, vagyis a fontot, a shillinget és a dénárt, de ezek értéke lényegesen eltért egymástól. A fizetési nehézségek csak a XIII. század második felére rendeződtek, hiszen ekkor jelent meg az európai piacokon stabil fizetőeszköz, a IX. Lajos által veretett garas, illetve az 1252-ben Firenzében kibocsátott aranyforint.

A XI-XII. században megjelentek a céhek, melyek létrejöttét a városi hatóságok ösztönözték abból a célból, a piacra kerülő élelmiszerek és iparcikkek árát központilag szabályozni és ellenőrizni lehessen. A céheken belül a későbbiekben szigorú rendszer került kialakításra, a 14. századra már független szervezetekként működtek, politikai testületként is elismerték őket. Megteremtették a vállalati körökben ma is használatos üzleti titok fogalmát, technikai eljárásaik és a céhre vonatkozó minden egyéb belső információ titkos volt, továbbá a tagokat folyamatos vagyosodási beszámolásra kötelezték. A céhek azonban csak a helyi piacok számára biztosították a megfelelő mennyiségű árut. Az export iparok nem támaszkodtak a céhes kultúrára, itt megfigyelhető az első tőkés szervezetek kialakulása, melyekben az erőforrások közül különvált a tőke és a munkaerő. A mesterek a nagykereskedő

megbízásából tevékenykedtek úgynevezett kihelyezéssel rendszerben. A szabad kereskedelem és verseny gátjaiként leírt céhek csak az ipari forradalom hajnalán vesztek el jelentőségüket.

A középkor egyik számvetési újításának mondható a 795-ben Nagy Károly által bevezetett rendelkezés, miszerint a királyi birtokokról minden év végén jelentést kell készíteni, azokat számba kell venni. A számlálás egy formanyomtatvány alapján került elkészítésre. A kettős könyvvezetés legkorábban 1340-ben jelent meg Genovában, tartalmilag az állam bevételeit és kiadásait állította szembe kezdetleges főkönyvi tagolásban. Ezen időszakból származik az első mérlegyszerű áttekintés táblázatos formátumban. Az erőszakon alapuló társadalmi rendszerek esetében a számbavétel vagyoni leltár formájában valósult meg. A kereskedelem fejlődésével és a társadalmi rend átrendeződésével azonban mindinkább az eredményre helyeződött át a hangsúly, vagyis a ráfordítások és a hozam alakulására. Nem csupán a vagyon megjelenési alakjának kérdése merült fel, hanem az érdekelttek annak származási helyéről is igényeltek információt. A következő előrelépés a fizetések időbeli átütemezése volt, hiszen a kereskedelmi ügyletekben lehetővé vált a hitelnyújtás, így szükséges volt fejlegyezni a pénzüsségeket meghaladóan az adókat és hitelezőket is.

A lovagi kultúra

A XI-XIII. századi udvari kultúra képviselője a lovagi kultúra lett, mely sajátos viselkedési és érintkezési normákat és erénykódexet foglalt magában. Kiemelt eszményei voltak a hűség és hősiesség, a jámborság és áldozatkészség. A lovagokat a nemességgel azonosították és ez fordítva is igaz volt, bár a lovagi kultusz elsősorban a kereszténységgel és a hűbériséggel állt kapcsolatban. A lovagi kultúra teljes feltáráshoz szükséges megemlíteni a szerelem rendkívül fontos szerepét ezen időszakban. Mivel a férfi és nő viszonyát feudális függés és a hűség alapján ábrázolták, ezért a szerelem véleményük szerint nemesíti a lelket és a törekeny női nem védelmére ösztönöz. Az erényeknek és a viselkedésnek a fent említett rendszerét udvariságnak nevezték, melyből a napjainkban is használatos udvariasság kifejezés fejlődött ki. A XII. század második felétől számos verses regény keletkezett, mely megőrökíti a lovagság mindennapjait és nemes cselekedeteiket.

Az egyház sajátos felfogása szerint a rendfenntartás volt a lovagság feladata, amely tisztségben egyesítették a lovagot a pappal. Az egyház nézeteiben a lovagok feladata a szegények és elesettek védelmezése, másrészt a pogányok ellen folytatott harc a Szentföld visszafoglalásáért, s eszerint papi lovagrendek szerveződtek (Mindennapi élet a középkorban).

A templomos rend kialakulása

A Templomosok vagy Templomos Lovagrend nevet viselő szerzetesrend volt az egyik leghíresebb a keresztény harcos szervezetek közül. Létrejötté 1118-ra tehető,

keresztes lovagokból álló tagjai a Szentföldön hozták létre. Céljuk a Szentföld zarándokainak védelme volt, Krisztus szegény lovagjainak nevezték magukat, s a kilenc tagból álló rend Hugues de Payens vezetésével tevékenykedett. II. Balduin jeruzsálemi király vette pártfogásába a lovagokat, aki Salamon király egykori templomának egyik szárnyát adományozta lakhelyül számukra, így ezután kapták Templomos elnevezésüket.

A rend szabályzata latin nyelven készült el az 1128-as Troyes-i zsinat eredményeként, hivatalos katonai vallási renddé nőtték ki magukat. Később Clairvaux-i Szent Bernát megalkotta a rend szellemi programját összefoglaló írást, mely *Az új lovagság dicsérete* címet viselte. A pápa eltérő, kedvezőbb szabályozásokat vezetett be a rend tagjai számára: felmentette őket a birtokaik után fizetendő egyházi tized beszolgáltatása alól, templomok építését engedélyezte számukra. A rend képviselői azonban nem csak Jeruzsálemben, hanem Antioch, Tripoli, Aragon és Portugália területén is megjelentek. Idővel megalakultak az újabb keresztes szerzetesrendek Magyarországon, Németországban, Szicíliában, Görögországban, Franciaországban, Angliában és Skóciában is. A XII. században már a rend tagjai képezték a vezető nagybirtokos réteget Szíriában és Palesztinában. Általános szabályként mondható el azonban, hogy minden területi egységen kialakított szervezet gazdasági helyzetének hasonlóan kellett lennie.

A rend szervezete

A templomosok elitjét a lovagtestvérek alkották, akik egyforma felszereléssel és ruházattal bírtak. Ennek részét képezte a bal vállukon átvetett fehér köpeny piros kereszttel, melyet maga a pápa engedélyezett, és a templomosok jelképévé válhatott az idők során. A katonai feladatokat ellátták, ezen felül életmódjuk a szerzetesekével egyezett. A fegyverhordozók alkották a rend második legnépesebb csoportját, legfőbb feladataik közé tartozott a lovagok segítése, szolgálata. Megjelenésük lényegesen szegényesebbnek volt mondható, szürkésbarna egyszerű szabású ruházatot viseltek, létszámukat tekintve azonban nyolcszoros többségben voltak a lovagtestvérekhez képest. A harmadik réteget a papok tették ki, akik a rend tagjainak lelki életét gondozták. Csupán jelentősebb rendházakban voltak megtalálhatók és elsősorban a Szentföldön éltek.

A templomos rend élén egy megválasztott Nagymester állt, aki élete végéig maradt pozíciójában, helyettessel rendelkezett. A harmadik legfontosabb tisztséget a hadi ügyekért felelős marshall töltötte be. Rangban utánuk a provinciák (rendházak) vezetői következtek, jogkörük a nagymesteréhez volt hasonló, de földrajzilag kisebb területre terjedt ki. A rendházak vezetői évente gyűléseket tartottak. A rend olyan saját jelképekkel, szimbolikus tárgyakkal rendelkezett, mint a pecsét illetve a zászló. Zászlójuk eredetileg fekete-fehér foltos volt, a XII. század közepétől jelent meg a fehér alapon vörös keresztet ábrázoló lobogó.

Vagyoni felemelkedés és erkölcsi bukás

A XIII. század második felére a rend szinte Európa összes országában képviselte magát, és hatalmas vagyont halmozott fel. Jövedelmeik az 1150-es évektől kezdtek el jelentősen gyarapodni. Bevételeik nem csupán adományokból származtak, banki- és pénzügyi tranzakciókat is végrehajtottak, a történelem első bankáiraivá váltak. A zarándokok számára kiépített bankrendszer működése azon alapult, hogy azok útjaik során pénzüket a templomos rendházakba helyezték el letétbe. Ezáltal nevékhöz fűződik a gyors készpénz-átutalási modell kifejlesztése, melynek lényege szerint egy bizonyos földrajzi helyen letétbe helyezett összeghez néhány nap elteltével hozzá lehetett férni egy másik templomos rend kasszájából. Így nem volt szükséges a pénz effektív szállítása, mely rendkívül kockázatos lett volna az esetleges rablótámadások miatt.

Az uzsora szedése isten ellen való cselekedetnek minősült, azonban a pápa személyes engedélyének köszönhetően kamatot szedhettek kintlévőségeik után, s ennek mértéke esetenként a hatvan százalékot is elérte. A nyújtott kölcsönöket kezdetben csak magánszemélyek (elsősorban nemesek) vették igénybe, majd a fejedelmi és királyi udvarok részére szintén kiállítottak hitelleveleket. A főurak mind gyakrabban jelölték meg a rendet örökösükként, hiszen a szegénységi fogadalom csupán a rend tagjaira vonatkozott, nem a szervezet egészére.

A váltó, mint pénzügyi eszköz használatának elterjedése szintén a templomosok rendjéhez köthető, mely a követelések visszafizetésére nyújtott garanciát. Képes volt időlegesen helyettesíteni a fizetőeszközt, közvetíteni a cserét. A pénz helyett kapott fizetési ígéret határidővel, kamatokkal és elidegeníthetőségi joggal rendelkezett. A váltó, mint a modern pénz előfutára nem csak forgalmi értéket képviselt, de egyben segítette az ügylet szereplői közti bizalmi rendszer kiépülését.

A rend gazdasági ereje és ezáltal befolyása folyamatosan nőtt, azonban önálló sodási törekvéseinek köszönhetően (egy önálló állam létrehozás Ciprus szigetén) szembekerült a francia királyi udvarral.

1307. október 13-án a francia Fülöp király (IV. /Szép/ Fülöp) egy éjszaka leforgása alatt lefoglalta a rend vagyonát saját királyságában, és tagjait bebörtönözte a keresztény vallás meggyalázása miatt. Az elfogottak kínzással kicsikart vallomásai alapján minden keresztény fejedelem jogot formálhatott a keresztesek földbirtokainak elkobzására, az elfogott lovagok nagy részét máglya általi halálra ítélték. Az egyházi akarattal a nemesek nem szegültek szembe, hiszen sokaknak még fennálló tartozása volt a rend felé, és el akarták kerülni annak visszafizetését. Ezek után a pápa az 1311-1312-es Vienne-i zsinaton feloszlatta a templomosok rendjét.

Összefoglalás

A gazdasági és társadalmi rendszerek folyamatos változása nagy hatást gyakorolt a számvetési és pénzügyi szabályozás területeire is. A középkorban lezajlott folyamatok eredményeként a hűbéri rendszerhez kapcsolódóan már megvalósult a vagyoni helyzet figyelemmel kísérése, melynek folyományaként a városállamokban kialakulhattak

a ma is használatos kettős könyvvitel alapjai. A lovagi kultúra elterjedése és a keresztes lovagok tevékenysége teremtett létjogosultságot a bankári tevékenységeknek.

Összességében elmondható, hogy a középkor történelmének áttekintésével felvázolható a pénzügyek és a számvitel fejlődésének egy határozott irányzata.

Irodalomjegyzék

Borbély K. (2012). *Fejezetek a számvitel történetéből*. Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány

Hodge, S. (2009). *A templomos lovagok*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

Molnár M. (2010). *A templomos lovagrend alkonya*. Budapest, Miles Christi

Száray M.: A térkép szerepe és elemzése a történelemórán <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/szaray-miklos-a-terkep-szerepe-es-elemzese-a-tortenelemoran/> (letöltve: 2013. 02. 28.)

A templomos lovagok története:

<http://www.mostly-medieval.com/explore/temphist.htm> (letöltve: 2013. 02. 26.)

<http://www.beyond.fr/history/templars.html> (letöltve: 2013. 02. 26.)

<http://www.historytoday.com/helen-nicholson/saints-or-sinners-knights-templar-medieval-europe> (letöltve: 2013. 02. 27.)

<http://thinkagainbyg.blogspot.hu/2011/10/templomos-lovagrend-tortenete.html> (letöltve: 2013. 02. 28.)

http://www.bibliotecapleyades.net/sociopolitica/sociopol_masonsknightstemplar05.htm (letöltve: 2013. 02. 28.)

Mindennapi élet a középkorban:

<http://tortenelemklub.com/koezepakor/egyeb-koezepakor/190-mindennapi-élet-a-koezepakorban> (letöltve: 2013. 02. 25.)

Számvitel az ókori Egyiptomban

Gönczné Endrődy Anikó

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel mesterképzés

“As a scribe you are given the power and knowledge of writing. First, you must learn the common script of the land so you can perform everyday tasks. After that, if you are lucky and talented, you will also learn the sacred script. Those who learn the sacred script will learn the secrets of the gods and the mysteries of the land.”

Bevezetés

A számvitel története az emberiség történelmének korai szakaszára nyúlik vissza, és tulajdonképpen egybe esik az írás kialakulásával is. A vagyon kimutatására irányuló első kezdetleges feljegyzések több mint 5 ezer évvel ezelőttre tekintenek vissza, az ókor sumér kultúra örökségére. Megdöbbentő és egyben elgondolkodtató is ez a tény: a mai modern számítástechnikával alátámasztott szigorú számadások fejlődéstörténete – forrásokkal bizonyíthatóan – korával megelőzi szinte valamennyi ma ismert tudományt kialakulását.

Ha a történelem időkerékét visszairányítjuk az ókori Egyiptomi Birodalom idejére, amely a Kr. e. 3000 – 30-ig terjedő időszakot jelenti, érdekes felfedezésekre juthatunk nemcsak írásuk, a hieroglifák kialakulásával, és az ókori egyiptomi kultúrával, állami felépítéssel kapcsolatban, de az afrikai ország számviteli tudományát illetően is.

Jelen dolgozat célja, hogy bepillantást nyújtson az ókori Egyiptom gazdaságának számba vételébe, így az egyiptomiak számviteli ismereteibe, valamint „könyvelőik”, azaz írnok hivatalnokaik életébe.

Az ókori egyiptomi írás és a számvitel kialakulása

Az írás kialakulásával kapcsolatban számos országban található kezdetleges jel, ábra, eszköz, amelyek arra utalnak, hogy már az őskorban, illetve később az ókor kezdetén is foglalkoztatta az emberiséget gondolatainak rögzítése, „időtálló” kifejezése. A régészeti ásatások, kutatások eredményeként történészek arra jutottak, hogy az első írásos emlékek valójában nem magánlevelezések, vagy valamilyen esemény elbeszélése miatt jöttek létre, hanem a vagyon nyilvántartása miatt.

Alsó-Mezopotámiában, Uruk városában használták – bizonyíthatóan – először a számvitel korai formáját Kr. e. 3300 körül. A vagyon megszámlálásához a számadatokat „számolókövek” segítségével tartották nyilván, amely tulajdonképpen égetett

agyagkorongokat jelentett, melyeket különböző edényekbe tettek. Ezt követően az edényt lezáró pecsétre rajzolták rá annak a „vagyontárgynak” a piktogramját, aminek a mennyiségét meg akarták számolni. Így a különböző jelek, piktogramok segítségével nemcsak a termények mennyiségét tudták rögzíteni, de azok nevét is. Természetesen az írás kezdetlegessége nem tette lehetővé az összetettebb gondolatok kifejezését, emiatt újabb jelek, ábrák megjelenésére volt szükség. Így alakult ki a sumérok ma ismert írása, az ékírás, amelyet főképp náddal agyagtáblákra véstek (Kalla, 2014).

1. ábra: Sumér „Számoló kövek” és ékírásos agyagtábla, amellyel a sör előállításához szükséges nyersanyag mennyiségét jegyezték fel

Forrás: Mozaik Education (2014)

Az egyiptomi írás ezzel szemben csak később, Kr. e. 3000 körül jelent meg, azt azonban a kutatóknak máig sem sikerült kideríteniük, hogy a hieroglifák kialakulásának van-e köze a sumérok ékírásához. A történészek szerint valószínűsíthető, hogy nincs, mivel az egyiptomi írás létrejöttéhez nem volt szükség hosszabb időszakra, hiszen már a kezdetektől logikus, hatékony rendszerként jelent meg. Ezzel szemben a sumér ékírás kialakulásához hosszú évezredekre volt szükség, amíg a sziklafestmények és edénydíszítések képei lassanként rendszerré álltak össze. (Wimmer, 2001, p. 343.) Mindemellett lényeges különbségként jelölik meg egyes kutatók azt a tényt is, hogy míg a sumérok a kezdetekben gazdasági célból alkalmazták az írásjeleket, addig az egyiptomiak az istenek ajándékának tekintették az írást, és sokkal inkább „vizuális költészetük” kifejezésére szolgált, mintsem racionális és gyakorlatorientált vagyonkimutatásra. A hieroglifa szó maga is „szent jel”-et jelent, amely arra utal, hogy az emberek az írást és az írnokokat is egyaránt tisztelték. (Wimmer, 2001, p. 343.)

Az első egyiptomi hieroglif jelek a felső-egyiptomi Abüdoszból származnak, ahol a dinasztikus kor előtti királysírok találhatóak Kr. e. 3000 körüli időszakból. „Közvetett bizonyítékok utalnak arra, hogy már az 1. dinasztiatól (Kr. e. 2950 körül) léteztek teljes könyvek. A hieroglifák történetének másik végpontját a Philai szigetén álló egyik templom Kr. u. 394-es felirata jelzi. Addigra ezt az írást már jó ideje csak az óegyiptomi vallás néhány megmaradt papja értette. Az ország ekkoriban bizánci fennhatóság alatt állt, amelynek császárai tiltották a „pogány” kultuszokat, rég feledésbe merült „isteni szavaikkal” együtt. (Wimmer, 2001, p. 343.) Figyelemre méltó, hogy az egyiptomi hieroglif írás nagyjából három és fél ezer éven keresztül fennmaradt.

A hieroglifákat a hétköznapi életben csak „örökre megfogalmazott” szövegekként, első sorban vallási, történelmi vagy politikai életben használták az írás monumentalitása miatt. Azonban a hieroglifákkal majdnem egyidejűleg megjelent egy egyszerűsített írásmód is, az ún. hieratikus írás („papi írás”), amelyet folyamatos írásként használtak és a mai kézírásnak feleltethető meg. A kezdeti időkhöz képest nagyjából két és fél ezer évvel később (Kr. e. 7. század körül) az írás tovább egyszerűsödött, így kialakult a démotikus írás, azaz a „népi írás”. (Wimmer, 2001, p. 345.)

Egyiptomi hieroglifákat, hieratikus és démotikus szövegeket nemcsak templomok, sírok és szobrok és egyéb műemlékekre vésvé találhatunk, de papiruszon és a hétköznapi életben használt tárgyakon, köveken is. Műfajukat tekintve lefedik a ma ismert irodalmi – lírai, prózai, etikai – dokumentumokat, de természetesen jogi, gazdasági, kereskedelmi, állami bürokratikus, illetve magánjellegű feljegyzéseket is. (Wimmer, 2001, pp. 343-355.)

A hieroglifák újbóli felfedezése és megértése

Az egyiptológusok hosszú évszázadokon keresztül kutatták az ókori egyiptomi kultúrát, történelmet, illetve az egyiptomi nép hétköznapijait. Számos lelet, építmény és egyéb tárgyi emlék, valamint sír árulkodik egy letűnt kor egykori fényéről. A sok-sok érték, és régészeti eredmény azonban mit sem ér, ha a kutatók nem értik a felvésett jeleket, ha nem tudják értelmezni a hieroglifákat. Az egyiptomiak történetének érdekes fintora ugyanis, hogy a három és fél ezer éven át használt írás feledésbe merült, és azt csak a 19. század végétől kezdték újra megérteni az egyiptológusok és régészek.

Az írás megfejtéséhez úttörő szerepet kapott a francia kutató Jean-Francois Champollion (1790-1832), aki az ún. Rosette-i kő segítségével megértette a hieroglifák jelentését. A leletre „Napóleon egyiptomi hadjárata idején találták El-Rasid kikötővárosában, amelyet az európaiak Rosette-nek neveztek. A francia kapituláció idején a tekintélyes súlyú, 762 kilós sztélét Londonba vitték, azóta a British Museum egyik büszkesége.” (Schulz-Seidel, 2001, 343. o.)

Tudományos felfedezését más kutatók is előkészítették, így a svéd Johan David Akerbald és az angol Thomas Young. A felfedezés kulcsa, a Rosette-i kő volt, amely három különböző írással és két nyelven, hieroglifákkal, hieratikus írással és görögül tartalmazta ugyanazt a szöveget a Ptolemaiosz-korból (Kr. e. 196). „Azóta egyiptológusok nemzedékei dolgoztak az egyiptomi nyelv feltámasztásán. Mára odáig jutottak, hogy amennyiben a szöveg állapota ezt lehetővé teszi, nagyjából mindent megértének.” (Wimmer, 2001, p. 344.)

2. ábra: A Rosette-i kő, amely alapján megfejtették a hieroglifák jelentését

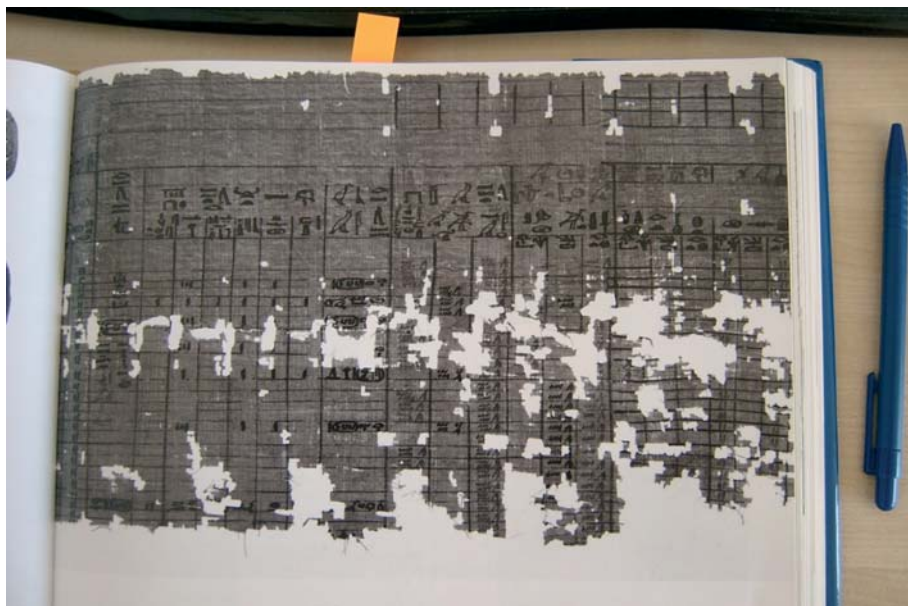
Forrás: Schulz- Seidel, 2001, p. 342.

Az írásos emlékek megismerése megnyitotta a kutatók előtt az utat az egyiptomiak mindennapainak, kultúrájának és gazdaságának megismerése előtt. Így ma már könyvedén megismerhetjük az ókori Egyiptom „számvitelét”, és „könyvelőinek” életét is.

Az ókori Egyiptom „számviteléről”

Az ókori egyiptomiak hétköznapijaik során számos esetben jegyezték fel olyan gazdasági tartalmú adatokat, szövegeket, amelyek tudatos gazdálkodásra utaltak. Az ilyen gazdasági tartalmú írásos emlékek egy nagyon értékes darabja az a közel 20 cm-es hieratikus írással létrehozott papirusztekercs, amely az Óbirodalom idejéből Kr. e. 2470 körüli időszakból maradt ránk. A feljegyzés Noferirkaré királyi halotti templomában bemutatott naponkénti áldozat egyhavi elszámolását tartalmazza lényegében a mai könyvelési módszernek megfelelően. (Wimmer, 2001, p. 353.)

3. ábra: Abuszir, Noferirkaré halotti templomban bemutatott naponkénti áldozat havi elszámolása a mai könyveléshez hasonlóan, Kr. e. 2470 körül

Forrás: Schulz-Seidel, 2001, p. 353.

Gazdasági-kereskedelmi tartalmú szövegeket azonban nemcsak a papi és az állami réteg feljegyzései között találunk, de a Thébához közel eső Deir el-Medine település fennmaradt emlékei között is. Itt ugyanis olyan kézművesek és művészek éltek, akik tudtak írni és olvasni, ám ők az „ingeny írólapot”, azaz kődarabokat és cserépedény-töredékeket, ún. osztrakonokat (Schulz-Seidel, 2001, p. 517.) használtak feljegyzéseikhez. „Árakat foglaltak írásba, részletfizetésről állapodtak meg, hitelt vettek fel, szamarat béreltek, hogy csak néhány ügyet említsünk. Ha a megállapodásra többé nem volt szükség, az osztrakont egyszerűen bedobták a kútba; ott találtuk rájuk a 20. század elején a régészek. Több tízezer hieratikus írással lejegyzett szöveget sikerült így megőrizni az utókornak, amelyek betekintést nyújtanak az ókori Egyiptom gazdasági életébe.” (Gutgesell, 2001, p. 371.)

A Deir el-Medine-i leletek alapján az egyiptológusok az árakra és a bérekre vonatkozóan is találtak utalásokat, feljegyzéseket. Érdekes azonban, hogy a Kr. e. 4. századig az egyiptomiak nem ismerték a pénzt, mint fizetőeszközt. Az ő fizetőeszközük az azonos méretű zsákokba mert gabona (árpa vagy tönkbúza), illetve később az egyforma darabkora tört nemesfém volt. Így a béreket gabonában állapították meg, melyeket meghatározott árfolyamon át lehetett váltani nemesfémre is, például ezüstre vagy rézre. A feljegyzések alapján „két előmunkás és az írnok havonta két zsák árpát és öt és fél zsák tönkbúzát kapott, az egyszerű munkások másfél zsák tönkbúzát és négy zsák

árpát, az inasok csak fél, illetve másfél zsákot, más segédmunkások még kevesebbet. Egy zsákba pontosan 77 liter gabona fért. (...) A fém és a gabona viszonya – ezáltal a bérek színvonala – olykor erőteljesen ingadozott.” (Gutgestell, 2001, p. 371.)

A feljegyzések azonban a bérelszámolás szigorú számbavétele mellett pontosan rögzítette még az elvégzett munka mennyiségét és a hiányzásokat is. A kiesett munkaidőt le kellett dolgozni. Az egyiptomi hivatalnokok precizitása azonban a „bérszámfejtés” területén is kiemelkedő volt. A dolgozók teljesítménye és hiányzása mellett összehasonlító adat is állt, méghozzá a tervadatok. Így tehát a terv-tény összehasonlítás – amely ma a kontrolling egyik fontos eszköze – „feltalálása” nem a 20. század eredménye. Mindemellett pedig még a kiemelkedő teljesítményeket is ösztönözték, sőt külön ki is emelték: „Az a magas rangú kormányzati tisztviselő bizonyult a legszorgalmasabbnak, aki jó egy év alatt megkettőzte a teljesítményét, s ezt a tény nagy stéljén³¹ nyomatékosan meg is említette.” (Gutgesell, 2001, p. 371.)

A bérelszámolás mellett az egyiptomiak a gazdasági eseményeket is rögzítették, melyről egy 20. dinasztia (Kr. e. 1186-1069) idejéből való osztrakon tudósít: „Amit Paidehu egy rézedényért fizetségül kap: 10 deben³² rezet, 5 hin³³ (=2,5 liter) szezámolajat, aminek hinje egy deben; egy sima anyagból készült inget 5 deben értékben; 2 bőrzsákot 4 deben értékben, 4 gyékényt 2 debenért, 4 hin balzsamolajat 2 debenért, összesen 28 rézdeben, tartozás 9 deben.” (Gutgesell, 2001, 372. o.) A feljegyzésből látható, hogy jóllehet cserekereskedelem folyt ekkoriban az ókori egyiptomiak között, az áraikat mégis debenben adták meg. A mai könyvvitelhez hasonlóan pedig a saját és idegenforrást, azaz a tartozást is megjelenítették.

A sokatmondó leletek között – a fenti érdekességek mellett – a kutatók további meglepő tényre is bukkantak: Kr. e. 1500-ban a Deir el Medine-e munkások megszervezték a világtörténelem első, forrásokkal is bizonyítható sztrájkját, amely a sztrájkolók győzelmével ért véget, és az államhatalom sem büntette meg a munkásokat. A bérek és az emberek élelmiszerellátásában ugyanis fennakadás volt ekkortájt, emiatt az emberek éheztek. „A legmagasabb rangú tisztviselő személyesen ment el hozzájuk, és megígérte, hogy segít. De a segítség elmaradt, ezért a munkások ismét beszüntették a munkát, sőt még a királyok nyugat-thébai halotti templomait is elfoglalták. Csak akkor kezdtek ismét dolgozni, amikor Théba polgármestere személyesen hozta el nekik a gabonát és a rezet.” (Gutgesell, 2001, p. 372.)

31 Stélé: görög eredetű szó, „álló, legtöbbször téglalap alakú kőlap (később fából is), felső része gyakran lekerekített. Különböző tartalmú szövegeket és képeket hordozott, például emlékezés a halottra a sírban, vagy ritkábban bizonyos események, szerződések nyilvános bemutatása. Ez utóbbiak gyakran hatalmasak voltak, és a templomok kapujában vagy udvarain állították fel őket.” (Schulz-Seidel, 2001, p. 519.)

32 Deben: az ókori Egyiptomban a súly mértékegysége, az Újbirodalomban 1 deben = 91 gramm (Schulz-Seidel, 2001, p. 514.)

33 Hin: „az egyiptomi űrmérték neve, mely kb. 0,48 liternek felel meg.” (Schulz-Seidel, 2001, p. 514.)

Írnokok és hivatalnok, azaz ókori „könyvelők” élete Egyiptomban

Az ókori Egyiptom társadalma a fáraón, illetve családján és udvartartásán kívül a kormányzókra és kormányzottakra osztható fel. A kormányzó réteg, azaz a tisztségviselő hivatalnokok és a hadsereg az állam meghatározó része volt. Ugyanakkor a vallás és a gazdaság akkoriban szétválaszthatatlan fogalom volt, így a templomok, kultuszhelyek is „gazdálkodási vállalkozások” voltak, „rendelkeztek az ország termelőeszközeinek, termőföldjének, munkaerejének és a nyersanyagok feldolgozásához szükséges szerszámoknak egy részével. Az Újbirodalom elején például a karnaki templom igazgatása hozzávetőleg olyan felépítésű volt, mint az államigazgatásé, saját kincstárral, uradalmi előljárával és magtárral.” (Pardey, 2001, p. 363.)

Az ókori egyiptomi „gazdasági vállalkozások” azonban az állam kezében voltak, tisztségviselők vezették őket, és az állam fizetette bérüket. Emiatt különös kiváltságnak számított a tisztségviselői lét Egyiptomban, melynek alapfeltétele az írás, olvasás és a számolás volt. „A hivatalnokokkal szemben alapjában véve mindenütt azonos követelményeket támasztottak, ami lehetővé tette, hogy bármikor átmenjenek az egyik igazgatási ágból a másikba. (...) Földet kaptak, amelynek termése biztosította a létfenntartásukat és részesedtek annak az intézménynek a gazdasági hozamából is, amelynél dolgoztak. A templom gazdasági haszna az ott dolgozók javát szolgálta, az elosztás alapja az illetőnek a hierarchiában elfoglalt helye volt.” (Pardey, 2001, p. 363.)

Az ókori birodalom tisztségviselőjének léte sok kiváltsággal járt, ezért nem volt ritka, hogy apáról fiára szállt a „mesterség”, jóllehet a fáraónak kellett szentesítenie a hivatal betöltését. Az ókori Egyiptomban azonban csak keveseknek jutott az a kiváltság, hogy írónak tanulhassanak, valószínűsíthetően csak a hivatalnok családban születettek tanulhattak az „írónokiskolában”, amely a templomokhoz vagy az állami hatósághoz kötődött. A szigorú fegyelemben történő oktatás részeként a diákok maguk választhattak a tudományok közül – így a „számolás művészetét” is, amely a valóságban a bevételek és a kiadások, valamint a termelt mennyiségek feljegyzését jelentette. (Pardey, 2001, p. 363.) A „hivatali pályafutások végén az arra érdemes hivatalnokok jól fizetett papi állást kaptak a nagy templomokban. Ez a javadalmazás akár pótlólagos vagy öregségi ellátásnak is felfogható.” (Pardey, 2001, p. 363.)

Záró gondolatok

A Kr. e. 3000 körül kezdődő dinasztikus időszak – melyet kb. 150 évvel megelőz a Predinasztikus időszak – az ókori Egyiptomi kultúra és állam kialakulásának kezdetét is jelentette. A több mint 3000 éven át fenntartott birodalom szigorúan központosított és tisztségviselő hivatalnokok által felügyelt és irányított állami rendszer volt. A történelem meglepő fintora azonban, hogy a csaknem 5 ezer éves kultúra kezdeti idejében is használták már a számvitel alapjait. Természetesen nem a ma ismert komoly rendszerű vagyonynyilvántartásra kell gondolni, hanem egy jóval egyszerűbb, ám logikájában nagyon hasonló bevétel-kiadás, saját tőke-idegen tőke kimutatásra. Ugyanakkor már az ókori egyiptomiak is tanulták a megtermelt termények számba vételének nyilvántartását,

a dolgozói bérelszámolást, teljesítményük mérését, valamint terv-tény összehasonlítást is végeztek. Mindez nagyon fejlett, tudatos gazdálkodásra utal.

A tudatos gazdálkodás feltétele pedig írni, olvasni, és számolni tudó írnokok – vagy ahogyan ma neveznénk őket pénzügyi-számviteli szakemberek –, akik még öregségükben is nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvendtek a birodalomban.

Irodalomjegyzék

Baines, J. – Málek, J. (2000). *Az ókori Egyiptom atlasza*, Helikon Kiadó

Brega, I. (2000). *Egyiptom*. Gabo Kiadó

Gutgesell, M. (2001). Gazdaság és kereskedelem 371-375. o. In: Schulz, R. – Seidel, M. (2001). *Egyiptom, A fáraók világa*. Vince Kiadó

Hart, G. (2001). *Az ókor Egyiptom*. Passage Kiadó

Kalla, G. (2014). Az írásbeliség kezdetei és a korai írásbeliség társadalmi beágyazottsága
http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.nyelvek.es.irasok/index.asp_id=159.html 2014.06.14-i állapot

Mozaik Education <http://www.mozaweb.hu/> 2014.06.13-i állapot

Pardey, E. (2001). A királyi közigazgatás. 357-363. o. In: Schulz, R. – Seidel, M. (2001). *Egyiptom, A fáraók világa*. Vince Kiadó

Schulz, R. – Seidel, M. (2001). *Egyiptom, A fáraók világa*. Vince Kiadó

The British Museum. The Old Master Scribe <http://www.ancientegypt.co.uk/writing/story/main.html> 2014.06.14-i állapot

Wimmer, S. (2001). Hieroglifák – Írás és írásbeliség. 343-356. o. In: Schulz, R. – Seidel, M. (2001). *Egyiptom, A fáraók világa*. Vince Kiadó

Az iszlám számvitel

Kisiván Nikola

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel mesterképzés

Az iszlám vallásról

Az iszlám számvitel sajátosságainak megismeréséhez először magát a vallást, valamint az ehhez kapcsolódó alapvető fogalmakat kell áttekinteni.

Az iszlám a Kr. u. VII. században, az Arab félszigetről indult. Az arab világ iszlám előtti vallása a sokistenhit és a fétizmus sajátos keveréke volt, amely a vérbosszút, és a férfiasságot tette legfontosabb morális követelményekké.

Az iszlám jelentése: „Az Isten iránti odaadás; belenyugvás Isten akaratába”. Az iszlám vallás jelmondata pedig a következő „Nincs más isten Allahon kívül, s Mohamed az ő prófétája.”

Mohamed Mekkában született, Kr. u. 571-ben. A nagybátyja és a nagyapja nevelte. Fiatal korában pásztorkodott, majd karavánvezető lett. Sokat utazott, eközben alaposan megismerte a zsidó és a keresztény vallást. Négy lánya és két fia született. 40 éves korától egyre többet kereste a magányt, eközben több látomása is volt. Egy látomása során megjelent Gábrriel arkangyal, és közölte: „Mohamed, te Isten küldötte vagy. Kelj fel, és add hírül Isten hatalmát!”

Hamarosan kis létszámú követőivel együtt elhagyta Mekkát (622-ben, ez az iszlám időszámítás kezdete) és Medinában telepedtek le. Szent háborút hirdetett (dzsihád), és 630-ban elfoglalta a behódolni nem akaró Mekkát. Halálakor (632) egész Arábia az iszlám nevében egyesített állam volt (Hunyadi, 1995).

Az iszlám vallás fontosabb irányvonalai

Az iszlám vallás hívei a muszlimok, vagy más néven a muzulmánok. A Korán a Mohamednek adott isteni tanítások gyűjteménye, az iszlám szent könyve. A Korán jelentése: „a felolvasandó” az „előadandó”.

A téma bemutatásával kapcsolatban fontos megismerni az iszlám vallásos élet főbb követelményeit. Legfontosabb követelmény a hitvallás, miszerint hinni kell az egyetlen Istenben, és prófétájában, Mohamedben. Ezen kívül naponta el kell mondani az iszlám szent könyvből a Koránból származó idézetet: „Nincs más Isten Allahon kívül, és Mohamed az ő prófétája.” A második legfontosabb követelmény az imádság követelménye, mely szerint naponta ötször, Mekka felé fordulva, előírt helyzetben imádkozni kell, pénteken pedig közösen, az imán (előimádkozó) vezetésével. A következő követelmény a böjtölés. A ramadán hónapban, amely a mohamedán holdév

9. hónapja, minden nap napkeltétől napnyugtáig kell megtartani. A hívőknek tartózkodniuk kell minden ételtől, italtól, a nemi élettől, és a dohányzástól is. Az alamizna követelménye szolidaritási adót jelent, amelyet vallási- jótékonyági célra szednek be. Célja, hogy a gazdag hívő mentesüljön a vagyon káros hatásaitól, és segítse a rászorulókat. A zarándoklat követelménye szerint minden muszlimnak életében legalább egyszer el kell zarándokolnia Mekkába.

Törvények, tanítások, szabályok

Az iszlám vallás sok különlegességgel bír a többi valláshoz képest. Nincs ez másképp a pénzügy, a finanszírozás, illetve a számviteli kérdések tekintetében. Ahhoz, hogy ezt megértsük, elengedhetetlen az ehhez kapcsolódó alapfogalmak tisztázása.

A saría, az iszlám vallásjogi törvény annak a folyamatnak az eredménye, amelyben a törvény értelmezésére jogosult vallástudós, a musri a Koránt és a szunnát – ideértve a hadíszt is – alapul véve az analógia módszerével döntést hoz. A saría kiterjed a muszlimok mindennapi életére, a politikára, a kultúrára és a gazdasági életre is. A Korán Allah által sugalmazott mű, míg a szunna Mohamed próféta életét, a hadisz pedig tanításait foglalja magában. Utóbbi kettő a Korán egyes részeit magyarázva ad gyakorlati útmutatást a mindennapi életre. A sariában foglalt szabályok csak alapjait képezik a jogalkalmazásnak, amely ténylegesen a fikh (az iszlám jogtudomány arab nyelvű megfelelője) alapján valósul meg.

A saría öt fő szabályt fogalmaz meg a gazdasági tevékenységekre. Ezek nem teljesen egyforma súllyal kerülnek alkalmazásra, de betartásuk kötelező minden iszlám finanszírozással foglalkozó intézmény és azok ügyfelei számára is (AAOIFI).

Az öt fő tanítás

A legismertebb – de „csak” egyik feltétel – a kamatszedés tilalma. Eredetileg a Korán az uzorakamatot – arabul: „riba” – tiltotta, amely a kölcsönadott pénz kétszeres visszafizetését takarta. Eredetileg a mekkai kereskedők uzorakamat-szedési szokásai ellen íródtak ezek a szúrák, kezdetben még nem is tiltó, inkább csak „megrovó” jelleggel. Mindazonáltal ezek a szúrák csak a muszlimok egymás közötti kereskedelmi műveleteit érintik, tehát a „hitetlenekkel” szemben alkalmazhattak akár uzorakamatot is. A kamatszedés tilalma azzal magyarázható, hogy a Korán tilt minden olyan tevékenységet, amely a „pénzből pénzt csinál” anélkül, hogy ennek eredményeképpen valamilyen jóság, illetve javak létrejönnének, amelyek a közösség hasznát szolgálnak.

A finanszírozási ügylet során jótékonyági elemnek (arabul: zakát) is meg kell jelennie. A jótékonyág több módon is megnyilvánulhat. Egyik formája lehet, hogy a bankok a nehéz helyzetben lévő és finanszírozási igényre szoruló ügyfeleknek segítséget nyújtanak egy speciális, egyénre szabott technika (pl.: szalám) keretében. Erre a hagyományos kereskedelmi bankok nem mindig hajlandóak, mondván: „az ügyfél nem hitelképes”.

Nem lehet olyan ügyletet finanszírozni, amely az iszlám értékrendjével, szabályaival ellentétes. Tiltott ügyletnek minősül a szerencsejáték, a fegyverkereskedelem, a pornográfia, a sertésenyésztés és -feldolgozás, valamint az alkohol előállítás és árusítása is. Az általános tiltás alól kivételt képeznek olyan projektek, amelyek esetében a járulékos szolgáltatások közé tartozik valamilyen, az iszlámnak nem megfelelő tevékenység.

Tilos minden olyan kockázat vállalása, amely az ügyletet átláthatatlanná teszi, vagy nagy eséllyel veszteségbe fordítja. Ésszerű kockázat értelemszerűen vállalható, de az is csak a veszteségmegosztás – l. az 5. alapelvnel – szerint alkalmazható. A kockázatvállalásnál két fogalom kerül előtérbe: a „gharar” és a „majszir.” A „gharar” a fölöslegesen vállalt túl nagy kockázatot jelenti, amely által egyik – vagy akár mindkét – fél ugyan meggazdagodhat, de jó okkal valószínűsíthető a veszteség fellépése is. A „majszir” az arab nyelvben „szerencsejáték”-ot jelent, utalva arra, hogy kizárja a hazardírozás lehetőségét a gazdasági tevékenységek folytatását illetően. Így ez a szabály is tiltja a túlzott kockázatvállalást. A „riba” mellett a „gharar” és a „majszir” az iszlám gazdasági tevékenységekre vonatkozó legfontosabb tiltás.

Az ötödik szabály a „nyereségek és veszteségek megosztása”, közismertebb, „nemzetközi” szakirodalomban profit and loss sharing. Az iszlám finanszírozásnál bármilyen kockázat csak úgy vállalható, ha a jövőben felmerülő potenciális veszteségeket a két fél egymás között, a szerződésben meghatározott mértékben megosztja (Balázs, 2013).

Történeti áttekintés

Az iszlám számvitel kialakulásával kapcsolatban több tanulmány is megjelent. Egy nemrég felfedezett írás szerint a számvitel nagyon fontos szerepet játszik a muszlim társadalomban, már 624 óta. Ez az írás azt állítja, hogy a muszlim társadalomban már az arab számok bevezetése előtt jelen voltak bizonyos számviteli rendszerek, és nyilvántartási eljárások.

A kortárs nyugati muszlim-számvitelt kutató tudósok arra törekedtek, hogy felfedezzék a korai muszlim számvitelt, és annak sajátosságait. Zaid (2004) „Számviteli rendszerek és könyvelés a korai iszlám államokban” című cikkében Lall Nigamra (1986) hivatkozik, aki egy írásában rámutatott arra, hogy az indiai „könyvelők” fontos szerepet játszottak a számvitel kialakulásában. A szerző szerint az indiai, valamint a muszlim könyvelési rendszer fejlődése jóval megelőzi európai megfelelőjét, és sokkal kifinomultabb annál, mert ez a rendszer már mindent két aspektusból rögzített, és figyelembe vette a vállalatok méretbeli különbségeit.

Zaid megvizsgálva a vonatkozó szakirodalmat azt találta, hogy Scorgie (1990) szerint az indiaiak a mogulok könyvviteli rendszereit követték és alkalmazták. A mogulok az a nép, akik meghódították Indiát a 16. század közepén (Zaid, 2004).

Az arab nyelv, valamint az Indiában leginkább használt nyelv hasonlósága alátámasztja, hogy az indiai kereskedők és családok által használt könyvvezetési és

nyilvántartási rendszer az arab hódítóktól származik. Ez azt jelenti, hogy az indiaiak voltak az utánpótlás, és a kettős könyvvitel nyugatról keletre terjedt, nem pedig fordítva, ahogy Lall Nigam (1986) állította. Schorgie (1990) állítását, miszerint a számvitel az arab hódítóktól származik, Solas és Oltar (Zaid, 2004) tanulmányai is alátámasztják. Mindezek ellenére, nem lehet a számvitel pontos kialakulásának helyét meghatározni, mert a történések az egyes civilizációk által különbözően kerültek rögzítésre.

Lieber (1968) arra mutat rá, hogy az olasz kereskedők kifinomult üzleti módszereiket muszlim társaiknak köszönhetik. Az arabok, és a nem-arabok is egyaránt hozzájárultak a számvitel fejlődéséhez a muszlim világban. A számvitel, valamint az összes többi tudomány a muzulmánoknál az iszlám vallás tanításain alapul (MASB).

Sok kutató szerint 700 és 1200 között az iszlám világ, és ezzel együtt a mohamedánok voltak az uralkodók mind kormányzást, mind pedig különféle tudományokat (matematikát, fizikát, kémiát, csillagászatot) illetően, míg eközben a „nyugat” abba az állapotba süllyedt, amit úgy hívunk: „sötét középkor”.

A kereskedelem bővülése, kiterjedése elősegítette a megfelelő elszámolhatóság és a készpénzforgalom lebonyolítását és nyilvántartását szolgáló mechanizmus fejlődését.

A zakát (2. fő tanítás) bevezetése, és alkalmazása ösztönözte a könyvvezetés fejlődését, a zakát kiszámításának és beszédésének fontossága és szükségessége által. Mondhatjuk, hogy ezáltal kerültek végső soron hivatalosan is bevezetésre a számviteli okmányok, a könyvvezetés, és az ehhez kapcsolódó eljárások.

A zakát egyformán fontos szerepet játszott az állam, és az egyének életében is, különösen az üzleti ügyeket tekintve.

Különösen a muszlim vállalkozók voltak érintettek abban, hogy hatékony nyilvántartást, és számviteli rendszert dolgozzanak ki, sikeres működésük és fejlődésük érdekében.

A számvitel fejlődése az iszlám társadalomban

A számviteli rendszerek kialakulása és fejlődése az iszlám világban mindenképpen vallási alapokra helyezhető. A zakát bevezetése tette szükségessé, hogy valamilyen formában, hatékonyan tartsák nyilván az adó beszédését. A számvitel, a jelek szerint az állam kincstárának bevételei és kiadásait volt hivatott nyilvántartani. A számviteli rendszerek első alkalmazását Al Khawarizmy dokumentálta 976 körül. A számvitel egyik fő feladata volt, hogy tükrözze az iszlám vallás által támasztott kötelezettségek betartását. Ez kiterjedt az ipar, a mezőgazdaság, a pénzügyek, a lakhatás, és a szolgáltatások területeire is. A számviteli rendszer sok könyvet, és eljárási feltételt is tartalmazott, melyeknek egy része általános jellegű volt, de voltak köztük specifikus jellegűek is. A fent említett rendszerek eredményeképpen kialakult az Al Kateb, melyet minden év végén el kellett készíteni.

A számviteli, könyvelési rendszerek célja az elszámolhatóság biztosítása mellett a döntéshozatal megkönnyítése volt, valamint a befejezett projektek összehasonlíthatóságát, értékelhetőségét tette lehetővé (MASB). Bár kormányzati célra fejlesztették

ki ezeket a rendszereket, a magánszemélyek is számos területen hasznosíthatták. Legfontosabb funkciója az volt, hogy segítségével a zakát és a profit könnyebben összhangba hozhatóvá vált, mérhetőségük által.

Egyes könyvelési rendszerek csak a monetáris, pénzügyi jellegű tranzakciókat mérték, míg mások a nem-monetáris jellegű ügyletekkel is foglalkoztak. Hét speciális számviteli rendszer alakult ki, és került alkalmazásba Al-Khawarizmy és Al-Mazendarany dokumentációja szerint (Zaid, 2004).

Az állatállomány számbavétele az állattenyésztéssel kapcsolatos nyilvántartásokra vonatkozott. Az eseményeket és ügyleteket pontosan úgy kellett elszámolni, mint ahogy azok történtek. Az ügyleteket rendszerbe foglalták, nyilván tartották, hogy hány teve pusztult el, illetve, hogy mennyi állatot vettek és adtak el és ennek segítségével tervezni tudtak. Ez azért bírt nagy jelentőséggel, mert az állattartás az élelmiszerek legfőbb forrása volt, valamint az állatokat használták közlekedési, kereskedési és katonai célokra is.

A beruházási számvitel a kormány által vállalt építkezések nyilvántartására használták. Ennek értelmében minden építkezéstről naplót vezettek, a projekt elejétől a végéig az összes felmerülő ügyletet, költséget és eseményt rögzítettek. A napló elején az előírások szerepeltek, ezt követte az események rögzítése, nyilvántartása. Feljegyezték az anyagok költségeit, az ácsok, a kőművesek és az egyéb építőipari dolgozók bérét. Ez a számviteli rendszer megköveteli, hogy a projekt befejezését követően maradó vagy hiányzó pénzt, esetleges eltéréseket meg kell magyarázni, és közzé kell tenni. Ennek egyik továbbfejlesztett formáját nevezük napjainkban költségvetésnek.

A rizstermelés számontartása a rizs szállításával kapcsolatos mennyiségi és minőségi nyilvántartás, tehát megjelentek benn nem monetáris elemek is a minőségi elem bekapcsolásával. Ennek a nyilvántartásnak az volt a célja, hogy a kormányzati tulajdonban lévő rizsmennyiség zakátként történő kiutalását, és egyéb árumozgásokat megfelelően lehessen nyomon követni. Az is a rendszer nem-monetáris elemeinek jelenlétére utal, hogy szerepeltetni kellett a nyilvántartásokban a rizs betakarításának helyét is.

A raktárkészletek nyilvántartását azért fejlesztették ki, hogy az állami készletek forgásáról, áruk beszerzéséről képet adjon. A rendszerhez hozzá tartozott, hogy egy előre kijelölt megbízható személy felügyelete alatt működött, és fontos volt az áruk pontos rögzítése a forrást, és a szállítási információkat is beleértve. Erre a célra pontosan kidolgozott, részletes könyvet vezettek, melynek szigorú formai követelményei voltak abból a célból, hogy az áruk mennyiségét és mozgását azonnal, és pontosan rögzíteni tudják. A jelek szerint ebben a nyilvántartási rendszerben két fő meghatározott formátumú könyvet használtak a könyvelés vezetésére.

A pénzverdek elszámolásai a 14. században nyilvántartották a veretlen arany és ezüst mennyiségét, szállítását. A felelős személyek az azonnali szállítást felügyelték. Ez arra utal, hogy a rendszert igyekeztek úgy kiépíteni, hogy minél kisebb legyen a rablás veszélye. Ezt azzal próbálták elősegíteni, hogy a rendszer nem tette lehetővé, hogy a nemesfém akár nyersanyag, akár érme formájában huzamosabb ideig egy helyen legyen tárolva. Az azonnali pénzverés, átváltás, és késedelemmentes szállítás

követelményét a biztonság érdekében egy olyan nyilvántartási rendszerrel szabályozták, ami három fő könyvből állt:

- Beérkezett készletek jegyzéke (felvételi jegyzék)
- Bevételek jegyzéke (bevételi jegyzék)
- Felmerült költségek nyilvántartása (költségjegyzék)

A (juh) legeltetés számontartását a kormányzat, illetve a hatóságok kezdeményezték a bevezetését, és az egyéni vállalkozók hasznosították legfőképpen a nyereségeik és veszteségeik számszerűsítésére. Ez a zakát mértékének meghatározásában volt fontos. A marhatenyésztők és a pásztorok az összes állatot nyilvántartották. A természetbeni és a pénzbeli bevételeket is feljegyezték.

A kincstári számvitel a napi kormányzati bevételek és kiadások nyilvántartására szolgált. Arra volt hivatott, hogy monetáris, illetve nem-monetáris méréseket is alkalmazva, nyilván tartsa a kormányzat/ szultán arany, ezüst, illetve gyógyszerkészletét. A nyilvántartásokban külön oszlopokban kellett szerepeltetni a készpénzes tranzakciókat. A nem készpénzes tranzakciókat különböző ismérvek szerint kellett csoportosítani, majd részletesen rögzíteni. Ezt a rendszert főleg az különbözteti meg a többitől, hogy a perzsa, és az arab módszer ötvözetét használja. Az arab módszer a beáramlásokat a jegyzék bal oldalán, a kiáramlásokat a jobb oldalán szerepelteti. A perzsa módszer két külön könyvet használt nyilvántartásai vezetésére. Az egyikben rögzítette a beáramlásokat, a másikban a kiáramlásokat. Általában az arab módszert tartják fejlettebbnek, kifinomultabbnak.

Összességében elmondhatjuk, hogy az iszlám számviteli rendszerek kialakulásában a legfontosabb szerepet a zakát játszotta, valamint hogy a legfontosabb sarokkő a rendszerekben mindig a vallási motívum volt.

Összefoglalás

Az iszlám számvitel kialakulását, működését, hátterét tanulmányozva kijelenthetjük, hogy a legmeghatározóbb tényező a vallás. A kialakulást tekintve a zakát befizetése tette szükségessé, hogy szervezett, hatékony módon tartsák nyilván, „könyveljék” vagyonaikat, bevételeiket és kiadásait, ráfordításait. Az iszlám világban minden szigorú szabályok szerint, meghatározott keretek közt zajlik. Nem kivétele ez alól a számvitel sem.

Irodalomjegyzék

- A Word about Islamic Finance: Part I (Malaysian Accounting Standard Board, MASB)
<http://www.masb.org.my/images/stories/A%20Word%20about%20Islamic%20Finance-Part%201%20Nov.pdf> (letöltve 2012. 03.06.)
- A Word about Islamic Finance Part II (Malaysian Accounting Standard Board, MASB)
<http://www.masb.org.my/images/stories/A%20Word%20about%20Islamic%20Finance%20-%20Part%202%20Dec.pdf> (letöltve 2012. 03.06.)

- Accounting and Auditing Organization For Islamic Financial Institutions (AAOIFI) <http://www.aoifi.com/aoifi/default.aspx> (letöltve 2012. 03.04.)
- Accounting for Islamic Finance <http://www.iasplus.com/en/news/2012/november/islamic-finance> (letöltve 2012. 03.04.)
- Az iszlám gazdaság: Az iszlámról magyarul <http://iszlam.blog.com/2010/02/19/az-iszlam-gazdasag/> (letöltve 2012. 03.04.)
- Balázs J. (2013). *Gazdaság – vállalkozás - versenyképesség az iszlám társadalmakban*, AHU MATT, pp. 1–31. old., No. 000.000.653, <http://afrikatudastar.hu/en/database/item/186-gazdasag-vallalkozas-versenykepesseg-az-iszlam-tarsadalmakban> (letöltve 2012. 03.04.)
- Dr. Hunyadi L. (1993). *A világ vallásföldrajza*, Budapest, Végeken Kiadó
- LaIl Nigam, B. M. (1986). Bahi-Khata: The Pre-Pacioli Indian Double-Entry System of Bookkeeping, *Abacus*, Vol. 22, No. 2: 148-161.
- Lieber, A. E. (1968). Eastern Business Practices and Medieval European Commerce, *Economic History Review*, Vol. 21, No. 2: 230-243.
- Pálfi G. (2010). Iszlám finanszírozás a pénzügyi piacokon, *Fordulat*, 3. 11. szám
- Scorgie, M. E. (1990). Indian Imitation or Invention of Cash-Book and Algebraic Double-Entry, *Abacus*, Vol. 26, No. 1: 63-70.
- Zaid, O. A. (2004). Accounting systems and recording procedures in the early Islamic State. *Accounting Historians Journal*, Vol. 31, No. 2, <http://www.kantakji.com/media/2743/accounting.htm> (letöltve 2012. 03.06.)

Kulturális hatások a kínai számvitelben

Lökkös Gergő

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel mesterképzés

Bevezetés

A Kínai Népköztársaság 9,6 millió km²-es területével a világ negyedik legnagyobb országa. 2007-es adatok szerint népessége 1,3 milliárd fő. Népsűrűsége 140 fő/km². A jelenlegi államformát, vagyis a Kínai Népköztársaságot az 1949. évben kiáltották ki. Fővárosa Peking, legnagyobb városa azonban Sanghaj. Hivatalos nyelve a mandarin, amely három másik ország hivatalos nyelve is.³⁴

Kínát a történészek az egyik legősibb civilizációként tartják számon.

A kínai számvitel és a kulturális dimenziók

A kínai számvitel bemutatásánál elsősorban Cigdem Solas és Sinan Ayhan a „The historical evolution of accounting in China” című cikkét (Revista Española de Historia de la Contabilidad³⁵-ban, az első globális számviteltörténeti elektronikus újság, 2007. decemberi számában jelent meg) vettem alapul. A cikk aprólékos betekintést enged abba, hogy a kínai számvitelre milyen tényezők hatnak és hathatnak. A fenti írás bemutatásán kívül elengedhetetlennek tartottam Hofstede dimenzióinak felvázolását Kína vonatkozásában, s így az itt felmerülő szociális sajátosságok bemutatását és számvitelre gyakorolt befolyását.

A kulturális dimenziók Geert Hofstede nyomán

A kínai számvitel kialakulásának teljes körű feltárásához szükséges a kulturális dimenziók vizsgálata Geert Hofstede (1984) nyomán. Az 1928-ban született holland szociálpszichológus kezdetben négy, ma már öt kulturális dimenziót különböztet meg, amelyek a következők:

- hatalmi távolság,
- individualizmus vagy kollektívizmus,
- maszkulinitás vagy feminitás,
- bizonytalanságkerülés és
- a hosszú vagy rövid távú orientáció.

34 Az elhelyezés térben és időben alfejezet a linken található forrás alapján készült.

35 <http://www.decomputis.org/>

Az eredményeket az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat Hofstede dimenziói és alkalmazása Kínára

Hofstede dimenziói	Kína
Hatalmi távolság	Nagy
Individualizmus vagy kollektívizmus	Kollektívizmus
Maszkulinitás vagy feminitás	Csekély mértékben maszkulinitás
Bizonytalanságkerülés	Erős
Hosszú vagy rövid távú orientáció	Hosszú távú orientáció

Forrás: Hofstede alapján saját szerkesztés

A hatalmi távolságokat illetően Kínában a társadalomban elfogadottnak vélték az emberek közötti egyenlőtlenségeket. Az alárendeltek nem rendelkeztek védelemmel a feletteseik általi elnyomás ellen. Az egyének viselkedése a hatalom és a szankciók által befolyásolt, de általánosságban elmondható, hogy optimistán ítélik meg a vezetők képességeit és kezdeményezőseiket. Az emberek elégedettek saját helyzetükkel, és nem elsődleges céljuk a rangsorban való feljebb kerülés.

Kínára erősen jellemző a kollektivistista kultúra, melyben az emberek elsősorban a csoport érdekeit tartják szem előtt, és nem saját magukat, mint egyéneket. A csoportban való gondolkodás hatással van a munkához való hozzáállásra (viselkedés és promóciós elvárások), a munkahely iránti elkötelezettség azonban alacsony. A személyes kapcsolat kiépítése elsőbbséget élvez az elvégzendő feladatokkal és a céggel szemben.

A kínai társadalom férfias és sikerorientált. A munkavállalók sok esetben szükségnek érzik saját szabadidős tevékenységeik és a családjukkal eltöltött idő feláldozását, és a munkát helyezik előtérbe. Különösen igaz ez a szolgáltatási szektorban tevékenykedő alkalmazottakra. A munkavállalók gyakran hagyják hátra családjukat annak érdekében, hogy jobb munkát és kedvezőbb díjazást kapjanak a nagyvárosokban.

Az emberek nem feltétlenül igyekeznek elkerülni a bizonytalanságot. Erre legjobb például szolgálhat maga az anyanyelv, mely tele van kétértelmű jelentésű szavakkal, ennek nyomon követése azonban csupán a nyugati emberek számára okozhat problémát. Kína népessége alkalmazkodó és vállalkozó szelleműként jellemezhető.

A kínai társadalom hosszú távon orientált, jellemző rá a kitartás és az állhatatosság. Az embereket takarékoság jellemzi, előtérben részesítik a hosszú távú befektetéseket, mint például az ingatlant.

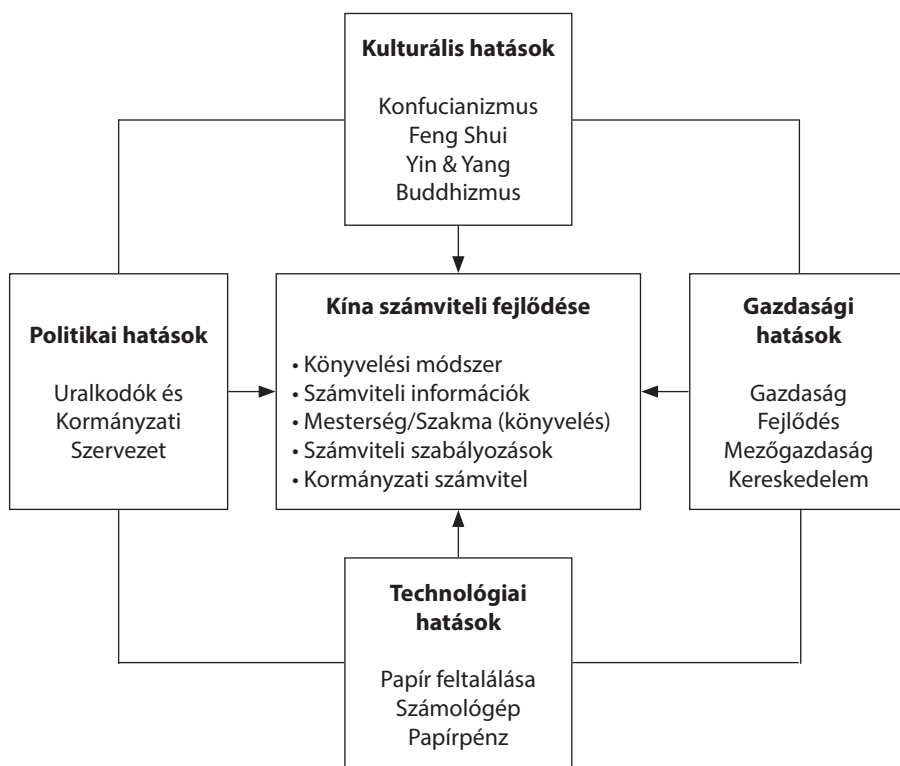
A kínai számvitel és a kulturális hatások

A kínai számvitel rendszerére két fő elem hat (Solas, Ayhan, 2007). Az egyik ilyen a hagyományos kulturális, a másik pedig a modern kulturális hatások. A hagyományos kulturális elemek 6 területét különböztetjük meg: az Igazságosság és a Profit

elmélete, a Bizalom és a Szerződés ellentéte, a Határozott (ellentmondást nem tűrő) Viselkedés, a Konzervatív Gondolkodás, Kollektivizmus, és a Vallás. A modern kulturális elemek közé pedig az Államelmélet, az Osztályelmélet, a Marxizmus, és a Kulturális Forradalom tartoznak.

Attól függetlenül, hogy a kutatók szerint csak ezek a hagyományos illetve modern értékek foglalják keretbe a kínai számvitelt. Zhang szerint vannak még egyéb meghatározó tényezők is, azonban minden kutató egyetért abban, hogy a kulturális tényezők gyakorolják a döntő befolyást a számvitel alakulására. A következő ábra bemutatja, hogy mi minden van hatással erre a külföldi számviteli rendszerre.

1. ábra A kínai számvitel fejlődése

Forrás: Solas, Ayhan (2007) alapján saját szerkesztés

Gyakorlati hatások

A konfucianista doktrína köztes úton közelíti meg a bizonytalanságtűrést. A hangsúlyt a régi hagyományokhoz és rítusokhoz való ragaszkodásra helyezi. Ezek alapján

kíván létrehozni egy olyan számviteli rendszert, mely mind formáját, mind szerkezetét tekintve megfelel az elvárásoknak. A vámokra és a hagyományosan alkalmazott eljárásokra különös figyelemmel van, ezeket előnyben részesíti az újító megoldásokkal szemben. Az ilyen számviteli rendszer tulajdonságait tekintve részrehajló és titoktartásra épülő. Ebből az okból kifolyólag a családi vállalkozások számára lehetőség nyílt a közzététel elmulasztására, és ezt is preferálták.

A bizonytalanság tűrési egy másik megközelítése számviteli szempontból az úgynevezett jövedelemsimítás volt, mely kísérlet arra vonatkozóan, hogy stabilizálja a pénzbeáramlásokat. A kockázatokat kívánták kiszűrni, ebből kifolyólag a ráfordítások olyan hamar kerültek kimutatásra felmerülés után, amennyire csak lehetséges, a bevételeket viszont csupán akkor vették figyelembe, mikor beérkezésük már biztossá vált. A jövedelemsimító tevékenység azért áll összhangban a konfucianista elképzeléssel, mert a hosszú távú teljesítményre irányult.

Példaként említhető meg a konzervatív megközelítésre gyakorolt hatásra a pénzbeáramlások „Longmen” rendszerben történő meghatározása. A 16. századtól kétféle leltárgyakorlat érvényesült:

a készletek becslése: az eladott áruk beszerzési értékét a tárgyidőszakban felértékeléssel határozták meg: értékesített áruk = összes vásárolt + záró állomány – nyitó állomány;

legmagasabb ár módszer: az eladott áruk beszerzési értékét a legmagasabb vételár alapján határozták meg.

A legmagasabb ár módszere örvendett nagyobb népszerűségnek, hiszen filozófiájában közelebb állt a konzervatív elképzelésekhez.

A konfucianizmus erkölcsi hatása a számvitelre

A tradicionális kínai kultúrában nem ismert a profit általi motiváltság fogalma. A konfucianista erkölcsi fogalom az igazságszolgáltatásra fókuszál, míg a köznép tudatában a profitszerzés irányítja az emberek viselkedését. A haszon iránti megszállott vágy a gonosz megtettesítőjeként értelmezhető a kínai társadalomban, a kereskedelmi tevékenységet végzők a társadalom legalsó rétegét képezték.

Yin és Yang hatása a számvitelre

A kínai gondolkodásmód az emberi testet és szellemet egységesnek tekinti, és ezek bármelyikének megsérülése vagy eltűnése a rendszer egészének összeomlásához vezet. A Yin és Yang szemléletnek megfelelően a termelés felváltja a ráfordítást, és a körforgásnak köszönhetően a nyereség felváltja a veszteséget.

Ennek hatására a számvitel világosan elkülönítette az egyes számlákat. Ahogyan a Longmen könyvelési rendszerben megfigyelhető, ez az egyik legfejlettebb kettős-könyvvelési rendszer a történelem során, azonban a saját tőke és a kötelezettségek szétválasztása nem volt megfelelő. Az alapelv szerint ugyanis csupán a pénzmozgásokra kellett figyelemmel lenni, vagyis a pénzbeáramlásoknak meg kellett egyezniük a pénzkirámlásokkal.

A kollektivizmus felhasználása a számvitelben

A kollektivizmus definíció szerint az egyén alárendeltségét jelenti a csoport érdekeivel szemben. Ez nagyban különbözik a nyugati értékrendszertől, hiszen a kollektivisták társadalmában a számviteli információk felhasználói elsősorban a kormányzati szervek voltak, s az információk felhasználása során makrogazdasági érdekeket tartottak szem előtt. A kezdetekben az elsődleges cél az volt, hogy a számvitel segítségével nyomon lehessen követni a császár vagyonának alakulását, és az állam gazdasági hatékonyságát. Másodsorban ezek az információk a népszámláláskor készített statisztikák szerves részét képezték. A költségek mérése és az eredmény levezetése ritkán fordult elő az ősi számviteli rendszerben, mivel az az etikai elvárásokkal ellentétes lett volna.

A későbbiekben nem csupán az állam, hanem az egyes tartományok (régiók) is készítettek könyvviteli kimutatásokat. A különböző mérési módok használata megnehezítette a kereskedelmi tevékenységeket a régiók között, mert bonyolulttá vált az egyes termékek értékelhetősége.

Hatalmas mennyiségű papír került felhasználásra a kimutatások elkészítéséhez, melynek csökkentése érdekében megreformálták a beszámolási rendszert. A tömérdek papírt egy két papírból álló kormányzati formanyomtatvány helyettesítette, melynek neve Changxingzhi volt, és az éves bevételekre és kiadásokra vonatkozó információkat tartalmazta. További jelentős fejlesztéseknek köszönhetően kialakultak az egységes kormányzati pénzügyi jelentések, a Wanli Számviteli Jelentés és a Guangxi Számviteli Jelentés.

A kínai filozófia hatása a számvitelre

A kínai filozófia főként befelé forduló és etikára épülő, erősen korlátozott volt és a tradicionalizmus minden kreativitást és innovációt igyekezett elnyomni. Mindemellet Kínának jóléti pozíciójából és hatalmából fakadóan sokáig nem volt szüksége arra, hogy megfontolja a nyugati elképzelések meghonosítását. Az ország stabil társadalmi kultúrával és erős központi kormányzattal rendelkezett. A nyereségszerzés ellen irányuló gondolatok sokáig gátolták a kereskedelem fejlődését, a tőkés vállalatok térhódítását és a nyugati számviteli gyakorlat elterjedését.

A számvitel rövid fejlődéstörténete

Kutatók szerint a kínai számvitel kialakulása közel 3000 évvel ezelőttre tehető, egyidős az ősi egyiptomi számvittel. Az idő múlásával a kínai számvitel először az eszközökkel kezdett foglalkozni magas színvonalon, és ez biztosította a számvitel és a könyvvizsgálat alapköveinek lerakását. Ennek bizonyítéka, hogy az agyagtáblákon alkalmazott ékírást kezdetben csupán abból a célból hasznosították, hogy a gazdasági tranzakciókat megfelelően rögzíthessék.

A dinasztiai uralma alatt a számvitel az állami intézmények funkcióit volt hivatott támogatni. A cél érdekében könyveltek, számításokat végeztek, jelentéseket készítettek és felhasználták a számviteli információkat. A számviteli rendszer ekkor még nem volt

letisztult, mert a pénzügyi tranzakciókat egyszeres könyvvitel szerint, a hitelügyleteket a kettős könyvvitel szerint vezették. Eközben kialakult az egységes adórendszer is. A 900-as évek végén és az ezredforduló kezdetén megjelentek a következő számviteli formulák:

- nyitó állomány + új befizetések – kifizetések = záró mérlegállomány
- bevételek – kiadások = eszközök – (saját tőke + kötelezettségek)

A 18. század legjelentősebb fejlesztése volt az úgy nevezett négy lábón álló könyvvitel, mely minden tranzakciót kettős vetületben rögzített, beleértve a pénzügyi és nem pénzügyi műveleteket is. A könyvelési tételek két különböző számlán jelentek meg, és a végeredmény mögött két dokumentum állt, az eredménykimutatás és a mérleg.

Az ópiumháború után a korábban állami ellenőrzés alatt álló pénzügyi kimutatókat havonta be kellett nyújtani könyvvizsgáló irodáknak ellenőrzésre. A gazdasági tevékenységekben történt változások a 19. századra részvénytársaságok tömegének létrejöttét eredményezték, melyek tovább növelték a távoli országokban élő tulajdonosok számviteli információigényét. Mivel az eddig alkalmazott számviteli módszer nem fókuszált az eredmény mérésére, a külföldi tőkés megváltozott információigénye miatt változásokra volt szükség. Sort kellett keríteni a nyugati könyvelési módszerek beolvasztására, a kereskedelmi törvény kodifikációjára, oktatási intézmények létrehozására és új tankönyvek kiadására és mindezeket nem csupán az állami, hanem a magánszektor gazdaságára is alkalmazni kellett. Annak érdekében, hogy az ország felvehesse külfölddel a versenyt a kereskedelmi és ipari hadviselés területén, ezek a változások elkerülhetetlenek voltak.

Kína számvitelére vonatkozó előírásokat a „Law of the People’s Republic of China on Certified Public Accounts” törvény szabályozta, mely 1993-ban lépett életbe. Ennek alapján az ország nem igazodott a nemzetközi számviteli standardok előírásaihoz, bár ebbe az irányba mozdult előre és számos előírása azonos vagy hasonló a nemzetközi gyakorlathoz. A legnagyobb eltérések közé sorolható az adó levonhatósága, bár a transzferárak itt is kiemelt fontosságúak. A másik jelentősebben eltérő módszer az amortizáció elszámolása, lényegesen szigorúbb és törvényben szabályozott leírási időket tartalmaz, melyek az egyes eszközcsoportokra vonatkozóan differenciáltak. A gyors gazdasági növekedésnek, a külföldi befektetések megjelenésének és a WTO-hoz való csatlakozásnak köszönhetően egy sor új szabályozás került kiadásra hogy az ország számvitele megfeleljen a megbízhatóságnak és átláthatóságnak. Ennek megfelelően új számviteli törvényt bocsátottak ki 1999-ben, és a vállalkozások számára is új üzleti szabályozást vezettek be 2000-ben.

Összefoglalás

A kutatással a célom az volt, hogy bemutassam a kínai számvitel különbségeit és hasonlóságát az általam eddig ismert szabályokhoz képest. Bármilyen rendszer bemutatásának elengedhetetlen feltétele a befolyásoló tényezők alapos vizsgálata. A különbségek hátterében elsősorban a különböző kulturális hagyományok, dimenziók

figyelhető meg, amit magam is megvizsgáltam, és a bemutatott cikk szerzői is erre alapozva írták tanulmányukat.

A kutatás érdekessége az volt számomra, hogy olyan – a hétköznapokban hallott – fogalmak kapcsolódtak össze a számvittel, amelyeket korábban ebben a kontextusban sosem használtam. A kínai számviteli rendszer a vizsgálat alapján jelentősen eltér az Európában használatos számvitel típusoktól.

Irodalomjegyzék:

Borbély K. (2012). *Fejezetek a számvitel történetéből*. Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány

Flemmer, W. (2008). *Az ősi Kína – Mi micsoda?* Budapest, Tessloff és Babilon Kiadó

Geert Hofstede dimenziói <http://geert-hofstede.com/china.html> (letöltve: 2013-04-07)

Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values* Beverly Hills, CA: Sage Publications

Hofstede, G. – Bond, M. H. (1988). The Confucius Connection: From Cultural Roots To Economic Growth, *Organizational Dynamics*; Spring88, Vol. 16, Issue 4, p. 5

Kína:

<http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%ADna> (letöltve: 2013-04-07)

http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%ADna_gazdasaga (letöltve: 2013-04-07)

Kínai számvitel:

<http://www.lehmanbrown.com/FAQ-Acc.htm> (letöltve: 2013-04-07)

Solas, C. – Ayhan, S. (2007). The historical evolution of accounting in China: The effects of culture, *De Computis Revista Española de Historia de la Contabilidad Spanish. Journal of Accounting History* No. 7. http://www.decomputis.org/dc/articulos_doctrinales/solas_ayhan7.pdf (letöltve: 2013-04-07)

A „lépcsős módszer” alkalmazása a Közel-Keleten

Nagy Barbara

*Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel
mesterképzés*

Bevezetés

A „lépcsős módszer” (Merdiban vagy Merdiven) egyike a leghosszabb ideig használt számviteli könyvelési módszernek a világon. Az első példák a módszer alkalmazására 8. század második felére tehetőek. Merdiban módszer használata a Közel-Keleten három államában terjedt el, ahol dokumentációk is találhatóak. A számviteli módszer az Abbászida birodalom (750-1258) idején keletkezett, majd az Ilhans állam (1251-1353) tovább alkalmazta és fejlesztette, végül az Oszmán birodalom (1299-1922) idején érte el értettségét újabb bővítésekkel egészen a 19. század végéig. A fennállása tehát megközelíti az 1100 évet (Elitas, Güvemli (2008)).

A Merdiban módszer a létra (merdiban) szóról kapta az elnevezést a XIV. század elején, amikor az Ilhans állam használni kezdte a módszert. A számviteli nyilvántartásban az összesítő összeg az oszlopok, egyes összetevő elemek felett található. Az elnevezés a létra lépcsőfokainak felfelé való haladását szimbolizálja, amely a módszer használatának végéig érvényben maradt.

A fent említett államoknak a lakossága különböző nemzetiségű volt, de a három állam közötti hasonló politikai és gazdasági viszonyok eredményezték a Merdiban módszer továbbterjedését mind területileg, mind az idő előrehaladtával. Abbászida birodalom az elszámolási módszert Hárún ar-Rasíd uralkodása (786-809) alatt alkalmazta először (Benke, 1987, p. 176.). A mongolok, akik megalapították Ilhans államot, elpusztították az Addászida birodalmat 1258-ban, aminek hatására a volt birodalomtól átvették a számviteli elszámolási és nyilvántartási módszerüket, valamint további kulturális elemeket örököltek. Ilhans állam alapításakor arabok és törökök érkeztek a birodalom területére a környező Közép-Ázsiából és Anatóliából. A bevándorló arabok és törökök fejlettebb civilizációval rendelkeztek, így a köztisztviselők közülük kerültek kiválasztásra. Ilhans állam továbbfejlesztette a Merdiban módszert. Az Oszmán birodalom az észak-nyugati Anatóliában jött létre, majd tovább terjeszkedett nyugat felé, oly mértékben, hogy a 14. században elérte a Balkán területeket és még ebben az évszázadban meg is erősítette uralmát. A keleti határok biztosítása érdekében Ilhans államnak sarcot fizetett kb. 50-60 évig az alapítást követően. Ennek a fiskális kapcsolatnak köszönhető, hogy az Oszmán birodalom megismerte és alkalmazta a Merdiban módszert. Ezt az elszámolási módszert az Oszmán birodalom évszázadokon keresztül nem csak az államigazgatásban használta, hanem az állami tulajdonú vállalatoknál és az alapítványoknál is.

A Merdiban módszert, mint elnevezést nem használták, csak egyszerűen számviteli módszernek nevezték az adott korban. Ezt a módszert az Oszmán Birodalom egészen 1879-ig használta, amíg le nem váltotta a kettős könyvelési rendszer.

A dolgozat csak az Abbászida birodalomban alkalmazott elszámolási rendszerrel foglalkozik.

A Merdiban módszert alkalmazó három állam közös jellemzői

A három állam, Abbászida birodalom, Ilhan állam és Oszmán birodalom szinte azonos földrajzi területen uralkodott. Tehát a területi közelségnek és a hadjáratoknak is köszönhető a módszer terjedése.

Első, meghatározó tényezőként említhető mindhárom államban az iszlám kultúra. Mindhárom államban a közigazgatást olyan személyek végezték, akiknek közös volt a vallási kultúrája. Ezekben az államokban az iszlám kultúra erőteljesen hatással volt a fiskális és politikai közigazgatásra. Második tényezőként említhetők a belső kulturális kapcsolatok. A költségvetési igazgatásban az arab és a perzsa kultúra volt túlsúlyban. Harmadik tényezőként a politikai és katonai akciók tekinthetők. Ezen a területen a mongol kultúra kerül előtérbe mindhárom területen. A mongol szuverenitás utolsó időszakára megfelel az oszmán szuverenitás kezdeti időszakának. Mivel az oszmán birodalom nyugati irányba folytatta bővülését, ezért a keleti oldal védelme érdekében lépett kapcsolatba a mongol törzsszel, akiknek a védelemért cserébe adót fizetett. Tehát befolyásoló tényezőként itt is a mongol kultúra áll.

A negyedik tényező pedig a hasonló írástudomány és számok használata. Abbászida birodalom lakói arabok voltak, ennek megfelelően arab ábécét és számokat használtak. Ilhans állam a perzsa ábécét használta, amelyet az arab íráshoz hasonlóan, jobbról balra írtak. Az Oszmán birodalom szintén az arab ábécét használta. A Merdiban módszer a jobbról balra írásmódnak megfelelően került kialakításra, tehát mind az arab és mind a perzsa írásmód alkalmazható. Az arab írásban a mondat utolsó betűjét általában megnyújtják, amit a napi főkönyvi nyilvántartásban is használtak a tételek könnyebb elkülönítése érdekében. Az a tény, hogy mind a három állam hasonló írást alkalmazott, elősegítette az azonos számviteli módszer alkalmazásának elterjedését (Elitas et al., 2008, p. 621.).

Az Abbászida birodalom felépítése, szervezetei (750-1258)

A politikai struktúra befolyásolja az államigazgatást és a számviteli infrastruktúrát is. Az állam élén a kalifa állt. A kalifa egyszerre volt az állam és az iszlám vallás vezetője. Miután az állam elért egy meghatározott méretet, elkerülhetetlenné vált a hierarchikus rendszer kialakítása, amely szerint segédtiszteket neveztek ki irányítási, ellenőrzési feladatok végrehajtására. A kalifa alatt, de többnyire inkább mellette állt a vezír, a polgári hatalom birtoklója. A vezír gyakran a kalifa funkcióit is gyakorolta: kinevezte és leváltotta a kormányzókat, bírákat, sőt az is előfordult, hogy saját hivatalát örökbe hagyta. A leváltott tisztviselő vagyonát elkobozhatta.

Idővel a vezírek által ellátandó feladat is egyre súlyosabb lett, ezért a bírói és a végrehajtói hatalom mellett megalapították a kamarás, kancellári és könyvelői hivatali tisztségeket. A kamarás (al-hadzsib) a kalifa körüli teendőket látta el, ő volt az, aki – szigorúan meghatározott sorrendben – a kalifa elé engedte az udvari méltóságokat, a külföldi követeket. (Benke, 1987, p. 184.) A könyvelői hivatal (díván az-zimám) az állami számviteli nyilvántartások vezetésért volt felelős. A kancellária minden hivatalos levelet, politikai dokumentumot, oklevelet stb. kezelt és annak megőrzése volt a feladata. (Benke, 1987, p. 187.)

Az adóhivatal főnöke, az „adók mestere”, a defterdár volt. Egyes időszakokban az első számú hatalommá lépett elő. Feladata a kalifa által meghatározott adók beszedése, a befizetések ellenőrzése. Bár az Abbászidák alatt a kormányzati gépezet bonyolultabbá vált, mégis nagyobb rend uralkodott, különösen az adózás és az igazságügy területén. (Benke, 1987, p. 186.)

Az igazságszolgáltatás a mohamedán közösségekben mindig vallási kötelezettség is volt. A kalifa (vagy a vezír) a hittudósok közül választotta ki a bírót, a kádit. A bírói tisztség két fajtáját különbözteti meg al-Mavardi: az egyiknél a hatalom teljes és abszolút (ámmah mutlakah), a másiknál korlátozott (khássah). Teljes hatalom esetén az igazságszolgáltatáson kívül kötelessége volt az árvák és kiskorúak vagyona feletti gyámkodás, a vallásos alapítványok igazgatása, a vallási törvények megszegőinek megbüntetése. (Benke, 1987, p. 187.)

Az Abbászida hadsereg élén a főtiszt, az emír állt. Az arab kalifátusok soha nem tartottak fenn nagy, szigorú szabályok szerint szervezett hadsereget. Valójában a kalifa és a provinciák kormányzóinak testőrsége volt az egyetlen reguláris hadsereg. A helyi hadsereget a X. sz. elején a tartomány helyi pénzügyi alapjaiból hozták létre. (Benke, 1987, p. 188.)

A panaszok felülvizsgálatát a legfelső bíróság (díván an-nazár fi al-mazálim) látta el. Célja a téves ítéletek helyesbítése volt. (Benke, 1987, p. 187.)

A rendőri osztály (díván as-surtah) élén egy magas rangú hivatalnok állt, aki a kalifa testőrségének a vezetője is volt egyben. Minden nagyvárosnak megvolt a maga rendőrsége, melynek feladata a piacok felügyelete és az erkölcsök védelme. (Benke, 1987, p. 187.)

A postahivatalok (díván al-baríd) élén a száhib al-baríd állt, aki a kémhálózat irányítója volt. A postát állami feladatok megoldására hozták létre, de korlátozott mértékben magánszemélyek is felhasználhatták. Minden tartományi székhelynek volt postahivatala, és az egyes nagyvárosokat összekötő utak mellett postaállomások sorakoztak. (Benke, 1987, p. 187.)

Amikor Abbászida egyre nagyobb méretű területek felett nyerte el szuverenitását, Afrika és Ázsia egyes részein, a közigazgatási struktúra vilajet mentén jött létre. Minden vilajet, helytartóság élén a kormányzó, vali állt. A kormányzó felelős a központi irányításért valamint a tartományok minden ügyében, beleértve az állam számviteli elszámolásait is. A közigazgatás területenkénti strukturálásának hatására a költségvetési szervezet megosztására is szükség volt. Az egyes tartományok vallási tisztviselői is fontos befolyásoló tényezők voltak a tartomány bevételeire és kiadásaira vonatkozóan.

Pénzügyi szervezetek és kivetett adók, állami bevételek

Divan a fent említett kormányzati hivatalok összefoglaló neve. Felelősségi körébe tartozott a fiskális ügyek megfelelő irányítása. Az adókat egyes vilajetek vezetői vetették ki, és a végrehajtó volt a felelős azok begyűjtéséért. Az állam bevételeinek jelentős részét a kivetett adók jelentették. Ezek a bevételek a következők:

Földadó (harádzs)

A begyűjtött adók közül a legnagyobb összeget a földadó jelentette. A földadó a muszlim birtokosok földjük jövedelmének 10%-át, a nem muzulmánok a 20%-át voltak kötelesek beszolgáltatni. Harádzsot az állami tulajdonban lévő földeken dolgozó parasztok fizettek, mulkon vagyis nagybirtokon dolgozók pedig usrot, tizedet fizettek. Az adó begyűjtése áru és pénz formájában történt. A pénz a kalifa rendelkezésére állt, aki ezt az összeget a katonák zsoldjára, a mecsetek karbantartására, építkezésekre, utak és hidak javítására, a mohamedán közösség általános jólétére fordíthatta. (Benke, 1987, p. 186.) A fel nem használt többletbevétel a kincstárba került visszaküldésre.

A begyűjtött adók összegéről két helyen kellett hiteles feljegyzést tartani, abban a tartományban, ahol az adót begyűjtötték és a másik hivatalos nyilvántartást a fővárosban, Bagdadban. Már az Omajjád dinasztia uralkodása idején létrehozásra került az ún. iktatóhivatal, ahol minden hivatalos dokumentumról másolatot kellett készíteni és megőrizni, mivel az uralkodó utasításai megmásításra kerültek. (Benke, 1987, p. 132.) A tartományi nyilvántartás növelte a jelentőségét és egyben pozitív hatással volt a számviteli elszámolási rendszer fejlesztésére. Abbászida birodalom idejéről ezek a nyilvántartások sajnos nem fellelhetőek, de a jelenlegi adatok azt mutatják, hogy a számvitelnek ilyen típusú nyilvántartása valóban létezett.

A nem muszlim lakosság adója (dzsizje)

Fejadó néven is ismert. Minden felnőtt, ép testű férfi után (gyerekek, aggyastyánok és betegek nem számítottak) 1-4 dénárt kellett fizetni. A fizetendő összeg nagysága a vagyoni helyzettől függött. (Benke, 1987, p. 119.) A nem muzulmán vallások hívei fegyvert nem viselhetek, ellenben a védelem fejében fejadót szedtek tőlük. Számviteli szempontból fontosnak tekinthető az adók típusa, hiszen pontosan feljegyzésre került, hogy mely összegek származnak a nem muszlimok által fizetett adóból és mely összegek takarják a további adónemeket. Ez a nyilvántartás képezte a következő évben kivetendő adó összegének az alapját.

A muszlim lakosság adója (zakát)

A legfontosabb állami jövedelemforrás a zakát, a minden mohamedánra vonatkozó adó. Ezt az adót kivetették minden felszántott földre, nyájra, aranyra és ezüstre, árura

és mindenféle értéket teremtő vagyoni formára (az adóalapot az adószedő felmérése, a személyes ingóságokról saját, egyéni bevallás alapján állapították meg).

A hívóktól gyűjtött pénz a központi kincstárba fizették, amit a szegények és az árva segélyezésére, rabszolgák és foglyok kiváltására fordítottak. (Benke, 1987, p. 186.) Mohamed próféta idején önkéntes adakozásnak tekintették.

Az ellenségtől beszedett sarc („béke-pénz”)

Minden olyan árut és tulajdont elfoglaltak a hódító katonák, ami ebbe a kategóriába tartozott. A háborús zsákmány 20%-át a hadvezér köteles volt az államnak beszállítani, a fennmaradó részt pedig a háborúban harcoló katonák között szétosztották. (Benke, 1987, p. 119.) Ily módon a számvitel is részévé vált a katonai hadjáratoknak, hiszen nyilván kellett tartani mekkora összeg került befizetésre a kincstárba és mekkora összeg került szétosztásra a katonák között.

A nem mohamedánok áruinak adója (dézsmá)

Akkor kellett fizetni, amikor a nem muszlimok az áruikkal a muszlim földre léptek. Az adó mértéke rendszerint az áru 5%-a volt behozatalkor és kivitelkor egyaránt. Ezt a fajta adót az állam mindig begyűjtötte, ami többlet információt is hordozott az áruforgalomról, adatgyűjtése könnyebb volt, mint a többi kivetett adónak. (Elitas et al., 2008, p. 579)

Az Abbászida birodalom uralkodása alatt az adórendszer fejlesztésre került, a kivetett adókat a következő három csoportba sorolták. Elszámolási módszer alapján, amely szerint az adókat többnyire *pénzben* gyűjtötték össze. Gyakori volt, hogy az adókat *áruban* kifejezve gyűjtötték be, ami az előállított, megtermelt termék bizonyos százaléka volt. További bevételi lehetőség volt a *jövedelemtermelő föld* bérbeadása: az állam bérbe felajánlotta a tulajdonában lévő, bevételt termelő földeket a termelők részére. A terület használatáért az állam adót gyűjtött be.

Abbászida számviteli nyilvántartásban megtalálható a harádzs, mint adó kifejezés, amit eltérő módon használnak. Elsősorban arra használják, hogy besorolják a teljes adó összegéből a régió mely speciális területe és mekkora összegű bevételt hozott létre. Pl.: Iránt perzsa területként azonosítják, ezért a számviteli nyilvántartásban az adó Perzsa területként kerül feljegyzésre, és a bevétel összegét is a Perzsa területhez sorolja be.

A történészek által még fel nem kutatott számviteli nyilvántartások a tudósok szerint a bevételeket és kiadásokat tartalmazták. Az állami szuverenitás alatt álló területek bevételeinek a megállapításához a vilajetek általi számviteli nyilvántartásra van szükség.

Az állami bevételek a kimutatásokban készpénz mellett a következő formában is szerepelhetnek: ruházat, cukor, illóolaj, olívaolaj, ezüstrúd, lovak, öszvérek és egyéb mezőgazdasági termékek, állatok, ritka fémek és ipari áruk. Továbbá azt is

megfigyelték a kutatók, hogy azoknál a pénzügyi bevételeknél, amelyek áru formájában beszedett adóból származtak, ott a számviteli nyilvántartásban az áru neve és mennyisége is feltüntetésre került. Megfigyelhető, hogy idővel az áruban kifejezett monetáris jövedelmeket, az áruk tételes felsorolása helyett, pénz értékében fejezték ki és tartották nyilván. A nyilvántartásokból az is látható, hogy az egyes régiók által szerzett jövedelmeket tételesen, az adók nevének feltüntetésével tartják nyilván. Az adók számviteli nyilvántartását rendszerint a vilajetek végezték területenként. A monetáris egységet dínárnak nevezték, ami tizenhárom később tizenöt dirhemből épült fel. (Elitas et al., 2008, p. 587)

Az állam kiadásai

Az állami kiadások összegére és alakulására nincs olyan sok feljegyzés és példa, mint a bevételek esetén. A 892-es évből vannak feljegyzések a napi kiadásokra vonatkozóan. Ezek a nyilvántartások szerint a fő állami kiadások az alkalmazott tisztségviselők bérei lehetnek: biztonsági őr, lovasság, különleges csapatok, testőrség, a palota tizenhét különböző tisztségviselője, jövendőmondók, udvari bolondok, dobosok, szabó, vízhordó, papírgyártó, ács, szőrme eladó stb. Egyéb költségek tartalmazták a katonai lovak és tevék beszerzését, azok takarmányát, lámpaolaj, börtön költségei, kórházak díjai és egyebek. Szintén nagy költségként szerepelnek a nyilvántartásban a Bagdadban állomásozó katonai egységek fegyverei és élelmiszer ellátásának költsége.

A nyilvántartások a költségeket kimerítő részletezettséggel mutatják, a napi kiadásokat pedig csoportokban számolja el, mintegy 30 csoportot különböztethetünk meg.

Nincs túl sok rendelkezésre álló információ azokról a számviteli főkönyvekről, amelyek az Abbászida állam bevételeit és kiadásait tartalmazták. Ilhans állam és az Oszmán birodalom is használt számviteli főkönyvet.

Defter-i Tevcihat nevű napi főkönyvbe naponta feljegyezték az Abbászida birodalom költségeit, azok típusának megfelelően. Ilhans állam is ugyan erre a célra használta.

A bevételek nyilvántartására Defter-i Tahvilat nevű külön napi főkönyvet használtak, ami az Abbászida birodalom egyes területeinek a bevételeit tartalmazta. Ilhans állam ebben a könyvben nem csak a bevételeket, hanem a területeknek és a tisztviselőknek adott összegeket is rögzítették. (Elitas et al., 2008, p. 601)

Az első ismert példa a Merdiban módszer alkalmazására „Uber Da Budget der Einnahmen unter der Regierung des Harun Alrasid” című könyv, amit A. Freiherrn von Kramer írt, és 1876-ban Bécsben adták ki. (Elitas et al., 2008, p. 589)

Az egyik számviteli nyilvántartás, amely az Abbászida birodalom bevételeit rögzíti Merdiban módszer alkalmazásával, Hárún ar-Rasíd uralkodásának idejéből származik, ez az első ismert példa a módszer alkalmazására, ami az állam éves bevételének nyilvántartását mutatja. Az összesítő főkönyvi elszámolást ott kellett nyilvántartani, ahol ezekre a bevételekre szükség volt az adott évben. A külön, összesítő főkönyvi kimutatás nélkül nem lehetne nyomon követni, mely áruk és pénzösszegek érkeztek

a vilajetből és milyen különböző időszakokban. A főkönyvi nyilvántartásnak az Abbászida birodalomban a kutatások szerint léteznie kellett, de jelenleg még nincs rá bizonyíték. Napi és összesítő főkönyvi feljegyzések Ilhans és Oszmán birodalom korából már fellelhetőek.

A továbbfejlesztett rendszert az alábbi ismérvek jellemzik

„Siyákat” kézírás. Az Abbászida birodalom nem használta, mert normál arab írásmóddal rögzítették a számviteli nyilvántartásokat. Ilhans állam a könyvviteli elszámolásokhoz a „siyákat” kézírást alkalmazta. Az Oszmán birodalom a „siyákat” kézírás használatát az állami számviteli nyilvántartásban főszabályként előírták.

Az elemek szétválasztása. Mindhárom államban általános gyakorlat volt a számviteli eljárásoknál, hogy az első szó utolsó betűjét megnyújtották egy vízszintes vonallal, így balról jobbra haladva könnyen elkülöníthetők az egyes nyilvántartási elemek. A gyakorlatban az első sor tartalmazott egyéb információkat, mint a tételszámok vagy egyéb adatot, abból a célból, hogy megteremtse a kapcsolatot a napi főkönyv és az összesítő főkönyv között.

Összesítő sor rögzítése a tételek felett. A Merdiban módszer a tételek teljes összegét a lista tetején rögzíti, majd alatta felsorolja az összetevőket, amelyek a teljes összeget alkotják. Mindhárom államban megfigyelhető, amely a Merdiban módszert alkalmazta, hogy a nyilvántartások információt nyújtanak arról, hogy melyik költségvetési időszakhoz tartoznak, valamint milyen típusú bevételeket és kiadásokat tartalmaznak, ha szükséges arról is, hogy mekkora az érintett mennyiség, ami a nyilvántartásba beszámításra került. A pénznem nyomon követésének megkönnyítése érdekében az összegek a fő pénzügyi egységekben kerülnek kifejezésre. (Elitas et al., 2008, pp. 596-599)

A módszert csak az Ilhans államban használt számvitelt oktató könyvekben nevezték meg. Abbászida birodalom idején nem volt külön elnevezése. Az Oszmán birodalomban nem használtak számviteli könyveket, a tanítása során a tudást a mester a tanítványának közvetlenül adta át, ez lehet az oka elnevezés hiányának.

Összegzés

Az első példa a Merdiban módszer alkalmazására az Abbászida birodalom idejére tehető. A módszert egészen az Oszmán birodalom fennállásáig használták, amelynek így több mint 1100 éves életútja van. Merdiban módszert az Oszmán birodalom különböző célokra használta, különösen a XIX. században. Megfigyelhető a módszer alkalmazása az állami beruházási tevékenységek esetén 1840-1850 között az iparosítási kísérletek idején. Ismert továbbá, hogy költségelszámolásra is használták a XVI. és XVII. században a kiemelkedő jelentőségű épületek tervezése során. A XIX. sz. második felében ipari szervezetek költségelszámolásánál is alkalmazták.

A három államnak (Abbászida, Ilhans és az Oszmán birodalom) számos közös jellemzője volt, amely szintén a Merdiban módszer életben maradásában és fejlődésében játszott szerepet. Fontos szerepet töltöttek be a három államban kialakult

kulturális tényezők, az adók rendszere és az állam igazgatási felépítése. A begyűjtött adónemeknek mindhárom országban hasonló típusait különböztethettük meg.

A közeli földrajzi elhelyezkedésnek köszönhetően a gazdasági és kereskedelmi kultúra is egyezőségeket mutat az Ilhans államban és az Oszmán birodalomban. A két állam között létrejött politikai kapcsolat a terület védelme érdekében szintén elősegítette a módszer terjedését az Ilhans államból az Oszmán birodalomba. Ilhans állam Abbászida birodalom elfoglalását követően átvette a politikai rendszerét, és számviteli nyilvántartási módszerét, hiszen az állam korábban nem rendelkezett ilyen típusú nyilvántartással.

Merdiban módszer alkalmazásával kapcsolatban jelenleg is kutatások folynak. A három birodalmon kívül, azok környezetében más államok is használhatták, de erre még nincs fellelhető bizonyíték.

Irodalomjegyzék

- Bácskai, T. – Huszti, E. – Simon, P. (2003). *A pénz a korai kagylótól az euróig*, Budapest, Yuki Stúdió
- Benke, J. (1987). *Az arabok története*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó
- Elitas, C. – Güvemli, O. (2008). *Accounting Method used by Ottomans for 500 years: Stairs (Merdiban) Method*, Turkish Republic Ministry of Finance Strategy Development, Ankara
- Goldziher, I. (1995). *Az arabok és az iszlám*, Budapest, MTA Könyvtár
- Kéri, K.: *Kislexikon a középkori muszlim civilizáció tanulmányozásához* <http://mek.oszk.hu/01600/01665/html/35-islam.htm#omajjada> (Letöltve: 2013.12.24.)

Számvitel az ókori Rómában

Németh Natasa

*Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel
mesterképzés*

Bevezetés

„Az emberiség már évezredek óta hordozza magában a környezetének megváltoztatásával, átalakításával kapcsolatos igényt. ... Már az ókor embere is rögzítette gondolatait, az életterében lezajló fontosabb változásokat. Ezt akkor kő- és agyagtáblára, illetve papirusztekercsekre tette meg. ... Bizonyos szempontból sokat fejlődött a kultúra, de a lényeg ugyanaz, mint ezer évvel ezelőtt: írott és íratlan szabályok terelik rendezett mederbe az emberi kapcsolatokat. Ez különösen igaz a gazdaságra, a gazdálkodókra, illetve az ezzel kapcsolatban lévő események rögzítésére.” (Szücs, 2005, p. 5.)

Az ókort a szakértők jelentős része az írásbeliség megjelenésétől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig terjedő időszakra határolja be. Az első ismert írásos emlékek ékírással készültek i.e. 3500 körül, amit az őskor végének és az ókor kezdetének tekintünk. Az ókor végének a legtöbb történelemtudós a Nyugatrómai Birodalom bukását (i.sz.476) tartja.

Az ókor elején az ember már birtokolta a tüzet és a kommunikációban számos egyedi jelrendszert alkalmazott. Kialakultak a civilizáció bölcsői, ahol az ott élő emberek társadalmi csoportokba rendeződtek. A mezőgazdasági és állattenyésztési ismeretek összegyűjtése nagyobb termelékenységet eredményezett, ami a kereskedelem lehetőségét jelentette. Az első civilizációk Mezopotámiában, Egyiptomban, Indiában, Kétán alakultak ki, de meg kell említeni Kínát és a közép-amerikai civilizációkat is.

Róma gazdasági rendszere

Az ókori Róma nemcsak magát a városállamot jelentette, hanem a meghódított területeket, amelyek a Mediterráneumban, a Közel-Keleten és Európa további részein helyezkedtek el, és birodalommá váltak. A birodalom központi hatalma sikeresen ültette át a társadalmi, jogi, gazdasági és műszaki eredményeket és szokásokat. A birodalom nyomai ma is megtalálhatók, nem beszélve az ókori Róma civilizációjának hatásáról az emberi kultúrára (Ókori Róma I.).

Róma gazdasága megközelítőleg i.e. 9–8. századtól i.sz. 5–6. századig tart. „Ezek a kronológiai határok kifejezésre juttatják, ... hogy Rómáról nem csak az i.e. 753 és i.sz. 476 közötti időben lehet beszélni, hanem annak társadalmi-gazdasági története megelőzi és meghaladja ezeket az ismert történelmi határokat.” (Prekovits, 2012, p. 7.)

A kereskedelem már a városállami gazdasági rendszerben is jelentős szerepet játszott, kiegészítette a földművelést és a pásztorkodást. „Róma történelmének kezdetén az etruszk birodalom részeként kapcsolódott be a „világkereskedelembé”, mely tevékenységet elsősorban az etruszokok végezték. Amikor i.e. 510 körül Róma függetlenné vált az Etruszk Birodalomtól, ez a kiválás a kereskedelmi tevékenység csökkenésével is járt, ami csak az i.e. 3. században erősödött ismét... Ebben az időszakban, ha volt is pénzgazdálkodás, akkor az az etruszk pénzerméken keresztül valósult meg, egyébként a gazdaságra elsősorban a cserekereskedelem volt a jellemző... A háborúskodást Róma esetében, mint gazdasági tevékenységet is fel lehet fogni.” (Prekovits, 2012, p. 8.)

Róma gazdasági rendszerének átalakulása körülbelül a pun háborúkkal kezdődött, és az i.e. 2. és 1. században ment végbe. A kora császárkor, vagyis az i.sz. 1. és 2. évszázad Róma politikai virágkorának, a pax romanának az időszaka, ugyanis az egész birodalomban gazdasági fellendülés volt megfigyelhető, kiteljesedett a kereskedelem és a pénzgazdálkodás. Azonban ez a „virágkor” csak az adott keretek között nevezhető virágkornak.

A 3. században a pax romana megszűnt, mert az állandó polgárháborúk és a külső betörések aláásták a birodalom békéjét és belső kohézióját. A városok nem rentábilis beruházásokat konstruáltak, hitelek visszafizetésére a császárok vagy a pénzrontás eszközét alkalmazták, vagy egyre nagyobb adóterhekkel sújtották a lakosságot. A pénzrontás azt eredményezte, hogy a 3. századra megszűnt a pénzbe vetett bizalom, és ezzel együtt a pénzgazdálkodás is. „Helyébe visszaállt a cserekereskedelem, természetesen alacsonyabb kibocsátási szint mellett. ... Ezzel párhuzamosan az adóbevételek beszedésének jobb hatásfoka érdekében növelni kellett a közigazgatás létszámát, ami további improduktív munkaerő alkalmazását jelentette. Ezek a folyamatok elvezettek oda, hogy a kereskedelem és az ipar a városokban leállt, és a nagybirtok maradt az egyedül tovább élő gazdálkodási forma.” (Prekovits, 2012, pp. 9-10.)

A legrégebbi fennmaradt pénzermék hozzávetőleg i.e. 560-ból Kroiszoszlüdiai király idejéből származnak. A lüdiai pénzermék egységes mérete és súlya, amellet az állami garanciavállalás tulajdonképpen azonnal kiváltott minden addigi, felettébb változatos pénzfórmát.

A lüdiai találmányt rövid időn belül átvették a görögök, majd tőlük i.e. 269-ben a rómaiak is, és a Római Birodalom hódításai révén egész Európában meghonosították a pénz használatát (A pénz története I.).

A mérleg használata ahhoz a korhoz köthető Rómában, amelyben Róma még nem veretett pénzt. A római világban a pénzrendszer a rézből indult ki. „Még abban a korban is, amikor már tökéletesen bevégeződött volt az átmenet az ezüstre, és a rézpénz már csak mint jelképes váltó pénz szerepelt, a római ügyleti nyelvben a pénz mindig aes, a közkinctár még mindig aerarium populi Romani, a római nép rézkamarája, és az eredetileg rézpénzre vonatkozó sestertius (numus) a számadás alapegysége.” Az adás-vétel eszköze a rómaiaknál eredetileg a nyers réz volt, amelyet mérleggel adtak és vettek súly szerint, a súlymérték egysége a font volt. (Erdélyi Múzeum Egyesület Történelmi Szakosztály Közlöny, 1881, p. 65.)

A római pénzemberek nagy része a saját pénzét adta kölcsön, ezzel tevékeny részt vett a birodalom gazdasági életében. Ezek a pénzemberek látszatra bankárként működtek, azonban bankárnak csak az az üzletember nevezhető, aki főként idegen pénzt (üzletfelei készpénzt) üzletszerűen, kamat ellenében ad kölcsön. Üzletfeleinek az igénybe vett tőkékért fizetett alacsonyabb kamat és másik személynek a kölcsönadott tőke után szedett magasabb kamat közötti különbözet a bankár haszna. Ezáltal a bankár fontos gazdasági tevékenységet fejt ki. Rómában a bankárok már az i. e. IV. században feltűntek (Ókori Róma IV.).

Ebben az időben a római gazdasági élet még igencsak kezdetlegesnek volt mondható, azonban az oda érkező görög bankárok felismerték a város fejlődő gazdasági életéből adódó lehetőségeket. A kereskedelmi forgalom számára alkalmas pénznem még nem létezett, ezért a görög bankárok idegen, külföldi vereteket hoztak magukkal. A római kereskedők ezekkel az idegen érmékkel (készpénzéért) vásárolták meg a távoli piacokon azokat az árucikkeket, amelyeket csereüzlet alapján nem lehetett megszerezni. Üzleti útjukról gyakran idegen pénzzel tértek vissza, melyeket a bankárok a kívánt pénznemre átcsereleltek. Így alakult ki a bankárok egyik lényeges tevékenysége, a pénzváltás. Később a pénzváltók külön pénzváltóüzleteket nyitottak, a pénzek átváltásáért jutalékot kaptak (A pénz története II.).

A pénz mennyiségének a hiánya, más néven a defláció azzal kezdődött, hogy a pénzváltóknak megengedett volt a kamatok szedése a hitelek után. A pénzváltók a náluk lévő pénzmennyiséget újra és újra meghiteleztek mások számára, akiknek a hitel összegén felül a kamatokat is vissza kellett fizetni. A pénzváltók ismét hitelt nyújtottak mások számára, akik a hitelként kapott pénzhez képest szintén többet fizettek vissza. A pénzváltók az így megszerzett pénz jelentős részét visszatartották, ezért pénzhiány keletkezett. Ez addig nem okozott problémát, amíg a birodalom területe nőtt, hisz a meghódított területekről befolyó pénzüsszegek és az esetleges új bányák pénzt tudtak pumpálni a gazdaságba. „A gond ott keletkezett, amikor a birodalom nem volt képes már jelentős mértékben tovább terjeszkedni, de mindeközben a népessége folyton nőtt. A növekvő népesség egy véges birodalom határain belül elkezdte felélni a természetes környezetét, végletekig kimeríti a rendelkezésre álló erőforrásokat. A növekvő népesség növekvő pénzmennyiséget is igényel, de mindeközben nincs új kibányászható pénzként használható fém, így emiatt is pénzhiány keletkezik.” (A pénz története II.) Az ókori Rómában az, hogy a pénzváltók további összegeket vontak el a gazdaságból a helyzetet csak fokozta. Nero (római császár, i.sz. 37-68.) a defláció hatására az összes érmét bevonatta, azokat beolvasztatta, és 15%-kal kisebb formában újra verette. Ennek hatására a pénz értéke csökkent, hisz kevesebb nemesfém tartalommal bírtak az érmék, viszont már az államnak is pénzt tudott veretni, amelyből tudta fedezni a kiadásokat. Ez volt a történelem legelső feljegyzett inflációjára. (A pénz története II.)

Dioklész (római császár, i.sz. 244-311.) a mérhetetlen pénzromlást, az inflációt akarta megállítani, ezért egy rendeletet bocsátott ki, melynek árai maximális árak, vagyis ezeknél magasabb árakat senki sem szabhat és szedhet a birodalomban. A rendelet értelmében ahol bőség van, és minden olcsó, maradjanak az olcsó árak, másutt

azonban a rendeletben megszabott legmagasabb árakat még ínség esetén sem szabad átlépni. A római pénz, a denarius, ebben az időben már nem tiszta ezüst, hanem rezet is tartalmaz. Nero óta 5-10 százalék vörösrézrel keverték, Marcus Aurelius korában (római császár, i.sz. 121-180.) 30 százalék, Septimius Severus óta pedig (római császár, i.sz. 146-211.) 50-60 százalék vörösréz került bele. A rendelet kiadása idején, már mindössze 5 százalék volt a denarius ezüsttartalma. (A pénz története II.)

A Római Birodalomban már egységes adózási rendszerek működtek, az adózó állampolgárokat adólistán tartották számon, amire a birodalom fokozatos bővülése miatt szükség is volt. Vagyonadót csak rendkívüli helyzetekben (háborúk, nagyobb katasztrófák idején) vetettek ki. A két választott censor által végzett vagyonbecslés alkalmával megállapított vagyon képezte az adóalapot, az adókulcs 1-2 %-os volt. A Római Köztársaság területén az adókvetés és ellenőrzés is a censorok feladata volt. A provinciákban a procuratorok feladatát képezte a közvetlen adók begyűjtése. Azt, hogy az Itália területén élő polgárok mentesüljenek a közvetlen adók megfizetése alól, a Római Köztársaság nagymértékű terjeszkedése tette lehetővé i.e. 167-től. A közvetett és eseti adókhoz kötődő adóztatási teendőket az ún. adóbérlők végezték. Augustus (római császár, i.e. 63 – i.sz. 14.) adóreformjával új alapokra helyezte a birodalmat. Azért, hogy az adókat minden provinciában pontosan ki lehessen vetni, uralkodása alatt az impérium lakosságát háromszor is összeíratta. Az ő újítása volt az örökösödési adó bevezetése, melynek mértéke 5 % volt, valamint az adóbérlők rendszerének felszámolása. Reformjával az adószedők már csak hivatalos alkalmazottként járhattak el, az adók összegyűjtése az állami hatóságok feladata lett. „Augustus idejében az általános forgalmi adó (árúk eladása után számítottak fel) 1 % volt, kivéve a rabszolgák kereskedelmét, amire 4 %-ot számítottak fel.” (Juhász, 2013) A kiszámítható adóbevételek biztosították a római lakosság részére a szociális juttatásokat, valamint lehetővé tették az ingyen kenyér és a szórakoztatás biztosítását is. Az adóbeszedés e működőképes rendszere a birodalom hanyatlásakor megroppant (Juhász, 2013).

A vám a rómaiak előtti korban sem volt ismeretlen, a szervezett államhatalom sehol sem nélkülözhetette. Bevételi forrásként szolgált a görög városállamokban, a közel-keleti monarchiákban valamint Egyiptomban. A rómaiak minden elfoglalt területet bevontak vámszervezetükbe és a vám az állami jövedelmek leglényegesebb alkotóeleme lett. A római vám (portorium) magában foglalta az út- és hídvámot, valamint a kikötői illetéket is. „A vámok, adók, illetékek beszedésére hivatalnoki apparátusuk nem volt, a köztársaság árlejtés (versenytagyalás) útján, a legelőnyösebb ajánlatot tevő vállalkozónak (publicanusnak) rendszerint ötesztendei időtartamra bérbe adta az államkincstárt, az aerariumot megillető jövedelmek behajtását.” (Ókori Róma II.)

A számviteli nyilvántartások

Egyes feltevések szerint az első feljegyzések a gazdasági folyamatokról Mezopotámiában Sumer (mai Dél-Irak) területén már az őskori Ubaid-kultúra alatt megjelentek. Nagyjából i.e. 3500-ban a sumérok már foglalkoztak az éves kenyér és sör

mennyiségének elszámolásával, amit agyagtáblákra jegyeztek fel az általuk fejlesztett ékírással. További előrelépést jelentett, hogy körülbelül i.e. 3000-ben Egyiptomban és Babilonban elkezdték használni a „tartozik” és „követel” fogalmakat, amire a régészek régi papirusztekercseken bukkantak rá. A korai könyvelési okmányok az ókori Iránból származnak. Az i.sz. második évszázadból az első szabadlap-könyvelés bizonyítékai maradtak fenn preparált pálmaleveleken Indiában. Az i.e. ötödik századból származó ókori görög feljegyzések egy logisztikai tisztségviselőről számolnak be, akinek az volt a feladata, hogy az attikai államszövetség pénztárának zárszámadását elkészítse és Pallasz Athéné istennőnek járó tizedet befizesse (Ókori számvitel II.).

A korai Római Birodalomban a családi költségvetést a családfő készítette. A családfő a nyilvántartási könyvbe bejegyezte a kiadásait és bevételeiket. Átvezette ezeket kiadásokat és bevételeket a havi nyilvántartásba, amit *codex accepti et depensi*-nek hívták, és amelyben az adós hozzájárulásával tartozását fel lehetett használni ellene jogi eljárásban (Alexander, 2013, p. 4.).

Később a bankárok hasonló nyilvántartási könyvet használtak és kialakítottak egy harmadik könyvet belőle, amelyben már az ügyfél számla adatai szerepeltek, bejegyzések az ügyfelekről, az egyik oldalon ott volt, hogy mennyivel tartoznak a bankárnak a másik, szemközti oldalon meg ott volt a jóváírásuk. Időszakonként ebből egyenleget készítettek és az egyenleg alapján készpénzben behajtották az ügyféltől, amivel tartozott, és ha befizette, akkor továbbra is vezették ezt a számlát.

A rendszer és a rendszer alapjai állami szinten ugyanazok voltak, mint ami családi szinten a korai időkben. Az állam által kifejlesztett rendszer a korai időkben bevezetett egy új funkciót, amelynek segítségével a kiadásokat biztosították. Létrehoztak egy különálló szervet (kincstárnoki rendszert), ahol a pénztárosnak kibocsátó megbízásokat adtak, biztosítva neki egy utalványt, és ennek alapján kellett vezetni a kiadásait. Mindkét esetben nagyon pontos nyilvántartást lehetett az emberek közötti tranzakciókról vezetni. Augustus császár ideje alatt a Birodalomban tartományi és kerületi kincstárakat hoztak létre, amelyek szigorú könyvelési, elszámolási kötelezettséggel rendelkeztek a központi kincstár felé. Később ezek a könyvelések lettek a központi adó kivetésének az alapjai, a birodalmi háztartás költségvetésébe, a hadsereg költségvetésébe vezették be. Később a Birodalomban egy különálló kerületi rendszert hoztak létre, az adó kivetésére és behajtására, ez egy nagyon komolyan megszervezett rendszer volt. A 10-12. központi irodából 8 foglalkozott a könyveléssel. Három részt kellett ismerni ahhoz, hogy ezt a rendszert jól megérthessük. Az egyik a király és köztársasági könyvelési rendszer, a másik a korai birodalom alatti könyvelési rendszer, és a harmadik a késői birodalom alatti, ami a dioklészi időkre (görög történetíró, i.e. 4. század vége - 3. század eleje) vonatkozik. Az eredeti Római alkotmányban nem volt kifejezett adózási rendszer, még állami kiadásokról sem volt szó. Az állam nem fizetett a hadsereg szolgáltatásaiért, nem adott nekik jutalmat és a köztisztviselői rendszerben sem voltak kompenzációk. Ha egyáltalán volt valami kis díjazási rendszer azt annak a személynek adták, akik a kerületnek nyújtottak valamilyen szolgáltatást, vagy olyan személynek adtak ilyen díjat, aki olyan szolgáltatást nyújtott, amit egyébként nem

nyújtott volna. A pénzügyek a király kezében voltak. Nem világos hogy mennyire volt megkötvé a keze és az sem világos hogy mennyire kellett elszámolnia a nyilvánosság felé a költségvetéssel, illetve hogy mire költött. A bevétel elsősorban kikötői illetékből, földekből származó bevételből, szarvasmarha bírságból, elkobzásokból és háborús nyereségből állt. Ezek voltak azok a bevételek, amikről el kellett számolnia. Néha kivettek különadókat, de ezeket bizonyos körülmények között visszafizették. A római köztársaság ideje alatt merült fel először hogy a római polgároknak egy kincstárát nyissanak, amit a szenátorok irányítottak, a konzolok bonyolították le az ügyleteket és irányították a questorokat, akik az ókori Róma alacsonyabb rangú tisztviselői voltak, a közpénzek beszédését és elosztását felügyelték és a napi teendőket végezték. A köztársaság ideje alatt jelentek meg a pénzügyi szervezetek első elemei, ezeket a városi tanács számára hozták létre, és azért jött létre, mert igény volt rá az állam részéről. Később a birodalom ideje alatt váltak az egész birodalmat behálózó hálózattá.

A bankárok, akik sokan voltak Rómában, és a kereskedők is hasonló nyilvántartásokat használtak Justinianus (kelet-római uralkodó, i.sz. 483-565) ideje alatt. Volt egy harmadik nyilvántartásuk ún. számviteli könyv, amiben valószínűleg betűrendben rendezték a számláit minden ügyfelüknek, egyik oldalon a tartozásaikkal, a másikon a hitelekkel. A számlákat bizonyos időközönként egyenlegezték, és a bankárok beszámoltak, ha szükség volt rá. a számlakivonatokat a praetornak kellett bemutatniuk, akik a Római Köztársaság választott magistrátusai, azaz főtisztviselői voltak, rangban közvetlenül a konzulok után következtek. A bankárok hitelességét a városban városfelügyelők (prefect) felügyelték, a tartományokban pedig a kormányzó. Amikor a számla egyenleget az ügyfél megkapta, a hitel összegét a bankár kifizette az ügyfélnek, kivéve, ha fel volt jogosítva, hogy visszatartsa a kifizetést. Néha a római polgárok készpénzben fizették a hitelezőket egy pénztárosnak, aki többnyire rabszolga volt. Egy gazdag családban az apa adhatott ki csekket a bankárok számára és akkor ebből fizettek a hitelezőknek. Rómában már a kezdetektől felismerték azt, hogy fontos különbséget tenni az adót kivető, a kiadásokat engedélyező személy és azon személy között, aki megkapja ezeket a kifizetéseket.

A köztársaság alatt a szenátus kezében volt a törvényes jog a bevételek és kiadások felett. A szenátus alá voltak rendelve a konzulok, azzal a felhatalmazással, hogy rendelkezzenek a fizetések felett. Ugyanakkor beszámolási kötelezettségük volt a szenátus felé. I.e. 443-ban a konzultól elvették ezt a jogot és a cenzoroknak adták át, akik ezáltal valóságos pénzügyminiszterekké váltak. A cenzorok legfontosabb feladatai az államigazgatási feladataik voltak, a kincstárak questorok jelenlétében szedték be az adót, és a hitelezést a szenátus öt évenkénti költségvetéséből szavazták meg. A magistrátusok hagyták jóvá az összes kiadást és bevételt, városi quaestorok feladata volt az aktuális kiadások és bevételek kidolgozása. Eredetileg a városi quaestorból kettő volt, később négy lett, majd Sulla³⁶ idején húsz. A két városi quaestornak volt kulcsa a városi kincstárhoz. A szenátusnak szavazást kellett indítani, hogy a tartalékalaphoz

36 i.e. 138-78, konzervatív római politikus, hadvezér

hozzányúlhatnak és a szenátus szavazása után még a magisztrátusoknak is bele kellett egyezniük. Saturnus templomában voltak a quaestorok irodái, ahol sok tisztviselő dolgozott, köztük a hadsereg és a haditengerészet quaestorai is. A kincstári írnokok a quaestorok rendje alá tartoztak és ők voltak azok, akik a tranzakciókat bejegyezték a nyilvános okiratba (tabulce publicce), hasonlóan a családfőkhöz (Ókori számvitel I.).

Összegzés

A számvitel története több ezeréves, és az ősi civilizációkra vezethető vissza. A számvitel kezdeti fejlődése visszanyúlik az ősi Mezopotámiához, és szorosan kapcsolódik az írás, a számolás és a pénzt fejlődéséhez (Ókori számvitel II.).

Értelemszerűen az ókorban még nem lehet a számvitel jelenlegi értelmezéséről beszélni, csak a tulajdonosok vagyónában bekövetkezett változások leltárszerű feljegyzéséről. A kereskedelmi tevékenység megjelenése és fejlődése szükségessé tette a tevékenység eredményének megállapítását, a piaci szereplők tranzakcióinak nyilvántartását. (Tóth, 1996, pp. 11-21.)

A nyugat-római Birodalom számviteli nyilvántartási rendszere kiterjedt a társadalom minden szintjére, a családtól az államszervezetig. Hogy milyen erős hatása volt, bizonyítja, hogy bukása után a kelet-római birodalomban folytatódott a bonyolult elszámolási módszerek, a római számviteli hagyományokat folytatták egy ideig Olaszországban és a későbbi években az egyházi szervezet is átvette (Ókori számvitel I.).

Irodalomjegyzék

- Alexander, J. R. (2002). History of Accounting online cikk <http://acaus.clubexpress.com/docs.ashx?id=16306> (letöltve: 2013. dec. 7.)
- Az Erdélyi Múzeum Egylet Tört. Szakosztályának Közlönye, 1881. VIII. évfolyam 3. szám, online folyóirat a http://epa.oszk.hu/00900/00979/00359/pdf/1881_8_03_065-091.pdf címen (letöltve: 2013. dec. 18.)
- Dr. Juhász I. (2013). Az adózás története http://5mp.eu/fajlok/msc/adotortenelem_2_www.5mp.eu_.pdf (letöltve: 2013. dec. 18.)
- Prekovits A. (2012). Ókori gazdasági rendszerek és a 2008-as világválság, Polgári Szemle, 7. évfolyam 5-6. szám, online folyóirat a http://www.polgariszemle.hu/index.php?view=v_article&ID=469 címen (letöltve: 2014. jan. 15.)
- Szücs I. (2005). *Számvitel I.*, Budapest, Képzőművészeti Kiadó
- Tóth P. (1996). *Számvitel és pénzgazdálkodás*. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó
- A pénz története:
<http://hu.wikipedia.org/wiki/P%C3%A9nz> (letöltve: 2013. dec. 5.) (I.)
<http://www.nyisdkiaszemed.wordpress.com/penz/a-penztortenete> (letöltve: 2014. jan. 3.) (II.)

Ókori Róma:

http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%93kori_R%C3%B3ma (letöltve: 2013. dec. 5.) (I.)

www.romaikor.hu/gazdasagi_es_penzugyi_elet/a_romai_vam (letöltve: 2013. dec. 18.) (II.)

http://www.romaikor.hu/gazdasagi_es_penzugyi_elet/okori_inflacio/cikk/az_okori_inflacio## (letöltve: 2014. szept. 5.) (III.)

http://www.romaikor.hu/gazdasagi_es_penzugyi_elet/bankarok_es_uzletemberek/cikk/romai_penzvaltok_es_bankarok (letöltve: 2014. szept. 5.) (IV.)

Ókori számvitel:

http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_accounting#Roman_empire (**letöltve: 2013. dec.7.**)(I.)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Accounting> (**letöltve: 2013.dec.7.**) (II.)

Az angolszász számvitel fejlődéstörténetének középkori, újkori szakasza

Paxián Mónika

Zsiray Klaudia

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel mesterképzés

Bevezetés

A számvitel szabályzó rendszere az egyes nemzetekben a gazdasági környezet és a történelmi adottságok függvényében más-más formában alakult ki. A beszámolók által bemutatott „valós kép” országonként jelentősen eltérhet egymástól az ország joghagyományai, eltérő pénzügyi-gazdasági és adózási keretfeltételei, valamint a vállalkozás finanszírozási módja és filozófiája által meghatározottan.

Jelen dolgozatban azokat a középkorban, újkorban lejátszódó történelmi, gazdaságtörténelmi eseményeket, továbbá (vagy leginkább vele együtt zajló) jogrendszerbeli fejlődés és nemzeti (vállalati) kultúra azon aspektusait szeretnénk bemutatni, melyek a számvitel fejlődéstörténete, illetve az eltérő – angolszász és kontinentális – számviteli irányok kialakulásának meghatározó tényezői voltak.

Az angolszász országok történetéről röviden

Skócia már a rómaiak idejében is létezett, Kr.u. 80 körül Britannia római helytartója megtámadta a területet. Azonban a skótok csak 250 körül jelentek meg itt, az írek egy csoportjaként és rablóportyát folytattak a területen. 500 körül tömegesen vándoroltak be Írországból. A független skót nemzet alapját a lakosok 685. május 20-i győzelme jelentette. Később a vikingek is megjelentek Skócia területén, és portyákat indítottak. Skócia létrejöttéig 843-ig várni kellett, mikor is az új király egyesítette a különböző csoportokat.

1072 után angol befolyás alakult ki a skót trón felett. Majd 1266-ban a norvégok irányítása alá került több része is. 1295-ben a párizsi megállapodás keretein belül a franciák támogatásukat fejezik ki Skócia felé a hamarosan kialakuló függetlenségi háborúban. 1296-ban I. Edward legyőzi a skótokat, azonban később fordult a kocka és 1314-ben a skótok győzedelmeskedtek. 1320-ban megállapodás született, amely egyfajta alkotmánynak tekinthető. 1328-ban véget ért a skót függetlenségi háború. Később, 1707-ben létrejött Nagy-Britannia Királyság az angol és a skót parlament összefogásával. Skócia ma is az Egyesült Királyság egyik országa, Anglia, Észak-Írország és Wales mellett (Skócia).

Anglia szintén létezett már a rómaiak idejében is, akik katonai expedíciókat folytattak, felderítéseket indítottak irányába. Claudius császár hódította meg 43-ban, az új római provincia neve Britannia lett (A római birodalom).

A rómaiak kivonulása után az 5-6. században germán törzsek érkeztek ide, akiknek az angol nép kialakulásában meghatározó szerep jutott. Ők voltak az angolszász hódítók. Ebben az időszakban alakult ki az angol nyelv.

Hatalmának növelése érdekében 1607-től gyarmatosításba kezdett, ami még Viktória királynő (1837-1901) uralma idején is tartott (Egyetemes történelem kronológia pp. 9-13.). 1610-től jelentős adósság felhalmozódás jellemezte az angol gazdaságot, melynek megszüntetése érdekében a gyarmatokra is adókat vetett ki. 1651-ben Cromwell kiadta a hajózási törvényt, és ezzel kiszorította Hollandiát a tengeri kereskedelemről. A XVI-XVII. században kialakult Angliában a kettős könyvvitel, mely az ország akkori gazdasági, kereskedelmi helyzetének felelt meg (Borbély, 2012).

A XVI. század második felében az angol monopolisztikus előjogokat biztosító kereskedelmi szabadságlevéllel ellátott több más társaságot is létrehozta³⁷. E vállalatok egy része a szokásos formában, mások viszont részvénytársaságként működtek. Ez utóbbinál összegyűjtötték és közös igazgatás alá helyezték a tagok tőke-hozzájárulásait. Így jártak el a távolsági kereskedelem esetében is, amelynél már egyetlen út kockázati és szükséges felszerelési eszközei is meghaladták azt az összeget, amelyet egy, vagy néhány befektető még vállalni tudott volna. Az Angol Kelet-Indiai Társaság – melyet 1613-ban alapítottak állami jóváhagyással – a részvénytársasági formát vette föl. Teljes önállósággal tevékenykedett egy, a tagok által választott vezetőség révén (Cameron, 1998).

Az ipari forradalom még jobban hozzásegítette, hogy a világ egyik legmeghatározóbb országává váljék. Anglia ma az Egyesült Királyság tagországa, a Brit-sziget legnagyobb régiója, mind területileg, mind pedig a népességszám szempontjából. Politikailag elkülönül Skóciától és Walestől.

A brit történelem és szakmatörténet szempontból is jelentős két ország, amelyek számviteli szabályozása Nagy-Britanniához kötődik. Miután Amerikát felfedezték sorra elkezdtek az európaiak gyarmatosítani. A spanyolok legjelentősebb gyarmata a mai Mexikó területe lett, a franciák először a mai Kanada déli részét szerezték meg, melytől még délebbre később megjelentek az angolok is, ami háborúhoz vezetett. Az első sikeresen megalapított angol város Jamestown volt. Ez idő alatt megjelentek a holland és svéd gyarmatosítók is, azonban őket később az angolok kiszorították Amerika területéről. A 17. század táján a fehérbőrű lakosságon belül hozzávetőleg 60-70 % volt az angol lakosság aránya (Az USA kialakulása és története).

Számviteli szempontból az első fontos időszak az 1840-es évekre tehető, amikor önkéntes volt a beszámoló készítése, a cél a vagyon bemutatása volt. Azonban később, mikor a konjunktúra során tömegesen jelentek meg Amerikában a brit befektetők, fontossá vált a kimutatások megbízhatósága és a valódiság ellenőrzése. Az amerikai

37 Moszkvai Társaság (1555), Spanyol Társaság (1577), vagy a Kelet-Indiai Társaság (1600)

számvitel atyjának George Oliver May-t tekintik, aki a könyvvizsgálatot teremtette meg az USA-ban a brit minta szerint (Borbély, 2012).

Ausztráliát, a Brit Nemzetközösség tagját a bevándorlók hazájának is nevezik. Az ausztrál őslakók az európai embereknél jóval korábban érkeztek a kontinensre. 1470-ben portugál hajósok jártak itt, azonban Európa csak a 17. században ismerhette meg Hollandia jóvoltából. Később az angolok is felfedezték, 1768-ban James Cook kapitány az akkori vezető hatalom, Anglia megbízásából érkezett ide, és felfedezte Új-Dél-Walest (Ausztrália történelme). Ausztrália történelme és számviteli tradíciói is szorosan kötődnek Nagy Britanniához.

A Németalföld történetéről

Németalföld nem egységes terület, sem gazdaságilag, sem kulturálisan, ugyanis a keleti területek a középkorban Németország felé, míg más területek Franciaország felé orientálódtak.

Már Julius Caesar idejében is létezett Gallia Belgica néven. Ekkor római hatás érvényesült a területen. A rómaiak uralmának a frankok vetettek véget 500 előtt. A 9. században a Frank Birodalom széthullott, melynek következtében széthullott a Németalföldön létrejött állam. A terület francia fennhatóság alá került, majd egy része a Német Birodalom részét képezte. Fejlett földművelés jellemezte, majd kialakult az ipar és a tengeri kereskedelem is. Merész Károly (1433-1477) felállította a Központi Számvevőszéket, és a legfelső törvényszéket is.

1500 körül a Habsburg Birodalom felvirágzásának köszönhetően Németalföld is fejlődésnek indult, kereskedelmi központ lett. V. Károly örökölte Habsburg Németalföldet és ugyanebben az időben Németország császára lett. Terjeszkedő politikát folytatott, bizonyos mértékig centralizáltan kormányozta birodalmát, uralkodása alatt a Habsburg Németalföldnek új határai lettek. A reformáció is teret hódított (Kossmann-Putto et al., 1998, pp. 9-15.).

Jacob Fugger (1459-1585) családi cége kirendeltségeket működtetett több európai városban is. Lisszabonból és Antwerpenből jórészt ők irányították a fűszerek közép-európai kereskedelmét. Ezen kívül elfogadtak letéteket, igen széles körben váltókat (Cameron, 1998).

A Fugger-család készítette el az első mérleget 1511-ben, amit a XVI. században Matthäus Schwarz (II. Jacob Fugger főhivatalnok) fejlesztett tovább. A főkönyvet két részre osztotta, a „személyek számlakönyvére” (tartozások könyve) és a „tárgyak számlakönyvére” (Capus). Készített egy „költség könyvecskét” a kiadásoknak (fogyasztási adónak), valamint egy „titkos könyvet”, mely az egyenes adó belső kalkulációja mellett elsődlegesen a nyereség- és veszteségszámlákat tartalmazta (Számvitel).

A 80 éves háborút lezáró 1648-as Münsteri Béke után a holland tartomány a világ gazdasági és kulturális központja lett (Kossmann-Putto et al., 1998, p. 21.).

A XVII. századi holland mezőgazdaságra a munka- és tőkespecializáció és -intenzitás volt a jellemző. A gyors és látványos kapitalista fejlődés következtében

Hollandia hamar gazdasági nagyhatalommá nőtt. Az Antwerpentől északra tolódott kereskedelem következtében fejlődésnek induló Amszterdam lett a XVII. század nagy kereskedelmi és pénzügyi metropolisa (Cameron, 1998).

A gyors kapitalista fejlődés és Amerika felfedezése magával hozta a holland hajóépítés és hajózás gyors ütemű fejlődését is. A portugálok 1592-ben lezárták Lisszabon kikötőjét a holland hajók előtt. Minthogy a hollandok nagyon is rá voltak utalva a tengeri kereskedelemre, azonnal elkezdtek olyan hajókat építeni, amelyek kibírják a hónapokig tartó utat Afrika megkerülésével, az Indiai-óceánra. Ezek a korai utazások oly sikeresek voltak, hogy 1602-ben az Egyesült Tartományok kormányzata, Amszterdam városa és több kereskedelmi magáncég megalapította a Holland Kelet-Indiai Társaságot, ami aztán törvényes jóváhagyással monopolizálta az India és Németalföld közötti kereskedelmet (Cameron, 1998).

A gazdasági, kereskedelmi fellendülés szükségszerű velejárója volt a korszerű számbavételi nyilvántartások létrejötte és alkalmazása.

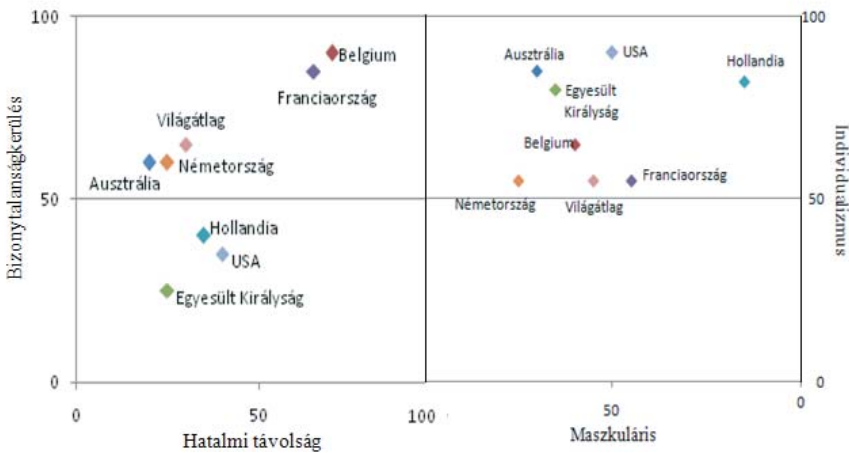
Az angolszász számvitelt befolyásoló legfontosabb tényezők

Az angolszász államokban tőkepiaci környezetben működő vállalatfinanszírozás érvényesül, a vállalkozások forrásait a befektetőktől szerzik, döntő mértékben a tőzsdén. A vállalat-tulajdonlás a sok kis részvényes miatt elaprózódott, akik nem szakmai befektetők, hanem tipikusan pénzügyi, vagy portfólió befektetők. A befektetők igénye itt a számviteltől, pénzügyi beszámolótól az, hogy a vállalati teljesítményről, annak értékeléséről adjon tájékoztatást. A számviteli szabályozást ennek kiszolgálására kellett kialakítani.

Az angol jogrendszerre – mely nem kodifikált; azaz szabályainak egy része nincs törvénybe foglalva – a széles körű szerződési szabadság jellemző. Kevés korlátozó törvényi előírás van, a jogeseteket az egyedi esetekre levetítve mutatják be. A magatartás mintákat a korábbi esetekből kell levezetni (Tóthné, 2010). A XV. és XVI. században – önálló fejlődése folytán – ellenállt a kontinensen általánossá vált római jogi recepciónak, ami az ún. kontinentális számvitelű országok jogalkotását jellemzi. Mivel az angol jog bíró alkotta jog, így szabályai kevésbé elvontak és általánosak, mint a kontinentális jogrendszereké, hiszen mindig egy konkrét eset eldöntésére vonatkoznak (Kondorosi–Visegrády, 2011, p. 34.).

A gazdasági kultúrát egyrészt a kívülről ható adottságok, másrészt az adott közösségekben ható domináns értékrendek, ideológiák befolyásolják. Fontos szerepet játszik a közösség történelmi tudata, gazdasági tapasztalata, a gazdasági-műszaki képzés színvonala, a gazdaság szereplőinek egymáshoz való viszonya. A vállalatok egyéni arculatukat és értékrendjüket csak a fenti tényezőknek a hatásrendszerébe beágyazva alakíthatják ki, nem függetleníthetik magukat a nemzet gazdaságát összességében jellemző gazdasági kultúrától. A kultúrák összehasonlításául szolgáló eszközök a kultúraindikátorok, a dimenziók. Hofstede elemzési módszere (1984) lehetővé tette a nemzeti makrokultúrák és ezzel a szervezeti kultúrákra gyakorolt nemzeti és multinacionális hatásoknak a vizsgálatát (Borgulya–Barakonyi, 2004).

1. ábra: A különböző országok elhelyezkedése Hofstede dimenzióiban

Forrás: geert-hofstede.com alapján saját szerkesztés

A diagram alapján megállapítható, hogy az angolszász országok viszonylag egy csoportban helyezkednek el, vagyis inkább alacsony hatalmi távolság jellemzi őket, magas individualizmus és a világotlagot inkább meghaladó maszkulinitás. Egyedül a bizonytalanságkerülés terén térnek el egymástól, ugyanis az Egyesült Királyság és az USA jól tűri a bizonytalanságot, míg Ausztrália magasabb értékkel rendelkezik, tehát kevésbé tolerálja a bizonytalanságot, bár mindhárom vizsgált országnál inkább bizonytalanságkerülő.

A németalföldi országok közül Belgium és Hollandia között jelentős eltéréseket véltünk felfedezni a Hofstede-féle dimenziók alapján. Hollandiában ugyanis a világotlaghoz közeli, viszonylag alacsony értékkel bír a hatalmi távolság tényező, míg a vizsgált országok közül Belgiumban a legmagasabb a hatalmi távolság, azaz ott erős a hierarchia. Ennek hátterében elsősorban az áll, hogy Belgium alapvetően kodifikált joggal rendelkező ország és társadalmi felépítését illetően is speciális a helyzetű. Az individualizmus terén viszonylag egy helyen áll a két németalföldi ország. Belgium inkább maszkulin társadalom, míg Hollandia erősen feminin jegyeket mutat. A bizonytalanságkerülés terén is éles ellentétben áll a két ország, a hollandok sokkal jobban tolerálják a bizonytalan helyzeteket, mint a belgák.

Nem vitatható, hogy a számviteli tevékenységet befolyásolja az a környezet, amelyben működik. Gray (1988) a kulturális eltérésekkel magyarázza a számviteli szakemberek viselkedése közötti nemzetközi különbségeket és ezáltal az egyes nemzetek számviteli gyakorlatának természetét. A Gray által megjelenített számviteli eszmeiségek kapcsán az angolszász országok számviteli gyakorlatát a szakszerűség, a rugalmasság, az optimizmus és a nyíltság jellemzi (Beke, 2013).

Az angolszász típusú számvitel legfontosabb jellemzői

„ A brit szigeten megjelent angol és skót számviteli munkák 1543-tól 1683-ig nemcsak eredeti angol művek a kereskedelmi könyvek vezetéséről, hanem a kor legfontosabb (elsősorban németalföldi) munkáinak angol adaptációi voltak. A mintegy másfél évszázadból *Oldcastle munkáját emelhetjük ki, amelyet Mellis átdolgozott és aktualizált. A XVI-XVII. századi Angliában meghonosodott és elterjedt kettős könyvvitel.*” (Borbély et al., 2012, p. 48.)

A 17-18. században a könyvelés összekapcsolódott a jogi szakmával, számos ügyvéd tevékenykedett egyben könyvelőként is (Kardos, 2010). Ezen felül a kereskedők is foglalatostokdtek könyveléssel. Skóciát a modern értelemben vett számviteli szakma szülőhazájának tekintették a 19. században (Borbély, 2012). Skóciában találhatjuk meg a legrégebbi könyvelő társaságokat és szorosan összekapcsolódott a kereskedelmi és a könyvelői szakma. Ezt James McClelland, glasgow-i könyvelő tevékenységére vonatkozó 1824. március 12-i hirdetménye igazolja, melyben felsorolja az általa elvégzett tevékenységeket (például birtokok gondnoksága, vitás könyvelések kivizsgálása, könyvvezetés, könyvek ellenőrzése, könyvelés átvizsgálása bírósági, ügyészi beadást megelőzően, régi követelések és csődbe ment birtokok osztalékainak behajtása) (Alexander, 2002).

1854-ben a Glasgow-i Könyvelők Szervezete petíciót nyújtott be Viktória királynőnek az önálló oktatási rendszer kialakítása érdekében. Megalapítását követően az edinburgh-i szervezet a képesített könyvelő (Chartered Accountant „CA”) megkülönböztető jelzöt adta a tagjai részére, mely névhasználat folyamatosan elterjedt egész Skóciában, majd később (1880-ban) Angliában és Walesben is.

Az Egyesült Királyságban a számviteli szabályozás jogi háttérét az 1875. évi vállalkozási törvény (Companies Act) teremtette meg. Főként a beszámolók formátumára, részletezettségére és az értékelési eljárásokra vonatkozóan adott kötelező érvényű szabályokat. Ez a szabályozás a befektetők és a hitelezők érdekeit védte. A könyvvezetés és a beszámoló összeállítás során a „valós kép” bemutatása került előtérbe. A beszámolókkal szemben támasztott alapvető kritérium és a szabályozás legfőbb filozófiája, hogy az általánosan elfogadott számviteli alapelvek és a standardok alapján készített beszámolók igaz és valós képet adjanak felhasználóiknak a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről (Beke, 2013).

A szabályozás alapvetően „kétszintű”. A jogi szabályozás a beszámolókkal kapcsolatos követelményeket tartalmazza, amíg a könyvviteli elszámolásokat a standardok alapján kell elkészíteni.

Az Egyesült Királyságban elsőként hozták létre, illetve fejlesztették tovább a számviteli szakmát, melynek a mai napig nagy befolyása van a szabályozó rendszerre. A számviteli beszámolókról alkotott megbízható és valós kép („true and fair view”) megfogalmazás szintén brit eredetű. A számviteli beszámoló elsődleges célja a tőkepiacok információellátása, másodlagos célja a tulajdonosi ellenőrzés elősegítése. A beszámoló legfontosabb minőségi jellemzője a lényegesség, melynek biztosítéka a „tartalom elsődlegessége a formával szemben” elv. Nagymértékű rugalmasság jellemzi a szabályozást (az egyes vállalkozások sajátosságainak figyelembe vehetősége) (Beke, 2013).

A döntést előkészítő vezetői számvitelben is jelentős különbségek mutatkoztak az angolszász és a kontinentális számvittel rendelkező országok között. Már az ipari forradalom idején felmerült az igény a termékköltségek meghatározására. Az angolszász országok a standard költségszámítást alkalmazták, német területeken pedig a terveköltség számítás volt elsődleges. Az angolszász számvitel a vezetői és a pénzügyi számvitelt egymástól elválasztja, míg a német minta szerint a forgalmi és az üzemgazdasági számvitel nem válik el egymástól.

Összegzés

A számvitel fejlődése tükrözi a gazdasági-társadalmi változásokat, ugyanakkor az is igaz, hogy a fejlett gazdasági tevékenység követeli meg a precíz, pontos számviteli nyilvántartások vezetését.

A fent bemutatott országok más és más szerepet játszottak a történelemben, eltérő utakat jártak be. Ennek következtében különböző módon alakult a fejlődésük és kultúrájuk. Ez a különbözőség magával hozta a jogrendszerek, a gazdasági irányítás és nem utolsósorban a számvitel alkalmazásának eltéréseit.

A XIV. századi reneszánsz Itáliából útnak induló kereskedelmi-könyvelési technika alapvetően kétfajta szabályozó rendszerré forrt ki magát, melyet nemzetenként, kultúránként formált a történelem, az eltérő fiskális-politikai érdek, továbbá befolyásolta a gazdasági kultúra, a jogrendszer fejlődése, illetve alakították a finanszírozási szokások is.

Anglia korai felvirágzása, modern iparban elfoglalt vezető szerepe a számvitel fejlődését az elv alapú szabályozás irányába terelte, így segítve elő az angolszász számviteli szabályozó rendszer kialakulását.

A vizsgált országok közül az Egyesült Királyság, Hollandia és az Egyesült az angolszász számvitelt alkalmazza, természetesen nemzeti sajátosságokkal, míg Belgium szabályozása, ahogyan kitűnt a korábbiakból is – elsősorban történelmi tényezők miatt – kontinentális típusú.

A XIX. században megélnékülő migráció és tőkeexport előmozdította a nemzetközi gazdaság integrációját. A befektethető tőke-, munkaerő- és információ szabad áramlása következtében felmerült az igény a vállalati teljesítmények összehasonlíthatóságára, mely a teljesítmények egységes elveken történő mérésén keresztül lehetséges.

A gazdaságilag és politikailag meghatározó jelentőséggel bíró államok kialakították a saját számviteli szabályozásukat, melyek a gyarmatosításnak köszönhetően elterjedtek más területeken is. A hatalmi viszonyok azonban többször átalakultak, emiatt a számviteli irányok is változtak az egyes országokban. Ennek köszönhetően ritka a tisztán angolszász, vagy tisztán kontinentális berendezkedés, inkább ezek keveredésének különféle árnyalatai jelennek meg.

A gazdasági szereplők aktivitásának fokozódása, a határokon átnyúló tevékenységek a számviteli információ egységesítésére való törekvés szolgáltatott motivációt a nemzetközi kezdeményezések felé, melynek végeredménye az angolszász számviteli

szabályozó rendszeren nyugvó, a XX. század második felében induló IAS/IFRS-ek rendszere lett.

Napjainkra a már számos ország által befogadott IAS/IFRS-ek rendszere az a közös nyelv, melyet a különböző nemzetek, kultúrák számviteli szakemberei egyaránt értenek és beszélnek, s így olyan befektetői információs igényeket kielégítő, egységes elveken alapuló, összehasonlítható pénzügyi beszámolók születhetnek, melyek összeállítására korábban – a különböző nemzeti szabályozások miatt – nem volt lehetőség.

Az is megfigyelhető ugyanakkor, hogy a létező rendszerek egyre jobban közelítenek egymáshoz, melyet jól példáz, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a korábban egyeduralgkodónak számító US GAAP mellett már az IAS/IFRS-ek szerint készült beszámolót is elfogadják a tőzsdéken. Ez a harmonizáció pedig várhatóan tovább erősödik a jövőben. A számviteli harmonizáció a globalizáció következményeként megkönnyítheti a vállalkozások – elsősorban a multinacionális cégek – működését, gazdálkodását. A számviteli értelemben vett harmonizáció előmozdíthatja az országok között gazdasági integrációt is.

Irodalomjegyzék

- Alexander, J. R. (2002). *History of Accounting*, Association of Chartered Accountants <http://acaus.clubexpress.com/docs.ashx?id=16306> (letöltve: 2014. január 3.)
- Beke J. (2013). *Nemzetközi számviteli harmonizáció elvi és gyakorlati lehetősége*. Budapest, Typotex Kiadó Kft.
- Borbély K. (2012). *Fejezetek a számvitel történetéből*. Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány
- Borbély K. – Szlávik A. (2012). Krízisek és válaszok, *Közgazdász Fórum* (Románia) XV. évf. 108. szám, 45-62. o.
- Borgulya I. – Barakonyi K. (2004). *Vállalati kultúra-Stratégiaalkotás III*. Budapest, Nemzedékek tudása Tankönyvkiadó
- Cameron, R. (1998). *A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig*. Budapest, Maecenas Könyvek, Talentum Kft.
- Ilonka M. (2004). *Az adózás története az őskortól napjainkig*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
- Kardos B. (2011). *Számviteli információs rendszer értékelemzése*. (doktori értekezés) Pécs http://www.gphd.ktk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Kardos%20Barbara_disszertacio.pdf (letöltve: 2013. február 25.)
- Kondorosi F. – Visegrády A. (2011). *Európa: Az állam- és jogfejlődés irányai*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft.
- Kossmann-Putto, J. A. – Kossmann, E. H. (1998). *Németalföld - Észak- és Dél-Németalföld története* <http://mek.niif.hu/02600/02677/02677.pdf> (letöltve: 2013. február 14.)

Tóthné Szabó E. (2010). *A kiegészítő melléklet szerepe és tartalma a számviteli információ hordozta „megbízható és valós kép” kialakításában.* (doktori értekezés) Sopron http://www.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/ktk/Kepzes_doktori/2010/2010_TohtneSzaboErzsebet_d.pdf (letöltve: 2014. január 3.)

A római birodalom

<http://www.gazdtort.com/temak/a-romai-birodalom-torteneti-foldrajza/a3-gallia-es-a-brit-szigetek/> (letöltve: 2013. február 10.)

Ausztrália történelme

http://ausztralia.biz/informacio/ausztralia_tortenelme (letöltve: 2013. február 14.)

Az USA kialakulása és története 1492-1860 között

<http://tortenelemklub.com/ujkor/kora-ujkor-1500-1700/288-az-usa-kialakulasa-toertene-1492-1860> (letöltve: 2013. február 14.)

Egyetemes történelem kronológia

http://baross-siofok.hu/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=221&Itemid=376 (letöltve: 2013. február 11.)

Hofstede, G.

<http://geert-hofstede.com> (letöltve: 2013. február 21.)

Kislexikon

http://www.kislexikon.hu/angol_nyelv.html (letöltve: 2013. február 10.)

Ókori gazdaságtörténet

<http://www.gazdtort.com/temak/a-romai-birodalom-torteneti-foldrajza/a3-gallia-es-a-brit-szigetek/> (letöltve: 2013. február 10.)

Skócia

http://www.skocia.hu/?module=showarticles&art_class=20 (letöltve: 2013. február 14.)

Számvitel

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A1mvitel> (letöltve: 2014. január 3.)

A földközi-tengeri városállamok számvitele

Tóth Petra

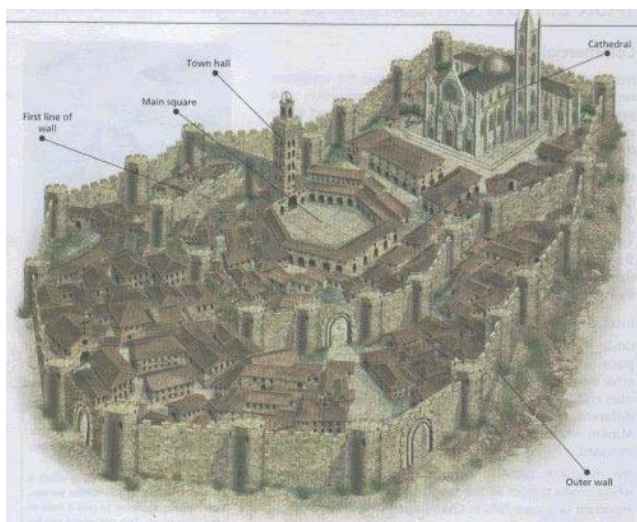
Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel mesterképzés

A városállamok kialakulása

A földközi-tengeri városállamok kialakulása az érett középkorra, a XI. – XIV. századra tehető. Ezt az időszakot a távolsági kereskedelem fellendülése is jellemzi. (Szárasi et al., 2006).

A XIII. században érte el a középkori nyugati világ fejlődésének legmagasabb fokát. Ebben az időben erősödött és szilárdult meg a keresztény világ. Megkezdődött Európa városiasodása. A város a környező területekről, a vidéktől eltérő sajátos jogrenddel és mentalitással bíró kereskedők és kézművesek autonóm közössége. Ebben az időben történt a legnagyobb arányú népességkeveredés, új intézmények jelentek meg, kialakultak a gazdasági, szellemi élet központjai. Egyre élénkebb lett a kereskedelem, nőtt a kereskedők szerepe a gazdaságban és társadalomban, egyre elterjedtebbé vált a pénzhasználat. Városi iskolák alakultak. Európa két leginkább urbanizált (városiasodott) vidéke Flandria és Észak-Itália volt (Le Goff, 2008).

1. ábra. A középkori város

Forrás: Történelem Klub

A fejlett városokból fokozatosan terjeszkedve városállamok alakultak ki, főleg Itáliában. Közép-Itáliában és a Földközi-tenger partvidékén a római városok éltek tovább, ennek következtében a település, a lakosság, a társadalom folytonossága is megfigyelhető volt, ellentétben az egykori római provinciák városaival, ahol folytonosságról nem beszélhetünk. A római birodalom területén kívül alapított, telepített városok jöttek létre. Az itáliai városokban arisztokrata vezetésű kommuna alakult, így a város élére a püspök, gróf helyett egy korlátozott jogkörrel rendelkező vezető került. A kormányzat a kereskedő és iparos elit céheinek kezébe került, akiknek szembe kellett nézni a szegények elégedetlenkedéseivel. Az előkelőségek – főleg Genovában, Milánóban, Firenzében – állandó harcot vívtak a hatalomért, ennek következtében a környező területek is a város uralma alá, tulajdonába kerültek. Ezzel kezdődött meg a városok városállamokká alakulása, amilyenek Velence, Milánó, Firenze (Le Goff, 2008).

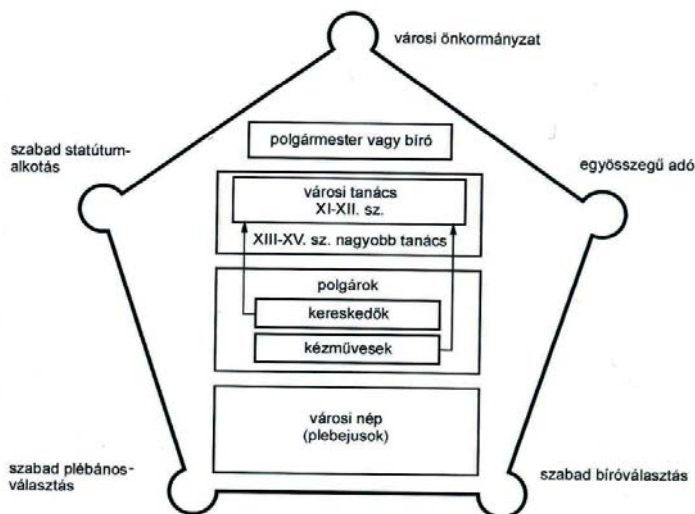
A középkori város különbözött az antik és a modern várostól is. Európára kisebb városok sűrű hálózata volt jellemző. Mindössze három százezres lakosságú város volt ebben az időben: Párizs, Milánó és Velence (Száray et al., 2006).

A városok társadalmi jellemzői

A nyugati társadalomfejlődés legfontosabb újdonsága volt, hogy a vertikális, függőségi kapcsolatok (földesúr-jobbágy, hűbérúr-vazallus) mellett a XI. századtól egyre inkább előtérbe került a horizontális társadalmi szerveződés. Tömegesen alakultak ki azonos helyzetű, érdekű csoportok autonóm területi, közösségi, szakmai alapon szerveződve, mint a faluközösség, plébánia, városi communa, kézművescéh, tanárok stb. (Katus, 2000).

A városi polgárok sem jobbágyok, sem nemesek nem voltak, hanem teljesen szabad emberek, tehát kiszakadtak a feudális rendszerből. Ingóságokkal teljesen szabadon rendelkezhetek és végrendelkezhetnek. Fegyverviselési joguk volt, részt vehettek a városi népgyűlésen, és elmondhatták véleményüket. Polgárjoggal csak az rendelkezett, akinek saját ingatlana volt a városban. A polgárjoggal nem rendelkezők nem szólhattak bele a város ügyeibe (Orosz et al., 1996). A város élén a városbíró (polgármester) és az esküdtek álltak. A városvezetésnek joga volt a polgárokat megadóztatni a város szükségleteinek kielégítése érdekében. A városi patríciusok gazdag kereskedőcsaládok tagjai voltak, akik érdekeltek voltak a kereskedelemben. Ők voltak a város leggazdagabb polgárai, a legfontosabb tisztségviselők a körükből kerültek ki. A kézművesek saját céhekkal rendelkeztek. A társadalmi hierarchia alján a városi plebejusok álltak. Ők voltak a nép, a városiak, napszámosok, kézműves legények (Száray et al., 2006).

2. ábra. A középkori társadalmi hierarchia

Forrás: A középkori város, a középkori kereskedelem

A kereskedelem

A XII-XIII. században megkezdődött a kereskedelem újjáéledése, megerősödése. Az újjáéledés először a Földközi-tengeren jelentkezett, majd ezt követően az Északi- és a Balti-tengeren is (Le Goff, 2008). A XI. században Pisa és Genova sorra vették vissza az araboktól a nagy szigeteket, és megszerezték a fölényt a Földközi-tenger nyugati medencéjében is. A Mediterráneum keleti felében, Levantén pedig Velence szerzett pozíciókat. A keresztes hadjáratok szintén lendületet adtak az itáliai kikötővárosok hajózásának, kereskedelmének. Tehát gazdasági fellendülés tapasztalható. Új találmányok jelentek meg, mint a vízimalom, szélmalom, lábítószövőszék, rokka. Ennek hatására megnövekedtek a terméshozamok. Az általános felmelegedés is segítette a gazdálkodást, egyre több területet lehetett megművelni, ami aktív kereskedelmi tevékenységhez vezetett. A kibontakozó mezőgazdasági jólét növelte a vásárlóerőt Nyugat-Európában és a levantei luxuscikkek iránti keresletet. A fejlődő európai ipar lehetővé tette, hogy a hajók visszafelé is szállítsanak árut. Elsősorban gyapjút, lenvászatot, fémárukat, nyersanyagot vittek, cserébe pedig fűszereket és luxuscikkeket hoztak. Sorra jöttek létre az itáliai városok kereskedelmi telepei, lerakatai (Katus, 2000). Európa kereskedelmi tevékenysége három pont körül összpontosult. Közülük kettő a Földközi-tenger és az Északi tenger alkotta a nemzetközi kereskedelem két legfontosabb pólusát. Így ezek vonzáskörzetében, vagyis Itáliában, kisebb mértékben

Provence-ban és Spanyolországban, illetve Németországban alakultak ki a legjelentősebb kereskedelmi városok. Észak-Itália és Flandria között félúton, Champagne-ban alakultak ki a XII. században Európa legjelentősebb vásárai. Ezek a vásárok tették Nyugat-Európa pénz- és hitelközpontjává. Itt alakult ki a váltó, a folyószámlán történő átutalások rendszere. A vezető szerep az itáliai és a Hanza-városbeli kereskedőknek jutott. Ennek a nemzetközi kereskedelemnek olyan pénzeszközre volt szüksége, amely egységesebb és elterjedtebb, mint az eddig a hűbérurak által kibocsátott különböző pénznemek. A XII. századig ezt a szerepet a bizantinus töltötte be. Majd ismét megkezdtek az aranypénz verését. Ebben a nagy itáliai kereskedővárosok játszották a vezető szerepet. Genovában 1252-től vernek rendszeresen aranydénárokat, Firenzében forintokat, Velence pedig 1284-ben kezdi meg az aranydukát kibocsátását (Le Goff, 2008). Továbbra is sokféle pénznem volt forgalomban, így szükségessé vált a pénzek egymáshoz viszonyított értékének a meghatározása. Új gazdasági ágazat volt kialakulóban: a pénzváltás és a bank (Szántó, 2006).

Kezdetben a kereskedők utazgattak, később azonban helyüket az egy helyben tevékenykedő kereskedők vették át. Üzleteiket könyvelők, bizományosok, képviselők, alkalmazottak útján bonyolították le. A kereskedők osztályában belső tagozódás ment végbe. Voltak pénzkölcsönzők, akik zálog ellenében nagyobb kölcsönt adtak. Voltak a pénzváltók, ők bonyolították le a leggyakoribb pénzügyi műveleteket a középkorban. Megjelentek a kereskedő bankárok, akik letéteket őriztek, kölcsönök útján beruházásokat eszközöltek. Tehát kialakult a bankvilág Európája (Le Goff, 2008). Az itáliaiak kezébe került teljes egészében Bizánc kereskedelmének és gazdasági életének ellenőrzése és irányítása. Korán kialakultak a kereskedelmi vállalkozás társas formái. Ilyen volt az itáliai commenda társaság, amely a mai betéti társaság előde volt. Lényege, hogy egy vagy több befutott, de kockázatos utazásra már nem vállalkozó kereskedő tőkét bocsátott egy vállalkozó szellemű fiatal számára, aki vállalta az utat keletre. A hasznot megosztották. Három negyed részt kapott a tőkés, és a kereskedést ténylegesen lebonyolító társ a haszon egy harmadát kapta. Gyakori volt, hogy egy-egy hajóba többen fektettek be, illetve egy vállalkozó több hajóba is befektetett, hogy ezáltal megosszák a kockázatot. Később a commendát az úgynevezett vera societá szorította ki. Ez már igazi nagyvállalkozás volt, sok partnerrel. Ebből alakultak ki a XIII-XIV. században a nemzetközi üzleteket és hitelezéseket lebonyolító kereskedő- és bankházak (Katus, 2000).

A számvitel a vizsgált időszakban

A minőségileg és mennyiségileg nagyon különböző dokumentációs technikák, nyilvántartási rendszerek a középkori kereskedelmi folyamatok nagymértékű fejlődésének már nem feleltek meg. A hitelezők, szállítók nem tudták megfelelő biztonsággal értékelni a különböző rendszerekben előállított információk pontosságát, megbízhatóságát, mivel nem volt semmilyen – általános érvényűnek tekinthető szabályozás – a gazdasági műveletek elszámolását illetően. Megjelent az igény olyan eljárás iránt,

amely képes rendszeres időközönként, következetes, zárt rendszert képző szabályok alapján ellenőrizhető információkat szolgáltatni. Ilyen modell elsőként Itáliában, a velencei kereskedők feljegyzés-készítési, nyilvántartási módszerei alapján alakult ki. 1263-ban Genovában két városi „fő számlavezető” használta először az egyes számlákra a latin „ratio” elnevezést. Annak ellenére, hogy az arab számok már a 13. században elkezdtek terjedni Európában is, azt a számvitelben csak a 15. század végén vették át, addig a római számrendszert használták, amit hamisíthatatlannak vélték. A hiánytalan kettős könyvvitelre 1340-ből lehet a legkorábbi bizonyítható példát találni. Ebből az időből maradtak meg főkönyvek Genovában, melyek az államvezetés bevételeit és kiadásait tartalmazzák. A könyvekben megfigyelhető a tagolás is. Külön szerepelnek benne az adó kintlévőségek, a kölcsönök és a bírságok, ami egyértelműen rámutat a kettős könyvvitel meglétére (Számvitel). 1340-ben genovai, firenzei és velencei minta alapján bevezették a kettős kontírozást egy mérlegszerű táblázatos áttekintéssel (Kardos, 2011). Kiemelendő Luca Pacioli, aki ferences rendi szerzetes, matematikus és tanár volt. 1494-ben megjelent Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni e Proportionalita című műve tartalmazta először teljes egységében a kettős könyvvitel alapjait. A velencei kereskedők által a gyakorlatban alkalmazott nyilvántartási rendszert írta le (Borbély, 2012). Pacioli könyvelési leírásának jelentősége abból állt, hogy különválasztotta a kereskedő magán és vállalkozási pénzügyeit, s az utóbbit könyvviteli szempontból önállósította. Ezzel megnyitotta az utat a tőkés vállalatok létrejötté előtt. Megfogalmazza, hogy a gazdasági eseményeket késedelem nélkül rögzíteni kell, mert csak így kaphat a tulajdonos pontos képet eszközeinek és kötelezettségeinek pillanatnyi állapotáról.

A bevételeket össze kell vetni a kiadásokkal, mindkét oldalt racionálisan szükséges szemrevételezni, s így kalkulálható ki a haszon. Pacioli elsőként tudatosította a kortárs kereskedőkben, hogy tevékenységükhöz a következő dolgokra van szükségük: készpénzre és vagyronra, jó számolásra és könyvelésre, illetve a mérleg állandó nyomon követésére. A leírt módszer később egész Európában elterjedt „velencei módszer” néven. Ez alapján nevezik Luca Paciolit a könyvelés atyjának (Vállalkozási tankönyv). Pacioli rendszere a következő részekből áll: Memorandum, Napló, Főkönyv. A Memorandum időrendi sorrendben tartalmazta a gazdasági események feljegyzését. A bejegyzés bármilyen akkoriban Itáliában használatos pénzegységben történhetett. A bejegyzéseket később vezették át a főkönyvbe, és váltották át funkcionális pénznemre. A napló a kereskedők saját feljegyzéseit tartalmazta, a követeléseket és a kötelezettségeket leíró formában egy bekezdésben egyetlen oszlopba írták. Leginkább a főkönyv hasonlított a mai megfelelőjére. Tartalmazta a pénzegységet, dátumot, rövid leírást, a tartozik és követel számlát. Tartalmazott eszköz-követelés, készlet-kötelezettség, tőke, bevétel és ráfordítás számlákat. A könyvelő feladata volt a bejegyzések átvezetése a naplóból a főkönyvbe. Az átvezetést két egymást keresztező átlós vonallal jelezte a naplóban. A főkönyvi kivonat jelentette a könyvelési folyamat végét. Bal oldalára kerültek a tartozik összegek, jobb oldalára pedig a követel összegek. Ha a két oldal összege megegyezett, akkor volt hibamentes a főkönyv (Kardos, 2011).

Összegzés

Összességében tehát elmondható, hogy a középkori számvitel történetében fontos szerepet játszott Luca Pacioli. Noha nem ő találta ki ezeket a számviteli fogalmakat, elszámolási módszereket, ő volt az, aki ezeket elsőként leírta, összefoglalta, és akinek rendszerére épült a mai értelemben vett számviteli nyilvántartás, könyvvezetés.

Irodalomjegyzék:

- Borbély K. (2012). *Fejezetek a számvitel történetéből*, Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány
- Easy Learning Kft (2008). *Vállalkozási tankönyv*, pp. 6-7., Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CCwQFjAAOAO&url=http%3A%2F%2Fwww.bkik.hu%2Fcontainer%2Fcontainer_attachments%2Fdownload%2F34%2Ftitle%3AV%25C3%25A1llalkoz%25C3%25A1si%2520tank%25C3%25B6nyv&ei=BHAzUdKHNaaf4AS-9tIAQ&usg=AFQjCNHbzMAgdeNulxpn7hD1LhAkG6xLuQ&bvm=bv.43148975,d.Yms (letöltés ideje: 2013.03.03.)
- Kardos B. (2011). *Számviteli információs rendszer értékelemzése* (doktori értekezés) Pécs, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Gazdálkodástani Doktori Iskola http://ktk.pte.hu/sites/default/files/mellekletek/2014/07/Kardos%20Barbara_disszertacio.pdf (letöltés ideje: 2013.03.03.)
- Katus L. (2000). *A középkor története*, Budapest, Pannonica-Rubicon Kiadó
- Le Goff, J. (2008). *Európa születése a középkorban*, Budapest, Atlantisz Könyvkiadó
- Orosz I. et al. (1996). *Európa története*, Debrecen, Csokonai Kiadó
- Szántó R. szerk.(2006). *Középkori egyetemes történelem*, Bölcsész Konzorcium <http://vmek.oszk.hu/04800/04818/04818.pdf> (letöltés ideje: 2013.03.03.)
- Szárai M. – Szász E. (2006). *Történelem II.* Budapest, Műszaki Kiadó
- A középkori város, a középkori kereskedelem
http://matt.ucoz.hu/load/tortenelem/temavazlatok/5_a_kozepkori_varos_a_kozepkori_kereskedelem/33-1-0-77 (letöltés ideje: 2013.03.02.)
- Komparatistikai vázlatok I. (külgazdasági illeszkedések a nagyvilágban)
<http://mek.oszk.hu/08000/08094/pdf/kulgazd3.pdf> (letöltés ideje: 2013.03.02.)
- Számvitel
<http://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A1mvitel> (letöltés ideje: 2013.03.03.)
- Történelem Klub
<http://tortenelemklub.com/koezepkor/egyeb-koezepkor/190-mindennapi-élet-a-koezepkorban> (letöltés ideje: 2013.03.03.)

A kontinentális számvitel jellemzői a 20. században

Zax Petra

*Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel
mesterképzés*

Bevezetés a kontinentális és angolszász számvitelbe

Az Európai Unión belül két számviteli gyakorlat terjedt el: a kontinentális és az angolszász számvitel. A két számviteli gyakorlat mind a jogrendszert, az ellenőrzést, valamint a vállalkozásfinanszírozást tekintve eltér egymástól. Míg a kontinentális számvitel a kodifikált jogon alapszik, addig az angolszász a precedens jogra épül. Ennek értelmében a kontinentális számvitel esetében az egyes számviteli folyamatok szabályozása törvényekkel, rendeletekkel történik. Ezzel szemben az angolszász számvitel elkövető, a szabályozás alapelveken keresztül történik. Az ellenőrzést a kontinentális számvitel esetében a végrehajtó hatalom, hatóságok végzik, angolszász számvitel esetében pedig szakmai szervezeteké, illetve könyvvizsgálóké ez a feladatkör. A vállalkozásfinanszírozás a kontinentális számvitelt követő országokban jellemzően bankokon keresztül történik hitelfelvétel formájában, míg az angolszász számvitelt gyakorló országokban a legelterjedtebb forma a tőzsdén keresztüli finanszírozás, részvények, kötvények kibocsátása.

A kontinentális számvitel egyik legfontosabb jellemzője, hogy nagy hangsúlyt fektet az adóztatás, a társasági jog, és a beszámolási rendszer összekapcsolására. A hitelezők érdekének védelmét helyezi előtérbe, melynek következtében az óvatosság elvét tekinti a legfontosabbnak. Ennek érdekében alacsonyabb eredmény és eszközérték kimutatását követeli meg, melynek köszönhetően erőteljes a tartalékolási igény, valamint a realizált tételek bemutatására való törekvés. Ezzel ellentétben az angolszász számvitel elsősorban a befektetők védelmére összpontosít, vagyis valós összkép nyújtására. Ennek következtében a számviteli beszámolóknak magasabb eredmény és eszközérték kimutatását, valamint alacsonyabb tartalékolást követel meg (Borbély, 2007; Kántor, 2010).

Mérlegelméletek

A mérleg összeállítása az aktiválás és passziválás, az eszközök és források értékelése, továbbá a mérleg tagolásának sokféle lehetőségei miatt rendkívül bonyolult feladat. Ennek következtében a szakemberek az 1900-as években kezdtek a mérleg összeállítás kérdéseivel foglalkozni, majd az 1920-as években jelentek meg a mérleg összeállítás egyszerűsítésére irányuló különféle tanulmányok. A szakemberek vizsgálatai során világossá vált, hogy az elsődleges probléma forrása, hogy bár a mérleg alkalmas a

vagyon, a saját tőke és az eredmény kimutatására, arra azonban nem, hogy mindhárom értéket valóságos értéken tükrözze. További mérleg összeállítást befolyásoló kérdés az aktiválás és passzíválás kritériumai, az értékelési elvek és eljárások, valamint a mérleg tagolásának kérdései. Ezek nyomán a szakemberek a mérlegelméleteknek két nagy csoportját különíti el: a materiális, illetve a reáltudományos mérlegelméleteket (Baricz, 1990).

Materiális mérlegelméletek

A materiális mérlegelméletek egy-egy mérlegcélból indulnak ki, és ennek nyomán vezetik le a mérlegkészítési szabályokat (aktiválás és passzíválás kritériumai, értékelési elvek és eljárások, mérleg tagolás kérdései). Ezeket figyelembe véve három fő csoportot különböztetünk meg: a statikus, a dinamikus és az organikus mérlegelméleteket.

Statikus mérlegelméletek

A statikus mérlegelméletek szerint a legfontosabb a vállalati vagyon reális, valós értéken való kimutatása, az eredmény mindössze alárendelt szerepet tölt be. A mérleget tehát úgy kell összeállítani, hogy az a vállalat vagyonát (és azon belül saját tőkéjét) meghatározza. A statikus mérlegelméleteken belüli alcsoportokat aszerint különítjük el, hogy az értéktan vagy a tagolástan kap prioritást. Eszerint beszélhetünk első kísérletekről, Rieger, Nicklisch, illetve Le Coutre mérlegfelfogásáról.

Az első kísérletek Simon (1910), Passow (1921), Schar (1922), Hügli (1923), Osbahr (1923) és Leitner (1932) nevéhez kapcsolódnak. Ezen szakemberek szerint a legfontosabb a vagyonnak és a saját tőkének a valós értéken való kimutatása, melyet a mérlegen belül az anyagi javak egyedi értékelésével kívántak elérni. Az eszközök és idegen források értékének meghatározása során a napi áron történő értébecslést alkalmazzák, a saját tőkét pedig az így kiszámított vagyonérték (összes eszközérték) és az idegen források különbségeként határozták meg. Mérlegeikben nem szerepelnek az adott időszak kezdeti értékei, így az eredmény a saját tőke változásaként nem vezethető le mérlegeikből. Emiatt az eredmény kiszámítására kísérletet sem tettek.

Rieger (1928) szerint a legfontosabb az eredmény meghatározása. A pénzbevételek és pénzkiadások tényleges pénzáramlásai előtt azonban nem készíthető el valós kimutatás, így a részelszámolásokban csak az eredmény becsült értékét tudjuk kimutatni. Ehhez az szükséges, hogy meghatározzuk az egyes vagyontárgyak jelenlegi (a mérleg összeállítás fordulónapjára számított) értékét, melyet a jövőbeni (vagyis a pénzzé válás időpontjában képződő) érték diszkontálásával érhetünk el. Lényeges probléma, hogy a jövőbeni pénzmozgásokat pontosan meghatározni nem, csak becsülni tudjuk. Ennek következtében ez a módszer nem alkalmas az eredmény egzakt módon való megállapítására, mindössze egy becsült értékkel képes szolgálni.

Nicklisch (1932) Riegerrel ellentétben a tagolástanak ad prioritást, szerinte a legfontosabb cél a vállalati vagyon bemutatása. A vállalati vagyont két szempontból

mutatja be: egyrészt az eszközöket az újratermelési folyamatban betöltött szerepük szerint, másrészt a forrásokat a tőke eredete szerint csoportosítja. Ezzel a ma is érvényes tagolási rendszer alapjait teremtette meg. A mérleg összeállításánál Riegerhez hasonlóan az időérték elv eljárást alkalmazta.

Le Coutre (1949) a mérleg legfontosabb céljának a tőkeállomány alakulásának bemutatását tekinti, s így a mérleg minden tételét tőketételként kezeli. Ennek következtében a mérleg aktív oldalán a tőkét tárgyi alakban jeleníti meg, melyben rendelkezésre áll, passzív oldalán pedig a vállalkozásba vitt saját és idegen tőkét eredete szerint vizsgálja.

A vagyon bemutatásán kívül az eredmény meghatározását is vizsgálta. Megalkotta tőkehozam-mérleget, melyben a költségeket és ráfordításokat (vagyis tőkefelhasználásokat) szembeállítja a bevételekkel és hozamokkal (vagyis tőkemegtérülésekkel). A kettő különbözeteként pedig megkapja a nyereség (tőkenövekedés), vagy épp a veszteség (tőke megsemmisülés) mértékét. A gyakorlat során bekerülési áron történő értékelést alkalmazta (azaz realizációs érték elvre épít), mely már a dinamikus mérlegelméletek jellemzője. Le Coutre mérlegfelfogása tehát egyrészt statikus, mivel nagy fontosságot tulajdonít a tagolástannak, másrészt dinamikus, mert az időérték elv helyett a realizációs érték elvre alapoz az értéktan tekintetében.

Dinamikus mérlegelméletek

A dinamikus mérlegelméletek az időszak eredményének (realizált eredményének) pontos meghatározásának ad prioritást. Ennek következtében a könyvvitel legfontosabb dokumentumának nem a mérleget, hanem az eredménymérleget tekinti (ma eredménykimutatás).

Az eredményt a bevételekből és kiadásokból, valamint a hozamokból és ráfordításokból vezetik le, tehát nem az állományokat figyelik, hanem az időszaki mozgásokat (ebből ered a dinamikus elnevezés). A dinamikus mérlegelméletek között két alcsoportot különítünk el aszerint, hogy a reál- vagy a pénzfolyamatoknak adnak prioritást. Eszerint beszélhetünk Schmalenbach és Kosiol mérlegfelfogásáról.

Eugen Schmalenbach (1919) elmélete két kimutatás összeállítására irányul: első sorban az eredménymérleg összeállítására, melynek célja a tárgyidőszaki eredmény levezetése, másodrészt pedig a vagyonmérleg összeállítását, melynek célja az időszaki eredmény helyes számbavétele volt. Mindkét kimutatás tehát az eredmény helyes megállapítását segítette.

Schmalenbach az eredményt a hozamok és a ráfordítások különbségként határozta meg, amihez a ráfordításokat bekerülési áron, a hozamokat pedig előállítási vagy eladási áron vette figyelembe. Az egyes tevékenységek eredményét mindig arra az időszakra számolta el, amikor a kibocsátás megtörtént, függetlenül a tényleges pénzmozgások időbeliségétől. Így eredménymérlege alkalmas volt a realizált eredmény kimutatására, azonban a függő tevékenységek eredményét (mivel azok nem

befolyásolják az adott időszak realizált eredményét) az eredménymérleg nem tartalmazhatta. Ezek kimutatása a vállalat vagyónmérlegében történt meg.

Kosiol (1930-as évek vége) az eredmény meghatározása tekintetében egy hullámhosszon van Schmalenbachhal. Azonban eltérés kettejük elmélete között, hogy Kosiol az adott időszak eredményét a pénzmozgásokból vezette le, nem pedig a kibocsátásokból. Ezzel kapcsolatban felmerülő probléma, hogy a pénzmozgások nem alkalmasak az eredmény pontos levezetésére, mivel azok értéke eltérhet a valóságos eredménytől. Másik probléma a tiszta pénzmozgások területén adódik. Ugyanis például hitelfelvétel esetében a mérleg eredményt mutatna (mivel ellentét nélküli pénznövekedés), vagy például reál javak értékesítése esetében, amennyiben a pénzmozgás későbbi időszak alatt történik meg, úgy ennek bevétele nem jelentkezne az adott időszak eredményében. Ezen problémák megoldására vezette be Kosiol az elszámolási fizetéseket, mellyel kifejezi, hogy a hitelfelvétel esetében például a következő időszakban ellentétes irányú pénzmozgás fog bekövetkezni, ezzel az adott időszak eredményét nem befolyásolja. A reál javak értékesítése esetében pedig a reál javak mozgásával megegyező időben elszámolási fizetesként tünteti fel az ellenértéket, melynek nyomán megjelenik az adott időszak eredményében.

Kosiol az értéktan tekintetében a realizációs elvre alapoz, vagyis bekerülési áron végzi az értékelést. Emellett figyelmet fordít az óvatos becslés elvére, valamint a legalacsonyabb érték elv alkalmazására is.

Organikus mérlegelméletek

Az organikus mérlegelméletek legfontosabb jellemzője, hogy azonos súllyal, melérendelt viszonyban szerepelteti mérlegcélként a vállalati vagyont és az eredmény reális értékének meghatározását. Ezt úgy kívánják megvalósítani, hogy egyidejűleg alkalmazzák az időérték elvet, és a realizációs elvet az értékelések során. Az organikus mérlegelméleteken belül két alcsoportot különböztethetünk meg aszerint, hogy hogyan értelmezik a reáltőke megtartást, valamint hogyan bontják fel a képződött eredményt. Ez a két alcsoport Schmidt organikus mérlegfelfogása, illetve Sommerfeld eudinamikus mérlegfelfogása.

Schmidt (1929) szerint egy vállalatnál a legfontosabb a reáltőke megtartása. Mérlegfelfogása szoros kapcsolatban áll a konjunktúraelmélettel, ugyanis úgy véli, hogy ha egy gazdaságban konjunktúra van, és növekvő árak a jellemzőek, akkor a mérlegben (az áremelkedés következtében) az eredmény látszatnyereséget tartalmaz, míg a vagyont értéke elmarad a valós értéktől. Ezzel szemben, ha a gazdaságra dekonjunktúra és csökkenő árak jellemzők, akkor az eredmény látszatvesztéset tartalmaz, és a vagyont értéke meghaladja a reálértéket. Ennek kiküszöbölésére kettős értékelést végez, vagyis egyrészt a mérleg összeállításakor a javak értékét mind a múltbéli bekerülési értékük, mind a jelenlegi értékük alapján meghatározzunk, és ezen keresztül megállapítjuk az eltérő értékelésből származó eredményt, másrészt az árbevétel

mind a beérkezéskori árakon, mind az utánpótlási árakon számított költség étékekkel összevetjük, és így meghatározzuk a valós forgalmi eredményt és a látszateredményt.

Schmidt mérlegelméletével kapcsolatos problémák, hogy egyrészt a fordulónapon valójában két mérleg összeállítása szükséges (egyiknek a realizációs elvre, másiknak pedig az időérték elvre kellene alapoznia), másrészt folyamatos kettős értékelés lenne szükséges.

Sommerfeld (1929) mérlegelméletének különleges vonása, hogy a mérleget nemcsak pénzszámolásként, hanem mennyiségi elszámolásként is kezeli. A saját tőke megtartására vonatkozó véleménye, hogy nemcsak a reáltőke megtartására kell összpontosítani, hanem a saját tőke értékének a nemzetgazdaság fejlődésnek megfelelően kell alakulnia. Mérlege az időérték elvre épül, és az eredményt négy tartalékformával csökkenti:

- növekedés biztonsági tartalék: a gazdaság és a vállalat fejlődése alapján számított saját tőke értékének különbözete
- elhatárolási tartalék: a kettős értékelésből adódó eszközértékelésből származó eredmény
- krízis tartalék: az időszaki ármozgásokból eredő eredmény
- osztalék kiegyenlítési tartalék

Sommerfeld elméletével kapcsolatban felmerülő problémák, hogy Schmidthez hasonlóan kettős értékelést igényel, valamint a vállalati vagyont a vállalat egyik fő termékének mennyiségére is átszámítja, mely tovább nehezíti a kimutatás elkészítését. Emiatt Schmidthez hasonlóan Sommerfeld mérlegelmélete sem került bevezetésre a gyakorlatban.

Reáltudományos mérlegelméletek

A reáltudományos mérlegelméletek a koalíciós tagok érdekeiből kiindulva fogalmazzák meg a mérleg összeállítás szabályait. Ezen elméletek kialakulásának oka, hogy a mérleg és az eredménykimutatás nem nyújt elegendő információt a koalíció résztvevőinek. A szakemberek két alcsoportot különítenek el aszerint, hogy ezt a problémát mérlegen belül, vagy mérlegen kívül igyekeznek megoldani. Így a két alcsoport a klasszikus mérlegelméletek, valamint a klasszikus mérlegelméleteket meghaladó mérlegfelfogások.

Klasszikus mérlegelméletek

A klasszikus mérlegelméletek a mérlegen belül próbálják megoldani az információhiányból eredő problémákat. Két alcsoportja a tőkemegtartás orientációjú mérlegfelfogások, illetve a jövőorientált mérlegfelfogások.

A tőkemegtartás orientációjú mérlegfelfogások arra építenek, hogy a vállalatnál mind a pénzgazdálkodási tőke, mind pedig a szubsztancia (vagy állag) megtartás kiszámítható. Előbbinél az eredményt az időszak végi és időszak eleji tőkeérték

különbségeként definiálják, míg utóbbinál az időszak végi és időszak eleji vállalati állományok különbségeként. A két módszerrel megállapított eredmény árváltozás esetén eltér egymástól, ilyenkor a kisebb nyereséget, vagy a nagyobb veszteséget mutatják ki. Itt érvényesül tehát a kettős minimum elve, miszerint áremelkedés esetén a kifizethető nyereséget kell kimutatni (melyben nem szerepel a látszatnyereség), míg árcsökkenés esetén a felosztható nyereséget kell kimutatni (mely tartalmazza a látszatveszteséget is). A látszatnyereség és látszatveszteség kezelésének nyomán azonban meg kell különböztetni a szimmetrikus és az aszimmetrikus kettős minimum elvét. A szimmetrikus kettős minimum elve K. Hax (1957) nevéhez köthető, aki szerint az áremelkedések során keletkező látszatnyereséget csökkenteni kell az árcsökkenések során keletkező látszatveszteséggel. Ezzel szemben az aszimmetrikus kettős minimum elvének kidolgozója, Feuerbaum (1966) a látszatveszteséget valódi veszteségként kezeli.

A jövőorientált mérlegfelfogások alapja, hogy a koalíció résztvevői számára a múltban elért eredményen túl a jövőben várható eredményre is szükségük van döntései meghozatala során. Ehhez jövőbeli árak alkalmazásával végzik az értékeléseket. A jövőbeli árakat kétféle módon képezhetik, mely alapján megkülönböztethetünk hozadék elven alapuló mérlegfelfogást és ökonomikus nyereségre épített mérlegfelfogást.

A hozadék érték elven alapuló mérlegfelfogás Käfer nevéhez köztető, aki szerint a jövőbeli értékeket a várható hasznos teljesítmény alapján kell megállapítani. Az eszközök és a saját tőke értékét a várható kamat segítségével kell átszámítani, így megkapjuk a múltban elért mellett a jövőben várható eredményt is.

Az ökonomikus nyereségre alapuló mérlegfelfogás Fischer (1906) nevéhez köthető, aki szerint a vállalati nyereséget az egyes elszámolási időszakokra egyenletesen kell elosztani, hogy ezzel tompítsák az egyszeri, rendkívüli vagyonyváltozások hatását. Ennek érdekében a bevételeket és kiadásokat prognosztizálja, melynek különbsége adja az ökonomikus nyereséget, mely folyamatosan változatlan marad, amennyiben azt időről-időre kivonják a vállalatból.

Klasszikus mérlegelméleteket meghaladó mérlegfelfogások

A klasszikus mérlegelméleteket meghaladó mérlegfelfogások alapfeltevése, hogy az információhiány megoldását mérlegen kívüli kimutatásokkal lehet megoldani. Két alcsoportját különböztetjük meg: az antimérleg felfogásokat, valamint Heinen többcélú mérlegfelfogását.

Az antimérleg felfogások Moxter (1966), valamint Busse von Colbe (1966) nevéhez kötődik, akik szerint a mérleget más kimutatásokkal kell pótolni a megfelelő mértékű információ elnyerése érdekében.

Moxter egy pénzügyi tervorientált táblázatot dolgozott ki, amely a múlt, jelen, és jövő pénzfolyamatait is tartalmazza, melyből mellékszámítások révén juthatnak hozzá az eredményhez, és a nyereséghez.

Busse von Colbe ezzel szemben tőkefolyamat-elszámolás elkészítését javasolja, melyből információ nyerhető a vállalat likviditási helyzetéről. Ez a kimutatás a

tényleges fizetési folyamatokra alapoz, így megismerhető belőle mind a tőke eredete, mind pedig felhasználása.

Az antimérleg felfogások nyomán további vizsgálatok kezdődtek további kimutatók kidolgozására. Így jutottak el a szakemberek a cash flow kimutatáshoz, a likviditási mérleghez, továbbá a tőkeforgalmi kimutatáshoz, melyek később a beszámoló szerves részévé váltak.

Heinen (1975) abból indul ki, hogy a legfontosabb, hogy a mérlegcélokat pontosan felmérjük. Ehhez több szempontból csoportosította a mérlegcélokat:

- törvényhozók szempontjából
- mérleg összeállítók szempontjából
- mérleg érdekeltek szempontjából

Ezen célokat pusztán az alapmérleg összeállításával azonban nem lehet biztosítani, ezért szükség van kiegészítő részmérleg összeállítására is, mely lehetőséget nyújtana az adósságfedezet ellenőrzésére, a vagyon zárolás céljára, a nyereség felosztás céljára, a jövedelemadóztatás céljára, a részesedés értékelés céljára, és a teljesítőképesség befolyásolásának céljára.

Heinen mérlegelmélete megoldást nyújt az információhiányból eredő problémákra, azonban túlzott munkaignyessége miatt a gyakorlatban ez sem került bevezetésre.

Összegzés

Az egyes mérlegelméletek közötti legnagyobb eltérést az jelenti, hogy magát a vállalati vagyont, avagy az elért eredményt preferálja a beszámoló elkészítése során. (Például a vállalati vagyonnak ad prioritást a statikus mérlegelmélet, míg a dinamikus az elért eredménynek, az organikus mérlegelmélet pedig mellérendelt szerepben igyekszik feltüntetni a kettőt.) Ennek két fontos oka az eltérő információ-igény, illetve a gazdasági helyzet.

A beszámoló különböző felhasználóinak más-más információk a lényegesek. Míg a befektetők részéről a legfontosabb az egy részvényre jutó nyereség (vagyis az elért eredmény), addig a vállalat tulajdonosai, és a menedzserek számára az elsődleges szempont a vállalat hosszú távú, stabil működése (vagyis a vállalati vagyon mértéke). Ha bármelyik felhasználócsoporthoz csak egyik, vagy csak másik tényezőre összpontosítanak, az könnyen félrevezethető lehet döntéseik meghozatala során, így a legkedvezőbb, ha mindkét szempontot egyformán szem előtt tartják.

Emellett az aktuális gazdasági helyzet is befolyással van arra, hogy melyik tényező kerül az első helyre a prioritási rangsorban. A történelem során megfigyelhető, hogy míg békeidőben (például az 1960-as években) az eredményre fektetik a hangsúlyt, addig válságos időszakban (például az 1970-es években kezdődött világméretű infláció és hitelválságok idején) a vállalati vagyon kerül előtérbe. Ennek oka egész egyszerűen, hogy míg válságos időszakban a túlélésre, addig békeidőben a lehető legtöbb nyereség elérése koncentráltnak (Epstein et al., 2003).

Irodalomjegyzék:

- Baricz R.(1990). *Mérlegtan Kézirat*, Budapest, Aula Kiadó
- Borbély, K. (2007). *Hosszúra nyúlt átmenet? Magyarország, Románia és Szlovákia számviteli szabályozó rendszerei és az éves beszámoló megbízható és valós képe a kilencvenes évek elejétől 2005-ig* (doktori értekezés) Széchenyi István Egyetem, Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola <http://rgdi.sze.hu/files/Ertekezesek,%20tezisek/Borbely%20Katalin%20Ertekezese.pdf>
- Epstein, B. J. – Mirza, A. A. (2003). *Nemzetközi számviteli standardok. Magyarázatok és alkalmazások*. Budapest, Perfekt Kiadó
- Kántor B. (2010). *Üzleti információk feldolgozásának lehetőségei a számvitel oldaláról különös tekintettel az informatikai szempontokra* (doktori értekezés), Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, pp. 34-40. o., http://www.gei.uni-miskolc.hu/phd/tezisfuzeitek/kantor_phd.pdf
- Mérlegelméletek <http://www.econom.hu/merlegelmeletek/> (letöltve: 2013. március 10.)